MAGDALENA VULPE

Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită

Scanned with OKEN Scanner

SUBORDONAREA ÎN FRAZĂ ÎN DACOROMÂNA VORBITĂ

Cota SL Drimia/0403
ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI
BIBLIOTECA
Inv.: 182548

Biblioteca Academiei Române - Iași
C182548

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
BUCUREȘTI, 1980

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Studiul de față a fost elaborat, într-o primă formă, între anii 1969 și 1972. De la data abordării temei mele de cercetare și pînă azi, studiul limbii vorbite s-a deplasat, în mod rapid și constant, de la periferie spre centrul atenției lingviștilor. Metodologia studierii comunicării orale s-a rafinat, beneficiind de aportul sociolingvisticii, al etnolingvisticii, al psiholingvisticii, al teoriei enunțării etc. A ține cont de exigențele metodologice formulate în ultimii ani ar însemna nu numai a rescrie întreaga lucrare, ci a întreprinde o altă cercetare. M-am mulțumit, de aceea, să completez bibliografia cu unele referințe esențiale pentru problematica discutată, păstrînd concepția metodologică inițială și renunțînd la încărcarea notelor cu titluri de lucrări de ale căror sugestii nu am mai putut profita. Prezentată, în februarie 1973, ca disertație pentru obținerea titlului de doctor în filologie, lucrarea a avut de cîștigat de pe urma observațiilor pertinente făcute de membrii comisiei : acad. prof. Alexandru Rosetti, conducătorul științific al tezei, conf. dr. Valeria Guțu Romalo, prof. dr. doc. Romulus Todoran și prof. dr. Alexandru Niculescu. Conf. dr. Matilda Caragiu-Marioțeanu și dr. Valeriu Rusu, referenți științifici asupra textului predat la editură, mi-au dat, de asemenea, sugestii prețioase. Tuturor le adresez mulțumiri călduroase.

O veche datorie de recunoștință mă leagă, deopotrivă, de prof. dr. Alexandru Niculescu, care încă din studenție mi-a încurajat primele încercări în domeniul sintaxei, și de prof. Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei

Scanned with OKEN Scanner

R. S. R., sub a cărui permanentă îndrumare m-am format ca dialectolog și ca cercetător. Îi rog să găsească aici expresia gratitudinii mele.

Mulțumesc, de asemenea, colegilor mei dialectologi care, prin materialul pe care mi l-au pus la dispoziție, prin sugestiile oferite în timpul prelucrării acestui material și prin interesul cu care mi-au urmărit eforturile au constituit, pentru mine, un neprețuit sprijin moral.

M. V.

Octombrie 1978

Scanned with OKEN Scanner

I. INTRODUCERE

Limba vorbită, înţeleasă ca totalitate a manifestărilor orale, concrete şi individuale ale unui sistem lingvistic, a constituit, decenii la rînd, o preocupare cel mult periferică sau accidentală a majorităţii lingviştilor. Indiferent de metoda concretă de cercetare adoptată, lingvistica modernă a evoluat, în esenţă, în direcţia indicată, atît de categoric, de F. de Saussure: „L'étude du langage comporte deux parties: l'une, essentielle, a pour objet la langue, qui est sociale dans son essence et indépendente de l'individu; [...] l'autre, secondaire *(subl. n.*, M.V.), a pour objet la partie individuelle du langage, c'est-à-dire la parole y compris la phonation"[1]. „Non seulement la science de la langue peut se passer des autres éléments du langage, mais elle n'est possible que si ces autres éléments n'y sont pas mêlés".[2]

Abia în ultimii ani — în parte ca o reacţie faţă de excesul de abstractizare şi de teoretizare caracteristic principalelor curente formalizante — atenţia cercetătorilor s-a îndreptat, din ce în ce mai asiduu, spre realizările *concrete* şi *individuale* ale limbii, spre chestiunile ridicate de cunoaşterea 'vorbirii'. Pentru aprofundarea acestei problematici, s-a dovedit necesară investigarea implicaţiilor psihologice şi sociale, precum şi

---

[1] Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, publié par Ch. Bally et A. Sechehaye avec la collaboration de A. Riedlinger, Paris, 1967, p. 37.

[2] *Ibidem*, p. 31.

Scanned with OKEN Scanner

a formelor de actualizare a comunicării orale, în sensul cel mai cuprinzător al termenului.

Preferința — motivată teoretic — pentru chestiunile privind sistemul limbii s-a conjugat, în mod firesc, cu practica (verificată în special în studiile de gramatică) de a supune analizei eșantioane de limbă scrisă. Sau, răsturnînd raporturile: dificultățile — metodologice și practice — ale alcătuirii unui corpus de texte orale sînt atît de mari, încît, în condițiile dezinteresului principial pentru faptele de „parole", ele nu au putut fi depășite [3].

În fața acestei situații de fapt, lingviștii contemporani interesați de limba vorbită au făcut apel la culegerile de material dialectal — obiectul dialectologiei constituindu-l, în mod preponderent dacă nu exclusiv, o categorie largă de mesaje orale. Procedeul, aplicat de mulți cercetători (v. RUOFF despre seria „Idiomatica"), este în mod special adecvat pentru limba română, limbă caracterizată prin remarcabila ei unitate diatopică și diastratică [4].

„Împrumutînd" cercetărilor asupra limbii vorbite o parte din materialul ei, dialectologia modernă s-a îmbogățit, la rîndul său, cu o nouă perspectivă: constatarea că mostrele de grai popular reprezintă, în același timp, realizări ale unui cod lingvistic cu circulație limitată în spațiu și realizări ale unei norme orale (opuse celei scrise) (CAZACU 1966, 29). Interdependența obiectivă a acestor două aspecte ale mesajului oral obligă studiile dedicate problemelor 'vorbirii' *(parole)* să țină seama de rezultatele obținute, pînă în prezent, de dialectologie (RUOFF, 68).

O scurtă trecere în revistă a principalelor probleme și rezultate din domeniul sintaxei dialectale ni se pare, din acest motiv, întemeiată.

---

[3] Așa se explică de ce chiar autori preocupați de aspecte (preponderent stilistice) ale limbii vorbite, ca DIMAND, HAVERS sau IORDAN (1944, 1947), au recurs, cu precădere, la izvoare *scrise* care — intenționat sau nu — reflectă fenomene ale vorbirii.

[4] Vezi aplicațiile acestui principiu la VINCENZ; TEIUȘ 1971 b; DUMITRESCU; THEBAN.

Scanned with OKEN Scanner

În evoluția istorică a studiilor de dialectologie, sintaxa se dovedește a fi domeniul cel mai recent intrat în atenția cercetătorilor.

Cum se explică aceasta?

Particularitățile fonetice și lexicale (în mai mică măsură, și cele morfologice) care deosebesc graiurile locale de limba literară sînt, evident, mai ușor de sesizat decît cele sintactice. Cele dintîi afectează f o r m a unităților vorbirii, impunîndu-se cu prioritate atenției observatorului; cele din urmă vizează r e l a ț i i l e dintre cuvinte, relații a căror expresie concretă nu presupune neapărat utilizarea unor elemente necunoscute limbii literare. De aceea, fonetisme ca trans. *sǫ́re* sau băn. *dínce*, termeni ca mold. *colțún* sau olt. *bunár*, o formă ca munt. *am făcútără* se remarcă mai ușor decît construcții ca maram. *a pădurarului fată* sau trans. *mergem a colinda*, care se disting numai prin topică sau prin utilizarea modurilor verbale.

Sub rezerva unei verificări atente și multilaterale, trebuie luat în considerație și faptul, general admis [5], că, din punct de vedere sintactic, dialectele și graiurile se apropie de limba literară — și, în consecință, între ele — mai mult decît sub orice alt aspect. După cum reiese din puținele studii de sintaxă dialectală apărute pînă în prezent, ariile sintactice sînt, în general, cu mult mai vaste decît cele fonetice sau lexicale, cuprinzînd uneori mai multe unități dialectale distincte.

Dimensiunile ariilor sintactice și lipsa de preciziune a limitelor lor se explică, în parte, prin numărul mare de construcții sintactice echivalente [6]. Chiar dacă încercăm să facem abstracție de elementele împrumutate din limba literară (separare extrem de delicată în practică), posibilitatea de a exprima un anumit raport din planul conținutului prin mai multe construcții sintactice ne

---

[5] Implicit de către autorii de monografii dialectale, care consideră inutilă compararea sintaxei graiului studiat cu aceea a limbii literare; explicit, de autori ai unor studii de sintaxă dialectală ca I. Gheție (1961, 173): „în privința sintaxei, deosebirile dintre graiuri sînt totdeauna mai mici decît în celelalte compartimente ale limbii", sau L. Remacle (1953, 12): „les constructions syntaxiques varient peu dans l'espace" (cf. *idem*, 1953, 40; 1948, 32).

[6] Pentru definiția termenului de *echivalență sintactică*, vezi Stati 1966, 142—143.

întîmpină, în unul și același grai, ca un fenomen obișnuit. Ariile fragmentare sînt, de multe ori, dublate de arii largi sau chiar generale.

Exagerînd dificultatea reală a aplicării metodelor geografiei lingvistice la studiul sintaxei graiurilor (REMACLE 1953, 11; PETROVICI 1943, VI), unii cercetători au minimalizat importanța deosebirilor sintactice dintre dialecte (BORODINA, 248) sau chiar au negat existența acestor deosebiri (IORDAN 1956 b, 138; HRISTEA, 212).

Dificultăților generate de caracterul abstract și de aparenta lipsă de specificitate a fenomenelor sintactice li s-au adăugat probleme practice în munca de cercetare. Este de la sine înțeles că, pentru studierea sintaxei — și mai ales a sintaxei frazei —, se impune analiza unui cuantum considerabil de material reprezentativ pentru zona investigată. Chestiunea metodei celei mai adecvate pentru culegerea acestui material a rămas, vreme îndelungată, nesoluționată.

C h e s t i o n a r u l, bazat pe transpunerea în dialect a unei fraze literare, nu a dat rezultatele scontate; secvențele obținute reprezentau, de obicei, calcuri mai mult sau mai puțin fidele, în termeni dialectali, ale modelului literar (JABERG și JUD, 177; REMACLE 1953, 11 ș.u.); metoda întrebărilor indirecte, utilizată pentru chestiunile referitoare la fonetică și la lexic, este inaplicabilă, iar frazele lăsate în suspensie de anchetator, utile pentru studierea morfologiei, cu greu îl pot orienta pe informator spre chestiunea sintactică urmărită [7].

T e x t e l e dialectale notate direct de anchetator oferă un material sintactic cu atît mai sărac, cu cît cercetătorul este mai preocupat de redarea amănunțită a nuanțelor fonetice. Notarea unui text lung devine o imposibilitate fizică, iar un text rostit rar, în ritmul — fie el cît de rapid — al scrisului, pierde din spontaneitatea expresiei (chiar dacă, în schimb, cîștigă ca organizare logică și claritate).

O bună metodă de culegere a materialului necesar studiilor de sintaxă dialectală este aceea a o b s e r v a -

---

[7] Vezi și discuțiile asupra posibilităților și limitelor în utilizarea chestionarului sintactic, publicate în vol. *Otázky slovanské syntaxe*, I, Brno, 1962, p. 404—429.

ţiei directe, prin participarea efectivă a anchetatorului la viaţa de toate zilele a vorbitorilor. Metoda permite observarea construcţiilor într-adevăr spontane şi a variantelor afective, în toată multiplicitatea lor. O cercetare de acest tip îl leagă însă pe cercetător de o zonă restrînsă (sau chiar de o singură localitate), căci, pentru a da rezultate, metoda implică urmărirea îndelungată a vorbirii locale. Sporul de autenticitate a materialului este obţinut în dauna perspectivei geografice largi, ceea ce face dificilă stabilirea specificităţii particularităţilor înregistrate, prin compararea lor cu date obţinute din alte regiuni.

Metoda observaţiei directe prezintă încă un inconvenient: notînd construcţiile sintactice pe măsură ce hazardul conversaţiei spontane i le oferă, dialectologul este tentat să înregistreze cu precădere (dacă nu exclusiv) fenomenele care se abat de la normele limbii standard şi, tocmai prin aceasta, îi atrag atenţia. Imaginea graiului obţinută în acest fel va fi unilaterală; ea va ignora sau va minimaliza elementele de continuitate dialectală şi nu va fi capabilă să stabilească locul — principal sau secundar — pe care o particularitate dată îl ocupă în structura sintactică a unui grai. (Cu atît mai deformată va apărea imaginea unui idiom studiat în calitatea lui de 'manifestare a normei orale', nu în aceea de 'unitate lingvistică teritorială'.)

Înregistrarea vorbirii pe cilindri de fonograf, pe discuri şi, mai ales, pe bandă de magnetofon este pe cale să rezolve dificila problemă a culegerii de material pentru studiile de sintaxă dialectală. Numărul şi varietatea acestora au sporit, într-adevăr, în mod considerabil în ultimii ani.

Clasificate după conţinutul lor, cercetările privind sintaxa dialectală se împart în a) lucrări teoretice şi metodologice şi b) lucrări descriptive. Acestea din urmă, la rîndul lor, pot adopta forma unei *monografii dialectale* — descriere exhaustivă a sistemului sintactic al unui grai — sau a unei *monografii sintactice* — reflectare a realizării unui (grup de) raport(uri) sintactic(e) în mai multe dialecte (sau limbi) (Nilsson-Ehle).

Scanned with OKEN Scanner

Studiul de pionierat al lui Louis Remacle, intitulat sugestiv *Pauvreté ou richesse de la syntaxe wallonne* şi publicat încă din 1948, pare a fi rămas fără ecou în lingvistica romanică. Plecînd de la cunoaşterea intimă a graiului natal, cercetătorul belgian susţine, contrar celor afirmate în mod curent, că posibilităţile de exprimare a raporturilor sintactice în toate nuanţele lor sînt la fel de bogate în graiuri ca şi în limba literară. Fiind însă, prin definiţie, o formă orală de comunicare, *patois*-ul utilizează cu multă economie aceste posibilităţi, vorbitorii apelînd în mare măsură la intonaţie şi la mijloacele de comunicare paralingvistice.

Chestiunile teoretice şi metodologice referitoare la sintaxa vorbirii non-literare au stat în centrul atenţiei slaviştilor reuniţi, în 1961, la Brno. Comunicările prezentate la acest simpozion internaţional şi publicate în volumul *Otázky slovanské syntaxe*, I, dezbat chestiuni referitoare la *teoria sintaxei dialectale* (poziţia acesteia în raport atît cu sintaxa limbii literare scrise, cît şi cu particularităţile limbii vorbite; caracterul sistematic şi specificitatea sintaxei dialectale; apartenenţa faptelor descrise la nivelul *langue* sau *parole* — vezi, în special CHLOUPEK 1962 şi HAUSENBLAS) şi la *metodologia culegerii* şi a *cartografierii* fenomenelor sintactice. Descrierea unor construcţii concrete pune în lumină strînsa îmbinare dintre faptele dialectale şi cele caracteristice limbii vorbite.

În lucrările sale ulterioare, Jan Chloupek a reluat şi a adîncit unele din problemele teoretice discutate în 1961.

În domeniul germanisticii, trebuie remarcată substanţiala contribuţie a lui Arno RUOFF. Lucrarea cuprinde premisele teoretice şi descrierea complexei proceduri practice care stau la baza elaborării monografiilor sintactice din seria „Idiomatica". În ansamblul lor, aceste monografii, elaborate după o metodă unitară, vor constitui o gramatică a grupului de graiuri vorbite în sud-vestul R. F. Germania. Din păcate, volumele apărute ne-au parvenit *după* încheierea redactării, astfel încît nu am putut profita de experienţa acumulată în cursul unor

cercetări deosebit de minuţioase. Menţionăm totuşi numeroase coincidenţe de ordin metodologic, constatate mai ales în capitolele referitoare la selectarea materialului.

LUCRĂRI DESCRIPTIVE

Spaţiul acordat sintaxei în monografiile dialectale romanice este, în general, redus, iar problemele discutate sînt grupate după criterii morfologice (sintaxa părţilor vorbirii) [8].

Două monografii masive, dedicate în întregime sintaxei cîte unui grai francez, reprezintă, în schimb, adevărate pietre de hotar în istoria domeniului nostru de cercetare.

Prin obiectivul urmărit — prezentarea sincronică (completă) a aspectului vorbit al unui grai local *(patois)* — şi, în linii mari, prin metoda folosită — observaţia directă, de lungă durată asupra conversaţiei spontane [9] —lucrările lui CAMPROUX şi REMACLE se aseamănă între ele. Deosebirile dintre cele două monografii se manifestă în modul de interpretare şi de prezentare a materialului. Camproux respinge metodele tradiţionale de clasificare a faptelor de limbă înregistrate : metoda istorică, metoda morfosintactică şi cea logico-psihologică (CAMPROUX, 16—23 ; 1960, 26—33). Datele, culese în ordinea în care s-au prezentat spontan, în hazardul conversaţiei nedirijate, sînt ordonate în următoarele capitole : A. *Verbul şi categoriile sale* (timp şi aspect, mod, diateză — socotite categorii gramaticale esenţiale, deoarece sînt intrinseci cuvîntului analizat) ; B. *Acordul ;* C. „*Faits de dépendance*", grupînd relaţii sintactice exterioare cuvîntului (cazurile ; topica ; grupul numit „les introductifs" : pronumele, articolul, conjuncţia, prepoziţia şi gradele de comparaţie ; schimbarea categoriei gramaticale, numită „translaţie") ; D. *Negaţia ;* E. *Sintaxa expresivă* (redundanţa, anacolutul). După cum se vede, chestiunile legate de sintaxa frazei nu sînt tratate separat de cele privind sintaxa propoziţiei.

---

[8] Paul ALEX face un pas înainte, ocupîndu-se, pe scurt, şi de sintaxa frazei.
[9] Remacle a făcut şi cîteva înregistrări pe discuri ; textele astfel obţinute le-a utilizat pentru evaluarea statistică a fenomenelor sintactice.

Scanned with OKEN Scanner

Adoptînd drept criterii de clasificare a materialului categoriile uzuale din sintaxa francezei literare, primele două volume din ampla monografie a lui L. Remacle prezintă — după expunerea principiilor teoretice și metodologice — probleme legate de sintaxa propoziției și grupate după criterii morfologice (vol. 1 : numele și articolul, adjectivul și pronumele; vol. 2 : verbul, adverbul, prepoziția). Ultimul volum este consacrat în întregime sintaxei frazei. Analizînd diferitele specii de propoziții coordonate și subordonate, autorul urmărește, pentru fiecare în parte : frecvența în textele înregistrate pe discuri (corectată, uneori, de experiența vorbirii zilnice și de exemplele notate direct); conectivele (origine, frecvență, concurență, polisemie, repartiție geografică, topică, construcții particulare); concordanța timpurilor, moduri verbale utilizate; chestiuni legate de termenul regent al subordonatei.

Autorul nu se mulțumește să clasifice exemplele, ci caută, pe cît posibil, să explice fiecare caz în parte, să-i precizeze viabilitatea și valorile stilistice.

Într-un ultim capitol, Remacle grupează o serie de fenomene specifice vorbirii populare în general, fenomene determinate, în ultimă analiză, de caracterul oral al comunicării, nu de structura sintactică specifică graiului studiat [10].

În ceea ce privește principiile de selectare a materialului, trebuie subliniată o divergență între cei doi dialectologi mai sus citați. Camproux respinge *de plano*, ca neinteresantă, orice construcție comună graiului cercetat și francezei literare. El consideră neconcludentă observarea fenomenelor de concurență și interpenetrație a *patois*-ului și a limbii literare în domeniul sintaxei și neagă valoarea probantă a oricărei încercări statistice (Camproux, 19—20). Mai puțin exclusivist, Remacle acordă prioritate faptelor de limbă specifice graiului, dar le semnalează și pe cele comune cu franceza; mai mult, atrage atenția asupra unor construcții franceze absente din inventarul valon. Aproape fiecare paragraf este însoțit de date statistice.

---

[10] Este vorba de : dislocarea sintactică, anticipare și reluare, precizare, construcții nominale absolute, elemente intercalate, prolepsă, paranteză, anacolut, suspensie și formulare accidentală.

Scanned with OKEN Scanner

Monografia lui Louis Remacle trasează, după părerea noastră, principalele direcții de investigație pentru cel ce se ocupă de sintaxa frazei populare. Ea formulează o serie întreagă de constatări general valabile și oferă romaniștilor un bogat material comparabil.

Singura părere principială a dialectologului belgian cu care nu putem fi de acord este aceea referitoare la ineficiența metodei geografice în studiile de sintaxă dialectală (REMACLE 1953, 11). Ea se justifică numai în cazul în care investigația lingvistică se limitează la un teritoriu restrîns (cum este, dealtfel, acela studiat de Remacle).

În lingvistica românească nu există încă o monografie dialectală — de dimensiunile celor prezentate mai sus — dedicată în întregime sintaxei unui grai sau a unui dialect.

Studiile asupra graiurilor dacoromâne — de la simple observații publicate în reviste și pînă la monografii de cîteva sute de pagini — conțin extrem de puține informații sintactice[11]. Numeroase lucrări mai vechi sau mai recente (WEIGAND 1896, 1897, 1899, 1900, 1901, 1902; PUȘCARIU 1898; POPOVICI; DENSUSIANU 1915; VÎRCOL; PAPAHAGI 1925 a; GÎLCESCU; ȘANDRU și BRÎNZEU; PREDA; DIACONU 1930, 1969; TEAHA; ISTRATE și TURCULEȚ) ignorează total sintaxa sau, cel mult, pomenesc în treacăt, la capitolul de morfologie, cîteva particularități sintactice ale părților de vorbire. Chiar în monografiile în care sintaxei i se acordă un capitol special, acesta decepționează prin cantitatea și natura informațiilor oferite: într-un spațiu extrem de redus (variind între jumătate și 2 pagini) sînt consemnate observații mai mult sau mai puțin disparate asupra sintaxei părților de vorbire (GAMILLSCHEG 1919; PAPAHAGI 1925 b; ȘANDRU 1933—1938; ISTRATE; GREGORIAN 1937). Sintaxa frazei nu este luată în considerație, cel mult dacă sînt notate forme sau sensuri specifice ale unor conjuncții (GREGORIAN 1938). O excepție în această privință o constituie cartea lui E. Gamillscheg, *Die Mundart von Șerbănești-Tituleşti* (1936), unde (pe parcursul a 3 pagini) sînt analizate cîteva particularități locale în construirea propozițiilor

[11] Descrierile dialectelor suddunărene sînt, în acest sens, mai bogate. Cercetarea noastră s-a limitat însă la dacoromână.

subordonate. Interpretarea dată de autor unora dintre exemplele citate trebuie însă receptată critic [12].

Odată cu îmbogățirea colecțiilor de material dialectal imprimat pe bandă de magnetofon, s-au creat premisele elaborării unor studii monografice asupra sintaxei graiurilor dacoromâne. Prima cercetare de acest gen o constituie capitolul referitor la sintaxa graiurilor de pe valea Bistriței, din monografia inedită asupra așezărilor strămutate din zona lacului de acumulare de la Bicaz.

Capitolul redactat de I. Gheție [13] pe baza a numeroase texte înregistrate pe bandă de magnetofon diferă de lucrările anterioare nu numai ca amploare, ci prin însăși organizarea materialului: autorul nu-și mai grupează observațiile în funcție de părțile de vorbire, ci analizează succesiv sintaxa propoziției și sintaxa frazei. Conștient de caracterul de pionierat al studiului pe care îl întreprinde, Gheție încearcă să identifice o serie de trăsături caracteristice sintaxei populare în general, pentru a putea izola, ulterior, trăsăturile specifice regiunii studiate.

Concluziile subcapitolului consacrat subordonării în frază (capitol cuprinzînd și unele date statistice) confirmă, în cea mai mare parte, constatările anterioare ale autorului, bazate pe materialul din ALRT (GHEȚIE 1961).

Mai redus ca întindere, studiul nostru asupra sintaxei graiurilor din zona Porților de Fier (VULPE 1973) semnalează o serie de fenomene sintactice specifice graiurilor din partea sud-estică a Banatului. În domeniul sintaxei frazei, atenția cea mai mare am acordat-o utilizării conectivelor.

Observații pertinente asupra sistemului sintactic al unui grai din Bistrița-Năsăud a publicat V. ȚÂRA.

Nu cunoaștem, în dialectologia romanică, o monografie sintactică în sensul atribuit acestui

---

[12] Surprinde, de exemplu, afirmația următoare: „*Ka să* ist in der Mundart die allgemeine Form der Unterordnung [...] Die übrigen Mundarten sind bei der literarischen Unterordnung mit einfachem *să* gelieben", p. 175.

[13] I. Gheție ne-a pus la dispoziție, cu multă amabilitate, manuscrisul lucrării; îi mulțumim și pe această cale. Între timp, studiul a apărut, într-o formă revizuită, în SCL XXVII, 1976, nr. 1—3, text la care se vor face trimiterile.

Scanned with OKEN Scanner

termen de NILSSON-EHLE[14]. Principiul metodic al monografiei sintactice stă însă la baza unor lucrări — ce e drept, relativ reduse ca dimensiuni — datorate dialectologilor români.

Atît studiul lui I. GHEȚIE (1961) despre conjuncțiile subordonatoare din graiurile dacoromâne, cît și contribuțiile noastre privind concurența dintre infinitiv și conjunctiv (VULPE 1963) sau unele aspecte ale construirii atributului substantival și a obiectului indirect (1967) au la bază materialul dialectal publicat în ALRT și în ALR (seria veche și seria nouă). Această împrejurare favorizează studiile respective, în măsura în care le pune la îndemînă un material cules după principii unitare, într-un interval de timp relativ scurt și dintr-o rețea de puncte judicios stabilită.

Principala dificultate întîmpinată de cercetători a fost relativa sărăcie a materialului. Mai cu seamă acolo unde obiectul cercetării îl constituie sintaxa frazei, textele scurte, notate direct — și, cu atît mai mult, comentariile ocazionale ale informatorilor, redate în notele atlasului — nu au posibilitatea să oglindească întreaga varietate sintactică a graiurilor : numeroase construcții interesante au scăpat de sub observație, iar în hărțile întocmite au rămas, deseori, pete albe (PETROVICI 1943, VI ; TODORAN 1956, 39).

Cu toate acestea, studiile citate au ajuns la cîteva constatări de ordin teoretic, interesante pentru sintaxa dialectală în ansamblul ei :

a) Ariile sintactice sînt de obicei întinse (GHEȚIE 1961, 175 ; VULPE 1963, hărțile ; 1967), ceea ce nu înseamnă că nu există o diferențiere dialectală și din acest punct de vedere.

b) În anumite condiții, un fenomen sintactic poate caracteriza, ca element relevant, o arie dialectală (VULPE 1967 ; 1963, hărțile : 1, 2, 7—10, 12).

c) Ca și limba literară, vorbirea dialectală cunoaște coexistența mai multor construcții sintactice echivalente din punctul de vedere al conținutului lor ; una dintre aceste posibilități de exprimare poate deveni, prin frec-

---

[14] Semnalăm, în schimb, asemenea lucrări în domeniul slavisticii (MICHÁLKOVÁ ; BALHAR) și al germanisticii (EISENMANN ; GRAF).

inv. 182548

Scanned with OKEN Scanner

termen de NILSSON-EHLE[14]. Principiul metodic al monografiei sintactice stă însă la baza unor lucrări — ce e drept, relativ reduse ca dimensiuni — datorate dialectologilor români.

Atît studiul lui I. GHEȚIE (1961) despre conjuncțiile subordonatoare din graiurile dacoromâne, cît și contribuțiile noastre privind concurența dintre infinitiv și conjunctiv (VULPE 1963) sau unele aspecte ale construirii atributului substantival și a obiectului indirect (1967) au la bază materialul dialectal publicat în ALRT și în ALR (seria veche și seria nouă). Această împrejurare favorizează studiile respective, în măsura în care le pune la îndemînă un material cules după principii unitare, într-un interval de timp relativ scurt și dintr-o rețea de puncte judicios stabilită.

Principala dificultate întîmpinată de cercetători a fost relativa sărăcie a materialului. Mai cu seamă acolo unde obiectul cercetării îl constituie sintaxa frazei, textele scurte, notate direct — și, cu atît mai mult, comentariile ocazionale ale informatorilor, redate în notele atlasului — nu au posibilitatea să oglindească întreaga varietate sintactică a graiurilor : numeroase construcții interesante au scăpat de sub observație, iar în hărțile întocmite au rămas, deseori, pete albe (PETROVICI 1943, VI ; TODORAN 1956, 39).

Cu toate acestea, studiile citate au ajuns la cîteva constatări de ordin teoretic, interesante pentru sintaxa dialectală în ansamblul ei :

a) Ariile sintactice sînt de obicei întinse (GHEȚIE 1961, 175 ; VULPE 1963, hărțile ; 1967), ceea ce nu înseamnă că nu există o diferențiere dialectală și din acest punct de vedere.

b) În anumite condiții, un fenomen sintactic poate caracteriza, ca element relevant, o arie dialectală (VULPE 1967 ; 1963, hărțile : 1, 2, 7—10, 12).

c) Ca și limba literară, vorbirea dialectală cunoaște coexistența mai multor construcții sintactice echivalente din punctul de vedere al conținutului lor ; una dintre aceste posibilități de exprimare poate deveni, prin frec-

---

[14] Semnalăm, în schimb, asemenea lucrări în domeniul slavisticii (MICHÁLKOVÁ ; BALHAR) și al germanisticii (EISENMANN ; GRAF).

inv. 182548

Scanned with OKEN Scanner

venţă, prototipul sintactic predominant pentru vorbitorii graiului respectiv (VULPE 1963, 129—130).

d) Pentru exprimarea raporturilor sintactice din cadrul frazei, graiurile populare recurg, de preferinţă, la cîte o conjuncţie-tip[15] pentru fiecare specie de subordonată; caracteristică pentru conjuncţia-tip este frecvenţa ei ridicată în raport cu toate celelalte conjuncţii concurente (GHEŢIE 1961, 172).

Situat, din punctul de vedere al concepţiei, între monografia sintactică şi cea dialectală, studiul lui BIDIAN (1970, 1972) inventariază, grupîndu-le după funcţia lor în frază, conectivele întîlnite într-o culegere de texte oltenești (TDO).

Din monografia — inedită — a Sabinei Teiuş asupra coordonării (în propoziţie şi în frază) în graiurile dacoromâne au apărut, pînă acum, numai cîteva subcapitole (TEIUŞ 1969, 1971 a, 1971 b).

După cum reiese din cele prezentate mai sus, bibliografia problemei de care ne ocupăm, în special cea referitoare la limba română, este relativ redusă[16]. Într-un anumit sens, se poate afirma că studiile de stilistică şi de istorie a limbii literare[17] sînt mai bogate în observaţii asupra particularităţilor dialectale din construirea subordonatelor decît ansamblul lucrărilor de dialectologie. Dar, după cum vom încerca să arătăm, calificarea unor construcţii din limba scriitorilor ca fiind de provenienţă „dialectală", „regională", „populară" sau „orală" s-a făcut de multe ori după criterii subiective.

Lucrarea noastră este concepută ca o monografie sintactică, avînd ca obiect subordonarea în frază în dacoromâna vorbită.

---

[15] În cele ce urmează, vom utiliza termenul de *conjuncţie-tip* în accepţia pe care i-o dă I. Gheţie, deşi denumirea nu este, poate, cea mai fericită: noţiunea de *tip* implică existenţa unor *variante*, inexistente în situaţia dată.

[16] La lucrările citate, adăugăm: Mioara Avram, *Particularităţi sintactice regionale în dacoromână*, *SCL*, XXVIII, 1977, 1, p. 29—35.

[17] Ne referim în special la IORDAN 1944 şi la volumele colective: *Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, EA, I, 1956; II, 1958; III, 1962; *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba şi stilul scriitorilor*, Bucureşti, ESPLA, 1958; *Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX*, Bucureşti, EPL, 1969.

Scanned with OKEN Scanner

Pe baza unui corpus de texte culese, prin înregistrare pe bandă de magnetofon, din toate regiunile țării, ne-am propus :

a) stabilirea inventarului de conective subordonatoare ; atenția noastră s-a concentrat, în primul rînd, asupra elementelor formale și asupra particularităților funcționale care se opun normelor limbii literare (scrise) ;

b) relevarea particularităților de construcție a subordonatelor întîlnite în textele dialectale orale. În acest scop, am urmărit consecvent, pentru fiecare specie de subordonată, topica în frază, mijloacele de coordonare, asocierea subordonatei cu un functor simplu echivalent sintactic, pronominalizarea subordonatelor.

Atît conectivele, cît și particularitățile de construcție au fost examinate

a) din punctul de vedere al repartiției lor geografice,

b) din punctul de vedere al frecvenței în text.

Bazîndu-ne pe aceste date concrete, sperăm să aducem o serie de precizări relative la circulația în timp, în spațiu și în stilurile limbii a unor fenomene sintactice clasificate, adeseori, după criterii impresioniste.

Încercînd aplicarea principiilor geografiei lingvistice la cercetarea fenomenelor sintactice, am avut în vedere caracterul dialectal al materialului cu care am lucrat ; caracterul oral al aceluiași material a impus discutarea, într-un capitol aparte, a unor structuri sintactice necunoscute comunicării scrise. Această disociere, întreprinsă din motive metodologice, nu intenționează să mascheze raportul de strînsă interdependență stabilit între sintaxa dialectală propriu-zisă și domeniul larg al sintaxei limbii vorbite.

Scanned with OKEN Scanner

II. CHESTIUNI DE METODĂ

1. MATERIALUL

Componența, dimensiunile și calitatea corpusului influențează, într-o măsură apreciabilă, rezultatele analizei lingvistice. "No body of generalization, however broad or restricted it may be, is any better than the data on which it is based", remarcă, pe bună dreptate, SAMARIN în manualul său de dialectologie practică. (p. 144) Pe de altă parte, scopul cercetării determină modul de culegere și de selectare a materialului (SAMARIN, 45). De aceea, o expunere de motive în legătură cu corpusul utilizat de noi ni se pare justificată și necesară din punct de vedere metodologic.

Materialul pe care se bazează un studiu de sintaxă dialectală cu implicații de geografie lingvistică trebuie să fie c u p r i n z ă t o r, căci frecvența fenomenelor sintactice (mai ales a celor de sintaxă a frazei) este mai mică în vorbire decît aceea a faptelor de fonetică sau de morfologie, a u t e n t i c, pentru a nu atribui graiurilor studiate elemente care nu le aparțin, r e p r e z e n t a t i v din punct de vedere geografic și c o m p a r a b i l din punct de vedere stilistic[1].

Corpusul nostru (la care ne vom referi prin sigla TD) este format din texte d i a l e c t a l e n a r a t i v e cu caracter a u t o b i o g r a f i c[2], înregistrate pe bandă de

---

[1] Exigențele formulate de RUOFF (158—167) sînt, în esență, similare, deși structurate altfel; remarcăm insistența autorului asupra *omogenității interne* a corpusului.

[2] Excepție fac numai textele din localitățile Hîrtop (39), Voitinel (42) și Avrig (63), care cuprind povestiri auzite din bătrîni.

magnetofon, în perioada 1960—1970, în 72 de localități [3], de la 93 de informatori (agricultori, bărbați și femei, trecuți — majoritatea — de 40 de ani). Durata fiecărui text este de 3—10 minute [4], corpusul însumînd cca 102 000 de cuvinte [5]. Materialul a fost transcris de pe bandă de către autoare și excerptat integral (cf. RUOFF, 158).

Următoarele considerente ne-au determinat să ne stabilim la acest tip particular de material:

a) Multe dintre observațiile (incidentale sau sistematice) asupra sintaxei „populare" au la bază fie culegeri de folclor (basme și versuri), fie opere ale unor scriitori considerați a reda fidel construcțiile limbii vorbite în mediul rural (SCHREYER; DIMAND; IORDAN 1956 a; parțial, observația este valabilă și pentru GRAMATICĂ). În realitate, nici unul din autorii utilizați ca sursă de informații nu scrie a ș a c u m v o r b e ș t e. E drept, Creangă pune în circulație un număr impresionant de formule, imagini și tipare sintactice împrumutate exprimării populare. Dar „spontaneitatea" lui e construită pînă în ultimul amănunt, grija pentru echilibrul și varietatea formulărilor este permanentă. Lui Ispirescu, citat cel puțin tot atît de des ca și Creangă, îi lipsește talentul marelui moldovean. Basmele lui sînt repovestite î n s c r i s de un om a cărui instrucție depășea considerabil pe aceea a vorbitorului mediu de la țară.

Utilizarea cu precădere a textelor de factura celor amintite mai sus a dus la unele afirmații inexacte în ceea ce privește caracterul „popular" al anumitor construcții sintactice. Plecînd de la un material neprelucrat, transcris direct de pe banda de magnetofon, sperăm să aducem cîteva rectificări în acest sens.

b) Nu am utilizat textele dialectale culese cu metode științifice și publicate în volume din trei motive: în primul rînd, aproape toate [6] sînt scrise sub d i c t a r e a infor-

---

[3] Vezi lista și harta localităților anchetate, p. 257, 24.

[4] Durata textelor oferă numai o imagine aproximativă a lungimii lor, din cauza debitului de vorbire extrem de diferit de la un informator la altul.

[5] Sau cca 450 de pagini dactilografiate, ceea ce reprezintă mai mult decît dublul volumului de texte dialectale publicat de E. Petrovici (ALRT).

[6] Cu excepția textelor înregistrate pe cilindri de fonograf de D. ȘANDRU (1933—1938) și a celor înregistrate în Oltenia, pe bandă de magnetofon (TDO). Menționăm că, la data alcătuirii corpusului pentru prezenta lu-

matorului, ceea ce impune acestuia un ritm de vorbire mai lent decît cel obișnuit și, implicit, îi dă posibilitatea — și îl îndeamnă — să-și controleze, să-și organizeze expunerea; în al doilea rînd, experiența colaborării la publicarea unui volum de texte dialectale (TDO) ne-a arătat că segmentarea sintactică a textului prin semne de punctuație este în mare măsură rezultatul unei interpretări subiective, datorate dialectologului [7]; în sfîrșit, am vrut să evităm ca materialul dialectal să fi fost cules într-un interval de timp prea lung [8], punctul de vedere adoptat de noi fiind cel sincronic.

c) Textele dialectale — în accepția largă de mesaje orale realizate într-un cod cu circulație limitată teritorial — reprezintă un material lingvistic neomogen. Structura lingvistică, stilistică și compozițională a textului este dependentă de o serie de variabile, diferite ca natură și ca importanță, dar care, toate, își lasă amprenta asupra modului concret de realizare a mesajului. Aceste variabile sînt legate de persoana informatorului (sex, vîrstă, ocupație, grad de cultură, personalitate etc.), de situația de comunicare (raportul dintre interlocutori, modul de desfășurare a interviului, gradul lui de naturalețe etc.) sau de conținutul mesajului (SAMARIN, 64—66; LINDENFELD; RUOFF, 181—209). Comparabilitatea materialului, condiție *sine qua non* a cercetării științifice, este asigurată de omogenitatea criteriilor care stau la baza selectării lui. În principiu, *clasa de texte* aleasă pentru a constitui un corpus admite variabilitatea unei singure trăsături pertinente, toate celelalte coordonate fiind identice (RUOFF, 227—228); în practică, ținînd cont de specificul problemei studiate, pot fi admise neutralizări ale unora dintre opozițiile clasificatoare, clasa de texte lărgindu-și astfel sfera (RUOFF, 210—212).

---

crare, nu apăruseră volumele de texte dialectale de la Porțile de Fier (COHUȚ și VULPE) și din Muntenia (TDM I 1973, II 1975), nici volumele VI și VII din *Fonetică și dialectologie*, care cuprind și texte dialectale transcrise de pe bandă.

[7] Pentru care se pune problema opțiunii între notarea exactă a intonației — eventual aberante în raport cu norma — și utilizarea ortografică a semnelor de punctuație.

[8] Între apariția culegerii *Graiul nostru* și a volumului de texte din Oltenia s-au scurs mai bine de 60 de ani.

Scanned with OKEN Scanner

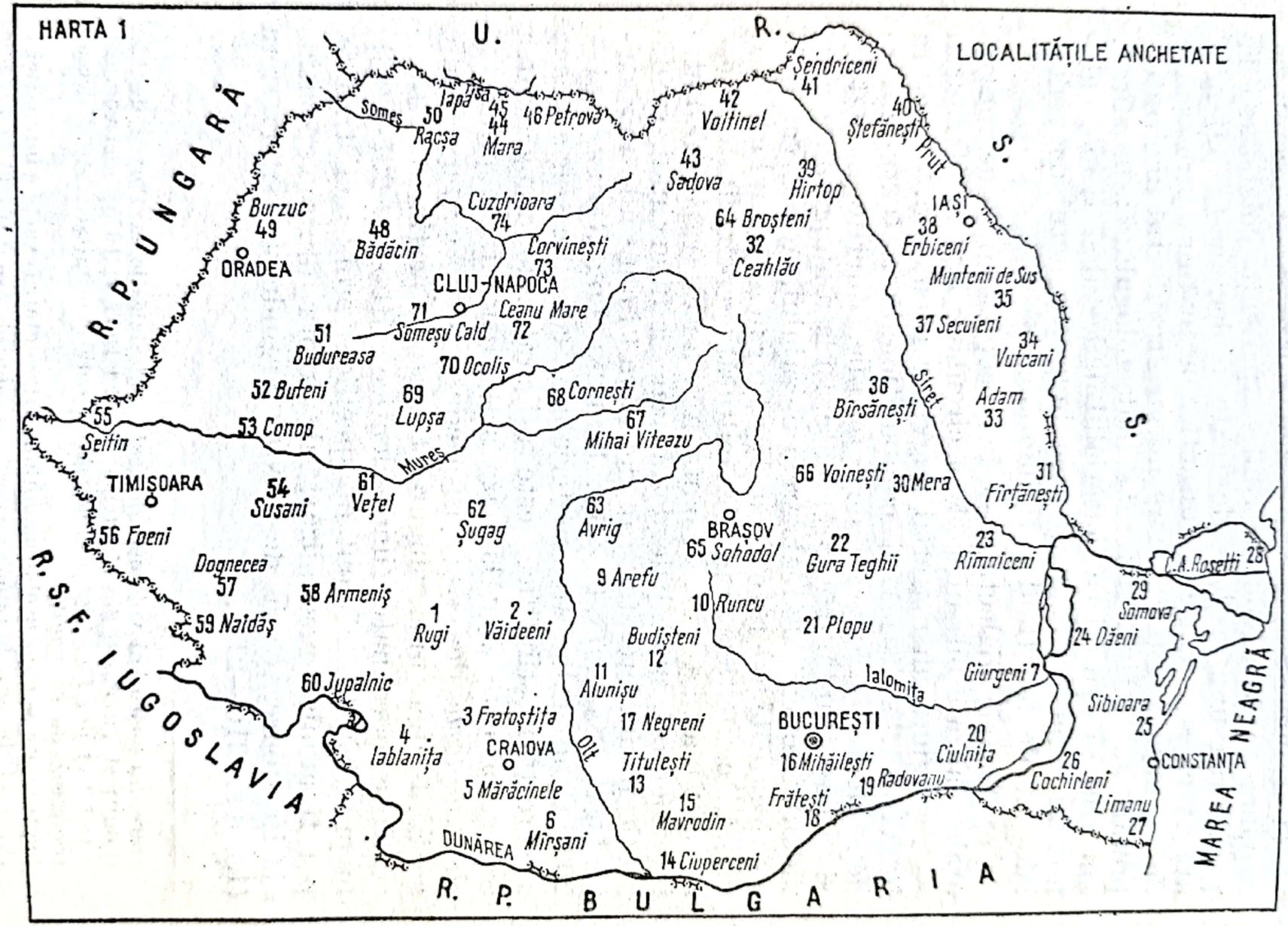
HARTA 1
LOCALITĂȚILE ANCHETATE
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
DUNĂREA
Someș
Tisa
Iapa
Șendriceni 41
42 Voitinel
40 Ștefănești
Prut
45 46 Petrova
50 Racșa
44 Mara
43 Sadova
39 Hîrtop
IAȘI
38 Erbiceni
Muntenii de Sus 35
37 Secuieni
34 Vutcani
Burzuc 49
ORADEA
48 Bădăcin
Cuzdrioara 74
Corvinești 73
64 Broșteni
32 Ceahlău
CLUJ-NAPOCA
71 Someșu Cald
Ceanu Mare 72
51 Budureasa
70 Ocoliș
52 Buteni
69 Lupșa
68 Cornești
67 Mihai Viteazu
36 Bîrsănești
Siret
Adam 33
55 Șeitin
53 Conop
Mureș
TIMIȘOARA
54 Susani
61 Vețel
62 Șugag
63 Avrig
BRAȘOV
65 Sohodol
66 Voinești
30 Mera
31 Fîrțănești
56 Foeni
Dognecea 57
58 Armeniș
59 Naidăș
1 Rugi
2 Văideeni
9 Arefu
10 Runcu
22 Gura Teghii
23 Rîmniceni
C.A. Rosetti 28
29 Somova
24 Dăeni
21 Plopu
Budișteni 12
11 Alunișu
60 Jupalnic
Ialomița
Giurgeni 7
Sibioara 25
3 Frăștița
17 Negreni
BUCUREȘTI
20 Ciulnița
4 Iablanița
CRAIOVA
Olt
Tituleștii 13
16 Mihăilești
19 Radovanu
26 Cochirleni
CONSTANȚA
5 Mărăcinele
15 Mavrodin
Frătești 18
Limanu 27
6 Mîrșani
14 Ciuperceni

În lucrarea de față, am ales ca variabilă factorul geografic. Nu am ținut seama de opoziția de sex a vorbitorilor[9] și am simplificat gradațiile de vîrstă. Punctul de vedere adoptat fiind acela al dialectologului, nu al sociolingvistului, am urmărit obținerea unor secvențe reprezentative pentru graiurile populare tradiționale. De aceea, am preferat vorbitori trecuți de 40 de ani, cu puțină știință de carte și cu contacte sociale predominant intracomunitare.

Întrucît datele asupra situației de comunicare ne-au lipsit, ne-am ghidat, în selectarea materialului, după impresia globală produsă de text: o experiență de 7 ani în culegerea și transcrierea de texte dialectale ne-a permis, credem, identificarea unor secvențe *cursive* și *spontane*. (Precizăm că analiza sintactică a fost efectuată consecvent după selectarea textului și că rezultatele ei n-au influențat acceptarea în corpus a textului respectiv.)

Dacă, în aplicarea criteriilor legate de statutul social al informatorului, ne-am permis unele generalizări, am procedat cu deosebită atenție la delimitarea corpusului nostru din punctul de vedere al structurii compoziționale și stilistice a textului (structură determinată, în mare măsură, de conținutul mesajului transmis)[10]. Variabilitatea structurii compoziațional-stilistice a textului, aproape ignorată în studiile de dialectologie practică, se reflectă deosebit de intens tocmai în organizarea sintactică a materialului lingvistic.

Opoziția cea mai evidentă se stabilește între un text în proză și o producție (folclorică) în versuri; metrica favorizează anumite construcții sintactice, tradiția impune altele sau păstrează formulări arhaice, ieșite din vorbirea zilnică. În aceeași măsură se deosebesc proverbele și zicătorile de exprimarea curentă. Un exemplu: subordonarea realizată prin juxtapunere, considerată de unii autori o caracteristică a sintaxei populare (Iordan 1956 a, 520, cf. 516), poate fi ilustrată aproape exclusiv cu proverbe de tipul *ai carte, ai parte*. În corpusul nostru de texte, exemplele asemănătoare sînt extrem de rare.

---

[9] Ruoff, 245, o consideră opoziția cea mai importantă pentru variabilitatea lingvistică. Verificarea acestei ipoteze pentru limba română ar presupune o serie de operații statistice care depășesc intențiile noastre.

[10] Vezi, totuși, la Ruoff, 202, distincția netă dintre *Sprachinhalt* și *Gesprächsart*.

Scanned with OKEN Scanner

Mai puţin aparente sînt particularităţile lingvistice care disting b a s m e l e de povestirile autobiografice [11]. Basmului, ca manifestare artistică, îi sînt proprii anumite procedee stilistice (întrebări retorice, repetiţii, intercalări de versuri etc.) care implică unele construcţii neobişnuite sau puţin frecvente în cadrul unei naraţiuni non-artistice. Pe de altă parte, trebuie luat în consideraţie faptul că tiparele relativ stabile ale basmului, fixate pentru povestitor prin repetare, lasă mai puţin loc improvizaţiei şi nesiguranţei lingvistice decît o relatare liberă, realizată eventual pentru prima oară.

Restrîngerea corpusului la înregistrări de material dialectal propriu-zis, non-folcloric, se dovedeşte însă insuficientă. Un d i a l o g spontan, înregistrat pe bandă (eventual, fără ştirea participanţilor), va avea, desigur, altă structură sintactică decît o naraţiune m o n o l o g a t ă. Afirmaţiile cu privire la absenţa subordonării sau la frecvenţa mare a elipsei în vorbirea curentă au, probabil, ca punct de plecare tocmai observarea dialogului.

Considerăm necesară precizarea sensului termenului *naraţiune* — căruia noi îi atribuim, aici, un sens mai restrîns decît alţi autori (Gheţie 1976, 225) — şi motivarea opţiunii noastre pentru acest tip de text.

Materialul dialectal — publicat sau inedit —, care ne-a stat la dispoziţie, cuprinde, în esenţă, două tipuri de texte non-dialogate: unele reproduc desfăşurarea diferitelor activităţi şi manifestări tradiţionale din mediul rural, altele cuprind relatarea unei întîmplări. Cele din urmă narează un fapt c o n c r e t şi n e r e p e t a b i l, cele dintîi stabilesc m o d e l u l unei activităţi care, în practică, s e r e p e t ă de nenumărate ori după un tipar dinainte cunoscut.

Trebuie luate în consideraţie şi condiţiile psihologice diferite în care se realizează cele două variante ale naraţiunii populare: obiectul relatării este impus de anchetator, în cazul textelor aşa-numite tematice (Cazacu 1967, XIX); în cazul povestirilor propriu-zise, el rămîne la libera alegere a informatorului sau, cel mult, este

---

[11] Utilizăm termenul de „naraţiune autobiografică" pentru a denumi pe scurt „povestirea unei întîmplări trăite sau văzute de subiect", nu relatarea întregii lui vieţi.

Scanned with OKEN Scanner

sugerat de desfășurarea de ansamblu a conversației. Relatarea coerentă, ordonată, pe care o presupune descrierea unei activități date, îi este, de obicei, străină informatorului de la țară (REMACLE 1948, 79, n. 1). În viața de toate zilele, el nu are niciodată prilejul să elaboreze un text de acest fel : atunci cînd își învață fiica să urzească, să năvădească și să țesă, țăranca îi explică acesteia — și mai ales îi a r a t ă — diferitele operații pe măsură ce practica o cere, fără să-i țină, în prealabil, un „curs teoretic".

Efortul de concentrare pe care îl presupune din partea informatorului un text „tehnologic" (și includem în această categorie și descrierea obiceiurilor și datinilor) are ca urmare, pe plan lingvistic, o exprimare de cele mai multe ori săracă, redusă la esențial (SAMARIN, 65—66). Fazele succesive ale procesului sînt înfățișate în propoziții coordonate, eventual introduse prin *pe urmă*, *după aceea* (și corespondentele lor regionale); subordonatele cu cea mai mare frecvență sînt temporalele introduse prin *cînd*, *după ce*. La informatorii mai tineri, întrebările de tipul „Cum se lucrează via pe aici?" evocă anii de școală (sau, eventual, cursuri agrotehnice). În consecință, răspunsul începe cu formula tip : „Via se lucrează în felul (sau modul!) următor" și continuă cu o frazare pe cît de pretențioasă, pe atît de artificială.

Dimpotrivă, povestirea, autobiografică mai ales, îi este familiară oricui ; „compoziția" ei nu pune probleme și atenția povestitorului se poate îndrepta și spre aspectele secundare ale subiectului, pentru a lămuri circumstanțele, cauzele, efectele acțiunii propriu-zise. Dacă tema tratată îi solicită intens afectivitatea — și aceasta se întîmplă mai ales la relatarea nenorocirilor din familie — este posibil ca magnetofonul și cel care-l mînuiește să fie dați uitării ; în asemenea cazuri, autenticitatea textului este asigurată.

Întrucît inserarea în text a unor fragmente de dialog constituie o caracteristică a narațiunii populare autentice (HAVERS, 151 ; RUOFF, 204), nu am eliminat, la analiză, părțile dialogate, deși structura lor sintactică prezintă, evident, unele particularități în raport cu textul narativ propriu-zis. Am ales însă materialul de așa manieră, încît redarea vorbirii directe să reprezinte, din punct de vedere cantitativ, un element secundar.

Scanned with OKEN Scanner

d) Experienţa ne-a arătat că există o anumită relaţie între lungimea unui text şi varietatea construcţiilor sintactice pe care le conţine. Dar textele cele mai lungi de care dispunem sînt tocmai textele narative.

e) Îmbinarea principiului omogenităţii compoziţional-stilistice cu acela al repartiţiei geografice reprezentative s-a dovedit extrem de dificilă în practica strîngerii materialului. Arhiva fonogramică a limbii române (ICED, Bucureşti) dispune de înregistrări numeroase, făcute în Oltenia, Muntenia, Dobrogea, regiunea Bicazului, Moldova centrală, Munţii Apuseni, Oaş, Banat, Transilvania sudică şi centrală. Din păcate, înregistrările mai vechi cuprind aproape exclusiv texte tematice sau folclorice (basme). Situaţia este asemănătoare în fonotecile institutelor de lingvistică din Iaşi şi din Cluj-Napoca. În plus, de multe ori textele „bune" (din punctul de vedere arătat mai sus) se grupează pe o arie restrînsă, făcînd dificilă alegerea punctului celui mai reprezentativ şi lăsînd, în schimb, necuprinse în reţea zone relativ întinse. Cîteva anchete în Crişana, Banat, Moldova şi sudul Transilvaniei, urmărind în mod special culegerea de material pentru acest studiu, au completat, într-o oarecare măsură, lacunele cele mai flagrante. Ţinînd seama de aceste imperfecţiuni ale reţelei, precum şi de volumul limitat al materialului, se impune o deosebită prudenţă în stabilirea ariilor de circulaţie a unui fenomen dialectal.

f) O ultimă observaţie cu privire la problemele ridicate de alegerea materialului. În principiu, fiecare punct cartografic este reprezentat, în corpusul nostru, printr-un singur informator. Numai acolo unde textele nu erau suficient de lungi am recurs la doi, rar la trei informatori. Întocmai ca în cazul atlaselor lingvistice, procedeul are, desigur, dezavantajele sale: particularităţi individuale de exprimare ar putea fi considerate reprezentative pentru zona respectivă. Riscul pare deosebit de mare în sintaxă, datorită posibilităţilor largi de opţiune oferite de construcţiile echivalente. Cum însă utilizarea unui număr de doi sau trei informatori nu ar fi rezolvat problema, am preferat, acolo unde a fost posibil, să lucrăm pe texte cît mai lungi şi mai închegate. Trebuie menţionat că marea majoritate a materialului provine de la povestitori excelenţi, a căror vioiciune, cursivitate şi naturaleţe impresionează la audierea textului.

Scanned with OKEN Scanner

În procesul de constituire a corpusului de texte, atenția noastră s-a îndreptat în primul rînd asupra *autenticității* și *omogenității*. Sîntem conștienți de imposibilitatea de a surprinde, pe baza unui material limitat, totalitatea particularităților dialectale din domeniul subordonării. Considerăm însă că omogenitatea corpusului compensează, pînă la un punct, volumul lui relativ redus, asigurînd caracterul sistematic al cercetării.

În interpretarea rezultatelor la care am ajuns, trebuie avut permanent în vedere faptul că ele sînt valabile pentru un domeniu strict circumscris al comunicării orale dialectale: narațiunea monologată non-folclorică. Datele prezentate de noi vor putea constitui puncte de plecare și termeni de comparație pentru viitoare studii, consacrate altor variante ale exprimării orale.

2. PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

În cadrul operației de clasificare a faptelor de limbă înregistrate în TD, vom utiliza, în mod curent, termenii: *oral*, *dialectal*, *popular* și *standard*. Întrucît nu există, între lingviști, un consens unanim asupra conținutului acestor termeni, folosiți adesea în mod nediferențiat (în studii de dialectologie, de stilistică sau de istorie a limbii literare)[12], considerăm necesară definirea lor și precizarea relațiilor lor reciproce.

Definirea celor patru termeni enumerați mai sus nu poate fi realizată pe baza unor trăsături distinctive omogene, deoarece ei se referă la elemente diferite ale procesului de comunicare. Într-adevăr, *oral*, membru al opoziției binare *oral/scris*, denumește modalitatea de transmitere a mesajului — cu alte cuvinte, canalul utilizat —, în timp ce *dialectal*, *popular* și *standard* dau indicații asupra capacității de circulație a faptelor de limbă, calificînd, prin urmare, elemente ale codului lingvistic.

---

[12] Pentru exemplificare, cităm cîteva cazuri de inconsecvență în clasificarea faptelor de limbă: în Rosetti și Cazacu utilizarea formei invariabile a articolului posesiv este considerată populară la p. 252 și regională la p. 513 (termenii sînt reluați întocmai în Rosetti, Cazacu și Onu, 280 și 541); verbele iotacizate sînt înregistrate atît printre fenomenele munteneşti (p. 278, 289), cît și printre cele populare (p. 161, 176; la Rosetti, Cazacu și Onu, 185 și 325). *De* condițional a fost considerat cînd element popular (Gramatica, § 855; Iordan 1966, 620), cînd specific limbii vorbite (Cazacu 1969, 171).

Scanned with OKEN Scanner

1) Opoziţia oral/scris implică o serie de trăsături în domeniul condiţiilor de producere a mesajului, condiţii care, la rîndul lor, influenţează însăşi structura (sintactică) a acestuia.

Am numit *fapte de oralitate* acele construcţii care se dovedesc a fi dependente de condiţiile specifice de desfăşurare a comunicării orale. Comunicarea orală, la rîndul său, o definim ca: orice comunicare făcută prin viu grai, în mod spontan, fără referinţă la vreun text scris (cf. SAUVAGEOT, 10—11; RUOFF, 42).

Prima şi cea mai importantă condiţie a comunicării orale o constituie, după părerea noastră, desfăşurarea ei în prezenţa interlocutorului. (Subliniem termenul prezenţă, deoarece existenţa unui receptor este presupusă în orice formă de comunicare.) Numeroase particularităţi structurale ale mesajului oral se explică, în ultimă instanţă, prin acest factor; alte elemente, existente în orice situaţie de comunicare, dobîndesc, în comunicarea orală directă, forme sau funcţii specifice.

a) Posibilitatea de a împleti mesajul verbal cu gesticulaţia şi mimica se reflectă, de exemplu, în sintaxa demonstrativelor: raportul dintre deixis şi anaforă variază, după cum e vorba de un mesaj oral sau de unul scris (cf. SLAMA-CAZACU 1973, 157).

b) Avînd la dispoziţie variatele posibilităţi expresive ale intonaţiei — asociate, adesea, cu elemente mimico-gestuale —, vorbitorul se poate dispensa de o serie întreagă de determinări şi circumstanţieri; pentru a transmite aceeaşi informaţie, mesajul oral va avea, prin urmare, o structură sintactică mai simplă decît cel scris.

c) Comunicarea orală desfăşurată în prezenţa destinatarului mesajului are, din punctul de vedere al emiţătorului, un caracter imediat, în sensul că gîndirea şi exprimarea ei reprezintă, practic, două activităţi simultane[13]. Etapa intermediară, de organizare conştientă a formei mesajului — etapă specifică comunicării fixate prin scris — nu se realizează în comunicarea orală. Vorbitorul îşi exprimă ideile pe măsură ce acestea „îi vin în minte", indiferent dacă stimulul îl formează replicile partenerului (în dialog), situaţia înconjurătoare

---

[3] Deşi psiholingvistica distinge trei faze în momentul de emitere a faptului de limbaj (SLAMA-CAZACU 1968, 74—77).

Scanned with OKEN Scanner

concretă (în procesul muncii, de pildă), fluxul memoriei (într-o naraţiune) sau mai mulţi stimuli acţionînd combinat. Atenţia locutorului se concentrează asupra conţinutului mesajului, nu asupra modului de utilizare a codului lingvistic. De aci decurge caracterul improvizat al mesajului oral, opus formei elaborate a mesajului scris.

O primă consecinţă a caracterului imediat al comunicării orale asupra structurii mesajului este ceea ce am numit *lipsa de perspectivă* asupra textului. Vorbitorul — mai cu seamă cel lipsit de cultură, deci de obişnuinţa redactării unui text — nu are în vedere ansamblul informaţiilor pe care îşi propune să le transmită ascultătorului; preocupat să spună tot, el neglijează structurarea mesajului, concentrîndu-şi atenţia, în mod succesiv, asupra fiecărui moment al acestuia (HAVERS, 114). Lipsa de *prospectivă* se asociază, de aceea, cu o slabă *memorie* în ceea ce priveşte propriul său discurs.

Printre efectele sintactice ale lipsei de perspectivă, pot fi citate: linearitatea mesajului oral, predominarea propoziţiilor independente sau coordonate asupra subordonatelor, structura laxă a frazei. Locutorul naiv se arată prea puţin preocupat de precizarea raporturilor logice stabilite între elementele discursului său; de cele mai multe ori, el se mulţumeşte să acumuleze faptele şi detaliile lor, fără a le ordona cu ajutorul mijloacelor sintactice pe care, dealtfel, le posedă.

Un alt aspect al caracterului imediat al comunicării orale, deosebit de important pentru aprecierea structurii ei sintactice, este următorul: spre deosebire de mesajul scris, care se prezintă în faţa cititorului ca un „produs finit", mesajul oral ajunge la ascultător în „stare brută", în plin proces de elaborare. Toate ezitările, toate corectările şi revenirile ajung la destinatarul mesajului. Dacă numărul şi natura acestora nu depăşesc o anumită limită, ascultătorul trece cu uşurinţă peste ele, ca peste un balast inevitabil şi lipsit de importanţă (HAUSENBLAS, 322); lingvistul, în schimb, este şocat de „dezordinea" sintactică a limbii vorbite, uitînd cum arată propriul său manuscris înainte de a fi transcris pe curat.

d) Prezenţa interlocutorului stimulează manifestarea funcţiei fatice a mesajului (JAKOBSON, 217). Formule de adresare *(frate, dragă, domle)* şi propoziţii incidente gramaticalizate (HAUSENBLAS, 320), uneori cu formă intero-

Scanned with OKEN Scanner

gativă (HAVERS, 25—26), de tipul: *vezi, stai să vezi, știi?* etc., întrerup adesea firul narațiunii, producînd perturbații în structura sintactică a mesajului.

e) Comunicarea presupune, în orice condiții, existența unei cantități (variabile) de cunoștințe comune celor doi parteneri. În condițiile comunicării orale, în care destinatarul mesajului este cel puțin identificat de vorbitor, dacă nu chiar bine cunoscut, chestiunea presupozițiilor [14] comune și a reflexelor acestora în sintaxă prezintă cîteva aspecte particulare (cf. CHLOUPEK 1967, 132—134).

Limitele fondului de presupoziții deținute în comun variază de la comunicare la comunicare; minimul obligatoriu este însă dat de situația concretă în care se desfășoară convorbirea. Ancorarea în situație, considerată pe drept cuvînt o caracteristică esențială a comunicării orale, poate fi privită deci ca un aspect particular al comunității de cunoștințe. Raportarea la situația concretă, la contextul extralingvistic al comunicării, se reflectă, între altele, pe plan lingvistic, în utilizarea gesturilor (combinate cu deictice sau independente de ele) (SLAMA-CAZACU 1973) pentru a indica obiecte, însușiri etc. pe care comunicarea scrisă e obligată să le numească (ex.: *mi-a dat asta, m-a lovit cu . . ., mare cît aia)* [15].

Fondul comun de cunoștințe se creează, parțial, chiar în cursul comunicării. La această situație se referă propozițiile incidente cu formă de subordonate, de tipul *cum îți spusei* [16].

Cunoștințele comune, preexistente sau dobîndite în decursul comunicării, permit vorbitorului să recurgă la exprimarea eliptică. Vom reveni mai tîrziu (p.79—83) asupra elipsei, în măsura în care ea afectează subordonarea în

---

[14] Fondul de cunoștințe comun emițătorului și receptorului se include în noțiunea de *presupoziție*, utilizată în analiza modernă a enunțării, fără a se identifica cu aceasta (v. TODOROV, 10).

[15] Opoziția dintre discursul explicit, autonom, și cel implicit, de situație, a fost relevată în *Tezele cercului lingvistic de la Praga*: „Deux directions de gravitation: l'une, où le langage est de situation, c'est-à-dire compte sur des éléments extralinguistiques de complément *(langage pratique)*, et l'autre, où le langage vise à constituer un tout aussi fermé que possible avec tendance à se faire complét et précis, à user de mots-termes et de phrases-jugements *(langage théorique ou de formulation)*" (TODOROV, 8).

[16] Ce e drept, o variantă a acestui tip sintactic este reprezentată și în stilul cel mai elevat al exprimării literare scrise: *după cum am văzut . . .*

frază. Subliniem aici numai faptul că „salturile logice" vor fi cu atît mai frecvente și mai greu de interpretat pentru observatorul neiniţiat, cu cît fondul de cunoștințe comune al interlocutorilor va fi mai bogat (BERNSTEIN, 433—434).

O altă serie de construcţii sintactice specifice comunicării orale se bazează pe ceea ce am numi *presupoziţii negative:* emiţătorul presupune că destinatarul *nu* posedă toate cunoștințele necesare înţelegerii mesajului. Știind, din experienţa lui de ascultător, că interlocutorul nu are posibilitatea de a relua cele auzite, de a reveni asupra fragmentelor neclare, emiţătorul caută să-i ușureze decodarea, intervenind cu intercalări și paranteze, cu repetiţii, reluări și completări adiţionale. Din obișnuinţă, asemenea precizări apar de multe ori și fără o justificare funcţională; de aici caracterul pleonastic al comunicării orale [17].

Printre factorii care modelează, în mod specific, structura mesajului oral este menţionată, de obicei, și exprimarea afectivă.

Fără a nega prezenţa consecventă a afectivităţii în vorbire, considerăm că acţiunea ei asupra comunicării orale nu poate fi pusă pe același plan cu utilizarea intonaţiei, cu prezenţa interlocutorului și cu principala ei consecinţă, caracterul imediat al exprimării. Acceptînd ca întemeiată distincţia făcută de HAVERS (11) între t e n d i n ţ e l e care acţionează în vorbire și c o n d i ţ i i l e în care ea se desfășoară, considerăm accentuarea funcţiei emotive a comunicării (HAVERS, 35) o t e n d i n ţ ă (alături de economia de energie, concretizarea expresiei, ordonarea ei etc.). Această tendinţă se manifestă în c o n d i ţ i i l e specifice exprimării orale: exprimarea nemijlocită, insuficient cenzurată, facilitează exteriorizarea unui volum considerabil de trăire afectivă, iar prezenţa interlocutorului permite utilizarea unor mijloace expresive, lingvistice și paralingvistice, inaccesibile comunicării scrise.

2) Nici una din tentativele de definire a calificativelor *dialectal (regional)* și *popular*, întreprinse de alţii sau de noi înșine, nu ni se mai pare, azi, satisfăcătoare.

---

[17] Citat adesea ca o trăsătură a vorbirii populare (HAVERS, 169, 174—175). Exprimarea pleonastică reprezintă, după părerea noastră, un fenomen de oralitate.

Definiţiile propuse se dovedesc prea vagi, clasificările inconsecvente sau prea puţin cuprinzătoare.

NILSSON-EHLE defineşte dialectul drept „quelque chose de géographiquement délimité" şi — reducînd stratificarea socială a limbii la opoziţia popular/cultivat — stabileşte următoarele „tipuri de variante ale limbii":

— popular şi dialectal = *patois* (grai local eminamente oral);

— cultivat şi dialectal = *dialect* (noţiune abstractă corespunzînd, pentru franceză, cu ceea ce de obicei este numit „français dialectal");

— popular şi nondialectal — variantă care nu se poate realiza decît admiţînd existenţa unei „limbi naţionale populare". Autorul clasifică, de asemenea, drept general popular un fenomen întîlnit în mai multe limbi, dar numai în aspectul neliterar al acestora;

— cultivat şi nondialectal = *limbă literară*.

Clasificarea propusă păcătuieşte prin coordonarea unor categorii prezentate de autor drept concrete (patois) cu altele abstracte (dialect) şi prin lipsa de precizie a termenului „popular".

Urmărind situaţia regionalismelor în opera lui Caragiale, Th. HRISTEA începe prin a-şi explicita terminologia. În concepţia sa, „din punctul de vedere al răspîndirii, în termenul « regional » trebuie să vedem o categorie subsumată noţiunii de « popular », a cărei sferă este mult mai largă. Într-adevăr, în timp ce elementele regionale vieţuiesc de obicei într-un singur grai, faptele de limbă populară sînt cunoscute în toate graiurile unei limbi sau în marea lor majoritate" (HRISTEA, 192). În clasificare intervine şi criteriul gradului de cultură al vorbitorului, popular fiind „ceea ce e foarte răspîndit fără a fi literar şi ceea ce se datoreşte, uneori, lipsei de instrucţie a vorbitorilor (mai ales a celor din mediul rural şi urban periferic)" (HRISTEA, 193). *Regional* se opune lui *general*, sinonim aproximativ al lui *literar;* acesta, la rîndul său, se opune lui *popular*, „prin care trebuie să înţelegem [...] ceea ce este general fără a fi totuşi literar" (HRISTEA, 194).

Sistemul de opoziţii astfel schiţat rămîne ambiguu.

Studiind structura stilistică a limbii, I. COTEANU (1967) consideră opoziţia „limbă" populară — „limbă" literară drept opoziţia stilistică fundamentală. În această

situație, o definire explicită a termenilor opoziției ar fi fost binevenită. Dacă din discuțiile asupra „limbii" literare se pot deduce trăsăturile ei caracteristice — exprimare cultă, tinzînd să se generalizeze în spațiu și să se specializeze pe plan social, subordonată diasistemului limbii comune și funcționînd după un ansamblu de norme impus în mod convențional — „limba" populară este definită, în articolul citat, numai prin situația ei opusă limbii literare și prin faptul că subsistemele ei — limba populară solemnă, limba populară obișnuită, limbajul rural, limbajul periferic, argotic sau argotizant — se constituie independent de factorul geografic. Deși autorul afirmă, în mod inițial, că orice fapt de limbă „va trebui să se găsească la intersecția dintre liniile care reprezintă dimensiunea dialectală și dimensiunea social-culturală" (COTEANU 1967, 214), modul în care factorul geografic intervine în delimitarea și în funcționarea diferitelor subsisteme stilistice nu reiese din articol.

Încercările noastre (1967; 1969 a, b) de a stabili o terminologie univocă, bazată pe raporturile sistematice existente între diferitele clase de fenomene lingvistice, pot fi rezumate prin schemele din fig. 1 și 2:

nongeografic	geografic			
	general		dialectal	
	literar	popular	relevant	irelevant

fig. 1

Criteriu \ Termen	cult	standard	popular	regional	dialectal
normat	+	+ și —	—	0	—
general	0	+ sau —	+	—	—

fig. 2

Prima clasificare se bazează pe criteriul distribuției geografice; ignorînd elementele stratificării sociale și stilistice ale limbii comune, ea simplifică în mod forțat raporturile ce se stabilesc între noțiunile de *literar*, *popular* și *dialectal*.

Criteriul de bază al celei de a doua clasificări îl constituie caracterul n o r m a t al exprimării. Schema încearcă să cuprindă, simultan, aspectul sincronic al situației lingvistice (stabilind statutul faptelor de limbă în raport cu norma actuală) și unele date de diacronie (referitoare la modalitățile de stabilire a acestei norme) (VULPE 1969 a, 183, 184); de aici ambiguitatea în definirea clasei de fenomene *standard* și distincția stabilită între termenii *regional* și *dialectal* (VULPE 1969 a, 185 nota 16).

Revenind asupra schemei propuse în 1969, am reintrodus criteriul distribuției geografice ca primă trăsătură distinctivă. Am procedat astfel din două considerente:

a) În lucrarea de față, trăsătura [Distribuție geografică] constituie trăsătura distinctivă variabilă, asupra căreia se concentrează cercetarea (cf. *supra*, p. 25).

b) Fără a cuprinde, în mod exhaustiv, varietatea de realizări ale limbii comune — practic imposibil de înglobat într-o singură schemă — clasificarea propusă mai jos definește în mod satisfăcător cel puțin termenii cu care vom opera în cursul cercetării noastre.

Precizăm că clasificarea noastră (redată în fig. 3) nu are în vedere „sfere" sau „variante" ale limbii comune,

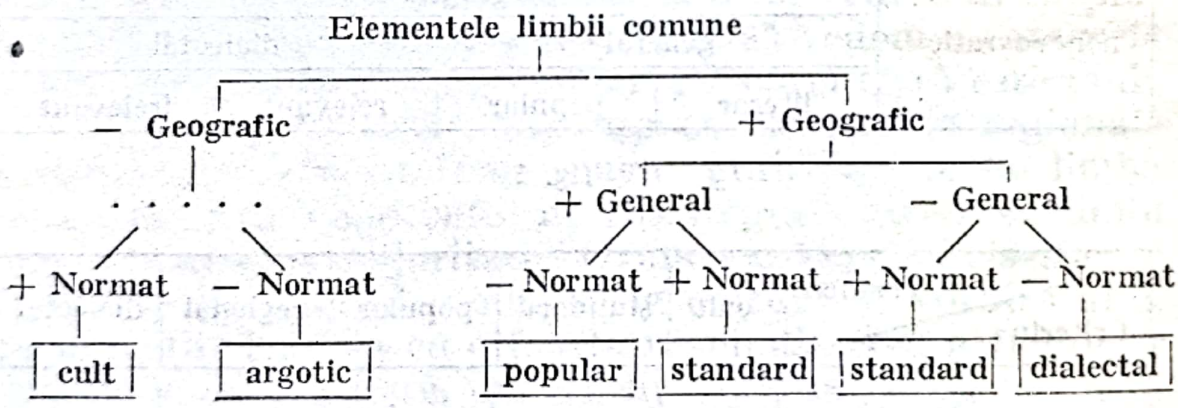

fig. 3

„nivele stilistice" concretizate în „limbi" sau „limbaje" (COTEANU 1967, 1973; ȘUTEU); ea urmărește caracterizarea unor f a p t e l i n g v i s t i c e concrete, încadrarea lor în c l a s e d e e l e m e n t e omogen constituite (v. și VULPE 1969 a, 185).

După cum am mai remarcat (VULPE 1967, 370; 1969 a, 184), există clase de fenomene lingvistice pentru care trăsătura [Distribuție geografică] nu este pertinentă.

Pentru caracterizarea lor se face apel la factori de diferențiere socială sau stilistică a limbii [18]. În această categorie intră atît elemente specifice exprimării elevate [19] — împrumuturi lexicale sau sintactice, elemente de derivație, creații (cu mijloace lingvistice interne) din domeniul terminologiei științifice etc. — cît și elemente de argou[20], de pildă. Din schema prezentată interesează, pentru cercetarea noastră, elementele cu trăsăturile [— Geografic] și [+ Normat], pe care le-am numit elemente *culte*.

Precizăm că, în contextul cercetării noastre, *norma* se definește ca un ansamblu de reguli, constituite în cursul unui proces istorico-cultural complex, a cărui respectare reprezintă o condiție obligatorie pentru realizarea unei exprimări considerate, la un moment dat, în mod convențional, corectă. Înțeleasă ca o constrîngere instituționalizată, acceptată de vorbitori în mod conștient (cf. GHEȚIE 1975, 74), *norma* se deosebește de conceptul încetățenit în lingvistica generală de COSERIU, și definit ca „realizarea « colectivă » a sistemului, cuprinzînd sistemul însuși și, pe lîngă acesta, elementele « non-pertinente » din punct de vedere funcțional, dar normale în vorbirea unei comunități" (p. 97 ; v. și 90).

Clasele de elemente lingvistice definite pe baza clasificării dicotomice propuse mai sus sînt următoarele :

— elemente *culte*, cu trăsăturile [— Geografic, + Normat] ;

ex. : termeni tehnici sau abstracți, sufixe ca *-ism*, *-iza*, unele conjuncții subordonatoare ;

— elemente *populare*, cu trăsăturile [+ Geografic, + General, — Normat] ;

ex. : căderea articolului hotărît masc. sing. *-l*, viitorul construit cu conjunctivul, dativul prepozițional cu *la*.

---

[18] Am indicat, în fig. 3, locul în care acești factori intervin în clasificare ; discutarea lor aici depășește limitele pe care ni le-am propus.

[19] Discutînd formarea limbii literare, HAVERS subliniază că aceasta „lebt nicht bloss von dem aus der gesprochenen Sprache übernommenen Erbgute, sondern sie schaft neue, nur der Schriftsprache eigentümliche Ausdrucksmittel" (129).

[20] Elementele argotice, citate cu titlu de exemplu, nu sînt singurele caracterizate prin trăsăturile [— Geografic] și [— Normat] : limbajele profesionale, de pildă, conțin, de asemenea, particularități morfologice și sintactice neadmise de normă. Nu ne propunem, aici, inventarierea claselor de elemente pentru care distribuția geografică nu constituie o trăsătură pertinentă.

Scanned with OKEN Scanner

Introducerea trăsăturii [+ General] exclude aprecierile subiective de genul „fapte [. . .] cunoscute în toate graiurile unei limbi sau în marea lor majoritate *(subl. n.*, M.V.) (HRISTEA, 192);

— elemente *dialectale* [21], cu trăsăturile $\begin{bmatrix} +\text{Geografic} \\ -\text{General} \\ -\text{Normat} \end{bmatrix}$;

ex.: palatalizarea labialelor sau a dentalelor, termeni ca *barabulă*, *brabete*, *chișchineu*, conjunctivul cu *și*, *a vrea* construit cu infinitivul, prefixe ca *do-*, *pro-*;

— elemente *standard*, cu trăsăturile $\begin{bmatrix} +\text{Geografic} \\ \pm\text{General} \\ +\text{Normat} \end{bmatrix}$;

ex.: termeni ca *frate*, *masă* sau *varză*, articularea enclitică a substantivelor feminine sau formele variabile ale articolului genitival etc. Trăsătura [± General] din structura elementelor aparținînd clasei standard se explică printr-o particularitate a modului de constituire și, în același timp, a modului de aplicare a normei. Norma fiind, prin definiție, un ansamblu convențional de reguli, aplicarea ei presupune nu numai cunoașterea acestor reguli, ci și intenția de a le respecta. Numeroase acte de comunicare se realizează însă în afara normei, înțeleasă ca o constrîngere acceptată. În planul concret al actelor de comunicare distingem, prin urmare, varianta *normată a exprimării* [22] de *varianta* ei *nenormată*. Aceste două variante au în comun un mare număr de elemente lingvistice; situația ne apare explicabilă și normală, dacă luăm în considerație faptul că cele două variante se subsumează aceleiași limbi și că norma se constituie, prin selecție, pe baza variantei nenormate. Elementele selectate de normă continuă să circule în varianta nenormată, fie pe întreg teritoriul (de ex.: *frate*, *masă*, articolul enclitic feminin), fie în arii limitate ale acestuia (de ex.: *varză* opus lui *curechi*, articolul genitival variabil opus celui invariabil) [23]. Tocmai această situație este oglindită de

---

[21] Sau *regionale*. Distincția pe care am încercat să o facem între cei doi termeni (1969 b, 95) a întîmpinat numeroase obiecții.

[22] Numită și limba *corectă*, *clasică*, *oficială* sau *academică* (BAUCHE, 17). Considerăm că termenul german *Hochsprache* exprimă foarte exact conținutul noțiunii în discuție.

[23] Forma adoptată de varianta normată nu cuprinde, în mod necesar, aria cea mai întinsă (PETROVICI 1960, hărțile 4, 9, 10, 11).

trăsătura [± General] a clasei de elemente *standard*, care poate fi definită și ca o clasă de elemente comune variantei normate și celei nenormate a exprimării. Spre deosebire de elementele culte pe de o parte, de cele dialectale și populare pe de altă parte, această clasă nu are o valoare pertinentă pentru caracterizarea variantei de exprimare normate, respectiv nenormate.

În principiu, fiecare dintre clasele de elemente stabilite aici se poate realiza fie într-un mesaj oral, fie într-unul scris. Practica stabilește însă — cel puțin în domeniul sintaxei — o anumită corelație între trăsăturile [+ Scris] și [+ Normat], respectiv [— Scris] și [— Normat] [24]: elementele dialectale și cele populare apar, în mod obișnuit, în comunicarea orală, cele culte mai ales în comunicarea scrisă [25]; pe de altă parte, majoritatea faptelor de oralitate comportă trăsătura [— Normat].

Această asociație, frecventă dar nesistematică, a unor trăsături distinctive aparținînd de rețele de opoziții deosebite explică — în parte — dificultățile întîmpinate în clasificarea particularităților „limbii vorbite". Limitîndu-ne, în continuare, la domeniul sintaxei, menționăm că discrepanțele, deseori invocate, între fraza „literară" și cea „populară" se explică, în mare măsură, prin faptul că de obicei comparația se face între un text nenormat oral și unul normat scris. Opoziția între varianta normată și cea nenormată se atenuează considerabil în condițiile comunicării orale.

Un experiment ne-a permis să verificăm constatarea de mai sus. Am supus unei analize sintactice exhaustive cinci texte narative cu caracter autobiografic, înregistrate de la cinci informatori cu studii superioare, buni cunoscători și mînuitori ai normei [26]. Deși în aceste povestiri au apărut unele construcții sintactice culte, neatestate sau puțin frecvente în TD, ansamblul structurii lor sintactice le apropie mai mult de textele dialectale orale decît de textele „literare" scrise: în frază, coordonarea predomină asupra subordonării, apar numeroase ezitări,

---

[24] Despre „limba literară orală" și „limba scrisă neliterară", v. GHEȚIE 1975, 63—66.

[25] Și sub acest aspect, elementele (sintactice) standard se dovedesc nepertinente.

[26] Doi dintre aceștia au o lungă experiență a expunerii libere în fața publicului (unul a fost avocat, celălalt, profesor universitar).

Scanned with OKEN Scanner

repetiții, corectări; fiecare text conține cel puțin cîte un anacolut.

Cu toată strînsa întrepătrundere a celor două categorii de fenomene lingvistice — fapte de oralitate pe de o parte, fapte dialectale și populare pe de alta — distincția metodologică propusă mai sus se justifică prin însăși natura normei: prin caracterul ei selectiv, aceasta exclude elementele dialectale și cele populare; creată pe baza și pentru nevoile comunicării scrise (GHEȚIE 1975, 63), ea respinge (sau ignorează) numeroase fapte de oralitate. Altfel spus, opoziția dintre normă și faptele de oralitate este determinată de factori intrinseci procesului de comunicare — respectiv de modalitatea (canalul) de comunicare —, în timp ce opoziția dintre normă și elementele populare sau dialectale se bazează pe factori exteriori procesului de comunicare, ținînd de istoria culturii.

3. ANALIZA SINTACTICĂ

Din punct de vedere metodic, există două posibilități de a trata problema subordonării în frază: fie urmărind modalitățile de exprimare a diferitelor raporturi sintactice (GHEȚIE 1961, 1976), fie stabilind funcțiile sintactice ale uneltelor gramaticale subordonatoare (SCHREYER; REMACLE 1960 combină cele două procedee). Am preferat prima formulă, care ne permite să urmărim dinamica spațială și stilistică a mijloacelor sintactice echivalente (concurente).

Pentru analiza sintactică a textelor am adoptat, în principiu, punctul de vedere al *Gramaticii limbii române*, ed. a II-a, București, 1963 [27].

GRAMATICA nu ne-a putut însă furniza mai mult decît un ghid și un termen de referință; aceasta, în primul rînd, pentru că structurile sintactice ale exprimării orale nu pot fi încadrate toate în schemele oferite de o gramatică normativă, elaborată pe baza unor texte scrise; în al doilea rînd, pentru că unele soluții propuse de GRAMATICĂ nu ni s-au părut satisfăcătoare.

---

[27] Majoritatea autorilor care s-au ocupat de sintaxa dialectală (REMACLE 1953—1960; GHEȚIE 1961, 1976; CHLOUPEK 1967, 1971; TEIUȘ 1969, 1971 a; BIDIAN 1970—1972; MICHÁLKOVÁ; RUOFF; EISENMANN) au recurs, dealtfel, la metode tradiționale de descriere.

Scanned with OKEN Scanner

Precizăm că am considerat existența unor mărci formale (conectiv, concordanța timpurilor, identitate a subiectelor etc.) o condiție *sine qua non* pentru recunoașterea unui raport sintactic între propoziții. În felul acesta am căutat, în mod consecvent, să evităm confuzia între echivalența sintactică și identitatea funcțională, între analiza textului real și aceea a intențiilor vorbitorului.

a. VERBE SEMIAUXILIARE DE MOD ȘI DE ASPECT

În timp ce în primul volum al GRAMATICII se afirmă că verbele semiauxiliare (de modalitate) „au anumite trăsături care le deosebesc de situațiile cînd sînt verbe predicative sau, unele dintre ele, verbe auxiliare propriu-zise sau copulative" (§ 195), în volumul al doilea (§ 529) ele sînt tratate ca verbe predicative avînd subiect (respectiv o subiectivă) sau complement (respectiv o completivă).

Discuția asupra naturii și funcțiilor acestei clase de verbe a continuat și după apariția GRAMATICII [28]. În ce ne privește, ne menținem punctul de vedere expus în 1963 (126—127), considerînd construcțiile de tipul *trebuie să fac, pot să fac, încep să fac* [29] ca formînd o singură propoziție (cf. GUȚU ROMALO 1973, 129—131).

b. PRONOMINALIZAREA SUBORDONATELOR

Înțelegem prin pronominalizarea unei subordonate anticiparea sau reluarea acesteia printr-un pronume, un adjectiv pronominal sau un adverb pronominal [30] din

[28] Vezi bibliografia chestiunii la Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române*, Curs practic, București, EDP, 1970, p. 96, la care se adaugă: Ecat. Teodorescu, *Însemnări pe marginea semiauxiliarelor de modalitate*, în *Anuarul de filologie*, Iași, 1966, p. 137—142; C. DIMITRIU, *Observații în legătură cu semiauxiliarele de aspect*, *LR*, XVI, 1967, 4, p. 297—303; A. NICOLESCU, *Probleme de analiză a frazei*, București, 1969, p. 19—20.

[29] Iată lista verbelor pe care, în lucrarea de față, le-am considerat semiauxiliare: *a da* cu sensul „a încerca, a fi pe punctul de a": *el a dat să se scoale* (29); *a fi* — la prezent și perfect compus, cu sensul „a trebui" (adesea nerealizat): *pe cînd e să dau le porc / „na ice* [. . .] (72), *am fost să merg la București / astă-toamnă* (52); — la imperfect, indicînd o acțiune nerealizată: *eram să ne-necăm* (28); *a începe; a prinde* cu sensul „a începe"; *a putea*; *a trebui*.

[30] Cf. BENVENISTE, 256; referitor la pronumele de persoana a treia (în care include, între altele, pronumele demonstrativ de depărtare, precum și o serie de adverbe pronominale) autorul consemnează funcția „de représentation syntaxique qui s'étend ainsi à des termes pris aux différentes parties du discours, et qui répond à un besoin d'économie, en remplaçant un segment de l'énoncé, et même un énoncé entier (*subl. n.*, M.V.), par un substitut plus maniable".

Scanned with OKEN Scanner

propoziția regentă; pronumele îndeplinește aceeași funcție sintactică cu subordonata și determină același element regent. Atît subordonata, cît și pronumele comută, pe rînd, cu zero [31].

După natura subordonatei, pronominalizarea se realizează:

— printr-un p r o n u m e (de obicei demonstrativ feminin cu valoare neutră, mai rar interogativ sau nehotărît), la subordonatele necircumstanțiale a căror clasă de substituție (GUȚU ROMALO 1973, 80) se definește printr-un nume — și pe care, în continuare, le vom numi, cu un termen împrumutat din gramatica engleză (PENCE și EMERY, 37 *passim*), *subordonate substantive*:

1. *a s t a a fost important* / **să știe** *să joace* (56) [32] (subiectivă);

2. *„domle a s t a mi-e soiu* / / **că mi-a plăcut** *să joc*/ **mi-a plăcut tare jocu"** / / (18) (predicativă);

3. *eu a c e e a am zis către ceilalți* **că e barza mea** / **capra mea** (50)

4. *și . . . c e o socotit ei* **că s-or băga în paie ș-or dormi acolo** (45)

5. *„știți c e v a mamă?* **că l-a omorît pe Ciripănescu"** / / (26) (completive directe);

— printr-un a d j e c t i v d e m o n s t r a t i v, la subordonatele atributive:

6. *comandantu brigăzii a făcut povestea a s t a* / **că . . . harta-n mînă și el să nu cunoască terenu!** / / (28)

7. *îmi venea a l t e . . . trăznăi în cap*: **să mă duc** *să fac comanda la lăutari* / / (40);

— printr-un a d v e r b p r o n o m i n a l (demonstrativ), la subordonatele circumstanțiale:

8. **baș unde-i a lu Totoi** / . . . *a c o l o a fost mătușa lui . . . bărbatu-meu* / / (55)

---

[31] Pronominalizarea propozițiilor completive, descrisă de A. NICULESCU, 19—21, se deosebește de varianta de care ne ocupăm aici: propoziția și pronumele se exclud reciproc în frază.

[32] Am renunțat la transcrierea fonetică a exemplelor, păstrînd însă particularitățile lexicale și morfologice; am utilizat majuscule numai pentru numele proprii. Exemplele au fost numerotate curent, fiecare fiind urmat, în paranteză, de sigla localității. Pentru semnificația simbolurilor auxiliare, păstrate din sistemul de transcriere fonetică al ALR, v. *Lista de abrevieri, sigle și semne speciale*, p. 260—261.

9. **tot pe unde s-o vîrît în ocol** / *p e a c o l o o sărit* / / (36) (locale);

10. **după ce-am văzut** *că mi-i picioru crăpat* / *a t u n c e a . . . s-o strîns toți* (45)

11. *numa a t u n c e a se oprea de nu plîngea* / **cînd** [. . .] **vedea pe oarecineva** (49) (temporale);

12. **„cum ați putea** / *a ș a să luptați* / / (20)

13. *și* **cum se-mpînzește . . . paianjenu** / / *a ș a e-mpînzit* [cancerul] / / (30)

14. **cum ai țipa o videre** [= căldare] **de apă pe el**/ *a ș a i s-o-ncărcat ochii de lacrămi* / / (49) (modale).

Adverbul *așa* (mai rar: *atîta)* comută cu pronumele demonstrative cu sens neutru (SANDFELD și OLSEN 1936, 168), pronominalizînd și subordonate substantive:

15. *cu poșta s-o-ntîmplat a ș a* / **e-o fost doi poștari** [33] / / (46) (subiectivă);

16. *eu am crezut că . . . tot a ș a îs* **cum m-am și dus** / / (69) (predicativă);

17. *noi a ș a am zis* **că tot ăla este** / / (7)

18. *„cunosc a t î t a* **că ne-am împăcat cu toții"** (35) (completive directe);

19. *a t î t a o avut noroc* / **că n-o fost în depărtare la picket** (45) (completivă indirectă).

Pronumele și adverbele din exemplele citate de noi sînt interpretate de GRAMATICĂ fie ca elemente regente ale unei subordonate apoziționale, fie drept corelative, în regentă, ale unei subordonate circumstanțiale.

Cercetări mai recente (sintetizate de TEODORESCU, 104) au scos în evidență raportul a p o z i t i v stabilit între o subordonată și elementul care o „reprezintă" în regentă. Ecaterina TEODORESCU, precizînd că, întotdeauna, „subordonata concretizează în frază conținutul corelativului", conchide că „am putea distinge apozitive subiective, completive (directe și indirecte), circumstanțiale (de loc, de timp, de scop, de cauză, instrumentale etc.) sau, mai exact, subiective apozitive, completive apozitive ș.a.m.d." (107).

Recunoscînd a n a l o g i a dintre raportul apozitiv și cel stabilit între o subordonată și corespondentul ei din regentă, nu considerăm că cele două raporturi sînt

---

[33] Contextul mai larg exclude posibilitatea de a interpreta subordonata drept cauzală.

identice, și prin urmare, preferăm, pentru construcțiile discutate aici, termenul *pronominalizare*. Iată argumentele noastre :

a) Atunci cînd regenta conține o pronominalizare a subordonatei, în structura formală a acesteia din urmă nu se produce nici o schimbare (TEODORESCU, 105) care să justifice transferul ei din — de exemplu — specia subiectivei în aceea a subiectivei apozitive.

b) Ținînd seama de linearitatea mesajului oral, de slaba perspectivă asupra textului care îl caracterizează (v. *supra*, p. 31), este destul de greu de acceptat ideea că o subordonată „dezvoltă, precizează, concretizează conținutul" (TEODORESCU, 106) unui termen care nu a fost încă exprimat, cum este cazul propozițiilor reluate în regentă (v. ex. 8—10, 12—14). Acestea nu pot fi însă interpretate într-altfel decît cele anticipate prin pronominalizare [34], din moment ce topica propozițiilor în frază — singurul element care determină direcția pronominalizării — este dictată de considerente exterioare acestui fenomen și nu afectează conținutul construcției [35].

c) Imposibilitatea existenței a două subiecte cu referent comun pe lîngă același predicat, invocată de TEODORESCU (105) ca principal argument în favoarea constituirii clasei de subiective apozitive și, prin analogie, a celorlalte clase de apozitive, rămîne încă de demonstrat. Oricum, reluarea emfatică a subiectului este admisă atît de GRAMATICĂ (§ 521) cît și de IORDAN (1956, 559—560).

d) Termenul *pronominalizare* redă trăsătura comună și caracteristică a structurilor sintactice discutate aici : „reprezentarea" subordonatei printr-un element de natură pronominală.

Introducerea conceptului *pronominalizare* impune o reexaminare a categoriei „corelativelor" din regentă, categorie neomogenă în GRAMATICĂ.

Considerăm corelative acele elemente a căror prezență în regentă este gramatical cerută de prezența unui anumit tip de subordonată, constituind un caz particular de coocurență obligatorie (cf. GUȚU ROMALO 1973, 41, 94). În această categorie se

---

[34] Cum propune TRANDAFIR, 137.
[35] Să se compare, în acest sens, ex. nr. 10 cu nr. 11 sau cu nr. 821.

Scanned with OKEN Scanner

încadrează, pideldă, adverbele *cum*, *şi* din regentele unor temporale ca :

20. **cum o dat roata la ţeve** / *c u m s-o rupt dricu dinainte* (51)

21. **cum a venit** [lupul] / *ş-a luat oaia* / *l-a ş i' înhăţat* [cîinii] (10),

sau *tot*, *totuşi* din regentele concesivelor :

22. **oripeunde s-o dus** / *t o t l-am observat* / / (48)

23. **şi de se văita mama din cînd în cînd** / [. . .] *t o t u ş i eu tăceam din gură* / / (5).

Corelativele comută cu zero (cf. ex. nr. 781—784, 1115, 1116, 1119, 1120); în cazul comutării cu zero a subordonatei însă, regenta cu corelativ nu mai constituie o secvenţă reperată [36]. Prin aceasta, corelativul subordonatei se deosebeşte de pronominalizarea ei : din punct de vedere sintactic, o propoziţie conţinînd un determinant pronominal este corectă şi autosemantică, chiar dacă înţelesul ei este, într-o anumită măsură, nedeterminat.

Adverbele numite de GRAMATICĂ „corelative" pot îndeplini în frază şi alte funcţii (determinare multiplă, adverbe de grad ş. a.); pe acestea le vom discuta în cadrul capitolelor respective (v. *infra*, p. 141—142, 190).

Revenind la subordonatele pronominalizate, ne propunem să semnalăm prezenţa lor în TD pentru fiecare specie de subordonată analizată, urmărind termenii prin care se realizează pronominalizarea, structura propoziţiei pronominalizate, particularităţile de topică şi de intonaţie, precum şi eventualele valori stilistice ale procedeului.

c. INTERPRETAREA SINTACTICĂ A DATELOR INTONAŢIEI

Rolul intonaţiei în organizarea sintactică a mesajului oral a fost subliniat adeseori [37]. Din păcate, pentru limba română corelaţiile existente între unităţile sintactice şi unităţile melodico-accentuale nu au fost încă studiate.

---

[36] Propoziţii de tipul *tot l-am observat* pot apărea, cel mult, ca replici într-un dialog *(S-a ascuns foarte bine. — Eu tot l-am observat)*, valoarea concesivă a replicii precedente fiind implicită (cf. GABREA 1965, 538 ; v. altă interpretare la GUŢU ROMALO 1973, 191).

[37] Este interesant de notat, totuşi, că atitudinea lingviştilor faţă de chestiunea funcţiei sintactice a intonaţiei variază de la un scepticism pronunţat (BOLLINGER) la utilizarea schemei melodice şi accentuale ca unul din principalele criterii pentru descrierea structurilor unei limbi (HILL ; cf. şi PERROT, 26).

Puţinele lucrări consacrate intonaţiei tratează fie probleme teoretice (ROCERIC şi GOLOPENŢIA ; ROCERIC-ALEXANDRESCU *et alii* 1966, 1967, 1968), fie aspecte particulare ale intonaţiei interogative (POPESCU-MARIN ; KALLIOINEN ; DASCĂLU 1969 ; A. AVRAM), enumerative (DASCĂLU 1971) sau parentetice (DASCĂLU 1974). Sabina TEIUŞ (1971 b) este singura care a încercat să studieze intonaţia ca element demarcativ al enunţului.

Pentru a depăşi stadiul interpretărilor intuitive (şi, implicit, subiective), ar fi necesară stabilirea, pe cale experimentală, a rolului intonaţiei *(a)* în segmentarea textului ,*(b)* în recunoaşterea naturii raporturilor sintactice contractate de părţile enunţului, acolo unde alte mărci formale lipsesc sau sînt ambigue. Problema este vastă şi complexă şi, bineînţeles, nu poate fi rezolvată în cadrul lucrării de faţă.

Chestiunea segmentării unui text vorbit în enunţuri se pune încă din momentul transcrierii lui. În textul scris, autorul are posibilitatea — şi obligaţia — de a-şi delimita singur enunţurile, prin intermediul punctuaţiei. Cel ce are de interpretat însă o realitate orală va observa cu uşurinţă că organizarea semantică şi sintactică a textului, aşa cum este ea indicată de mărcile gramaticale (acord, recţiune, hipotaxă), nu coincide neapărat cu organizarea în unităţi de intonaţie (STATI 1967, 196—198 ; GHEŢIE 1976, 23). O frază gramaticală poate fi secţionată în mai multe fragmente prin intonaţii coborîtoare succesive :

24. [. . .] *şi dă-i drumu la nea Sandu fotografu / ca să-i duc raţele / / că altfel nu mai aveam rost de treabă / /* (15)

25. „eu după ăsta nu mă duc / / că . . . îi beţîc" / / (61)

26. n-am avut decît să mă duc / / să mă las aşa cum am fost / / (74).

Pe de altă parte, o succesiune de enunţuri poate fi pronunţată legat, fără limite intonaţionale :

27. [. . .] *mai aveam o pereche de . . . pantaloni / cum se purta atuncea nu le prea purta în negru / se purta numai în alb atunci /* [. . .] (9)

28. da eu n-am meritat-o da pentru aceea să fie sănătos! / / (62).

Întrucît considerăm neconcordanţa dintre limitele gramaticale şi cele fonetice drept una din trăsăturile

caracteristice ale exprimării orale nenormate, am eliminat, din transcrierea noastră, semnele ortografice „punct" și „virgulă". Pentru cercetătorul obișnuit să lucreze pe texte scrise, de aceste semne se leagă, în mod conjugat, noțiunile de „limită sintactică", „limită melodică" și „pauză". De aceea, am preferat să delimităm unitățile de intonație (unități melodice) printr-un sistem de bare oblice (// și /), cu care am notat, respectiv, intonația de „limită finală" (de obicei coborîtoare) și intonația de „limită internă" (de obicei suitoare) (cf. TDM, I, XVII). Barele marchează limitele unităților melodice ale vorbirii, *nu* pauzele care, în teorie, segmentează „comunicarea în grupuri ritmico-semantice, adică în unități de intonație cuprinse într-o singură respirație, avînd un înțeles pe care vorbitorul nu vrea să-l împartă în subdiviziuni mai mici" (GRAMATICA, § 1039). Spunem „în teorie", deoarece o îndelungată practică în transcrierea textelor dialectale ne-a convins *(a)* că, în vorbirea curentă, pauzele nu coincid în mod necesar cu limitele curbelor melodice [38] și *(b)* că limita melodică este suficientă pentru marcarea limitei sintactice, pauza putînd fi eliminată [39]. De aceea, în vorbirea *allegro*, pot apărea fenomene de sandhi între cuvinte aparținînd unor unități melodice și sintactice diferite (TDM, I, XVII; COHUȚ și VULPE, XXXIV; SCHÄDLICH, 22, 57). Pentru a obține o transcriere absolut corectă din punctul de vedere al intonației, ar fi necesară notarea independentă, prin serii diferite de semne convenționale, a pauzelor și a curbelor melodice [40]. Dificultățile de ordin practic ale acestei proceduri ne-au determinat să renunțăm la consemnarea pauzelor cu rol sintactic (amintim că, în transcrierea exemplelor, am notat pauzele accidentale, dar perceptibile, prin . . .).

Subliniem încă o dată că barele de intonație utilizate de noi nu marchează, în mod necesar, limita enunțului,

---

[38] Ele pot fi rezultatul unei ezitări a vorbitorului, al unei slăbiri a atenției sale sau, pur și simplu, pauze de respirație (GUȚU ROMALO 1973, 53—54). Din acest punct de vedere, exprimarea orală non-normată spontană contrastează cu reproducerea orală a unui text scris normat (cf. ROCERIC-ALEXANDRESCU 1963).

[39] În consecință, considerăm că pauza nu poate fi utilizată ca element pertinent în definirea enunțului (GUȚU ROMALO 1973, 29, 53).

[40] Ideea ne-a fost sugerată de prof. Antonín Vašek din Brno.

Scanned with OKEN Scanner

poziția lor putînd să pară uneori chiar foarte ciudată, în raport cu sensul secvenței respective :

29. vîna de . . . de sub gerunche asta groasă m-o [r] *m-o durut rău / și meream la coasă / / și numa-n botă mă duceam / și coseam / / ș-apoi . . . mai picam jos / și mai stam pînă se mai îngăduia și coseam așa toată ziua / după ce-am gătat cu fînul / / am venit / și m-am dus la Gilău la tîrg / cu un vițel / /* (71)

30. am început să plîng / s-a dus pîn-acolo / „ce-ai făcut tu mă cînd te-ai dus acolo mă? / / la ei ce-ai spus tu că la urmă ai vint acasă / eu iar mă duc! / / mă să-i spui că-ntorcem nunta!" / / (19).

Ținînd seama de aceste constatări, am apelat la elementele de intonație numai ca la un criteriu secundar în delimitarea frazelor. Procedeul a fost aplicabil deoarece nu ne-a interesat numărul principalelor (independente sau regente) care, prin coordonare, formează o unitate frazeologică. Pentru cel ce studiază coordonarea în frază, intonația ca mijloc de segmentare a textului are, evident, o importanță mult mai mare.

Dacă, în cadrul cercetării de față, am acordat o atenție relativ redusă limitei intonaționale terminale (/ /), structura melodică internă a frazei gramaticale a constituit, uneori, unicul criteriu pentru distingerea speciei subordonatelor. Astfel, în exemplul :

31. să ia beutura / butoaiele / ce-o fost pe-acolo / / (57)

existența celor trei unități de intonație ne face să identificăm ultima propoziție drept completivă directă, coordonată (prin juxtapunere) cu cele două complemente precedente. Un enunț cu intonația : **să ia beutura / butoaiele ce-o fost pe-acolo / /* ar fi trebuit analizat ca regentă + atributivă.

Comparînd exemplele :

32. voi numa să fiți atenți / **să vedeți** *cum l-orăcăie* (10)

33. da eu repede am fost atentă **să văd** *ce-i* (32),

constatăm că numai prezența limitei intonaționale interne (/) după verbul regent distinge subordonata finală din prima frază[41] de completiva indirectă din cea de-a doua.

---

[41] Menționăm că la această interpretare contribuie faptul că accentul frazei cade pe verbul *orăcăie;* dacă informatorul ar fi accentuat verbul *să vedeți,* am fi înclinat să analizăm partea a doua a frazei ca o regentă juxtapusă + subordonata ei.

La fel, dacă ultimele două propoziţii din exemplul următor ar fi fost cuprinse în aceeaşi unitate melodică, le-am fi analizat ca o atributivă determinată de o finală, şi nu ca două atributive dependente de aceeaşi regentă:

34. ne-am pomenit c-un . . . bilet / [. . .] / că să se ducă / să se prezinte la Turnu Severin / / (4) [42].

Cazurile în care intonaţia nu e suficientă pentru a preciza funcţia sintactică a subordonatei nu lipsesc însă; în exemplul:

35. bărbatu meu se dusese-n stînă acolo ca să fie prins la vite / ca să nu-l mai ieie-n concentrare / / (32)

cele două finale sînt coordonate sau subordonate una alteia? Secvenţa:

36. s-o ascunde prin cele borte / pe unde-or putea / să treacă [războiul] *că n-avem ce face / noi nu putem ţinea piept / că n-avem încotro /* (32)

conţine două regente *(s-or ascunde prin cele borte* şi *noi nu putem ţinea piept)* şi subordonatele lor sau o singură regentă cu 5 subordonate?

Mărturisim că, în asemenea cazuri, ne-ar fi adesea greu să susţinem cu argumente univoce interpretarea pe care am ales-o [43].

---

[42] Criterii obiectiv stabilite şi unanim acceptate ne-au lipsit în aceste interpretări sintactice ale intonaţiei; ne-am bazat pe intuiţia proprie, confirmată de interpretările mai multor colegi, cărora le mulţumim şi pe această cale.

[43] Şi din acest motiv, cifrele exprimînd frecvenţa speciilor de subordonate pot fi oricînd supuse unor corectări.

III. FAPTE DE ORALITATE

Monografiile — sintactice sau dialectale —, întocmai ca și gramaticile normative, obișnuiesc să grupeze, într-un capitol final, o serie de construcții aberante în raport cu clasificările uzuale ale gramaticii, dar a căror prezență în textele dialectale nu poate fi trecută cu vederea. Anacolutul, repetiția, elipsa, pleonasmul sînt tratate mai mult sau mai puțin sumar, fiind etichetate, în general, drept accidente inerente exprimării orale.

Despuierea exhaustivă a unui corpus de texte relativ voluminos ne-a pus la dispoziție o colecție bogată de fapte din această categorie, prea numeroase pentru a putea fi expediate la capitolul „diverse". Lucrînd cu un număr mare de exemple, am remarcat existența unor regularități și a unor recurențe în cadrul așa-ziselor accidente, implicînd posibilitatea identificării unor c l a s e în rîndul acestor fenomene sintactice. Analiza textelor dialectale — privite, de data aceasta, sub aspectul lor de mostre de comunicare orală — ne-a confirmat, în felul acesta, una dintre premisele teoretice ale cercetării noastre : existența, în fiecare limbă, a două coduri lingvistice, mai mult sau mai puțin diferențiate între ele, corespunzînd, respectiv, exprimării scrise și celei orale.

Ținînd seama de dubla natură a corpusului nostru de texte — mostre de exprimare orală și mostre de exprimare non-normată —, am considerat util să izolăm, într-o primă etapă a cercetării, raporturile sintactice condiționate de modalitatea orală de realizare a mesajului : f a p t e l e d e o r a l i t a t e, de realizările, specifice variantei non-normate a limbii, a unor rapor-

turi sintactice din limba comună: faptele populare și dialectale.

Faptele de oralitate din domeniul sintaxei frazei pot fi grupate în trei categorii largi:

A. Construcții situate la limita dintre coordonare și subordonare.

B. Construcții incomplete.

C. Construcții redundante.

A. CONSTRUCȚII SITUATE LA LIMITA DINTRE COORDONARE ȘI SUBORDONARE

Absența unei deosebiri tranșante între raportul de coordonare și cel de subordonare, înregistrată în vorbirea populară, este o consecință a lipsei de rigoare în construirea enunțului, caracteristică exprimării orale (nenormate). Mărcile formale (conective, intonație) ale unei propoziții apar, adeseori, în contradicție cu sensul ei (gramatical și semantic). Sabina TEIUȘ (1969) a exemplificat această situație prin analiza valorilor subordonatoare ale conjuncției coordonatoare *și*. În cele ce urmează, vom analiza alte cîteva situații.

1. SUBORDONAREA PARATACTICĂ

Numeroși autori consideră subordonarea paratactică o caracteristică a exprimării populare (IORDAN 1956 a, 520, cf. 516; RIZESCU, 111, 137; CHLOUPEK 1967, 134; cf. și GHEȚIE 1976, 29). Frecvența subordonării realizate prin juxtapunere a fost explicată, pe de o parte, prin posibilitatea de a suplini uneltele gramaticale subordonatoare prin intonație, pauză și alte mijloace proprii comunicării adresate unui partener prezent, iar pe de alta, prin dominarea, în comunicarea orală, a tehnicii expunerii succesive.

Într-adevăr, în TD abundă pasajele construite prin enumerarea unor acțiuni (cf. DENSUSIANU 1968, 414):

37. muri cutare / vărsa sînge / muri cutare / varsă sînge / muri . . . (3)

38. am șezut o lună de zile / s-a potolit răscoala ș-am plecat / / (6)[1]

39. și-nvăța / ieșea premiant întotdeauna / / (4)

40. am simțit și eu la sat cînd didea devale / cobora calu / licărea palanu / / (12)

41. trei din ei a spus drept i-a iertat (13).

În mod similar se pot înșirui c o n s t a t ă r i ale vorbitorului:

42. ala-i moroi / mănîncă lumea / (3)

43. [despre nevasta urîtă:] *urît afară / urît în casă / nu mergea!* (11)

44. face . . . „dumneata-ți vine rău" / făcea . . . „ieși afară" (1).

Într-un asemenea șir de propoziții, în care juxtapunerea poate alterna cu coordonarea copulativă, receptorul poate recunoaște r a p o r t u r i s e m a n t i c e complexe:

45. [mistrețul] *a tăbărît* [= a căzut] / *a fost slab / n-a avut iarna ce să mînce / ș-a fost slab / /* (60) [= a tăbărît pentru că a fost slab; a fost slab pentru că n-a avut . . . ; n-a avut . . . și de aceea a fost slab]

46. știe lumea c-am luat bani / și-o să vie cineva-i dă două palme [nevestei] *și ea îi dă banii de frică / /* (5) [= pentru că știe lumea . . . , o să vie; o să vie cineva să-i dea două palme; dacă o să vie cineva și îi dă două palme, ea îi dă banii].

În formularea aleasă de informator, aceste raporturi semantice nu și-au găsit însă e x p r e s i a g r a m a t i c a l ă; a vedea în exemplele de mai sus propoziții subordonate înseamnă a interpreta intențiile (presupuse) ale vorbitorului, nu textul efectiv realizat.

Nu trebuie pierdut din vedere faptul că, după cum am mai arătat, în comunicarea orală, organizarea textului se caracterizează prin liniaritate: ideea principală odată anunțată poate fi completată, ulterior, prin e x p l i c a ț i i referitoare la c i r c u m s t a n ț e l e ei. Aceste explicații ulterioare pot lua fie forma unor elemente sau propoziții subordonate adiționale (v. *infra*, p. 59—63), separate de enunțul precedent prin intonație, dar legate de el prin mijloace gramaticale explicite, fie forma unor propoziții independente, juxtapuse. Acestea din urmă pot

---

[1] Pe această treaptă a argumentării noastre, facem, în mod deliberat, abstracție de prezența conjuncției copulative.

aduce informaţii suplimentare în legătură cu timpul acţiunii:

47. ş-am mai păţit o dată una / **era toamnă** / /(1)

48. am stătut la căluş / eu / i-uite / **eram de vo 12** *ani* / /(3)

49. a vint . . . un urs într-o duminică / **le băgam la apă** [vitele] (10),

cu modul în care se desfăşoară ea:

50. şi pînă seara a rămas baba moărtă / **nici n-a mai mişcat** / / (3)

51. că le-a dat [nemţilor] *o masă acolo la Mărăşeşti* / [. . .] **i-au** [k] **i-a făcut val-vîrtej !** / / (24),

mai ales cu consecinţele ei:

52. [ciobanul aruncă cu un băţ în urs;] *a spulberat băţu din spinarea lui la vro 50 de metri* / **nu l-am mai găsit nici azi** / / (10)

53. am scăpat într-o băltoacă de apă / pînă la subbraţ / **am ieşit şoarece dincolea** / / (15)

54. casa mi-i slabă **pică pe mine** / (44),

sau (foarte frecvent) cu cauzele care o determină:

55. animalele astea din pădure / porci / căprioare / s-au apropiat de sat / **nu le mai puşcase nima** / / (60)

56. nu-mi ardea de mîncare / [mortul] **era fratele meu** / / (14)

57. eu am picat şi eu acolo-n apă / **s-a rupt cu mine gheaţa** / / (50)

58. da pe tine / **eşti copil** / *nu te-apucă* [= te-ntreabă] *nimeni de nimic* / / (5).

Pot fi oare considerate propoziţiile subliniate din exemplele de mai sus subordonate circumstanţiale? Rămînînd consecvenţi cu metoda de analiză pe care am adoptat-o — aceea de a condiţiona clasificarea faptelor gramaticale de prezenţa unor indici formali —, nu putem răspunde decît negativ. Încercarea noastră de a identifica anumite particularităţi de construcţie comune grupurilor de propoziţii pe care, sub aspect semantic, le-am recunoscut ca dependente s-a dovedit infructuoasă. Nici corespondenţa timpurilor [2], nici subiectul gramatical comun [3], nici poziţia fixă în frază nu reprezintă trăsături general valabile pentru întregul grup de exemple discu-

---

[2] Vezi ex. nr. 47—49.

[3] Situaţie frecventă, dar nu obligatorie în cazul completărilor circumstanţiale — cf. ex. nr. 49, 52, 55—58.

tate. Ele pot cel mult să indice existența unei relații între propozițiile juxtapuse, fără a determina însă natura acestui raport: subordonare sau coordonare.

Pentru exemplificările date mai sus, am ales, în mod intenționat, propoziții juxtapuse al căror „sens" circumstanțial ni s-a părut clar. Cît de subiectivă poate fi însă o asemenea interpretare se vede dacă luăm în discuție alte exemple, prin nimic deosebite, ca structură sintactică, de cele dintîi, dar mult mai neclare în ceea ce privește „sensul" lor:

59. acum băiatu ăla i-a plăcut pe fată / **fata vorba ăluia făcută bine** / (9) (raport cauzal?)

60. mi-a venit timpu de căsătorie / *vorba ăluia* / **eram 27 de ani făceam** / **împlinisem** / (11) (raport cauzal sau temporal?)

61. ea se ducea ziua la treabă / *noaptea noi o necăjeam* **nu se hodinea** / / (31) (raport consecutiv?).

Întrucît GRAMATICA recunoaște existența subordonatelor juxtapuse condiționale (§ 856; cf. § 712) și concesive (§ 862), considerăm necesar să ne oprim în mod special asupra lor.

Prezența obligatorie a modului conjunctiv sau imperativ ni se pare o marcă formală suficientă pentru a identifica propozițiile concesive. Nu le-am întîlnit însă în TD.

În schimb, interpretarea secvențelor de tipul: *ai carte, ai parte* ca subordonată condițională + regentă este discutabilă. În sprijinul unei asemenea interpretări se pot aduce, ce e drept, cîteva argumente de ordin formal:

a) cele două propoziții, de obicei scurte [4], sînt pronunțate cu o intonație specifică: brusc ascendentă pentru cea dintîi, descendentă pentru cea de-a doua [5];

b) între cele două propoziții juxtapuse se stabilește un paralelism sintactic:

62. făceai / *dădeai* / / *nu făceai nu dădeai nimic* / / (24);

c) paralelismul poate lua forma unei identități lexicale perfecte între cele două propoziții [6]:

63. **n-a vrut** / **n-a vrut** / *la urm-a vînt acasă* [!] / / (19)

---

[4] Adecvate stilului lapidar al proverbelor, din repertoriul cărora provin, de regulă, citatele. Din TD am extras numai 6 exemple.

[5] RIZESCU (121—132) încearcă o descriere fonetică a acestei intonații. Materialul utilizat este însă, după părerea noastră, prea redus pentru a permite generalizarea datelor obținute; se pot aduce obiecții și metodei experimentale la care recurge autorul.

[6] Referitor la valorile construcțiilor hipotactice similare vezi *infra*, p. 215—217.

64. [bărbatul meu] *nu mai spune nic* // *m̄*/ **nu mai spune / nu mai spune** // [am] *tăcut și eu* // (29)

65. s-a dus / **s-a instalat / s-a instalat** // (10).

Acest tip particular de construcție presupune o continuare cu sensul „ce să mai faci?", „n-are (n-ai) ce-(i) face!" etc. (cf. BYCK, 152).

Cu toate acestea, interpretarea curentă (condițională + regentă) a acestor secvențe nu este unica posibilă. După cum dovedește exemplul nr. 62, intonația contrastantă nu este obligatorie [7]. Subînțelegerea unui raport temporal („cînd făceai, dădeai"), cauzal („n-a vrut, fiindcă n-a vrut") sau conclusiv („nu mai spune, deci nu mai spune") nu este exclusă (v. și DRĂGANU 1945, 19; GRAUR 1957, 133). De aceea, considerăm că și în aceste cazuri raportul de subordonare se stabilește cel mult pe plan semantic [8].

Mai dificilă este problema subordonatelor necircumstanțiale juxtapuse, în special a atributivelor și a completivelor directe.

Sînt susceptibile de a fi interpretate ca atributive juxtapuse propozițiile al căror conținut se referă la un nume exprimat în propoziția precedentă, ca în exemplele:

66. și-am văzut un . . . b e ț i v la gară / **cu muierea și c-un copilaș era** // (12)

67. și m-am întîlnit pe drum cu un o m / **mergea călare pe un cal / cetea la un jurnal** // (2)

68. avea țiganu un c î i n e / **se-ncolăcea pe lîngă foc** // (67)

69. o altă f a t ă / striga după mine / **o aveam băciță** (2).

În mod frecvent, propoziția a doua are rolul de a preciza numele unei persoane, al unei localități etc.:

70. chiar eu am avut un m o ș bătrîn / **îl chema Neculai / și-i zicea și Balotă** / (34)

71. cic-ar fi venit și colea / în [ɛ] *un s ă t u ț* **îi zice Braniște** // (6)

72. șogorul ăla s-o dus la u n c u m n a t a meu / **Coman Ion îl cheamă** (71).

---

[7] În materialul Arhivei fonogramice a ICED, am întîlnit multe exemple de „subordonate condiționale juxtapuse" pronunțate pe un ton egal și nedelimitate prin pauză de „regenta" lor.

[8] REMACLE (1960, 53—54) vorbește, în asemenea cazuri, de *o subordonare implicită*. Preferăm termenul de *subordonare semantică*, întrucît precizează natura dependenței dintre propoziții.

Scanned with OKEN Scanner

Analiza sintactică a secvențelor de acest fel, considerate în întregimea lor, relevă o mare varietate structurală :

a) „determinatul" în nominativ, cu rol de subiect în prima propoziție, este reluat, în cea de-a doua, printr-un pronume

— în nominativ :

73. și numa aude un c u m n a t al nostru / **a l a era cam vînător** / / (28)

— într-un caz oblic :

74. da lîngă urs era ș-un c î i n e . . . a tatii / unu chior de-un ochi / **î l chema Torojan** / / (64)

75. sînt un fel de f l o r i albe așa / **l e zice ochiuboului** / / (66) — cf. și ex. nr. 69.

Pronumele în nominativ poate fi subînțeles :

76. este u n u aici prin Tulcea / **tremură așa** / / (29)

77. vine u n d a s c ă l prin pădure-n sus / **învață aicea de la . . . la Turcinești** / **cobora acasă** / / (1)

78. era u n v e c i n aicea la noi **încă e mort acu** / *și . . . cînd a văzut el* [. . .] (32);

b) „determinatul" din prima propoziție stă într-un caz oblic și este reluat printr-un pronume într-un caz oblic [9] (ex. nr. 70—72) sau printr-un pronume în nominativ, subînțeles :

79. a tras soldatu-n mine pizmaș c u g l o n ț u dumdum / **atunci isplodează**/ *și m-o nimerit* [. . .] (44)

80. avea cinci b ă i e ț i / **lucrau la un pod** // (11)

81. trei galbeni ai l u s o r a lu tata / **era măritată** / **luase un om de-al doilea** / (5) — cf. și ex. nr. 66—68;

c) mai rar, „determinatul" (într-un caz oblic) este reluat întocmai (dar în nominativ) în cea de-a doua propoziție, realizîndu-se astfel structura de adîncime a atributivei din româna comună :

82. ș-au ieșit dintr-o c a s ă nu era gata c a s a (73).

Raporturi semantice și macrostructuri sintactice se pot stabili și între propoziții legate între ele printr-o conjuncție copulativă :

83. a fost unu a lu P. tomna de sus / / **ș-ala a fost cioban în Pînicer** / / (65)

84. era un om aicea **ș-avea mașină de lînă** / / (26)

---

[9] Identitatea de caz nu este obligatorie.

85. şi era steregoaie de-aia / . . . o buruiană aşa cu foaia lată **şi creşte naltă** / / (10)

86. era drum alăturea / **şi mergea la apă** (42).

IORDAN (1947, 407) califică asemenea construcţii drept „uz popular şi incult", iar Sabina TEIUŞ (1969, 403) consideră că „*şi*, pe lîngă rolul copulativ, primeşte o valoare relativă, de pronume relativ".

După cum reiese din exemplele citate, intonaţia acestor secvenţe nu este pertinentă : propoziţiile pot fi grupate într-o singură unitate melodică sau pot fi separate printr-o limită intonaţională (situaţia din urmă este mai frecventă).

Ţinînd seama : (*a*) de insuficienţa mărcilor gramaticale specifice, (*b*) de interpretarea propusă pentru construcţiile analoage realizate prin coordonare copulativă [10] şi (*c*) de existenţa, în sistemul sintactic al graiurilor dacoromâne, a unor mijloace speciale de exprimare a raportului regentă — atributivă, considerăm că între propoziţiile juxtapuse de tipul celor analizate mai sus se stabilesc raporturi semantice de subordonare (atributivă), nu însă şi raporturi gramaticale. Această interpretare o rezumă, de fapt, pe aceea propusă de CHLOUPEK (1962, 333—334) : într-un sistem lingvistic care oferă posibilitatea de opţiune între o construcţie hipotactică şi una paratactică, alegerea acesteia din urmă demonstrează intenţia vorbitorului de a-şi organiza mesajul prin coordonare ; în procesul de receptare a mesajului, ascultătorul sesizează legăturile dintre elementele lui, (re)stabilind relaţiile (semantice) de subordonare (cf. HAVERS, 47). Acest proces de „interpretare sintactică" a mesajului este cu atît mai activ — adăugăm noi —, cu cît receptorul este mai familiarizat cu construcţiile sintactice complexe specifice comunicării culte scrise. (De aici tendinţa unor lingvişti de a „subînţelege" raporturile sintactice dintr-un text oral de factură populară.)

Rezervîndu-ne dreptul de a discuta statutul propoziţiilor juxtapuse susceptibile de a fi interpretate drept completive în capitolul afectat acestor subordonate (v. *infra*, p. 104—106), conchidem că :

a) comunicarea orală nenormată recurge în mare măsură la juxtapunere (şi coordonare copulativă) pentru

---

[10] Ne raliem aci părerii exprimate de GHEŢIE (1963, 253—254) cu privire la valoarea formal coordonatoare a conjuncţiei *şi*. Nuanţele apropiate de subordonare nu modifică funcţia fundamentală a acestei conjuncţii.

Scanned with OKEN Scanner

a exprima raporturi semantice pe care varianta normată a limbii, în realizarea ei scrisă, le redă prin construcții hipotactice (cf. DENSUSIANU 1968, 415);

b) în lipsa unor mărci gramaticale formale și univoce, propozițiile juxtapuse nu pot fi considerate în raport de subordonare, chiar dacă, pe plan semantic, între ele se stabilește o anumită dependență.

2. SUBORDONATE ADIȚIONALE

Am numit astfel subordonatele marcate formal prin prezența unui conectiv subordonator și despărțite de regenta lor printr-o intonație terminală.

Construcțiile adiționale (cuvinte, sintagme sau propoziții întregi) constituie una dintre cele mai evidente forme de manifestare ale lipsei de perspectivă în organizarea comunicării orale. Prin intermediul intonației, vorbitorul încheie un enunț mai mult sau mai puțin dezvoltat; abia după aceea își amintește (sau își dă seama) că cele spuse sînt incomplete sau că formularea aleasă este prea vagă, raportată la cunoștințele receptorului; făcînd abstracție de limita de intonație, el aduce completarea necesară:

87. o săptămînă de zile am stat // **să vie procuratura** // (14).

Procedeul a fost semnalat încă de HAVERS (20, 44—45, 158, 159; cf. REMACLE 1960, 258), care îl explică prin „gîndirea succesivă", specifică vorbitorilor lipsiți de instrucțiune (și, adăugăm noi, de obișnuința redactării literare). Cîteva studii interesante au fost consacrate acestei chestiuni de lingviștii cehi (VAŠEK; PROKEŠOVÁ).

Dacă, în explicarea fenomenului, părerile specialiștilor converg în general, atunci cînd este vorba de a-i circumscrie sfera și de a stabili statutul sintactic al construcțiilor adiționale apar divergențe de opinii. Noțiunea are o sferă largă la A. Vašek, care denumește *přičleněni* secvențe marcate sau nemarcate sintactic, contractînd raporturi semantice variate cu un antecedent de care sînt despărțite printr-o limită intonațională finală. Din punctul de vedere al raportului sintactic, secvențele de acest tip ocupă, după A. Vašek, o poziție intermediară între coordonare și subordonare. STATI (1967, 196—197), bazîndu-se pe intenția scriitorului și pe „intonația de

comunicări independente"[11], le consideră enunțuri de-sine-stătătoare.

După opinia noastră, în cazul unei neconcordanțe între conturul intonațional și mărcile gramaticale formale, prioritatea trebuie acordată celor din urmă (Teiuș 1971 b, 115—116; Guțu Romalo 1973, 72). Am mai subliniat faptul că, în comunicarea orală curentă, coincidența dintre curbele de intonație și segmentele sintactice ale enunțului nu este obligatorie (v. *supra*, p. 46—48). Intonația coborîtoare, deci terminală, poate fi — uneori — determinată de factori extralingvistici, de exemplu de ritmul respirației vorbitorului. Aceasta se întîmplă mai ales în cazul enunțurilor ample, a căror pronunțare continuă, fără pauză de respirație, este dificilă. În virtutea obișnuinței, vorbitorul asociază pauza cu o coborîre a tonului:

88. pui măgaru la droagă / și îmi pun rațele-n sac / și dă-i drumu la nea Sandu fotografu / ca să-i duc rațele / / că altfel nu mai avem rost de treabă / / (15)

89. și eu . . . imediat m-am pus am avut de seara făcut tei / am pus tei / pînă m-am dus eu p-afară / m-am rînduit m-am spălat pe obraz / apăi un dărăbel bun de pită l-am mîncat / / cu tei / / că n-am avut lapte atuncea / / (54).

Dimpotrivă, marcarea formală a dependenței gramaticale dintre cele două părți ale construcției (antecedent și element adițional) nu poate fi accidentală. Dacă identificarea mărcii formale poate prezenta dificultăți în cazul cuvintelor sau a sintagmelor non-propoziționale adiționale[12], propozițiile subordonate[13] adiționale pot fi ușor recunoscute după asociația: intonație terminală + conectiv subordonator.

Considerînd propozițiile purtătoare ale acestor două caracteristici drept subordonate, ne dovedim consecvenți cu interpretarea dată „subordonatelor paratactice": prezența sau absența unei mărci formale — gramaticale sau lexicalizate — determină clasificarea propoziției în chestiune, chiar dacă această clasificare este contrazisă de date ale intonației.

---

[11] Din context reiese că autorul se referă exclusiv la comunicarea scrisă și la citirea ei.

[12] Varietatea contextuală, gramaticală și stilistică a elementelor adiționale (non-propoziționale) merită un studiu aparte.

[13] Deosebit de dificilă se dovedește distingerea unei coordonate adiționale de o independentă introdusă prin *și* (Teiuș 1971 a, 1491).

Scanned with OKEN Scanner

Nu am adoptat termenul de *subordonată izolată*, utilizat de GRAMATICĂ (§ 709) și de alte lucrări pentru a denumi construcția aparent asemănătoare din limba literară, deoarece el ar fi impropriu. Dacă în limba literară scrisă părțile de propoziție și propozițiile izolate rezultă, într-adevăr, din segmentarea, cu intenții stilistice, a unei unități complexe, în vorbirea nenormată procesul se petrece invers, procedeul utilizat fiind nu segmentarea, ci acumularea.

Iată, în continuare, cîteva observații asupra condițiilor contextuale în care am înregistrat subordonate adiționale[14]:

a) Grupa cea mai numeroasă o constituie adaosurile la comunicarea anterioară:

90. să mă duc la o muiere // **ca să mi-l tragă** [piciorul scrîntit] (55)

91. ș-așa îi plimba prin sat // *pră oameni* // **care or fost d-or spart acolo** // (56)

92. am fost la București // **cînd a fost băiatu meu la armată** // (52).

Uneori, subordonata adițională este coordonată cu altă subordonată din enunțul precedent:

93. ș-o spus că el boala asta a avut-o // **ș-o are** (54)

94. n-am avut decît să mă duc // **să mă las** *așa cum am fost* // (74)

95. amu nu mai vine să mai deie [...] *nimic* // **nici să ne vadă** // (61).

b) Subordonata adițională are rolul de a preciza sensul unui termen prea general (de cele mai multe ori, un pronume sau un adverb pronominal):

96. aș fi vrut să-i dau tot / [...] // **să-i dau toată munca mea** // (4)

97. se dusese vacile ăluia pe terenu ăla! // *pe terenu* **unde era ei** // (65)

98. ei n-avea voie să depășească ... peste ce-am discutat eu [k] *peste ce le-am ... propus eu lor atunci* // *în timpu* **cît se lega steagu** // (18).

c) Subordonata adițională poate relua un element precedent, într-o variantă dezvoltată:

99. primăvara a chemat-o boierul la văruit // **să văruiască cîrciumile** / (25)

---

[14] Clasificarea elementelor adiționale după două criterii: semantic și sintactic a fost propusă de S. PROKEŠOVÁ și de M. GREPL.

100. mă trimitea cu boii // **ca să pasc boii** // (33)

101. văd și pe tată-meu acolo // **că și tată-meu joacă cu ăia** / **petrece** / (57)

102. seara / *am venit cam în sfinţitu soarelui* // **cînd sfinţea soarele** // (16).

După cum reiese din exemplele precedente, subordonata adiţională se adaugă la regenta ei, deci o urmează. În mod excepţional, o subordonată plasată înaintea regentei poate fi separată de aceasta prin intonaţia terminală:

103. „apoi / **așa cum îi** // *eu mă duc după el* // ” (61) — v. și ex. nr. 13.

Aparent, situaţia aceasta se iveşte şi atunci cînd după subordonată se intercalează o paranteză, la sfîrşitul căreia tonul coboară (TEIUŞ 1971, 117; cf. totuşi DASCĂLU 1974, 244):

104. **după ce m-am culcat** / *ce!* / *eram distrus complet* / *eram* // *băiatul îi spune mă-si*: (12)

105. dimineața **cînd e timpu** / *ştii* / *ca să pleci la oraş* / *... pe la trei aşa plecăm la... la oraş cu roşii* // *mă deştept* / [...] (16).

Ţinînd seama de substratul psihologic diferit şi de forma specifică adoptată — distanţarea subordonatei de regentă —, nu considerăm justificată includerea acestor construcţii printre subordonatele adiţionale.

Clasificînd subordonatele adiţionale după funcţia lor sintactică, se constată că aproape toate speciile de subordonate apar în TD în această situaţie specială:

— atributivă:

106. cînd să venim acas / *ne contrarăm c-un ... băiat aşa* // **care era aici vecin** / (27).

Atributiva poate determina un termen adiţional:

107. ne-a trimis la Galaţi // *ăştia răniţii* **care-am fost** // (20);

— obiectivă directă:

108. mi s-o spus să nu stau mai aproape de 5 metri de ăl dinapoi // **să nu mă uit în lături** / **numa jos** // (73).

Este de remarcat că, în toate exemplele de care dispunem pentru această funcţie, enunţul precedent conţine fie o coordonată a adiţionalei, fie un termen cu aceeaşi funcţie sintactică, pe care adiţionala îl explicitează (v. şi ex. nr. 96).

— circumstanţială locală :

109. ş-am venit îndărăpt / / **unde sta ea la Ohaba** / / (68);

— circumstanţială temporală :

110. şi din lemn [= copac] *strigam* / / **cînd am văzut** / *că era vier* / *vierotic* / / (60);

— circumstanţială cauzală :

111. „nu vin după tine / / **că eşti prăpădit** / / **beat** / /" (61);

— circumstanţială finală :

112. am cercat să mă sui într-un păr / / **să scutur nişte pere** / / (1);

— circumstanţială modală :

113. şi s-o agăţat de coada carului / / **fără să ştiu cu** *că-i baba la coada carului* / *fără nimic* / / (31);

— circumstanţială consecutivă :

114. aşa era paiele pe drum / / *ştii* / **că era numa paie** / / (18);

— circumstanţială instrumentală :

115. în fiecare zi mergeam la Constanţa! / / **cu ce găseam** : *cu ocazie* / **cu ce pleca** / / (25);

— circumstanţială condiţională :

116. „îi plăti două sute la studiu / / **dacă nu-i putea** [să iei bursă]" (55);

— circumstanţială concesivă :

117. „eu după ăsta nu mă duc / / **nici să fie satu tőt a lui"** / / (61);

— circumstanţială de excepţie :

94. n-am avut decît să mă duc / / **să mă las** *aşa cum am fost* / / (74).

Deşi nu am făcut un calcul exact, putem afirma că, în linii mari, frecvenţa diferitelor specii de subordonate adiţionale în TD corespunde frecvenţei speciilor respective incluse în fraza melodică. O excepţie o constituie în această privinţă propoziţiile subiective, care lipsesc dintre adiţionale, şi circumstanţialele cauzale, care depăşesc mult ca număr toate celelalte specii, inclusiv propoziţiile obiective directe.

3. FALSE SUBORDONATE

Am grupat, sub acest titlu, propoziţiile formal subordonate (introduse printr-un conectiv subordonator) care însă nu determină un element regent (explicit sau sub-

înțeles). Neconcordanța dintre formă și conținut se manifestă, în cazul falselor subordonate, ca o proiecție negativă a propozițiilor semantic subordonate și formal independente (sau coordonate) (v. *supra*, p. 58—59).

În analiza tipurilor de false subordonate mai frecvente în TD, am pornit de la conective și am căutat să stabilim valorile lor în text.

a. FALSE SUBORDONATE INTRODUSE PRIN **că**

Este cunoscut faptul că, în vorbirea populară și familiară, conjuncția *că* cumulează multiple valori sintactice, ajungînd, în felul acesta, cea mai frecventă conjuncție subordonatoare (IORDAN 1958, 88; TODORAN 1968, 35). În exprimarea orală nenormată, această „conjuncție universală" (IORDAN 1944, 241) poate avea, în plus, o „nuanță copulativă" sau poate introduce propoziții independente (GRAMATICA, § 368)[15].

Vom lua, pe rînd, în discuție aceste situații.

a) Construcția citată de GRAMATICĂ drept exemplu pentru *că* avînd o valoare copulativă *(Și pe iarbă s-așezau, De ospăț că s-apucau)* pare să fie specifică exclusiv poeziei populare; nu am întîlnit-o în corpusul nostru de texte.

În TD, conjuncția *că* apare cu valoare copulativă atunci cînd leagă o interjecție (imitativă) de o propoziție:

118. și . . . h o p **că eu numa bine m-am dus** ! / (56)

119. h o p **că le ies ceia nainte** / / (35)

120. ț o p **c-a venit la băiat să meargă** / (53)

121. și lupu / s m a c ! **c-o sărit** (36).

Frecvente sînt situațiile în care o propoziție introdusă prin *că* este precedată de interjecția *hai*.

Analiza corectă a acestor secvențe este condiționată de identificarea valorii predicative a interjecției. De cele mai multe ori, criteriul de distincție este semantic și se bazează pe un context destul de larg.

Astfel, în exemple ca:

122. „măi hai **că-s hoții la mine la stînă"** / (23)

123. zice „măi! / eu nu mă duc la Potcoava" / ăla nu vrea știi să-l ia / / „nu mă duc la Potcoava / / mă duc pe

---

[15] Cf. și REMACLE 1960, 149—154, unde sînt discutate pe larg funcțiile analoage ale conjuncției franceze *que;* autorul subliniază dificultatea de a delimita „propozițiile independente și coordonate" de acest tip de subordonatele eliptice de regentă.

la Mărgineni" [. . .] / — „*hai mă* / **că mă duc și eu și la Mărgineni**" / / (17),

interjecția predicativă (cu sensul imperativului „vino") este determinată de o subordonată cauzală.

Altă dată însă, între interjecție și propoziția următoare nu mai putem recunoaște nici o dependență sintactică :

124. ș-acu mă uitam îndărăt să văz el mai vine [. . .]? / / *da el zice* „**hai că viu** / *nu te teme* /" (66)

125. o zis că „haideți voi pe la noi" / / — „**hai că mergem**" / / (35)

126. eu am spus la soru-mea „mă duc / / **hai că mă duc**" / / (52).

În enunțurile citate, *hai* nu mai poate fi considerat echivalentul unui imperativ; lipsită de valoare predicativă, interjecția devine un simplu element constitutiv al grupului exclamativ *hai(de) că*, grup avînd sensul unei afirmații emfatice („da !", „bine").

Utilizat frecvent, grupul *hai(de) că* își poate pierde caracterul emfatic, rolul lui reducîndu-se la acela de automatism verbal specific stilului narativ popular :

127. aveam aci vizavi o baracă / *n-aveam sală* / **haide că se face bal** / / „*mă duc și eu tăticule*" / / (21)

128. cînd colo / . . . *s-o fo dusă fetele pe cînd ajungem noi* / / *no* / **hai că . . . venim napoi cătă casă** / / (49).

În vorbirea unui singur informator, am întîlnit conjuncția *că* cu o valoare apropiată de aceea a unei conjuncții adversative („ci") (cf. DA s. v. *că*), opunînd o propoziție afirmativă uneia negative :

129. tot o ars / / *ce-i de făcut?* / / [. . .] *da nu numa la mine* / **c-apăi o ars strada asta** *p-aici o fo ars . . . toată o ars* / / (72)

130. ș-acolo stam / *nu numa eu* **că eram . . . vo 20—30 de bărbați și femei acolo** / (72).

b) GRAMATICA (§ 368) înregistrează prezența lui *că* în propoziții independente exclamative sau care întăresc o replică (o afirmație) precedentă. Pentru amble situații am găsit exemple în TD :

131. „au" zice / *„c-a dracului babă" zice* / (51)

132. eram și obosit / *că eram mort de obosit* / / (11)

133. cum o fost / *c-așa a fost* / *primăvara* / . . . *în treizeci și doi* / (55).

c) *Că* expletiv apare frecvent între un adverb modal nepredicativ și verbul pe care îl determină:

133 a. poate că n-or fi fost căsătorite (53)

133 b. și astăzi abia că mă gîndesc / d-aia mi s-or fi dărîmat bojocii / (15)

133 c. aproape că . . . nici nu ne da respectu (74)

133 d. desigur că nu-i lucru ușor să cazi [. . .] (30)

133 e. pesemne c-avusese și el o moșie (6)

133 f. „bună seamă că ți-am dat voie" (48).

Caracterul nepredicativ al acestor adverbe și funcția diferită de aceea de subordonare a conjuncției *că*[16] au fost dovedite, în mod convingător, de TEODORESCU (93—101)[17].

d) În afara construcțiilor cu *că* exclamativ și coordonator, semnalate de GRAMATICĂ și exemplificate de noi în rîndurile precedente, am întîlnit în TD numeroase exemple în care valoarea semantică a conjuncției *că* și, implicit, funcția sintactică a propoziției pe care o introduce sînt greu de precizat. Ne referim la secvențe ca:

134. da . . . n-ați văzut . . . astăzi . . . o babă . . . cu doi purcei? **c-a fost la tîrg / și . . . nu i-a putut vinde** (70)

135. ș-o murit românii noștri acolo . . . / din șase sute rămăsesem două sute șaptezeci / / **că** *care o fost . . . trăit rău în țară /* [. . .] / **acolo . . . o murit / /** (37).

Interpretarea acestor propoziții drept subordonate cauzale este artificială (elementul regent ar trebui reconstituit printr-o reformulare arbitrară a textului) și poate avea ca rezultat un nonsens (**ș-o murit românii* [. . .] *că* [. . .] *o murit*. Ele nu trebuie confundate nici cu cauzalele eliptice de regentă (v. *infra*, p. 81—83), deși distincția e uneori greu de făcut.

După părerea noastră, funcția acestor secvențe nu se actualizează în planul sintaxei frazei ci în planul supraordonat al s i n t a x e i t e x t u l u i. Raportate la compoziția textului, ele se plasează în p l a n u l c o m e n t a r i i l o r, plan situat în raport de incidență cu acela al narațiunii propriu-zise (DIMITRIU, 18—21); în cazul special discutat aici, incidentele realizează un „raport explicativ" (DIMITRIU, 15—18), clarificînd, prin

---

[16] Nu însă și a conjuncției *să*, cum greșit afirmă TRANDAFIR, 129.

[17] TD oferă un exemplu care pledează în favoarea unei posibile aglutinări a conjuncției *că* și a adverbului (de origine verbală) *poate* (IORDAN 1947, *apud* TEODORESCU 98, n. 282): 133 g. *poate că să fi fost și Darie acela . . . căpitanu lor acolea / /* (43).

amănuntele comunicate, o afirmație anterioară, anunțînd o rectificare etc.:

136. părintele Măgureanu ce spune: **că-i era fină** / / *că era cununați de tata lor* / / *ce „fină Mariță / eu te-aș sfătui / să te duci la Iași"* / / (30) [18]

137. ș-avea fata un cîne mare / alb / / **că ea era în capătu orașului** / *și mergea pînă-n oraș* [. . .] / / *cînele* / / (42)

138. aveam și eu o fetișoară / **că eu sînt văduvă** / *ș-aveam fetișoara* / (2)

139. cînd ne-am dus noi războiu era fărmat / **că eu am făcut la pionieri / am făcut la o companie de . . . rezervă** / [. . .] / / *nu ne-a băgat la foc pe noi* / / (7).

În mod curent, asemenea incidente explicative [19] sînt marcate intonațional, fiind pronunțate pe un ton mai coborît decît restul textului — intonație specifică parantezei (GRAMATICA, § 956; DASCĂLU 1974, 243).

Caracterul parantetic al unor propoziții introduse prin *că* reiese și mai clar din exemple ca:

140. e! ba mai nainte doctoru care venea în vizită / **că greșeam!** / / *doctoru care venea în vizită* [. . .] (51)

141. hai la spăia / **că iar vă spun de spăia** / / (56) (la cererea noastră, informatoarea glosase termenul, utilizat într-un text anterior).

Considerăm că în formulări ca cele citate mai sus conjuncția *că* joacă rolul unui semnal demarcativ, indicînd, alături de intonație, începutul unei paranteze (cf. REMACLE 1960, 134—136). În acest context, termenul de „conjuncție" devine, *stricto sensu*, impropriu.

Marcînd începutul unei paranteze, conjuncția *că* poate să semnaleze, în același timp, schimbarea iminentă a modalității de narare — trecerea la reproducerea vorbirii directe:

142. ce să fac? / așa a venit momentu / așa a venit . . . rotația / / **că tata-mi zicea** *Dumnezeu să-l ierte zice . . . „însoară-te mă"* [. . .] (24)

---

[18] Exemplul ar putea fi interpretat, eventual, ca o cauzală depinzînd de un verb *dicendi* elidat și justificînd utilizarea termenului *fină* (cf. *infra*, p. 81); cum termenul *fină* apare abia ulterior în text, ni se pare mai plauzibilă interpretarea propozițiilor introduse prin *că* drept explicații motivînd grija pe care părintele M. o purta bolnavei.

[19] Care nu au nimic comun cu „subordonatele explicative" (=apozitive) în jurul cărora, în 1960—1961, s-au purtat vii discuții.

143. ce să faci / domle / tapaj de a mare / hainele era pregătite pentru ea / tapaj de a mare / **că . . . cînta mereu a mare / că zice /** *„cine are noroc are / pune piatră și răsare . . .”* (9)

144. calu necheza / **că ne povestea el :** *„mi-a nechezat un cal”* [. . .] (11).

Trecînd în revistă funcțiile variate ale lui *că* în exprimarea orală nenormată : conjuncție subordonatoare cu valori multiple (v. *infra*, fig. 14), conjuncție coordonatoare, element al propoziției exclamative, semnal demarcativ al elementelor de compoziție a textului, este ușor de înțeles de ce *că* apare, uneori, golit de orice sens și fără o funcție decelabilă în enunț sau în text :

145. era unul care nu mai învoia p-ăl de n-avea o fată / / **că-l ștergea de la-nvoială** */ și nu-i mai da-nvoială / /* (6)

146. este și cum am auzit în spital un . . . un banc / / că tot natu are cîte un stomac / / **c-acolo iar așa . . . ei c-o avut / un doctor la operație . . . un stomac** (54)

147. „d-apoi **c-o ținut numa patru zile !”** (73)

148. așa am pățit / / **că mai bine** *atuncea . . . să mă fi omorît / /* (13)

149. asta eu am văzut-o / / nu **că să spui povesturi** */ /* (3).

După cum reiese din discuția de mai sus, în cazul conjuncției *că* trecerea de la rolul de conectiv subordonator la acela de conectiv coordonator și, mai departe, de particulă demarcativă sau chiar „goală” se face gradat, cazurile de ambiguitate funcțională fiind numeroase. Unele dintre construcțiile semnalate (după cît ne dăm seama, mai ales unele construcții fixe, în care rolul lui *că*, greu de precizat, nu pare totuși să fie subordonator : *abia că, zău că, numai că*) au pătruns și în varianta normată a exprimării, fiind utilizate mai cu seamă în stilul beletristic. Cu toate acestea, falsele subordonate introduse prin *că* constituie, prin frecvența și varietatea lor, un element caracteristic exprimării orale nenormate. Răspîndirea lor nu este limitată geografic (frecvența lor pare, totuși, să fie superioară în graiurile nordice și vestice).

b. FALSE SUBORDONATE INTRODUSE PRIN ADVERBE

În afara independentelor exclamative introduse prin *că*, înregistrate și de noi în TD, GRAMATICA (§ 453) consemnează și existența propozițiilor exclamative introduse

prin *unde*. În TD, am notat numai două exemple pentru această construcţie :

150. **ş-apoi unde făcea tata** / *„măi babă . . .”* (34)

151. ne-am judecat trei ani de zile . . . / [. . .] *şi după trei ani de zile* / **unde-am plătit cîţiva bănuţi graşi . . .** / / (15)

şi unul singur [20] pentru *unde nu* :

152. **şi unde nu se duce felceru cela** / [. . .] *ia . . . nişte antinevralgice* / *şi se duce la ofiţeru de servici* / / (41).

Cu aceeaşi funcţie am întîlnit, tot în mod izolat, adverbul (relativ) *cînd* :

153. **măi şi cînd se începe lăutarii ceia a-nguşa ei din guşă** / **a-nnegri** / **a . . . da cu sacîz pe . . . pe arcuş** / *ş-o-nceput ei* / / (40)

154. a picat în apă / / *şi* **cînd l-am umflat** / *ca cum ai umfla un pui de găină* / *şi l-am zvîrlit la deal* / *. . . de frică!* / / (38).

Cu mult mai frecvente sînt principalele în care *cînd* [21] introductiv, izolat prin intonaţie şi reliefat prin accent, are sensul de „cînd colo” şi, deci, are funcţie de complement în propoziţie :

155. cînd ne-am trezit odată cu lupii peste noi (27)

156. aud la rădăcina nucului / *ca cum ar plînge doi copii* / / *. . . cînd* / *două pisici* / / (31).

c. FALŞE SUBORDONATE INTRODUSE PRIN **aşa că**

Relativ numeroase (40 de exemple) sînt, în TD, propoziţiile principale introduse prin *aşa că*.

După GRAMATICĂ (§ 349, 711, 842), această locuţiune conjuncţională introduce propoziţii consecutive. Dar, dintre exemplele noastre, numai două ar putea fi, eventual, interpretate în acest fel, regenta lor fiind însă contextul :

157. vezi că era jurămînt! jurămînt! / / [. . .] *ce spuneam eu ei aproba* / **ş-aşa că** *dacă nu respecţi* [ε] *jurămîntu* / *o păţeşti!* / / (18)

---

[20] De remarcat că două din aceste trei exemple provin din texte moldoveneşti (cf. IORDAN 1944, 245).

[21] În vorbirea unui singur informator (45) am întîlnit, cu această funcţie, locuţiunea *pe cînd* :

155 a. aud că vine vînatu drept la mine / / **pe cînd văd un urs mare**

155 b. **eu pe cînd simţesc acolo** *că-n . . . cizmă mi-i ud* [de sînge] / /

o dată şi *pe cînd colo* :

155 c. şi pe cînd colo el [ursul] *atuncea m-o căutat iară.*

158. am scăpat numai cu centura [. . .] / *că . . . mantaua iar a fost băgată-n rucsacu ăla acolo* / / **așa că** *numai cu ce am fost îmbrăcat* / *am scăpat* (87).

Întrucît locuțiunea conjuncțională *așa că* apare asociată cu conjuncția copulativă *și* (vezi ex. nr. 157), funcția de subordonată a propoziției pe care o introduce este discutabilă. Aceasta se apropie mai mult de o coordonată conclusivă, cum se vede și din exemplele :

159. și-așa că visul meu / *a ieșit exact așa cum le-am spus* / / (5)

160. așa că [*!*] *numai trăznăi făceam* / / (15)

161. ș-așa că astfel am pățit / / (17).

Cele trei propoziții citate mai sus vin să încheie, ca o concluzie, cîte o povestire.

Schimbarea valorii locuțiunii conjuncționale *așa că* de la consecutivă la conclusivă nu surprinde, apropierea semantică dintre cele două specii de propoziții fiind cunoscută (GRAMATICA, § 710, 741).

Mai interesantă ni se pare valoarea lui *așa că* în secvențe ca :

162. și o zis că-i bine pe-acasă / *numa iaca Mărie-i bolnavă rău* / / **așa c-o** *zis că ice că . . .* [. . .] *„du-te și-i spune să vie la Cluj* [. . .]" (69)

162 a. cînd o fost la cursă / *n-am încăput* / *c-o fost aglomerată* / / **așa că** *. . . un domn* [. . .] *ș-o făcut milă de mine* / / *și mi-o scos el bilet* / / (68)

163. „măi flăcăule" zice / [. . .] *„trece-o pe țața asta" zice* / *„da să nu-i iei nici un pol!"* / / *„nu nu!" spune băiatu ăla* / / *no!* **așa că** *eu am trecut* / (68)

164. o noapte-am stat acolo și două zile / *tăt n-am putut fugi* / / *a treia* [k] *a doua noapte . . . totuși . . . am scăpat* / / *ș-am venit acasă* / / **așa că** *. . . o trecut ș-asta vreme* / *ș-o venit* / *anu . . . patruzeci* / (74).

După părerea noastră, în exemplele de mai sus *așa că* face legătura între diversele momente ale narațiunii, și nu între propozițiile enunțului. Valoarea aceasta extragramaticală (și intratextuală) iese și mai clar în evidență atunci cînd locuțiunea în discuție urmează după o paranteză (dezvoltată) : intonația terminală marchează sfîrșitul intercalării, *așa că* indică reluarea firului principal al povestirii :

165. și ăsta cu prăvălia le-o plătit / *le-o pus beușag fiindcă n-or spart la el acolo* / / *ei or ținut piept acolo să*

nu-i spargă prăvălia ăluia / biertu ăluia / și să ia beutura / butoaiele / ce-o fost pe-acolo / / **așa că** *ăla i-o pus vro două zile trei / . . . i-o elementat cu . . . țuică* [. . .] (57)

166. și știți de ce am dat-o? am măritat-o? / / [. . .] *acuma pe astălaltă o mărităm în casă / p-asta mai mică / iară să nu fie la soacră / să fie cu noi / / uite acuma tot cu noi îi că ea-i dusă cu bărbatu-n servici / și noi bătrînii am rămas / / aci / / no! / / și . . .* **așa că** *ei i-o plăcut și ei de băiat / și la băiat de ea / /* (53)

167. „măi Ioane" zic „hai să plecăm și noi să ne ducem în oraș măi! / / aicea să vedem ce-i și cum / / dăm cîte-un franc la barcă / și ne scoate colo" / cînd ie [ε] *vaporu îl ancorează la 50 de metri departe de mal / / și . . .* [ε] *dă drumu plăncii celeia ia așa / și vine barca / dai un franc / și . . . te scoate afară / /* **așa că** *. . . „hai măi și noi" / /* (37)

168. noaptea m-am dus la Cluj / și m-am dus la clenică / / [urmează o lungă socoteală a banilor pe care îi avea] *trebuia să plătesc / /* **așa că** *. . . mă duc și mă bag în sala de așteptare /* (71)

169. șogoru ala s-o dus la un cumnat a meu / C. I. îl cheamă / s-a [sfîrșitul benzii. Continuă pe pista a doua :] **așa că** *. . . s-o dus șogoru* [. . .] (71).

Procesul de substituire a valorii gramaticale a unei conjuncții prin valoarea de semnal demarcativ pentru unitățile compoziționale ale textului pare să aibă ca etapă finală, ca și în cazul conjuncției *că*, golirea de o r i c e sens a conectivului în discuție. Asociată, de cele mai multe ori, cu o pauză, locuțiunea *așa că* este utilizată de vorbitor în mod mecanic, ca un „cuvînt gol", fie din nevoia de a se odihni o clipă în cursul comunicării, fie din dorința de a masca un moment de neatenție [22] :

170. da mă tot gîndii cum să ajung eu gazdă / că îmi făcea lăcomie pe veltoșag / / **așa că** *. . . am avut un unchi / adică doi am avut / /* (70)

171. na ș-apoi . . **așa e-am** *dus-o destul de bine acolo /* (69)

172. n-am auzit nici n-am văst nic / decît numa cucuruz / flori / acăți / și cocoși cîntînd / / și cocoși cîntînd / / **ș-așa** [!] **că** *cîntau cocoșii /* (68).

---

[22] Cf. funcția asemănătoare a lui *și* narativ continuativ (Teiuș 1971 a, 1491).

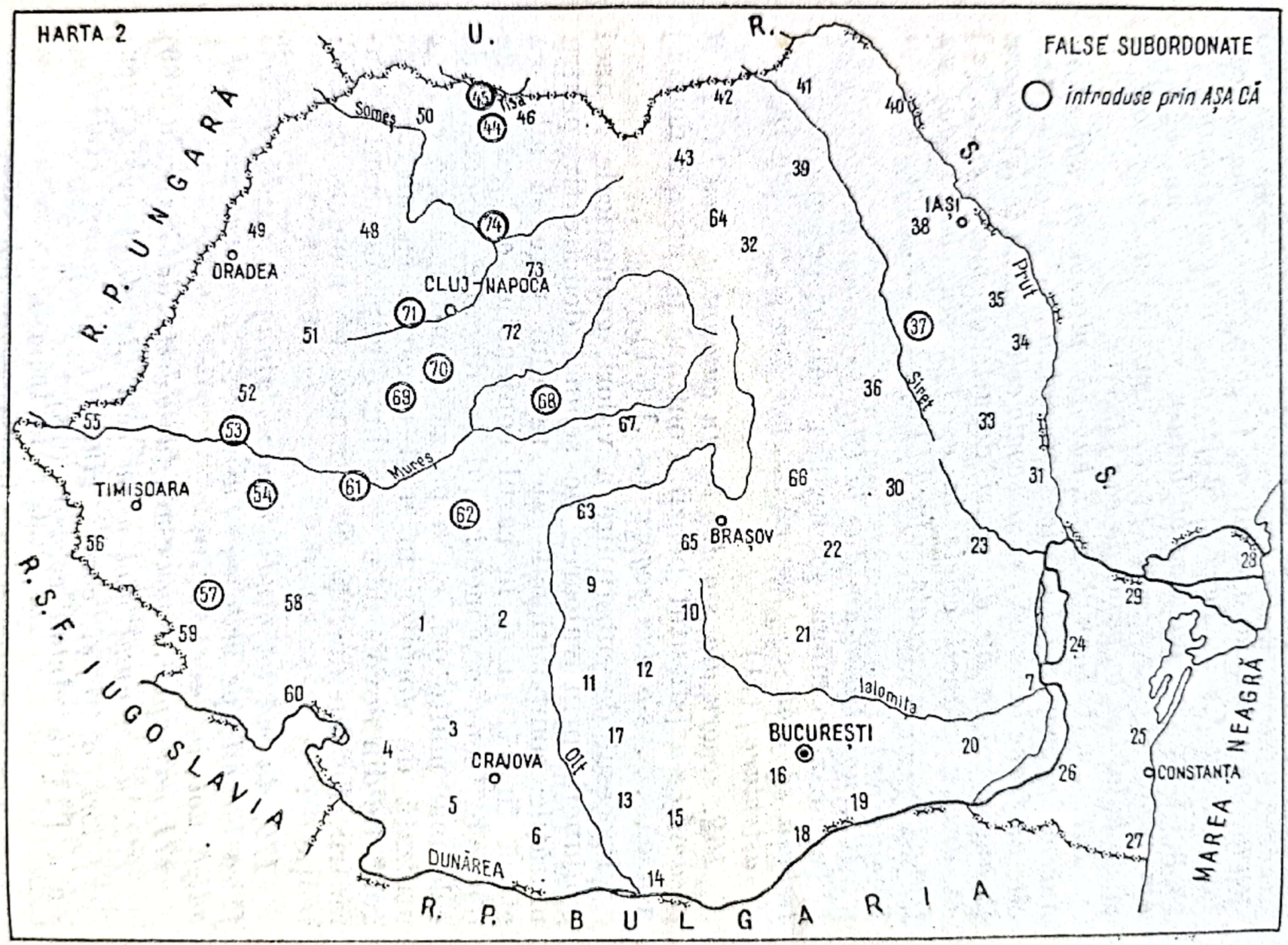

Scanned with OKEN Scanner

Cartografierea exemplelor de propoziții introduse prin *așa că*, extrase din TD, sugerează două constatări (v. harta 2):

a) marea majoritate a exemplelor provin din Banat și din nord-vestul Transilvaniei;

b) cele patru exemple (157, 159—161) provenind din sudul țării pot fi interpretate, toate, fie ca propoziții subordonate consecutive, fie ca propoziții coordonate conclusive.

În concluzie, materialul de care dispunem pare să indice că pierderea valorii gramaticale și, uneori, a celei semantice a locuțiunii conjuncționale *așa că* este un fenomen d i a l e c t a l specific graiurilor dacoromâne de vest și nord-vest. În celelalte graiuri, *așa că* apare sporadic, de obicei cu valoare conclusivă.

d. FALSE SUBORDONATE INTRODUSE PRIN **care**

Propozițiile în care relativul *care* își pierde caracterul pronominal, funcționînd ca „simplu element joncțional coordonator" (EDELSTEIN 1971, 342), ca „element de legătură în text" (DUMITRESCU, 161; cf. GRAMATICA, § 165), nu sînt prea numeroase în TD:

173. era miliție la mijloc / **care nu se putea să . . . să facem scandal** (18)

174. [eram certați] *în special flăcăii* / / **care după asta** / **după ce tot mereu ne-am bătut** [. . .] / *luau parte acu și oamenii chiar la bătaie* / / (35)

175. mai ales că te știai c-ai fi făcut ceva / *din băieți* / *vreo toroapă* / *sau chiar moșnegi* / *adevărat* / **care** / **atunci furau păduri întregi** [. . .] (34).

Nu insistăm asupra lor [23], deoarece nu le considerăm pertinente pentru sintaxa clasei de texte de care ne ocupăm. Construcțiile de acest tip apar în exprimarea orală nenormată mai cu seamă în acele situații în care vorbitorul manifestă tendința de a-și c o n s t r u i fraza conform unei norme pe care o stăpînește imperfect. Ținînd seama de frecvența extrem de diferită a subordonatei atributive în textele orale nenormate și în cele scrise normate (v. *infra*, p. 125—126), considerăm că frazele de tipul celor citate mai sus (calificate de GRAMATICĂ drept „rău făcute") trebuie interpretate ca fenomene de hipercorectitudine sintactică.

---

[23] Vezi analiza mai multor variante ale construcției, la DUMITRESCU.

Necesitatea de a menţine în permanenţă contactul cu interlocutorul, de a-i solicita atenţia şi participarea, reprezintă una din trăsăturile specifice ale comunicării orale (DENSUSIANU 1968, 418—419). Unul din mijloacele lingvistice utilizate în acest scop îl constituie propoziţiile incidente introduse printr-un conectiv subordonator [24], incidente care actualizează presupoziţiile ce stau la baza comunicării directe (cf. *supra*, p. 32).

Exemplele din TD, mai puţine la număr decît ne-am fi aşteptat, pot fi grupate în următoarele tipuri:

a) *177. am mers / pîn-am mers la Cincu Mare* **dac-aţi auzit** / / (10)

178. ne-am dus vro . . . 300 de metri la D. L. în vie / **dacă ştii** *unde avea D. L. vie acolo* / (23)

179. [apa inundaţiei] *a fost pe cuptor* **dacă vrei** *să mă crezi* / (38).

b) *180. eu am fost în căruţă* / **cum îţi spui** / / (16)

181. la vo trei săptămîni / . . . **cum îţi spusei** / *două luni am stat eu în spital* / (51)

182. şi viu viu / pînă **cum v-am spus** *cînd ajung la părăul Ierii* (67).

Cu o frecvenţă considerabil superioară apare un tip special de incidentă, asupra căreia am atras altă dată atenţia (VULPE 1971 b). Ne referim la propoziţiile introduse prin adverbul relativ *cum*, mai rar prin conjuncţia *că*, şi care nu complinesc un membru al propoziţiei regente, ci motivează utilizarea unui anumit termen, considerat de către informator ca fiind specific unei regiuni sau unei epoci (incidental, altei limbi):

183. cam smiguia **cum se spune la noi** / (36)
184. n-aveam oglindă / cotătoare **cum îi zicea atunci** / (51)
185. m-o legat / m-o pansat **cum zice-acum** / (51)
186. caput era! / . . . **cum zice neamţu** / / (24)
187. ne credinţarăm / **e-aşa se zice** / / (61).

---

[24] „Incidentele de acest fel sînt, probabil, la origine, subordonate ale unor regente subînţelese, de asemenea incidente. Cu timpul ele au devenit construcţii mai mult sau mai puţin fixe, pe lîngă care nu se mai subînţelege nimic, păstrînd totuşi aspectul de subordonate" (GRAMATICA, § 967). Am înregistrat, totuşi, şi construcţia completă:
176. [am ajuns] *la Filiaşi / / dacă aţi auzit şi dumneavoastră de Filiaşi / / dacă nu / eu vă spui că Filiaşi / /* (68).

De cele mai multe ori, comentariul metalingvistic urmează termenul respectiv, numai rareori îl precedă:

188. am avut **cum zicem noi** *desagi pe spate* / (68)

189. cînd **cum spune la noi . . . în Moldova** / *iaca soarele asfinte* (40).

Am amintit aici acest tip de incidente explicative cu conținut metalingvistic, deoarece, din punct de vedere gramatical, ele pot fi încadrate în categoria falselor subordonate. Considerăm însă că nu este cazul să insistăm asupra lor, întrucît ele nu constituie, propriu-zis, fapte de oralitate și nici nu sînt specifice și inerente variantei nenormate a limbii: prezența acestor construcții este condiționată de situația specială a unei convorbiri dintre un reprezentant al graiului local și un anchetator străin de localitate, vizibil interesat de tot ce constituie o trăsătură lingvistică sau etnografică particulară.

4. ALUNECĂRI DE PLANURI ÎN FRAZĂ

O formă particulară a neutralizării opoziției dintre subordonare și coordonare se manifestă ca urmare a caracterului improvizat și nerepetabil al enunțului oral: cînd numărul de subordonate depinzînd (direct sau indirect) de o regentă este prea mare, vorbitorul pierde din vedere ansamblul construcției, omite repetarea conectivului subordonator și confundă astfel planurile frazei [25].

Iată cîteva tipuri de astfel de fraze caracterizate prin construcția lor laxă (alte cîteva tipuri la Teiuș 1971 a, 1490—1491):

a) În vorbirea indirectă, cînd seria completivelor sau a subiectivelor este prea lungă, legătura lor cu regenta riscă să se piardă:

190. și-mi spune el că mă strigă o fată acolo / mă cheamă / o venit să steie de vorbă cu mine / / (41)

191. ș-o zis tata c-aici îs aproape de boltă / de biserică / de tren / și-s în locu bun / ș-are acasă [k] *are casă ș-are avere / să vin acasă să mînc / / că-mi dă el de mîncare / numa să stau aci / că . . . îs aproape de ei / și-s în locul bun / /* (69).

---

[25] Havers, 66—67, semnalează situația coordonării unei principale cu o subordonată, explicînd-o prin tendința vorbitorului de a reveni, din comoditate, la forma cea mai curentă de exprimare.

b) Tendința de a „scăpa" de sub controlul regentei se observă și la alte specii de subordonate, atunci cînd d i s t a n ț a r e a dintre regentă și subordonată nu este compensată de prezența conectivului specific :

192. și ne-o plăcut c-o fost cuminte / o fost bun / **și e d-aei din vecini** / / (53).

Poate fi oare socotită ultima propoziție (sau chiar ultimele două) subordonată cauzală ? (De remarcat schimbarea timpului la verb !) Cf. și :

193. da bătrîna mă-mpălma că . . . copiii pradă mălaiu / că le dam mălai să mînce / **și-l sfărma** / **și pica mălai pe jos** / (69).

În fraza următoare, omiterea relativului într-un caz oblic (evitat, în general, de vorbitorii puțin instruiți) face ca ultima propoziție să pară o principală coordonată cu regenta *o făcut cunoștință*, interpretare ce contravine însă înțelesului mesajului :

194. [fata] *o făcut cunoștință cu el / și . . . pîntr-o* [. . .] *doamnă care era învățătoare cînd era ea mică / aicea la școală / și* **bărbatu-său a fost notar** / / (53).

c) Iată și un caz în care conjuncția coordonatoare stă alături de cea subordonatoare, mascînd raportul de subordonare dintre condițională și determinantele ei :

195. da toate [oile] *le spărgea lupii / o zis lumea / toate le spărgea dacă nu eram eu / și să vină . . . oile / și să le apăr* / / (1) [26].

B. ENUNȚURI INCOMPLETE

Modalitatea orală de comunicare se caracterizează, între altele, prin prezența în mesaj a unor enunțuri incomplete.

După structura lor sintactică, enunțurile incomplete pot fi f r a g m e n t a r e sau e l i p t i c e. Cele dintîi pun în evidență gradul redus de elaborare a mesajului oral (în etapa prelocutorie), caracterul lui improvizat ; enunțurile eliptice apelează, în mare măsură, la sistemul de presupoziții—lingvistice și extralingvistice—comune protagoniștilor procesului de comunicare.

---

[26] Textul este intens colorat afectiv.

Cantitatea enunţurilor incomplete dintr-un text oral variază în funcţie de gradul de apropiere faţă de normă [27]. În TD, frecvenţa acestor construcţii este atît de mare, încît ne-a permis stabilirea unor tipuri caracterizate prin particularităţi formale şi de conţinut.

1. ENUNŢURI FRAGMENTARE

Întreruperea enunţului poate să afecteze regenta sau subordonata [28]. În primul caz, o subordonată formulată complet nu depinde de nici o regentă :

196. **dacă văzui eu zoru aşa** / *el ce să faci?* / *s-a dus s ă-ncalece pe cal* (17).

Nefiind autosemantice, aceste propoziţii nu se confundă cu falsele subordonate.

În cel de-al doilea caz, regenta este exprimată, dar subordonata este întreruptă, fiind uneori redusă numai la conectiv :

197. ştii parcă . . . vedeam eu **că** . . . (17).

Din punctul de vedere al contextului în care apar, enunţurile incomplete pot fi grupate după cum urmează :

a) Emiţătorul se corectează vizibil [29] (eventual după o ezitare marcată prin sunete nearticulate şi prin pauze), renunţînd la propoziţia începută :

198. eu **cît** [k] **de cînd s-a sunat mobilizarea** . . . [k] *cînd s-a sunat mobilizarea am fost în oraşu B.* (24)

199. **cînd ajunse**/ *n-ajunse pînă-n stradă* / *dete . . . şi căzu jos* (1).

200. **Cînd ie** [ε] *vaporu îl ancorează la 50 de metri departe de mal* (37)

201. s-a tras jos pe coastă / **cum ar tra** . . . [k] *aşa o ia-n jos pe coastă acolo* (50).

Situaţia, caracteristică pentru subordonatele fragmentare, se întîlneşte mai rar în cazul omiterii regentei.

---

[27] Adevărul — evident — al acestei afirmaţii a fost confirmat de sondajul pe care l-am întreprins în texte orale normate (v. *supra*, p. 39).

[28] Bineînţeles, întreruperile şi corectările de acest gen nu afectează numai propoziţii subordonate (cf. REMACLE 1960, 282). Pentru interpretarea statistică a fragmentelor (de cuvînt, de data aceasta), cf. şi ROCERIC — ALEXANDRESCU 1970, 233, 239.

[29] Corectarea este marcată de obicei de o intonaţie specifică şi de o precipitare în ritm.

Scanned with OKEN Scanner

Menţionăm existenţa unei serii de exemple în care vorbitorul se corectează, înlocuind o subordonată începută prin partea de propoziţie corespunzătoare:

202. ş-a venit într-o noapte / afară aicea la Tîrbor **de unde** [k] *d e v a l e acolo* / (25)

203. şi ne-a scos tot pe hudiţi de-alea **care** . . . *mai n e u m b l a t e* / (63)

204. a găsit . . . alice de-ale mele / **care** . . . *f ă c u t e de mine* / (27)

205. a fost una aici baş **unde** . . . *i c i l a n o i î n s a t* / (58).

b) Enunţul este întrerupt din necesitatea de a intercala o explicaţie sau un comentariu. Întrucît vorbitorul nu are în minte, de la început, schema sintactică a întregului enunţ, fraza întreruptă poate rămîne incompletă (cf. GHEŢIE 1976, 226):

206. şi **cînd am vint de la cimitir acasă** / *da aveam ţigări multe* / / *şi era criză de tăbac pe-aci de minune* / / *am luat o cutie de ţigări în buzunar* / *şi la cimitir m-am dus la poartă* [. . .] (63)

207. **pe cînd vin eu acasă** / . . . [!] *mi-e şi ruşine şi* [= să] *vă spun* (49)

208. şi eu atuncea / . . . **cînd am văzut-o** / *stai să-ţi spui cum* / / *paică spusei* / (17)

209. ş-atîta a gorgonit-o / **pînă** . . . *este la noi o fîntînă . . . aicea* / *lîngă sat* / *lîngă comună* / *şi . . . o auzit cum şi-o dat* [drumul] *acolo-n fîntîna aia* / / (65).

Uneori, intercalarea (unei întrebări) reprezintă doar un artificiu pentru mascarea unei corectări:

210. bărbatu-meu atuncea . . . era la o stînă / **că făcuse** *el ce făcuse? se dusese la o stînă* / (32).

După închiderea parantezei, subordonata lăsată în suspensie este adeseori reluată (v. *infra*, p. 84), fie într-o formă identică, fie cu unele modificări. Stabilirea unui raport sintactic între subordonata formulată iniţial şi regenta reluării ei ni se pare artificială:

211. noi la trei zile . . . **cînd am ieşit în cîmpu de instrucţie** *două* [k] *trei zile am ţinut teorie în cazarmă* / *şi-ntr-a patra zi am ieşit la instrucţie* / / **cînd am ieşit** *noi ştiam toată instrucţia* / / (63)

212. la Bocşa Română **cînd m-am dat jos** / *la staţie* / *acolo staţionşefu ăla a avut trei copii care-or fost cu mine acolo ucenici* / *în fabrică* / *şi pe urmă s-or făcut carte* / / **cînd m-am dat jos** *ăia m-or îmbrăţişat de bucurie* / (37)

213. **și cînd am venit** / *Ion numărase banii și văzuse c-a fost banii de la biserică adunați pentru niște haine sfinte* / *și-am adunat banii acolo* / **și cînd am venit** / *numa-l văd pe Ion întreabă* [. . .] (65).

c) Subordonata este pur și simplu lăsată în suspensie:

214. *„dă-mi niște bani* **că** . . .” / / (49)

215. *mere de la noi unu dintr-ăștia* **care** . . . (48)

216. *„hai la vapor măi” zic* **„dacă** . . .” / / (37)

217. *și mai tușeam* / [. . .] / *ca să audă cîinii* / *să latre* / *și să audă ei* / **să** . . . / / (29).

Asemenea întreruperi pot fi provocate de faptul că informatorul izbucnește în rîs sau tușește:

218. *„nu striga aice* / **c-aice**” [!] . . . / / (52)

219. *și cînd automobilu s-a retras la dreapta* / [. . .] *el . . . a văzut* **că** . . . [informatorul tușește] / / (20).

Uneori, suspensia are un efect stilistic, echivalînd cu o expresie superlativă:

220. *așa auzeam* [despre urs] *zice* / **„cînd te-o strînge o dată** / **cînd s-o lua la luptă** . . .” (10)

221. *cînd făceam broasca* / *eu* [zi]*ceam că sînt scripete* / [. . .] / *mai ales cînd luam arma la spate-așa* / *mă duceam broasca* **de** . . . *„nu știu ce ai tu mă* / *ai arcuri la picioare?”* / / (18)

222. *el a plîns așa într-una* **ca cînd** . . . *n-ő mai putut vorbi cu el* / / (63).

Clasificînd exemplele de enunțuri incomplete înregistrate în TD după specia subordonatei, constatăm că:

a) aproape fără excepție, subordonatele cu regenta neformulată sînt circumstanțiale temporale, introduse prin *cînd*, mai rar *după ce*, *dacă*. Situația se explică, pe de o parte, prin frecvența mare a acestei specii de subordonate în TD și, pe de altă parte, prin topica frazei, care, de obicei, plasează temporala marcînd un raport de simultaneitate sau de anterioritate înaintea regentei (v. *infra*, p. 163).

b) cele mai multe subordonate fragmentare sînt atributive, cauzale și obiective directe — propoziții a căror poziție normală este în urma regentei.

2. ENUNȚURI ELIPTICE DE REGENTĂ

Enunțurile eliptice de regentă se deosebesc de cele fragmentare prin gramaticalitatea lor. Ele nu se datorează unor ezitări, corectări sau întreruperi în mesaj,

ci îşi au originea în tendinţa limbii spre economia expresiei (HAVERS, 164; CAMPROUX, 495).

După contextul în care apar, pot fi distinse elipsele propriu-zise şi elipsele bazate pe subînţelegerea elementului regent, prezent într-o secvenţă de text precedentă.

Subordonate cu regenta subînţeleasă pot fi întîlnite în text continuu:

223. „am vrut să-i salvez viaţa" zic / „a fost fratele meu / şi . . . **să-i salvez viaţa"** / / (14)

224. n-am fost un om aşa ca . . . zurbagiu / ei / **om cum a dat Dumnezeu** / / (38);

ele sînt însă mai frecvente în dialog, fie că acesta se desfăşoară între anchetator şi informator:

225. „De ce s-a-mbolnăvit?"

„păi de ce nici ei nu-i place [la Bucureşti]" / (52),

fie că e vorba de redarea vorbirii directe în cadrul povestirii:

226. „da un' te duci mă?" / /
ce **„să schimb pe unu d-aci"** / / (5)

227. „mergem la Micu Florea" / /
„păi de ce?"
„să-i frîngem toate crăcile la pruni" / / (15).

În principiu, toate speciile de subordonate pot apărea în această situaţie; în practică, cele mai frecvente sînt circumstanţialele.

Elidarea regentei se poate baza pe ceea ce am numi presupoziţii lingvistice. De exemplu, vorbirea directă (şi vorbirea directă legată) implică prezenţa unui verb de declaraţie; tocmai acest raport de implicaţie face posibilă elidarea verbului, chiar atunci cînd este determinat de o subordonată:

228. şi **dac-a venit** [zice] *„au! nu-mi trebuie"* (13)

229. **cînd a zis** *„mătuşă / cine-o băgat lemnele aici?"* [mama a răspuns] *„cumnatu-meu . . ."* / / (34)

230. „s-o aud" [zice] / **ca cum zic ăştia** [= anchetatorii] **către mine** / / (39).

Acelaşi tip de presupoziţie lingvistică stă la baza unor expresii fixe, cu largă circulaţie în vorbirea curentă şi populară, a căror formulare completă este considerată redundantă (cf. PUŞCARIU 1940, 125—127):

231. mama zice / [fie] **„ce-o vrea Dumnezeu acuma"** // (25)

232. „eu vreau să fac Învierea acas / ş-apăi [fie] **cum o fi!"** / / (73)

233. **„dacă-ți place** / *mamă* [e bine] / *dacă nu"* *ce „mie mi-a plăcut"* (9).

Dintre numeroasele construcții eliptice de regentă întîlnite în TD, relevăm cîteva interesante prin frecvența lor în tipul de text analizat (și prin absența lor din unele stiluri funcționale ale limbii)(v. și *infra*, p. 147—148). Ele se încadrează, toate, în tipul de elipsă denumit de HAVERS (164—165) „syntaktische Kürzung".

a) GRAMATICA (§ 810) înregistrează propozițiile cauzale depinzînd de un verb de declarație elidat; aceste subordonate „arată cauza pentru care e formulată propoziția regentă" (sau, adăugăm noi, cauza pentru care e formulată în forma dată — cf. ex. nr. 236, 237):

234. *„mă / dați-vă de la ușă-ndărăt să nu cădeți fo unu pe-aicea"* **că se uita pe drum / pe calea ferată** / (6)

235. *„mă" zic / „ia scoală-te!" — „da ce vrei cu mine?"* / **că el gîndea** *că-i dau ceva de lucru* / / (49)

236. *„spune țață Mariță!"* / / **c-așa o chema pe mama mea** / / (30)

237. *„mă Ioane!"* / **că era . . . ginerele tatii** / *vorba aia cumnat al meu* / (22).

Considerăm că în aceeași categorie (cauzale depinzînd de un verb de declarație elidat și coordonat cu altă propoziție) trebuie încadrate și numeroasele exemple în care verbul *a zice* apare în text (fie la începutul unei replici, fie în interiorul ei), dar cu valoarea unui automatism verbal, a unui „cuvînt de umplutură" (GRAMATICA, § 971) specific narațiunii populare:

238. *zice „Achime" sergentului / / „să stai cu oamenii acia / că" zice „mă* [k] *ne ducem în recunoaștere"* / / **că nu știa** *pe un' să ne bage* [. . .] / / (7)

239. *zic* [. . .] *„tată / voi rămîneți la culeș / / și eu mă duc pîn-acasă cu porumbu"* / **că n-ăveam acasă ce mînca** / (9)

240. *zice „Stănico" zice* / **că Stana o chema** / / *„Stănico" zice „eu m-am dus"* / / (16).

b) O subordonată cauzală eliptică de regentă stă la baza construcțiilor de tipul:

241. *„lasă mamă că-ți fac alta!"* (9)

242. *„lasă / mă tată că . . . / merg eu acolo și plătesc spitalu ș-ai să scapi* [. . .]" / / (15)

243. *„lasă că la noapte te prăjesc eu!"* / / (15).

De data aceasta, propoziția elidată — coordonată cu imperativul *lasă* sau, eventual, o apoziție a acestuia —

are sensul „nu te supăra", „n-avea grijă". Frecventă în vorbirea populară, această elipsă s-a gramaticalizat [30].

c) Uneori, în regenta elidată a unei cauzale trebuie să presupunem o reluare amplificată a falsei regente:

244. şi . . . l-am dat şi eu la şcoală / a crescut băiatu / l-am îngrijit / că **fata mi-a murit** / / (4) [= numai pe el l-am îngrijit, că fata . . .].

Remarcăm că, în toate exemplele prezentate sub a—c, regenta elidată este situată în acelaşi plan sintactic cu aparenta regentă.

d) Am consemnat numeroase fraze în care regenta elidată a unei cauzale este, la rîndul său, o subordonată cauzală a regentei exprimate:

245. [cînd am măritat fata] *i-am luat /* **c-a fost a mai mică** / *i-am luat hainele la a mare* / / (9) [= i-am luat hainele de la a mare, că ea n-avea, c-a fost a mai mică]

246. ne-am uitat că . . . **uşa era cu geam** / (30) [= ne-am uitat (prin uşă), că se vedea, că uşa era cu geam]

247. o venit şi o luat [fata fugită] *d-acolo de la vie /* **c-amu noi ştiam** *că sîntem împăcaţi* / (49) [= au luat-o . . . , că ea nu se ferea, că ştiam . . .].

Decodarea mesajelor de acest fel se bazează pe presupoziţii exterioare codului lingvistic (cf. BERNSTEIN). Absenţa unor presupoziţii comune celor doi interlocutori îl poate pune pe receptor în imposibilitatea de a descifra corect mesajul. Iată două exemple în sprijinul acestei afirmaţii:

248. se ascunsese în porumbi / că era pe la vinerea mare (Berislăveşti, jud. Vîlcea); se presupune cunoscut faptul că, pe la „Vinerea mare", porumbul e destul de înalt pentru a ascunde omul;

249. [le spuneam] *„uite eu* [. . .] *nu aveam ce mînca / şi mi-a dat . . . mi-a dat de mîncare / mi-a dat 700 de kilograme de grîu / mi-a dat porumb"* / **c-aveam copii** / **aveam şapte copii** / (24); trebuie presupusă o cauzală intermediară [31] — deductibilă din contextul naraţiunii — „c-am avut multe zile-muncă" sau „c-am avut cu

---

[30] GRAMATICA n-o înregistrează nicăieri. DA, s. v. *lăsa*, notează: „Imperativul las(ă)! (uneori repetat şi mai ales urmat de « că ») treci cu vederea, nu mai insista, introduce adesea o propoziţie care cuprinde o concesie, o îngăduinţă sau o ameninţare". Statutul sintactic al propoziţiei nu reiese însă din această interpretare strict semantică.

[31] Remarcăm că şi regenta acesteia („mi-a dat atîta") este elidată; propoziţiile anterioare, adresate altui interlocutor, nu pot avea funcţie de regentă a cauzalei.

cine munci", altfel sensul întregului pasaj se schimbă: „eram sărac, cu mulţi copii, şi mi-a dat de pomană".

Uneori, o astfel de cauzală „criptică" este lămurită ulterior chiar de vorbitor:

250. el îl cunoştea [pe cel ucis] *după curaua cu nasturi* / / **că era pînă-n anu nou** / [urmează explicaţia:] *îi dăduse curaua / ca să facă curele / cum îi la noi obiceiu / la anu nou* / / (35).

e) Semnalăm, în sfîrşit, subordonatele eliptice de regentă a căror specie sintactică este indicată de conectiv (şi, în mai mică măsură, de context), dar a căror regentă nu poate fi reconstruită într-o formă lapidară; ea se identifică cu conţinutul întregului pasaj precedent:

251. [ţăranii au fugărit slugile boierilor] *şi ei au rămas mai departe acolo / au tăiat copaci / ş-au împlîntat furci de lemn în pămînt / ş-au făcut căşi / ş-au acoperit cu stuf* / / **c-aşa era pe timpurile celea** / [. . .] / / (39) (cauzală);

252. cînd a fost pe va [k] *pe iarnă / . . . beam ceai* / / [. . .] / / *că n-am avut lapte atuncea* / / *şi eu lapte . . . atîta de mult l-am iubit ş-atîta de mult am folosit / numa dac-o fi fost din casa mea* / / *eu mult de la alţii* [. . .] *nu l-am putut să-l folosesc* / / **pîn-o fătat vaca mea** / / (54) (temporală). Fragmentele eliminate din citat sînt lungi. Nu credem că temporala poate fi considerată ca depinzînd de *beam ceai*.

Remarcăm, ca o particularitate de construcţie a acestui tip de subordonate, faptul că ele sînt precedate imediat de limita intonaţională terminală, apropiindu-se astfel de subordonatele adiţionale.

Delimitarea subordonatelor eliptice de regentă descrise sub e) de cele descrise sub d) se dovedeşte uneori dificilă; şi mai fluctuantă apare limita care le separă de falsele subordonate (mai ales de cele introduse prin *că*).

C. FENOMENE DE REDUNDANŢĂ

Alături de enunţuri incomplete, exprimarea orală nenormată cuprinde numeroase enunţuri pleonastice. Interpretîndu-le nu din punctul de vedere al conformităţii cu norma, ci din acela al discursului oral în desfăşurare, preferăm să vorbim, în asemenea cazuri, de r e d u n d a n ţ ă.

Fenomenele analizate mai jos constituie fapte de oralitate prin excelenţă : rezultate ale insuficientei perspective a emiţătorului asupra structurii mesajului, ele constituie, în acelaşi timp, elemente auxiliare în perceperea acestui mesaj de către receptor (cf. *infra*, p. 175 — 178).

1. SUBORDONATE REPETATE

Nu ne referim la repetiţiile cu funcţie stilistică, marcînd superlativul unei calităţi, caracterul intensiv sau durativ al unei acţiuni, participarea afectivă a vorbitorului etc. (DENSUSIANU 1968, 416 — 417). Consemnăm aici numai repetiţiile neutre din punct de vedere stilistic.

Aceste repetiţii — mai des ale unor cuvinte, uneori ale unor întregi propoziţii — pot fi generate fie de o ezitare a subiectului (şi atunci cele două subordonate stau alături) :

253. şi cînd am văzut că nu-i mai văd pe ei / **că ei trecuse** / . . . **trecuşe din mine la vale** / *am dat chiot* (2),

fie, mai adesea, de necesitatea de a relua firul naraţiunii după o intercalare explicativă :

254. „păi ce vrei" zice / **„să ia p-amărîtu ăla"** / *o cerea unu d-ici din sat* / / *încă altu* / / **„să ia p-amărîtu ăla"** *zic* / *„un beţiv ş-un amărît" zic* (9)

255. „hai să mergi . . . la nuntă / **că am nuntă"** *zic* / / *terminasem cu nunta lu Tănase* / *şi-acuma . . .* **„că am nuntă"** *zic* / / (29).

2. CONSTRUCŢII SIMETRICE

Semnalăm prezenţa în TD a unei construcţii sintactice aparte, necunoscute limbii scrise normate, în cadrul căreia delimitarea propoziţiilor se dovedeşte dificilă [32].

Două propoziţii, identice ca termeni dar „simetrice" ca topică, se contopesc într-o singură unitate de into-

---

[32] Am luat în discuţie această construcţie, formată, de fapt, din fuziunea a două propoziţii principale, deoarece ne-a pus probleme în cadrul încercării noastre statistice referitoare la tipul de propoziţii din TD.

nație [33], unul din functorii lor [34] fiind exprimat o singură dată (v. și GHEȚIE 1976, 227):

260. și i-am luat tŏt tot tot i-am luat / / (19)

261. mi-a plîns pînă la ziuă mi-a plîns! / / (19)

262. n-am luat nĭci un ban n-am luat de la ele (53)

263. eu eram cu Neculai Florea eram / (23).

Fenomenul se explică prin lipsa de perspectivă asupra textului: propoziția, începută cu topica logică, este continuată, de la un punct, cu topica inversă [35].

Cînd elementul comun celor două propoziții este subiectul, cea de-a doua parte a construcției reprezintă, dimpotrivă, o revenire la topica „normală" (subiect-predicat):

265. era Moș Ștefan era numa sînge pe față (23)

266. avea și popa avea cheie pe biserică (55)

267. ș-a cărat ce-a fost la boieri / că-mpachetase cocoana-mpachetase tot / (13).

Este de remarcat că, de obicei, enunțurile de acest tip au o încărcătură afectivă (vizibilă și din prezența accentului de intensitate). Acțiunea afectivității se reflectă în topica inversă, introdusă inițial sau ulterior în enunț; în același timp, ea oferă o explicație pentru rapiditatea cu care vorbitorul trece — sub impulsul unei emoții și în căutarea expresivității — de la o formulă sintactică la alta.

În evaluarea cantitativă a materialului, construcțiile simetrice de tipul celor descrise mai sus trebuie — credem — considerate ca formînd o singură propoziție (de obicei principală).

---

[33] Criteriul unității de intonație ne-a determinat să excludem din această categorie construcțiile, semnalate și de HAVERS (20), de tipul:
256. și intram o mie de metri în pămînt / intram (37)
257. am cheltuit cîte șapte sute de franci de băiat / . . . am cheltuit / (37).
Unitatea de intonație, remarcată la construcțiile simetrice, se asociază cu lipsa de pauze în interiorul enunțului. Ținînd seama de această observație, nu am inclus în categoria „simetricelor" exemple ca:
258. că era . . . a mai mică era d-un an / / (66).

[34] Mai rar, propozițiile au în comun doi functori:
259. crișmă / cum s-o zis atuncea birt s-o zis (56).

[35] Fenomenul de simetrie se observă și în cadrul propoziției:
264. la noi venise în casă la noi / niște ofițeri / (32).

Uneori, se contopesc două propoziţii diferite, avînd însă un termen comun :

268. de-acolo m-a mutat [ε] *la* **bariera Prutului** *parcă să zic că i-a zis* / / (6)

269. şi veneau că băteau ruşii cu **catiuşa** *îi spunea la o armă a lor* / / (32).

În cea de-a doua propoziţie, care exprimă un comentariu la adresa termenului comun, acesta nu mai este reluat (nici ca atare, nici prin adverbul *aşa)*. De aici impresia de fuziune a celor două propoziţii, pe care însă noi le-am înregistrat ca entităţi separate (una din ele fiind eliptică).

Scanned with OKEN Scanner

IV. PROPOZIȚII SUBORDONATE

Descrierea propozițiilor subordonate — așa cum apar ele în TD — va urmări, în cadrul fiecărui capitol, (1) inventarul de conective, (2) particularități de construcție. Dintre acestea din urmă, ne-au preocupat, în mod consecvent, (a) topica subordonatei în frază, (b) coordonarea mai multor subordonate de același fel, (c) determinarea multiplă realizată prin propoziții subordonate și functori simpli echivalenți, (d) pronominalizarea subordonatei și (e) corelativele ei în regentă. Înregistrînd toate conectivele excerptate, am insistat asupra acelora pe care le considerăm populare sau dialectale, limitîndu-ne la simpla atestare a elementelor standard.

Identitatea structurii formale a subcapitolelor a fost, uneori, sacrificată în favoarea economiei descrierii și a logicii demonstrației. Indicele de materii va remedia, sperăm, neajunsurile pricinuite cititorului de această inconsecvență.

SUBORDONATA COMPLETIVĂ DIRECTĂ

(1188 ex. = 23,8%)

Prin funcția lor în frază, prin conectivele utilizate și prin particularitățile lor de structură, propozițiile subiective, completive directe, completive indirecte și — parțial — cele predicative formează un grup unitar, care se opune atît subordonatelor circumstanțiale cît și subordonatei atributive. Referindu-ne la partea de vorbire

prin care se definesc poziţiile sintactice „subiect", „nume predicativ", „complement direct" şi „complement indirect" (GUŢU ROMALO 1973, 109, 134, 155, 172), propunem termenul de *subordonate substantive* ca denumire generică a acestui grup de subordonate (cf. în engleză, *noun-clause* şi *substantive-clause*: PENCE şi EMERY).

Ca număr de exemple şi ca varietate de situaţii structurale, completiva directă este cea mai bogată dintre subordonatele substantive. De aceea, încălcînd ordinea tradiţională, o vom alege ca bază de discuţie pentru chestiunile ridicate de întregul grup.

Propoziţia completivă directă reprezintă, în TD, cea mai frecventă specie de subordonată.

Dacă numărul completivelor directe este foarte mare, contextele în care ele apar sînt, comparativ, puţin variate. În proporţie de aproape 90%, aceste subordonate depind de verbe de declaraţie *(spune, zice)*, de verbe *sentiendi (vedea, auzi, simţi)*, de verbe ale cunoaşterii *(şti, crede, gîndi)* sau de verbul *a vrea*.

Preponderenţa unui număr restrîns de verbe regente influenţează, fără îndoială, frecvenţa relativă a conectivelor completivelor directe din TD. După cum a arătat Gabriela PANĂ-DINDELEGAN (30—37, 43—52), este posibilă o clasificare (în terminologia autoarei: subcategorizare) a verbelor în funcţie de valenţele lor pentru diferite tipuri de subordonate. În intenţiile autoarei nu a intrat însă şi alcătuirea unui lexicon al verbelor (tranzitive), definite după criteriul menţionat. Un astfel de lexicon ar trebui să cuprindă informaţii privind (*a*) frecvenţa fiecărui verb în texte aparţinînd diferitelor variante (sau chiar stiluri) ale limbii comune [1] şi (*b*) probabilitatea de apariţie, în varianta normată, a fiecărui tip de completivă, după acele verbe care acceptă mai mult de o construcţie. Numai o asemenea lucrare ne-ar permite să distingem datele (referitoare la frecvenţa conectivelor) caracteristice comunicării orale dialectale de cele general

[1] Un sondaj sumar întreprins în DLRM ne-a arătat, de pildă, că verbele care admit numai completive relative sînt cele mai numeroase, dar au o frecvenţă scăzută în texte.

Scanned with OKEN Scanner

valabile pentru sintaxa limbii române. De aceea, în studiul de faţă, ne limităm la simple constatări cantitative.

În TD, subordonata completivă directă este introdusă prin :

a. CONJUNCŢII

— **că** (557 ex. = 47%) [2] :

270. cred **că i-o fost frică** (34)
271. am văzut **că-s lupi / nu sînt cîini** (1)
272. eu gîndeai **că mă aflu între îngeri în cer** / (62)
273. „a zis **că-i depune la bancă"** (5)
274. uite **că noi am găsit oile noastre** (22)
275. iaca **c-o fo vinită mireasa acasă** (49).

Ca regulă generală, conjuncţia nu mai este repetată în cazul unei completive coordonate, indiferent dacă coordonarea se realizează printr-o conjuncţie sau prin juxtapunere :

276. auzim că [. . .] **el îi numa înlocuitor / şi nu-i învăţător** / / (53)
277. „că eu oi zice **că . . . a bătut poşta / da eu nu ştiu cine"** (46)
278. am crezut **că** [. . .] **de-amu sîntem scăpaţi / nu mai vine nime peste noi** / / (32); v. şi ex. nr. 271.

Prin frecvenţa ei, conjuncţia *că* poate fi considerată conjuncţie-tip (cf. GHEŢIE 1961, 172—173 *passim*) pentru propoziţia completivă directă [3].

Calitatea de conjuncţie completivă tip şi asocierea frecventă cu verbe ca *a spune, a zice, a şti, a crede*, pe de o parte, multiplicitatea valorilor sintactice ale conjuncţiei *că* (GRAMATICA, § 350, 368; IORDAN 1944, 241; 1958, 88), pe de altă parte, explică apariţia, în vorbirea populară, a unor construcţii cu statut sintactic ambiguu.

---

[2] În numărul de atestări sînt cuprinse şi subordonatele care, fiind coordonate cu o completivă precedentă, nu au element introductiv subordonator (vezi ex. nr. 271, 276—278). Procentele se raportează la numărul total al completivelor directe. Pentru cifrele mici nu am considerat necesar să calculăm procentajul.

[3] Constatarea lui BIDIAN (1972, 6) că, în TDO, „conjuncţia *să* introduce mai mult de o treime din totalul completivelor directe întîlnite, iar *că* mai mult de un sfert" se explică prin interpretarea (regentă+completivă directă) pe care autorul o dă construcţiilor cu semiauxiliar de mod şi de aspect, extrem de frecvente în texte.

În intenția de a modera caracterul categoric al unei afirmații, vorbitorul introduce în propoziție o incidentă de tipul *cred, zic:*

279. no! **cred** *îi bine* (73)

280. dacă o găsea o-mpușca **cu zic!** *// o omora / ce mai! //* (18).

Spre deosebire de limba literară scrisă, vorbirea populară obișnuiește să l e g e asemenea incidente prin conjuncția *că*:

281. o trăit **cred că** *doi sau trei ani de zile* (36)

282. i-a venit [zi] **ce** *c-odată bine / și i-a dat* [ursului] *aicea peste bot* (2)

283. o mîncat **știu că** *... de tăte celea* (52).

Incidente ca topică și ca sens, propozițiile în chestiune devin, din punctul de vedere al formei lor sintactice, regente ale unor completive directe. Cît de artificială este însă o asemenea interpretare formală se vede bine în exemplul următor:

284. eu cînd eram copil așa de vo ... pe la 18 ani **cred că** */ am stat singur acasă* (58).

Intonația, prezența ezitării *(vo ...)* și sensul frazei se opun interpretării lui *cred că* altfel decît ca incidentă.

Situația se complică atunci cînd incidenta (cu rolul de a exprima atitudinea vorbitorului) intervine într-o frază formată prin subordonare:

285. așa a făcut ș-o scăpat baba / că-nainte erau ... și dracii **cred că** *tot mari* (34).

Identitatea conjuncției cauzale cu cea completivă face posibilă interpretarea (de fapt, reinterpretarea) propoziției *că-nainte erau și dracii ... tot mari* drept completivă directă, a cărei regentă, *cred că*, preia valoarea cauzală. Contradicția dintre sensul propozițiilor și analiza lor formală este evidentă (baba nu a scăpat pentru că eu cred!). Această stuație contradictorie apare relativ frecvent în urma introducerii, înainte de sau într-o cauzală, a unui verb *dicendi*[4] (marcînd, de obicei, detașarea vorbitorului față de motivarea adusă de cauzală):

286. [după ce a născut femeia] *nu i-a mai plăcut* [soțului] / **c-a zis** *că muierea cu copil mic nu e bună de nimic* // (13)

---

[4] M. Gabrea (1965, 542) remarcă frecvența unor asemenea intercalări — explicate prin tendința de a evita „hiatusul gramatical al parataxei" — în subordonate atributive.

287. ne da și nouă [pelin de la călușari] **că cea** *că e bine* (3).

Examinînd completivele directe introduse prin *că*, reține atenția următoarea construcție: regenta precedă subordonata; predicatul regentei, diferit de al subordonatei, este, de obicei, un verb de percepție *(vedea, auzi, simți* etc.) sau de cunoaștere *(cunoaște, ști, socoti* etc.); subiectul subordonatei nu este exprimat în subordonată[5], dar este a n t i c i p a t, printr-un nume în acuzativ, în regentă:

289. [m-am culcat] *să m ă vadă pețitorii* **că-s harnică** / / (69)

290. [nevasta] *m ă simți* **că mă scol** (16)

291. vin vreo opt feciori [străini] / / *care . . . nici nu i-am știut* **c-o venit** / *că n-am fost acasă ziua* / (48)

292. „da dumneata de unde m ă cunoști **că . . . îs ardeleană?"** / / (68).

GRAMATICA (§ 880) vorbește, în asemenea cazuri, de subordonate predicative suplimentare, subordonate care „exprimă o acțiune simultană cu acțiunea regentei, referitoare la subiectul, complementul direct sau complementul indirect al regentei". Nu ne propunem să reluăm, aici, discuția asupra elementului predicativ suplimentar; ne vom limita, în cele ce urmează, la motivarea interpretării pe care am dat-o subordonatelor descrise mai sus.

a) Predicativul suplimentar reprezintă o poziție sintactică neomogenă (GUȚU ROMALO 1973, 147) — fapt care explică, dealtfel, marea varietate de interpretări și de denumiri propuse de diferiți cercetători. Introdus în gramatică din necesitatea de a denumi o clasă de construcții clar caracterizate formal — tipul *fetița aleargă voioasă* —, sfera predicativului suplimentar s-a lărgit progresiv, de la un studiu la altul, criteriul comutabilității și criteriul referențial luînd locul indicilor formali. Propozițiile considerate a face parte din clasa de substituție „predicativ suplimentar" au ca unică marcă formală prolepsa subiectului. Gh. N. DRAGOMIRESCU (16—18) a demonstrat însă că (1) nu toate „predicativele suplimentare" (numite de autor *atributive predicative*) au la bază o prolepsă, (2) prolepsa nu atrage după sine, în

---

[5] Un exemplu ca *288. m ă* [ε] *vedea* **că eu sînt de la ei** (22) constituie o excepție.

mod necesar, schimbarea statutului sintactic al subordonatei și (3) dacă schimbarea aceasta are loc, rezultatul poate fi și o temporală, o propoziție de relație etc.

Ni se pare, de aceea, mai economic să considerăm prolepsa un element specific unei subcategorii a subordonatelor completive [6] — mai bine zis, a subordonatelor substantive (v. *infra*, p. 93—94)—decît să construim, plecînd de la ea, o specie de propoziții secundare.

b) Dacă eliminăm din regentă subiectul anticipat, secvența : regentă + subordonată rămîne reperată, întrucît subiectul secundarei este indicat de forma personală a predicatului acesteia. Construcțiile cu element predicativ suplimentar la care frazele respective pot fi reduse nu mai constituie însă secvențe reperate după omisiunea complementului : *[m-am culcat] *să vadă pețitorii harnică*, *[nevasta] *simți sculîndu-mă*, **de unde cunoști de (drept) ardeleană* [7]. Acest fapt pune în evidență diferențele structurale existente între elementul predicativ suplimentar și propoziția completivă cu subiect anticipat.

Referitor la frazele care conțin acest tip de subordonate, avem de observat următoarele :

a) Subiectul unei subordonate al cărei predicat este un verb (predicativ sau copulativ) la persoana a treia poate fi exprimat, în regentă, printr-un substantiv în acuzativ :

293. parcă am auzit un c o c o ș [. . .] **că a zis cucurigu** ! / (29)

294. văz o m u **că ia cuțitu ăla atîta / și . . . îl ascute și-l bagă la cap sub pernă** / / (11).

b) Subiectul anticipat precedă sau urmează predicatul regentei, conform regulilor ce impun topica complementului direct.

c) În marea majoritate a exemplelor noastre, subiectul subordonatei este diferit de al regentei. Izolat, am întîlnit însă și fraze ca :

295. m ă visez **că sînt acasă** (31)

296. cînd vedeai pe șefu de post / o-ntindeai cît mai departe / mai ales că t e știai **c-ai fi făcut ceva** / (34).

---

[6] Soluție propusă de prima ediție a GRAMATICII, vol. II, 189—190 ; în același fel procedează M. CARAGIU (72—73), cînd distinge *propozițiile gerunziale completive directe cu subiectul în propoziția gerunzială* de *propozițiile gerunziale completive directe cu subiectul — complement direct în propoziția regentă*.

[7] Exemplului nr. 291 nici nu îi corespunde o contragere !

Completiva directă cu subiect anticipat în regentă reprezintă o construcţie curentă în sfera exprimării nenormate. Exprimarea normată cultivată preferă construcţiile nominale, mai concise, de tipul *să mă vadă harnică*, *mă simţi sculîndu-mă*. Fără a fi considerată incorectă [8], construcţia examinată mai sus poate constitui, prin frecvenţă, o marcă stilistică (specifică stilului oral, familiar sau popular).

Completiva directă cu subiect anticipat are paralele în celelalte subordonate substantive: astfel, subiectul unei completive indirecte poate apărea, în regentă, cu rol de complement indirect:

297. odată mă pomenii c u o m u l ăla **că nu mai fu lîngă mine acolo . . . / / (1);**

subiectul unei subiective va avea rol de subiect în regentă:

298. îmi pare că s-a cam dovedit e l [= criminalul] / **c-a fost / ş-a băut cu el** [= cu victima] / **ş-a plecat . . . / /** (26)[9].

Exemplele citate sînt singurele înregistrate în TD.

— **să** (219 ex. = 18%)[10]:

299. „eu aş vrea **să ne iubim amîndoi"** (62)
300. „eu nu ştiu **să fac pita ca pe-aicea!"** (68)
301. „spune **să nu mai scîrţîie uşile alea"** (6)
302. „las **să-mi fac stagiu de armată"** (24).

Marea majoritate a completivelor directe introduse prin *să* depind, în TD, de verbul *a vrea*.

Completivele directe cu subiect anticipat introduse prin *să* depind, în TD, de factitivele *a lăsa* şi *a face*:

303. nu mai m-a lăsat **să plec** *deloc* / / (12)
304. n-o lăsam p e biata f e m e i e **să hodinească** (31)
305. i-am lăsat p e e i **să meargă înainte** / (50)
306. n e face mult **să ne rîdem** *acela* (55)
307. „să nu faci o m u **să vină . . . pe degeaba"** / / (61).

Dacă, pentru cel dintîi, determinarea prin completivă fără prolepsă este posibilă (v. ex. nr. 302), pentru cel de al doilea construcţia proleptică pare obligatorie.

Ca şi în cazul completivelor similare introduse prin *că*, subiectul subordonatei este exprimat, în majoritatea

---

[8] Vezi în GRAMATICĂ, § 880—882, citatele din Eminescu şi Creangă.
[9] Construcţia, neobişnuită, poate fi interpretată şi într-alt fel: *s-a dovedit*— verb semicopulativ, subordonatele — predicative.
[10] Am inclus aici şi exemplele din Crişana, cu *şi* „să".

Scanned with OKEN Scanner

cazurilor[11], printr-un pronume. Spre deosebire de subordonatele amintite, completivele cu subiect anticipat introduse prin *să* nu comută cu termeni nominali, fiind acceptate, din acest motiv, de normele vorbirii „corecte".

— **ca să** (7 ex.)

Nu am înregistrat, în TD, nici un exemplu de folosire a conjuncției compuse *ca . . . să* (cf. GHEȚIE 1976, 124). GRAMATICA (§ 781; cf. IORDAN 1947, 403) menționează completivele directe introduse prin *să* „în situații specifice pentru *ca . . . să*" printre trăsăturile sintactice ale vorbirii populare. Căutînd, în materialul nostru, exemple pentru a ilustra această situație, am avut surpriza să găsim numai trei:

308. „dar-ar Dumnezeu maică!" zice / „[ca] *cînd ăi muri tu de ți-o ieși sufletul* / *să* [k] **numai scodii de sînge să verși"** / / (13)

309. i-a spus [ca] **mai mult să nu vină** / (56)

310. ei a vrut [ca?] **iar să vină** (27).

Rezultă de aici că vorbirii nenormate îi este străină nu conjuncția compusă *ca . . . să*, ci construcția care ar impune utilizarea ei, și anume intercalarea unor termeni între verbul regent și completiva directă introdusă prin *să* (construită, deci, cu modul conjunctiv). Constatarea este valabilă și pentru subordonata subiectivă și cea completivă indirectă.

Pe de altă parte, nici propozițiile introduse prin *ca să* nu sînt frecvente:

311. ei ar fi vrut **ca s-o fure** (9)

312. ți-a spus prostu ăla al meu / **ca să plecați cu oile de-acolo** / (22).

Această constatare ne permite să precizăm că, deși neliterară (GRAMATICA, § 781; CAZACU 1969, 171), construcția menționată mai sus nu poate fi socotită populară (MANCAȘ, 278; GUȚU ROMALO 1973, 158), adică general răspîndită în vorbirea nenormată (v. însă GHEȚIE 1976, 124). Este vorba de o construcție hipercorectă, apărută sub influența construcției similare cu valoare finală (IORDAN 1947, 403). În această ordine de idei, menționăm că o parte din exemplele noastre provin de la informatori

[11] Exemplele nr. 304, 307 sînt singurele din TD în care subiectul este exprimat printr-un substantiv.

la care se remarcă o oarecare tendință de a se exprima „elegant”[12].

— **că să** (34 ex. = 3%)[13]

În TD, conjuncția compusă *că să*[14], etichetată de GRAMATICĂ (§ 781) ca „nerecomandabilă”, introduce vorbirea indirectă:

314. a zis **că să-i dau drumu** (25)

315. a spus **că să plecăm toți** / *să ne retragem* / / (9)

316. mi-a răspuns îndărăt **că . . . să am răbdare** (4).

Că, conjuncție-tip pentru completiva directă, normală după verbele de declarație, ajunge să fie considerată de vorbitori un element necesar pentru introducerea vorbirii indirecte, indiferent dacă predicatul subordonatei este la indicativ sau la conjunctiv. Ca urmare, constatăm, pe de o parte, frecvența apreciabilă a conjuncției compuse *că să*, iar pe de altă parte numărul relativ redus al completivelor directe introduse prin *să* și depinzînd de un verb *dicendi* (cf. GHEȚIE 1976, 124)[15].

Mai greu de explicat este prezența conjuncției compuse *că (. . .) să* în subordonatele completive indirecte, unde nu a fost semnalată pînă acum (8 ex.):

317. m-am gîndit eu **că să mă priponesc** (31)

318. și m-o silit / **că să mă duc după el** (64)

319. a pus vecinu ăsta **că să mă țină** (1)

320. nu s-o putut nimeni aștepta **că așa dintr-o dată să . . . se huluie** [casa] (55).

Cu totul sporadic, am întîlnit-o și la subiective:

321. s-apropia **că să mă duc și eu în război** / / (60).

Ținînd seama de repartiția geografică a exemplelor de subordonate subiective și completive indirecte introduse prin *că (. . .) să* (v. harta 3), credem că putem atribui prezența acestei conjuncții tendinței de hipercaracterizare a subordonării, specifice graiurilor vestice (cf.

---

[12] Un sondaj în volumul *Texte dialectale. Oltenia* a confirmat atît raritatea construcției, cît și faptul că ea apare mai ales la vorbitorii influențați de limba literară: copii de școală (de ex. II 913, I 966, II 971) și bărbați de vîrstă mijlocie (de ex. VI 921).

[13] Incluzînd și pe *că și* din subdialectul crișean.

[14] Într-un singur exemplu, între cele două elemente componente ale conjuncției se intercalează un cuvînt:
313. ș-api zicea tata **că . . .** *tăt* **să** *mai rabd* (69) — cf. GUȚU ROMALO 1973, 158.

[15] Datele oferite de materialul nostru — și confirmate de constatările autorului citat — nu ne permit să considerăm pe *că să* „o variantă a lui *ca să*” (GHEȚIE 1976, 125); v. și *infra*, p. 248.

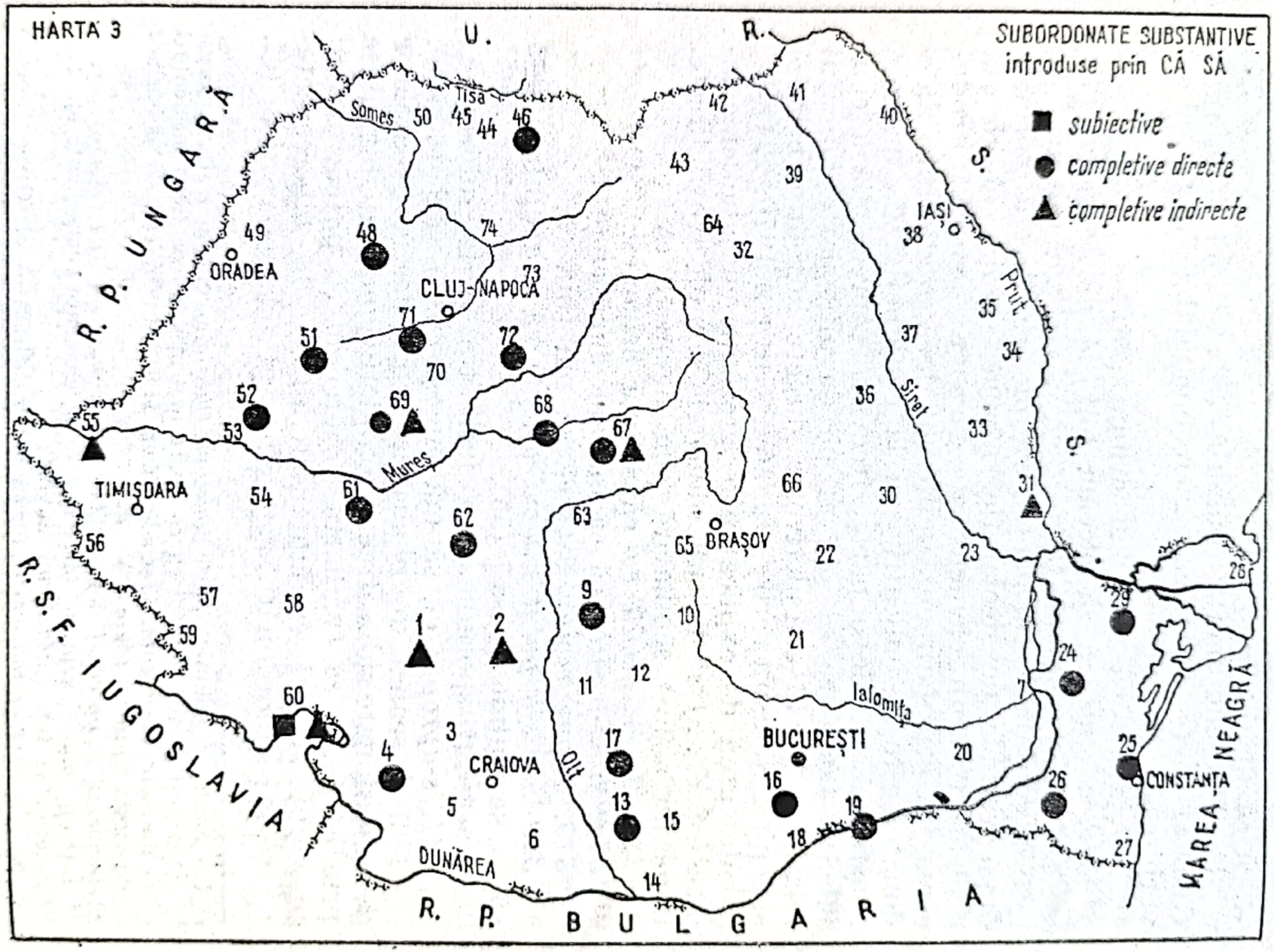
HARTA 3
SUBORDONATE SUBSTANTIVE
introduse prin CĂ SĂ
subiective
completive directe
completive indirecte
R. P. UNGARĂ
U. R. S. S.
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIŞOARA
BRAŞOV
IAŞI
BUCUREŞTI
CRAIOVA
CONSTANŢA
DUNĂREA
Tisa
Someş
Mureş
Olt
Ialomiţa
Siret
Prut

infra, p.108). Completivele directe introduse prin *că să* provin dintr-o arie mai întinsă, care exclude, însă, Moldova. Propoziţiile substantive de acest tip pot fi deci considerate fapte de limbă d i a l e c t a l e (limitate ca arie şi neadmise de varianta normată a limbii).

— **dacă** (6 ex.):

322. nu ştiu **dacă am zăbovit . . . două ore** / / (28) [16]

323. [. . .] *să vezi* **dacă-i bună oala** (30).

— **de** (6 ex.)

Conjuncţia *de*, aparţinînd, după GRAMATICĂ (§ 781), limbii vechi şi populare, apare, în materialul nostru, extrem de rar cu rol de element introductiv al completivei directe:

324. Dumnezeu a vrut **de nici n-a adiat vîntul măcar** (18)

325. cum să vă spun **de s-a-ntîmplat aşa greu** (25) [17]

326. n e-o lăsat **de ne-am făcut noi mendrele** (31)

327. „de ce l - ai lăsat **de . . . a plecat cu ele acolo?** (22)

328. n e-a lăsat **de ne-am . . . odihnit** (20)

329. o făcuseră p e m a m a **de suna ca o oală de lut** (30).

După cum se vede, în patru din cele şase exemple înregistrate (326—329), *de* introduce o completivă cu subiect anticipat depinzînd de verbele *a lăsa* şi *a face* „a determina". Construcţia nu este semnalată de GRAMATICA Academiei (§ 881) [18].

Nu am întîlnit exemple de interogative indirecte totale introduse prin *de*, deşi construcţia respectivă a fost citată printre faptele de limbă vorbită (CAZACU 1969, 171) sau printre cele populare (GUŢU ROMALO 1973, 158).

Nu am întîlnit, în TD, locuţiunea conjuncţională arhaică şi populară (GRAMATICA, § 760, 781, 789) *cum că*, nici cea regională (ŢARA, 209) *cum să*.

b. PRONUME ŞI ADJECTIVE INTEROGATIV-RELATIVE

— **cine** (11 ex. = 1%):

330. nu ştiu **cine a fost** (22)

331. ştiţi **cui i-a spus?** (30)

---

[16] Aproape toate completivele directe introduse prin *dacă* depind de verbul *a şti* la forma negativă.

[17] Structura sintactică a frazei este ambiguă.

[18] Am găsit-o însă printre exemplele citate de DIMAND (27) pentru *a face* + *de*.

332. nu știm noi nimic a cui fată ar fi fost (43).

— ce (166 ex. = 14%):

333. să nu pățiți ce-am pățit eu (61)

334. „iacă ce face cu mine *și iaca ce”* (69)

335. nu știu ce apă de plumb a pus (51)

336. uite de ce-s buni / *domle!* (65)

337. „să-mi spui” zice / „cu ce ai venit” (73)

338. să vedem [. . .] de ce ne-a dat afară / / (30).

— care (8 ex.):

339. nu pot să știu eu care-i de vină (12)

340. și ne-o scos pe care-am fost de pe cîmpu de luptă/(63)

341. pe care o-ndemnat lucru acela [= crima] / [. . .] *l-o spînzurat* / / (46)

342. nu știu care-i ducea și care nu-i ducea (62).

— ce fel de (3 ex.):

343. ce fel de injecție i-o fi făcut medicii *nu poci să știu* (30).

— cît (3 ex.):

344. cîți or fi fost / *nu știu* (26)

345. vezi cîte-am pățit? (52)

346. nu știu cît timp o stat acolo (55).

c. ADVERBE ȘI LOCUȚIUNI ADVERBIALE INTEROGATIV-RELATIVE

— unde (12 ex. = 1%):

347. să vezi unde are să ajungă băiatul dumitale (4)

348. nu m-a învățat unde să-i pui (5)

349. „uite unde m-o purtat” (42).

— de unde (2 ex.):

350. ea a recunoscut la miliție / de unde a luat banii (65).

— încotro (1 ex.):

351. nu știam încotro s-o mai luăm (27).

— cînd (6 ex.):

352. noi am știut cînd vine (53)

353. „da cînd ne-am despărțit” *zice* / *„n-ai să spui”* / / (73)

354. ne-am făcut vîrzoabe / ca cum v-am povestit / cînd pui un vîrzob și strecori laptele / (60).

În fraze ca cele de mai jos, subordonata poate fi interpretată tot atît de bine și ca temporală:

355. tot mă uitam să văd cînd pică vo una pe casă (32)

356. noi am auzit cînd cînta (23).

— **cum** (78 ex. = 7%):

357. a povestit . . . **cum i s-a întîmplat ei** / / (30)

358. [. . .] *să vază şi ea unde şed şi* **cum trăiesc** [copiii] (9)

359. „uite **cum l-am văzut pe dracu"** (42).

În vorbirea indirectă, *cum* poate introduce o serie de completive directe coordonate între ele, fără a se mai repeta:

360. şi ne-a spus / **cum a venit să** [k] **mamă-sa** / **şi i-a ieşit înainte** / **şi i-a dat mame-si banii** / **şi eu am fost dusă** [. . .] / **şi Ion a fost cu calu la apă** / . . . *şi că mamă-sa a cheltuit banii* / *şi că nu mai are* / / (65).

Am citat toată fraza, deoarece prezenţa celor două subordonate introduse prin *că* şi coordonate cu propoziţiile precedente confirmă interpretarea acestora ca subordonate completive directe.

— **cît** (7 ex.):

361. **cît oi fi stat acolo aşa** *nu ştiu* (2)

362. cine ştie **cît a stat el** (29)

363. să vedem şi cam ce umblete are ea / **cîtu-i de harnică** / **cîtu-i de . . . vorba ceea!** (62).

Subiectul completivelor introduse prin relative poate fi anticipat în regentă. Am întîlnit această construcţie la completive introduse prin *cine, ce* şi *cum:*

364. „da p e ă s t a - l cunoşti mă **cine e?"** (22)

365. [. . .] *să nu n e simţească* **cam ce vrem** *să facem noi* (35)

366. parc - o văd **cum ridica capu de-acolo** / (30).

Frecvenţa acestui tip de construcţie este mai mică decît în cazul completivei conjuncţionale.

Majoritatea completivelor directe introduse prin pronume (adjective) şi adverbe (locuţiuni adverbiale) interogativ-relative, precum şi cele introduse prin conjuncţia *dacă*, sînt propoziţii interogative indirecte. Numărul acestora este mai mic în cazul completivelor indirecte; pentru subiective am înregistrat numai 4 exemple. Diferenţele de frecvenţă se explică prin specificul semantic al verbelor regente respective. Problemele ridicate de interogativele indirecte sînt însă, în linii mari, aceleaşi, indiferent de funcţia sintactică a propoziţiei.

1) O primă observaţie se referă la elementul regent. Recunoscînd valabilitatea afirmaţiei că interogativele indirecte depind întotdeauna de un verb „de informare" sau de un verb „dubitandi" (OCHEŞANU, 154) [19], precizăm că, în vorbirea populară, lista verbelor care pot fi incluse în aceste categorii este sensibil mai bogată decît în exprimarea normată scrisă. În primul rînd, trebuie incluse aici o serie de verbe al căror înţeles cuprinde ideea de „exprimare": *a se văita*, *a se văiera*, *a striga* etc.; în al doilea rînd, frapează frecvenţa verbului *a vedea*, cu sensul „a se informa", „a afla", „a verifica". Este interesant de semnalat faptul că, în relatările la persoana 1 singular, verbul *a vedea*, utilizat în sensul indicat mai sus, apare adeseori la plural, subliniindu-se astfel printr-o marcă formală schimbarea semantică (cu consecinţe de regim sintactic):

367. asta-mi pare că gîndeşti că mi-ar plăcea / / no / nu numa că mi-ar plăcea / să vedem şi cam ce umblete are ea / cîtu-i de harnică / [. . .] (62) — v. şi exemplele nr. 382, 425, 426, 430.

În mod asemănător funcţionează verbul *a se uita*, ca regent al unor completive indirecte.

2) În legătură cu construirea interogativelor indirecte, GRAMATICA (§ 749) remarcă: „Regional şi popular [20], atît la interogativele parţiale, cît şi la cele totale, apare uneori conjuncţia *că* înaintea elementului interogativ, probabil din nevoia de a se sublinia caracterul subordonat al interogativei, legătura ei cu regenta".

Într-adevăr, în TD am înregistrat relativ frecvent [21] construcţii de acest fel [22]:

— interogative indirecte parţiale:

— **că cine** (4; 1):

368. m-o-ntrebat **că cine sînt** (74)

369. cînd le spui **că cine sînt eu** [. . .] (74);

370. nu s-o uitat **că . . . cine-i?** (56).

---

[19] Prin „verbe de informare" autoarea înţelege verbe cu sensul de „a da şi a lua informaţii; verbul arată deci şi rezultatul informării".

[20] La § 763 şi 783, construcţia este considerată regională. Cf. şi OCHEŞANU, 158; GABREA, 130.

[21] 61 de exemple, reprezentînd cca 5% din totalul completivelor directe, respectiv 16 = cca 9% din totalul completivelor indirecte.

[22] Dăm întîi exemplele de completive directe, urmate, după punct şi virgulă, de indirecte. Nu am întîlnit subiective introduse prin *că* + element interogativ.

— **că ce** (18; 7):

371. n-o ştiut nima **că ce am** (1)

372. prinde a povesti **că ce-o păţit el** (45)

373. tata o văzut el **că ce s-o-ntîmplat** (51);

374. ne-am dat socoteală **că ce s-ar întîmpla** (74)

375. se văita mama din cînd în cînd / [. . .] **că ce-are să facă** (5).

— **că care** (2):

376. [copiii] *a zis* **că care sare în grătar la oi** / / (25)

377. eu i-am fo spusă **că care-o fost** (48).

— **că cît** (2):

378. nu ştiu **Ana că cîţi** [ani] **are?** (70)

379. m-a-ntrebat **că cîte lîni are neopărite?** (13).

— **că unde** (13; 3):

380. nici nu ştia [. . .] **că unde stă** (1)

381. mi-o spus **că unde merge** / / (68)

382. [am plecat] *să vedem* **că unde stă** (68);

383. s-o informat el **că pe unde ar putea fugi** (48).

— **că cum** (11; 2):

384. băiatu o-ntrebat-o pe fata mea **că cum o cheamă** (53)

385. da ele nu ştia **că cum îi** (51)

386. „uite **că cum le . . . prinde oile** *şi le-mburdă peste cap / şi . . . să-nhamă de ele"* / / (50);

387. m-am văierat cătă el **că cum îi picioru** (51).

Nu am înregistrat, în TD, nici un exemplu pentru *că cînd*, dar construcţia circulă cu siguranţă.

— interogative indirecte totale:

— **că dacă** (3):

388. tot ne-ntreabă **că dacă sînt nemţi pe-aci** / / (32)

389. muierea unchiului / o zis **că dacă aş lua-o pe nepoată-sa** / / (70).

Nu am înregistrat interogative indirecte totale introduse prin *că de* (cu sensul „dacă").

— **că** (9; 4)

Mai numeroase sînt exemplele de interogative indirecte totale introduse prin *că:*

390. a-ntrebat pe mama / **c-a plecat tata?** (5);

391. [. . .] *fără să-mi dau cu ideea* **că . . . sînt lu** [k] **gherănită** / *sau ce păţii / nimic* / / (2).

Explicaţia acestor construcţii trebuie căutată, ca şi în cazul conjuncţiei compuse *că să* (v. *supra*, p. 95), în

inv. 182548

Scanned with OKEN Scanner

calitatea de conjuncție-tip pentru propoziția completivă (directă) asumată de *că* în exprimarea populară orală. Pentru susținerea acestei interpretări, sugerate, în primul rînd, de frecvența conjuncției, ne permitem să atragem atenția asupra cîtorva fapte de limbă care ies din cadrul strict al subordonatei completive directe.

a) Necesitatea apariției elementului de legătură *că*, plasat între verbul *declarandi* și secvența reprodusă, se face atît de mult simțită în vorbirea populară, încît conjuncția apare chiar înaintea fragmentelor redate în vorbire directă (GHEȚIE 1976, 228). Exemplele de vorbire directă legată sînt numeroase în TD [23]:

392. mama n-a mai zis nici „aleu!" / nici că „mă doare" nici că „nu mă doare" (30)

393. cînd am auzit întîi [lupii] *gîndeam că . . . „ducevă-ți dracului !" /* (67)

394. întreabă că „n-ai luat tu niște bani?" (65)

395. și iute i-o răspuns / că „îi dăm locu de la Mincești" / / (69)

396. și mă rugam de ei / că „mămiță mînca-v-aș ochii / să faceți și copilu [să învețe]"/ / (4)

397. aici s-o vorbit că „e! / dumineică" ice „avem nuntă" (53)

398. s-a-nteresat / că . . . „oare Ghiurca n-o făcut ceva prostii d-atunci?" (49)

399. m-o mințit mama cu vorba asta / că „du-te numa / că [. . .]" (69).

b) Ca urmare a asocierii frecvente a conjuncției *că* cu verbe de declarație, funcția de semnal demarcativ inițial pentru un mesaj în mesaj (text reprodus) se poate transfera de la verb la conjuncție. Se constată, cu alte cuvinte, că, în contextul: verb de declarație + conținutul declarației, conjuncția *că*, din n o r m a l ă, devine, în exprimarea populară orală, n e c e s a r ă (*că să*, *că* + element relativ, vorbire directă legată) sau chiar s u f i c i e n t ă, suplinind verbul (cf. GHEȚIE 1976, 223)[24].

---

[23] Transpuse în vorbire indirectă, nu toate propozițiile din exemplele noastre ar avea funcția de completivă directă. Remarcăm, de asemenea, că propozițiile redate în vorbire directă legată nu sînt, neapărat, exclamative sau interogative, cum susține JACQUIER, 8.

[24] O funcție asemănătoare poate îndeplini conjuncția *și* (TEIUȘ 1971 a, 1493).

Construcţia, relativ frecventă în TD, este posibilă atît în vorbire directă legată:

400. ne punea să jucăm şi gata / **că „tu ai jucat mai bine”** (18)

401. veneam plîngînd la tata şi la mama **că „iaca ce face cu mine”** (69)

402. şi la cimitir m-am dus la poartă „care fumaţi?” ăla **că „fumez”** / / *„poftim zece ţigări”* / / *ăla* **că „fumez”** / / *„poftim zece ţigări”* / / (63),

cît şi în vorbire indirectă:

403. prietenu lui ăla bunu / *sub seară* **că să ducă la moară la Cernavodă** / / (26)

404. mi-o venit nişte prunci **că şi** [= să] **fug după** *cai* / *că caii o rupt împiedecătura şi fug pe-acolo pe la hotar* / / (49).

c) În calitate de marcă a introducerii mesajului în mesaj, *că* ajunge să preceadă secvenţe nepredicative (sau, mai rar, predicative, devenite formule fixe) al căror rol este să redea, în mod vag, spusele cuiva, mai bine zis, să semnaleze faptul că s-a spus ceva [25].

405. „păi ce să zică? numa a zis că . . . doară tu-ţi baţi joc de mine / **că doară tu aşa** / **că pe dincolea . . .”** / / (62)

406. „tu trebuie să ştii de lucru ăsta” / / **că nu încoace că nu încolo** / *„ştii ce?”* (46)

407. „mă Niţă că uite că n-am ştiut” / **că eu aşa** / **că încolo** / [. . .] (22)

408. „păi eu nu ştiu / *că e . . .”* **ba că sucită** / **ba că-n-vîrtită** / (62)

409. păi **c-o fi** / **c-o păţi** / **că nu ştiu ce** / . . . *că să mai mergem . . .* / (9).

Construcţii de acest tip, cu un înţeles apropiat de acela al cuvintelor de umplutură (GRAMATICA, § 969), pot fi precedate, la rîndul lor, de conjuncţia *că*, ajungîndu-se astfel la o hipercaracterizare sintactică:

410. „atunci treaba ta dacă tu / . . . *mie să nu-mi spui pe urmă” ice* / **„că c-o fi c-o păţi”** / / (9).

3) A fost semnalat faptul că, în vorbirea populară, propoziţiile interogative indirecte precedate de conjuncţia *că* pot păstra intonaţia specifică vorbirii directe. Această

---

[25] E greu de precizat dacă asemenea formulări trebuie considerate vorbire directă sau indirectă.

variantă sintactico-intonațională a fost numită vorbire indirectă intonată direct (GOLOPENȚIA). Pe baza materialului din TD, putem face următoarele precizări în legătură cu acest fenomen:

a) Intonația interogativă apare cu mult mai des decît cea exclamativă.

b) Prezența conjuncției *că* în calitate de conectiv (suplimentar) al interogativei indirecte pare să fie o condiție necesară pentru păstrarea intonației directe [26]. Aparentele excepții, de tipul:

424. ne-am dus acolo să vedem **unde-i ou** [k] **bou mîncat de urs?** (64)

vor fi discutate în alineatul (d) (p. 105—106).

c) Prezența conjuncției *că* înaintea unei interogative indirecte nu este însă o condiție suficientă pentru păstrarea intonației. Majoritatea exemplelor citate de noi la p. 100—101 nu au intonație interogativă (v. ex. nr. 368, 369, 371—377, 380—389, 391). Iată acum și cîteva exemple cu intonație directă:

— completive directe:

414. „zice taica și maica **că ce caut eu în timpu aiesta?"** (49)

415. da nu știam **că unde-i Ohaba aia?** // (68)

416. să vedem **că știe ea lucru ăsta?** // (53); v. și ex. nr. 378, 379, 390;

— completive indirecte:

417. el s-a mirat **că ce-o fi?** (32)

418. tăți o vint de s-o uitat **că ce pit-am făcut eu din Ardeal?** (68)

419. ș-acolo mă gîndeam **că cum să fug înapoi?** (74)

420. să fiu sigur **că am cui?** *o nu* // (49); v. și ex. nr. 370.

Este greu de vorbit despre o proporție între interogativele indirecte intonate direct și cele lipsite de această intonație, deoarece numărul exemplelor de care dispunem este prea mic pentru a permite considerații statistice.

d) Am afirmat mai sus că prezența conjuncției *că* este o condiție necesară păstrării intonației directe a

---

[26] În exemple ca:

411. știi ce-i ala hambar? (56)

412. știi cum s-a-ntîmplat? (52)

interogativă este regenta; tot regenta este exclamativă în

413. să vezi cum a procedat! (21).

propoziţiilor completive. Următoarele exemple de interogative parţiale par să contrazică această constatare:

421. „ia uite cumătră pe deal / de vezi **ce vezi?"** (25)

422. eu m-am dus în Răpciune [. . .] / *ca să văd . . .* **ce-i?** (32)

423. iute or venit la mine / hei! ca să vadă **cine-i militaru ăsta / cine-i?** (57)

424. ne-am dus acolo să vedem **unde-i ou** [k] **bou mîncat de urs?** (64).

Pentru interpretarea corectă a acestor fraze, este necesară stabilirea statutului sintactic al unui tip (relativ frecvent) (ŢÂRA, 209) de interogative totale:

425. ş-am pus mîna să vedem: **în cap / mai am cîrpele?** (2)

426. seara aştept acolo / să vedem **vine?** (62)

427. acu ea nu ştia / **i-a făcut ceva** [= parastase] **copilei? / ori nu i-a făcut / /** (65)

428. tot căuta **nu şi-ar putea da drumu p-acolo pe undeva?** (55)

429. se uita să ne vadă pe noi / **mai sîntem acolo sau am plecat? / /** (30).

Se pune problema: propoziţiile interogative citate mai sus sînt independente (juxtapuse) sau sînt subordonate verbului precedent? Pentru prima interpretare pledează lipsa unui conectiv şi intonaţia specifică vorbirii directe. Pentru cea de-a doua, natura verbului precedent [27], verb tranzitiv „insuficient", care cere o complinire, şi, în unele cazuri, schimbarea persoanei verbului sau a unui pronume din interogativă, conform regulilor transpunerii vorbirii directe în vorbire indirectă.

Dintre exemplele noastre, unele sînt marcate în mod indiscutabil prin schimbarea formei personale a verbului:

427. acu ea nu ştia / i-a făcut ceva copilei? / ori nu i-a făcut / / (65) [„i-am făcut ceva . . .?"]

428. tot căuta nu şi-ar putea da drumu p-acolo pe undeva? (55) [„nu mi-aş putea da drumu . . ."]

Altele ilustrează una dintre situaţiile de sincretism dintre vorbirea directă şi cea indirectă:

425. ş-am pus mîna să vedem: în cap / mai am cîrpele? (2).

În sfîrşit, cîteva exemple se pretează la o dublă inter-

---

[27] Remarcăm frecvenţa în această poziţie a verbului *a vedea* cu sensul imprecis de „a constata", „a afla", „a se informa"; cu acest sens, verbul apare adesea la pers. I pl. în locul pers. I sg. (cf. *supra*, p.100).

pretare, după cum presupunem că întrebarea ar fi adresată (în vorbirea directă) persoanei la care se referă comunicarea sau face parte dintr-un monolog. Ambiguitatea rezultă din sensul v a g al regentului *să vedem* [= I sg.], *să văd*, care poate fi parafrazat atît prin „mă întreb", cît și prin „te întreb":

426. seara aștept acolo / să vedem vine? (62) [= „vii?" sau „vine?"]

430. ies afară să . . . vedem / s-a depărtat? (13) [= „te-ai depărtat?" sau „s-a depărtat?"].

Construcțiile discutate mai sus, specifice exprimării orale nenormate, constituie o categorie extrem de mobilă, situată la limita dintre coordonare și subordonare. Propozițiile marcate de schimbarea formei personale a verbului sau a pronumelui (raportată la vorbirea directă) pot fi încadrate printre subordonatele propriu-zise. Numai prin analogie cu ele și invocînd natura verbului precedent, putem asimila acestora și celelalte variante. Cu aceste rezerve, putem grupa tot aici exemplele de interogative parțiale de la p. 105 (ex. nr. 421—424), în care elementul introductiv are valoare interogativă, iar raportul stabilit între propoziții este apropiat de subordonarea semantică, nemarcată gramatical.

Din paginile precedente reiese că, în TD, interogativa indirectă poate fi legată de regenta ei prin mijloace gramaticale variate, expresie a diferitelor grade de coeziune sintactică dintre cele două propoziții. În comparație cu varianta normată a limbii, unde propozițiile interogative indirecte pot fi introduse prin pronume (adjective) sau adverbe interogativ-relative și prin conjuncțiile *dacă*, *de* (construcții care constituie, dealtfel, și majoritatea exemplelor extrase din TD, exprimarea nenormată cunoaște legături mai laxe (marcate numai prin schimbarea formei personale a verbului sau a unui pronume din subordonată) sau, dimpotrivă, hipercaracterizate formal (marcarea subordonării prin conjuncția *că*, plasată înaintea relativului). O poziție aparte ocupă vorbirea indirectă intonată direct, care cumulează, în mod paradoxal, hipercaracterizarea subordonării și intonația independentei.

Interogativele indirecte (cu funcția de completivă directă sau indirectă) introduse prin *că* sînt caracterizate de GRAMATICĂ (§ 749, 763, 783) ca fiind regionale. Nu se precizează aria lor de răspîndire. Referindu-se la vorbirea

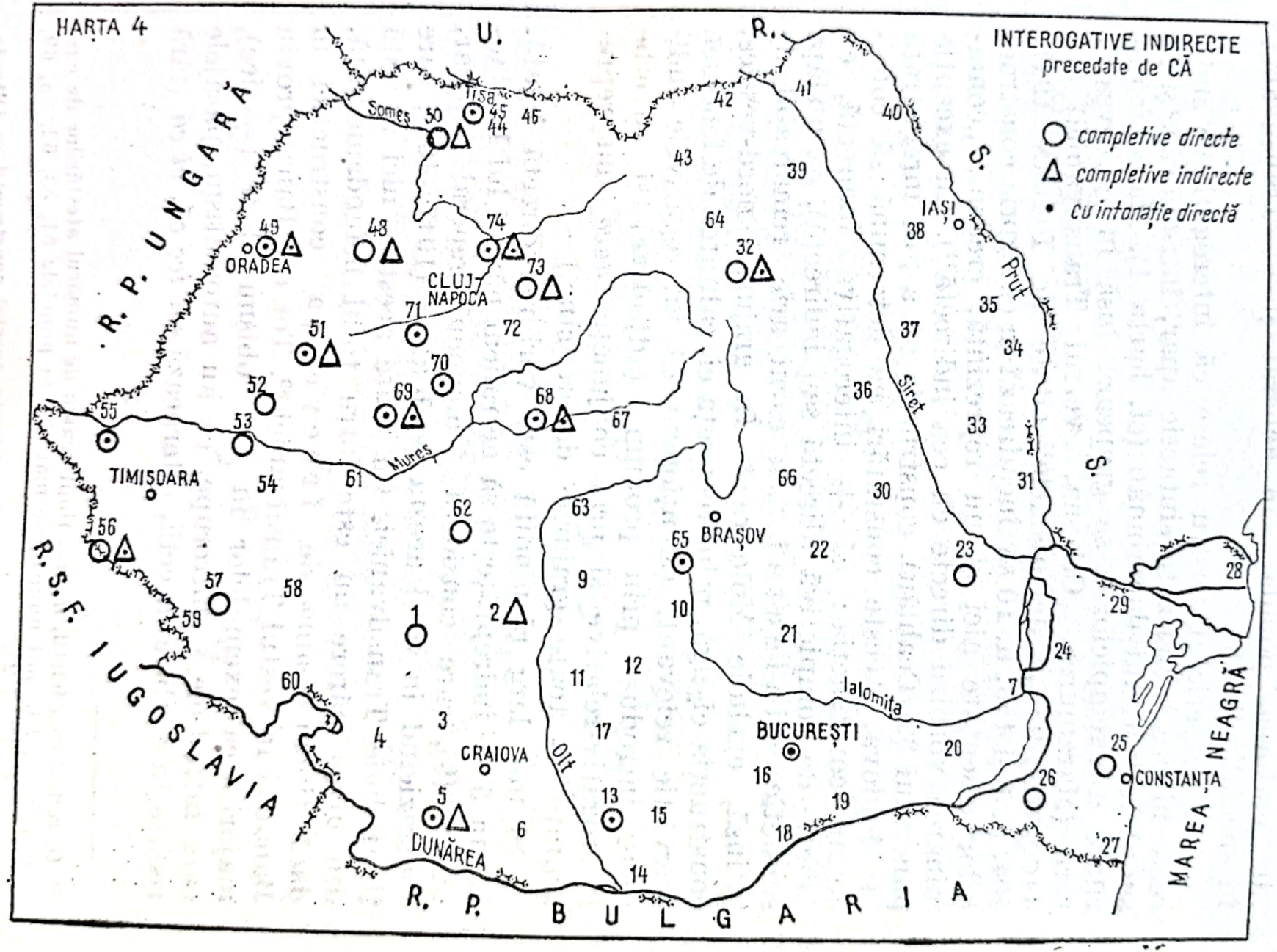
HARTA 4
INTEROGATIVE INDIRECTE
precedate de CĂ
completive directe
completive indirecte
cu intonație directă
R. P. UNGARĂ
U. R. S.
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
ORADEA
CLUJ NAPOCA
TIMIȘOARA
BRAȘOV
IAȘI
BUCUREȘTI
CRAIOVA
CONSTANȚA
DUNĂREA
Somes
Tisa
Mureș
Olt
Ialomița
Siret
Prut

indirectă intonată direct, categorie subsumată precedentei, GOLOPENȚIA remarcă frecvența fenomenului „în vorbirea populară în general și în Transilvania în special'' (595).

Din materialul nostru reiese că interogativele indirecte hipercaracterizate sintactic apar, într-adevăr, și în sudul teritoriului dacoromân (cf. harta 4). Marea majoritate a exemplelor [28] se grupează însă în nord-vestul țării (Maramureș, Crișana, vestul Transilvaniei) (cf. JACQUIER, 9; „ardelenismele'' citate de IORDAN 1947, 404, n. 1 și 456, n. 10 se încadrează în categoria construcțiilor discutate aici și nu reprezintă, credem, „contaminarea vorbirii directe cu cea indirectă''). Cu excepția punctului 32 (Ceahlău), construcția nu a fost înregistrată în Moldova. Aceste constatări ne determină să considerăm construcția: *că* + interogativă indirectă, cu funcție de completivă (directă sau indirectă), ca un fapt sintactic d i a l e c t a l a cărui arie, remarcabil de întinsă, exclude Moldova. [29] În graiurile nord-vestice, construcția cîștigă, prin frecvența ei, calitatea de fenomen lingvistic relevant. (Menționăm că interogativele indirecte introduse prin pronume (adjective) și adverbe interogativ-relative și prin conjuncția *dacă* sînt reprezentate în toate graiurile dacoromâne.)

Și mai larg răspîndită este vorbirea directă legată. Harta 5 ne îndreptățește să ne raliem părerii lui H. JACQUIER (9), care consideră fenomenul general popular, contrazicînd în felul acesta pe IORDAN (1947, 404), care îl atribuie Transilvaniei. Cu toate acestea, nici această din urmă părere nu este întru totul nefundamentată, dacă ținem seama de f r e c v e n ț a construcției în Banat și în vestul Transilvaniei [30]. Tot din Banat provin majoritatea exemplelor în care obișnuitul *ce* (= zice), care introduce și întrerupe, ca un automatism, pasajele redate în vorbire directă, alternează cu *ice că*, *ci că* (fără

---

[28] În redactarea hărții, nu am ținut seama de numărul atestărilor de care dispunem. Ele sînt numeroase mai ales în punctele 51, 53, 62, 68, 69, dar și în 13 și 25.

[29] BIDIAN (1972, 5—7) nu relevă existența acestei construcții în Oltenia.

[30] Atestările cele mai numeroase (raportate la lungimea textului) provin din punctele cartografice 53 și 69.

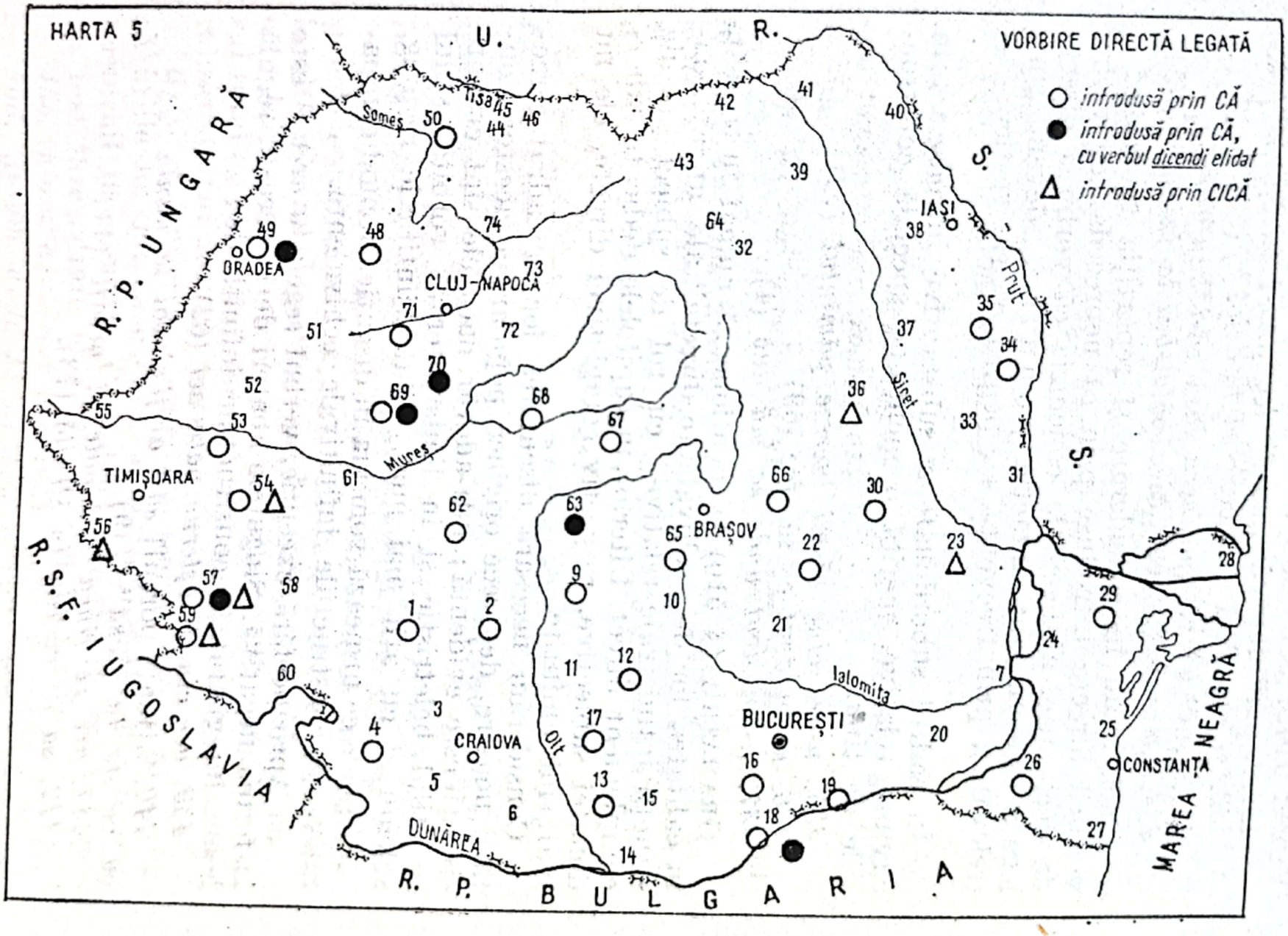
HARTA 5
VORBIRE DIRECTĂ LEGATĂ
introdusă prin CĂ
introdusă prin CĂ, cu verbul dicendi elidat
introdusă prin CICĂ
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
Someș
Tisa
Mureș
Olt
Ialomița
Siret
Prut
DUNĂREA
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIȘOARA
BRAȘOV
CRAIOVA
BUCUREȘTI
IAȘI
CONSTANȚA

valoare dubitativă!) sau este înlocuit de acestea (cf. VULPE 1973, 385—386):

431. „*păi*" **ice că** „*nu-i*" *ice* „*nu-i învățător*" / (53)

432. *și mami* **ci că** „*cum să te deie?*" / (56)

433. „*pi*" **ci că** „*atuncea lasă că-i bun*" / / (59)

434. „*moșule*" **ci că** „*ai căpătat bai la inimă*" / / (54).

Dacă luăm în considerare și repartiția geografică a vorbirii directe introduse prin *că* neprecedat de verbul de declarație, ajungem la concluzia că vorbirea directă legată este un fapt sintactic p o p u l a r, devenit tipic (relevant), prin frecvența sa, pentru o arie vestică.

În cadrul subordonatelor substantive introduse prin cuvinte relative, merită o mențiune specială construcțiile de tipul:

435. *n-are cine să-mi lucreze pămîntul* (72)

436. *n-am avut ce să fac* (69)

437. *n-am avut unde să mă duc* (4).

GRAMATICA (§ 510) le menționează numai în treacăt, în calitatea lor de „echivalente directe" ale unor „construcții infinitivale relative" cu rol de subiect sau de complement direct. Ulterior, în capitolele dedicate subordonatei subiective, respectiv completivei directe, ele nu mai sînt amintite.

Considerăm necesară discutarea lor în cadrul cercetării noastre, deoarece originea populară a acestor construcții este evidentă; într-adevăr, dacă ele sînt curente în stilul beletristic și în limba literară vorbită, stilul solemn și cu atît mai mult stilul științific le resping.

În cele ce urmează vom lua în discuție, în mod comparativ, și construcțiile infinitivale echivalente.

a) Aproape fără excepție, verbul regent *a avea* [31] este la forma negativă. Singurele abateri de la această regulă le-am înregistrat la construcțiile infinitivale:

439. *are cine-ți așterne patu aci* (62)

440. „[luați porcul] *să-l aveți și voi la nuntă / să . . . cu ce sta la masă*" / / (9)

441. *are ce ținea în spate și necăji* (44)

442. *să ai ce lua în straiță* (73).

---

[31] Într-un singur exemplu, regentul este *a fi:*
438. *nu-i cine mere la lucru* [cînd ești bătrîn] (44).

b) Construcţiile conjunctivale cu funcţia de complement direct sînt introduse prin relative variate :

— **ce** :

443. n-aveam ce să fac (29) — v. şi ex. nr. 436

444. vedeam că n-am cu ce să scot (31)

445. „n-am de ce să vă spui" / / (22);

— **cine** :

446. n-am pe cine să strig (10);

— **unde** :

447. n-am unde să mă culc (70);

— **de unde** :

448. nu mai avuserăm de unde să luăm nici boi / nu mai avuserăm nici roată / (61);

— **cum** :

449. nu mai aveai cum să mai treci pe drum de răul lor (32),

în timp ce construcţiile infinitivale înregistrate de noi sînt, cu trei excepţii (*450. n-aveam unde mă duce* — 62 şi *451. n-avea la cine veni / nici pe cine vedea* — 44), introduse toate prin *ce (cu ce)* :

452. n-avea ce mînca acasă (24)

453. „n-am avut cu ce cumpăni drobul" / / (64) —v. şi ex. nr. 440—442.

Subiectivele şi echivalentele lor infinitivale sînt toate introduse prin *cine* :

454. nu mai are cine să te . . . mulgă / şi cine să mai închege / şi cine să te mai priponească (29)—v. şi ex. nr. 439.

c) În TD, proporţia dintre construcţiile infinitivale şi cele conjunctivale variază de la o funcţie sintactică la alta. Cu rol de subiect predomină propoziţiile (8 : 2), cu rol de complement direct, infinitivele (28 : 19). Numărul total de exemple fiind însă redus, orice afirmaţie generalizatoare ni se pare riscată.

d) Cartografierea acestor construcţii (harta 6) arată că ariile lor nu se exclud, amîndouă cuprinzînd întreg teritoriul dacoromân. Cele două construcţii echivalente au fost înregistrate chiar în aceeaşi localitate :

455. n-am avut ce-i lua (65)

456. „n-am unde să-mi bag vitele" (65)

(cf. şi punctele 10, 22, 25, 27, 29, 32, 61, 69).

Scanned with OKEN Scanner

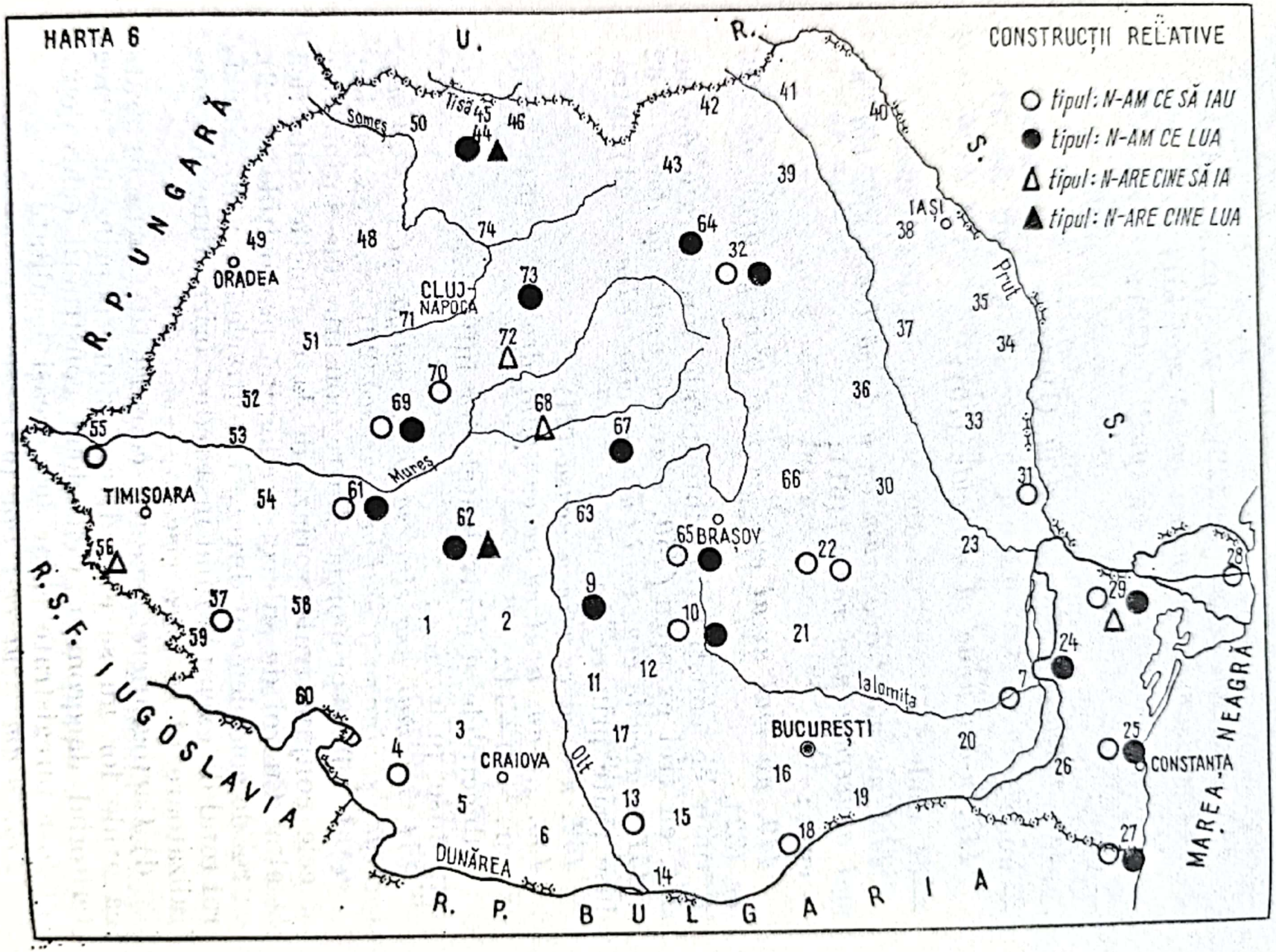

Scanned with OKEN Scanner

Pronominalizarea subordonatelor substantive se realizează atît cu ajutorul pronumelor, cît și cu ajutorul adverbelor de mod *așa*, *atît*.

În toate exemplele noastre, completiva directă este anticipată de elementul pronominal. Acesta poate fi realizat ca:

— pronume demonstrativ:

457. Toader / a s t a aștepta că . . . [. . .] **și-i zică** *că merge acasă* / (48) — v. și ex. nr. 3;

— pronume nehotărît:

458. el nu mi-o spus . . . n i m i c / **că . . . doară mă cunoaște și pe mine . . .** (48) — v. și ex. nr. 5;

— pronume interogativ:

4. și . . . c e o socotit ei **că s-or băga în paie ș-or dormi acolo** / (45);

— adverb de mod:

459. „da să-i spui a ș a / **să nu . . . își prindă mintea cu oltenii ăștia"** / (68) — v. și ex. nr. 17, 18.

Subordonatele pronominalizate sînt introduse prin *că*, mai rar prin *să*.

Singurul exemplu de completivă indirectă pronominalizată este următorul:

19. a t î t a a avut noroc / **că n-o fo în depărtare de pichet** / / (45).

În concluzie, putem afirma că sintaxa subordonatei completive directe în TD se caracterizează prin următoarele trăsături:

1) Frecvența cea mai mare, depășind considerabil toate celelalte specii de subordonate.

2) Predominarea netă a subordonatelor conjuncționale asupra celor introduse prin relative.

3) Din punctul de vedere al opoziției normat / nonnormat remarcăm:

— calitatea de conjuncție-tip a conjuncției *că;*

— extinderea folosirii conjuncției *că*, ca urmare a tendinței de hipercaracterizare a relației de subordonare, apariția ei redundantă *(că să, că* + relativ, vorbire directă legată) sau independentă (prin elidarea verbului dicendi);

— impreciziunea granița dintre vorbirea indirectă și cea directă (vorbire directă legată, vorbire indirectă intonată direct, pseudocompletive juxtapuse).

4) Din punctul de vedere al geografiei lingvistice, am semnalat unele construcții sintactice cu caracter

8 — c 324

Scanned with OKEN Scanner

dialectal, caracter ce decurge fie din limitarea ariei lor *(că să)*, fie din frecvența relevantă într-o anumită zonă *(că* + relativ, vorbirea directă legată).

5) Menționăm, de asemenea, precizările aduse în legătură cu viabilitatea conectivelor *ca . . . să*, *ca să*, *de* și *cum că* în textele dialectale moderne.

SUBORDONATA COMPLETIVĂ INDIRECTĂ
(182 ex. = 3,6%)

Întrucît aspectele specifice variantei nenormate a limbii comune legate de subordonata completivă indirectă au fost discutate în capitolul precedent, ne vom limita la prezentarea inventarului de conective care o introduc, în TD. Remarcăm, ca și la celelalte subordonate substantive, predominarea netă a subordonatelor conjuncționale asupra celor relative.

a. CONJUNCȚII

— **să** (68 ex. = 37%):

460. mi-e rușine **să vă spui!** (49)

461. nu eram pregătită **să fac nuntă eu / să . . . s-o căsătoresc** (19)

462. mă gîndesc **să mă sui în comarnic** (31);

— **că** (57 ex. = 31%):

463. eu mi-am adus aminte **că el îi mort** (66)

464. mă-sa era sigură / **că trebuie să facă el ceva** (13)

465. mă temeam **că . . . a veni vreun brand / și ne-a nimeri / /** (32).

După cum reiese din ultimul exemplu, în cazul unei suite de subordonate coordonate între ele, conjuncția poate fi omisă. Iată încă un exemplu:

466. atunci m-am gîndit [. . .] *în inima mea* / **că el e mort și m-a . . . m-a adus și pe mine acolo / m-a omorît și pe mine și m-a adus acolo / /** (66).

— **ca să** (5 ex.):

467. nu poa' s-o convingă **ca să vină** (21)

468. ș-apoi cîte necazuri n-am făcut eu / ș-am creat la bieții ofițeri / care vorba aceea / se străduia **ca să facă o leacă de armată cu noi** (41)

469. cînd a fost gata **ca să moară** [. . .] (30).
De remarcat că, în primele două exemple citate, conjuncția *ca să* apare în contexte marcate de tendința vorbitorului spre o exprimare aleasă (alături de neologismele *a convinge, a crea)*. În ceea ce privește exemplul cules din Mera (30), informatoarea — excelentă povestitoare — manifestă o preferință vădită pentru această conjuncție (cf. exemplele nr. 479, 507).

În legătură cu absența totală din TD a completivelor indirecte introduse prin *ca . . . să*, vezi comentariile noastre de la p. 94—95.

— **că să** (8 ex.):
Vezi *supra*, p. 95, ex. nr. 317—320.

— **de** (3 ex.):
470. numa atuncea se oprea **de nu plîngea** [cînd întîlnea cunoscuți] (49)
471. m-am apucat eu apoi **de-am mai vorbit** / (51)
472. [buba] *iară s-o apucat apăi* **de s-o spart** (51).
În toate trei exemplele, conjuncția ar putea fi interpretată și ca fiind copulativă.

— **de să**
O singură dată, am notat conjuncția compusă *de să*, atestată, pînă acum, ca element introductiv al propoziției atributive (GRAMATICA, § 771) și al circumstanțialelor consecutive (GRAMATICA, § 842; M. AVRAM, 151; ambele lucrări menționează caracterul popular al construcției), finale și temporale cu nuanță finală (DRĂGANU, 1923, 266):
473. „îi punem **de să-ți zică numai sîrbe"** (40).

— **dacă** (1 ex.):
474. nu-mi aduc aminte . . . **dacă nu cumva . . . G. B. / era prefect** / / (33).
În TD lipsesc atestări pentru locuțiunile conjuncționale *cum că* și *pentru că* (prima, arhaică și populară, cea de-a doua cultă), înregistrate de GRAMATICA Academiei (§ 789) în inventarul elementelor care introduc completiva indirectă.

b. PRONUME INTEROGATIV-RELATIVE

— **cine** (4 ex.):
475. poate vorbi **cu cine vrea** (44)
476. nu-mi aduc aminte **cine era prefect** (33);

— **ce** (6 ex.):

477. vă dați seama **ce-i aceea** (30)

478. habar n-a avut **de ce se petrece-n comună** (56)

479. **cu ce-o fi supărat-o tata** / *nu poci ca să-mi dau seama* / / (30);

— **care** (3 ex.):

480. cînd căutam / numa **de care era priceptori** *era bine!* (34).

De remarcat relativa frecvență a anacolutului, în cazul completivelor introduse prin pronumele declinabile *cine* și *care* (mai ales în frazele în care subordonata precedă regenta):

481. **cine o-ntinde** [pînza] *să-i întinză Dumnezeu zilele* (11)

482. **„cine dă aretele ala jos"** *zice / „îi dau zece cartușe" / /* (27)

483. și l-a băgat la reanimale / cum se spune la spital **care sînt mai gravi bolnavi** / (25).

c. ADVERBE INTEROGATIV-RELATIVE

— **unde** (1 ex.) [?]:

484. ne temeam și noi **unde să ne ducem** (32);

— **încotro** (1 ex.):

485. s-a mai uitat din drum / devale / **încotro s-o ia** / / (12);

— **cînd** (1 ex.):

486. îmi aduc aminte din nouă sute treisprezece / [. . .] **cînd a-nceput războiu în Bulgaria** / / (5).

Subordonata ar putea fi interpretată și ca o temporală care determină (explică) circumstanțialul *din nouă sute treisprezece.* Tot ca temporale pot fi înțelese și subordonate de tipul:

487. mi-aduc aminte . . . [. . .] de cînd eram la școală (62),

deși mai probabilă ni se pare interpretarea „mi-aduc aminte (de ce?) de timpul cînd eram . . .".

— **cum** (6 ex.):

488. da mă tot gîndii **cum s-ajung eu gazdă** (70)

489. mi-aduc aminte **cum mi s-a-ntîmplat un caz** (36).

În legătură cu subordonatele completive indirecte introduse prin pronume sau adverbe interogativ-relative precedate de conjuncția *că*, vezi discuția din cadrul

subcapitolului *Propoziția completivă directă* (p. 100—108). Reamintim că am înregistrat, în TD, următoarele situații pentru completiva indirectă: *că cine* (v. ex. nr. 370), *că ce* (v. ex. nr. 374, 375), *că pe unde* (v. ex. nr. 383), *că cum* (v. ex. nr. 387), *că* „dacă" (v. ex. nr. 391); nu am întîlnit interogative indirecte cu funcție de completivă indirectă introduse prin *că cînd*, *că cît* și *că dacă*.

În cadrul aceluiași capitol (p. 113) am citat și un exemplu (nr. 19) de pronominalizare a completivei indirecte.

SUBORDONATA SUBIECTIVĂ
(150 ex. = 3%)

Calitatea de subordonată a propoziției subiective a fost pusă la îndoială de unii cercetători. Considerăm însă, împreună cu Ecaterina TEODORESCU (109—114), că atît raporturile logice ce se stabilesc între subiectivă și predicat cît și mărcile formale îndreptățesc încadrarea ei printre subordonate.

În ceea ce privește elementul regent al subiectivei, nu admitem — de acord cu TEODORESCU (93—101) și spre deosebire de GRAMATICĂ — caracterul predicativ al adverbelor și locuțiunilor adverbiale *poate*, *desigur*, *pesemne*, *aproape*, *(de) bună seamă*, *destul*[32] urmate de o propoziție introdusă prin *că*[33]. Criteriul sintactic prin care am distins adverbele enumerate mai sus de cele care funcționează ca nume predicative într-un predicat nominal eliptic de copulă l-a constituit imposibilitatea asocierii celor dintîi cu o copulă. Să se compare, în acest sens, ex. nr. 133 a-f cu:

494. îi drept că fugea de bine (24)

495. drept că nu ne-a dat [bani] (72).

---

[32] Acestea sînt toate „adverbele predicative" înregistrate în TD. Lor li se adaugă *sigur*, utilizat de cîțiva dintre informatori în locul și cu valoarea lui *desigur* (și uneori, ca în pct. 16, cu statut de tic verbal):

490. noi sigur că l-am așteptat (48)

491. și acolo la deal / sigur că eu / eram cam bolnav / cam răcisem puțin / și ea [ε] *mă cam cocolea* / / (16).

[33] Construit cu *să* + conjunctivul, *poate* își păstrează valoarea verbală, fiind echivalent cu *se poate*:

492. „nu stau ! eu cum să m-acăț" zic „de un ospăț așa mare / și poate să nu le placă" / (68)

493. și m-o legat la picior [...] *și am zis că trebe să mă duc că poate să-mi înțepenească picioru* [rănit] (45).

Menționăm că, în TD, construcțiile cu copula elidată sînt predominante. Situația se explică, probabil, prin caracterul afectiv al enunțurilor de acest tip — expresii ale unei aprecieri subiective:

496. „bine că s-o dus și bine c-ai rămas tu!" (29)

497. „adevărat c-a fost a lui!" (27).

În asemenea condiții, copula poate lipsi și de pe lîngă un nume predicativ substantival:

498. „păcat că stăpînu ăsta vă mai dă mămăligă vouă!" (36)

499. „doamne" zice / „c-ai scăpat" ce / „zău mare lucru!" (12) [34].

În TD, subordonatele subiective sînt introduse prin:

a. CONJUNCȚII

— **că** (55 ex. = 37%)

500. la ora două s-a-ntîmplat **că l-a mușcat** (60)

501. îmi părea **că din pămînt scot picioarele** (71)

502. se povestește **că la Rarău era un balaure** (43)

503. „așa-i **că te-ai făcut cumsecade?** (48);

— **să** (36 ex. = 24%) [35].

504. se poate întîmpla **să iau ștreangu și să mă spînzur** / / (63)

505. parcă-mi vine **să plîng** (66)

506. mai bine **să mă omoare pe mine** (2);

— **ca să** (2 ex.):

507. **ca să vii dintr-o margine de rîpă așa de nantă** [...] *desigur că nu-i lucru ușor* (30)

508. urma **ca să mă duc acasă** (74).

Remarcăm frecvența extrem de redusă a acestei construcții, atribuită limbii mai vechi și vorbirii neîngrijite (GRAMATICA, § 761; cf. CAZACU 1969, 171; MANCAȘ, 278) sau „limbii vorbite" în genere (GUȚU ROMALO 1973,

---

[34] De remarcat topica afectivă.

[35] Predominarea conjuncției *să* ca element introductiv al subiectivei, constatată de BIDIAN (1972, 8—9) în TDO, se explică prin interpretarea construcției *a trebui* + verb ca regentă + subiectivă (*op. cit.*, p. 9).

116). În legătură cu absența din TD a conjuncției compuse *ca . . . să*, cf. *supra*, p. 94.

— **că să** (1 ex.):

321. s-apropia **că să mă duc și eu în război** / / (60).

Conjuncția compusă *că să* nu este menționată, în studiile pe care le-am consultat, ca element introductiv al propoziției subiective. Am întîlnit-o însă, cu această funcție, și în alte texte decît cele utilizate în lucrarea de față (COHUȚ și Vulpe, 189/1):

509. acuma nu-i mai . . . **că să mai poarte pleteri.**

— **de** (cu sensul „să"[36] — 1 ex.):

510. îi mai plăcea **de bea** (17);

— **dacă** (3 ex.):

511. și-mi face rău **dacă beau mult eu** / / (12).

Nu am înregistrat subiective introduse prin *de* cu sensul „dacă", caracteristice „aspectului popular al limbii" (GUȚU ROMALO 1973, 116), nici prin locuțiunea conjuncțională, învechită și populară (GRAMATICA, § 760), *cum că*.

b. PRONUME (MAI RAR: ADJECTIV) INTEROGATIV-RELATIV

— **cine** (9 ex. = 6%):

512. **cine are poftă** / *să se ducă în oraș* (37);

— **ce** (13 ex. = 9%):

513. „mă Mărie / **ce-o fi** *o fi" zice* / / (3)

514. îi lucru adevărat **ce vă spun** / / (33)

515. nu se știa **ce-i** / / (32)

516. „se vede **ce școală ai făcut astăzi!"** / / (62);

— **care** (22 ex. = 15%):

517. **care-o vrut** [să mă ia] *nu mi-o plăcut mie* / (56)

518. s-o vîrît **nu-ș' care**[37] (35)

519. înainta [. . .] **care mai scăpa** (10);

— **cîți** (3 ex.):

520. ș-a mai fost **cîți or fi fost** (26).

Nu am înregistrat subiective introduse prin pronume nehotărîte (*oricine, oricare, orice*; TEODORESCU, 72).

c. ADVERB INTEROGATIV-RELATIV

— **cum** (3 ex.):

521. se vedea **cum se sparg brandurile** (32).

---

[36] Construcție proprie limbii vorbite (CAZACU 1969, 171), semnalată și de ȚÂRA, 209.

[37] Pentru interpretarea construcțiilor de acest tip (*nu știu . . .*), v. DRAȘOVEANU, 245—246.

1) **Subiective conjuncționale și subiective relative.** Din punct de vedere numeric, subiectivele conjuncționale predomină net asupra celor relative (98 : 52). Ne-am pus întrebarea, în ce măsură această proporție reprezintă o caracteristică a exprimării orale populare.

Pentru lămurirea acestei chestiuni, a fost necesar să stabilim posibilitățile de comutare ale diferitelor clase de subiecte, raportate la clasele de predicate [38]. Concluziile analizei noastre sumare sînt următoarele:

a) predicatele verbale exprimate prin verbe personale admit ca subiect (*1*) un nume sau (*2*) o subiectivă relativă;

b) predicatele verbale exprimate prin verbe și locuțiuni verbale unipersonale ca: *(se) pare, se întîmplă (îmi) vine în gînd, (îmi) cade bine, urmează* etc. admit ca subiect *(1)* un nume, *(2)* un verb la infinitiv, *(3)* o subiectivă conjuncțională[39] sau *(4)* una relativă;

c) predicatele verbale exprimate prin verbe personale la o formă impersonală (ca: *se spune, să știe, se vede)*, admit aceleași clase de subiecte ca predicatele de sub b); subiectul gramatical nu coincide, în aceste cazuri, cu autorul acțiunii, acesta fiind nedeterminat sau general;

d) predicatele nominale al căror nume predicativ este un adverb *(e bine, e drept, e adevărat, așa e?* etc.), predicate considerate, de obicei, „expresii impersonale" (GRAMATICA, § 762), admit ca subiect *(1)* un verb la infinitiv, *(2)* o subiectivă conjuncțională sau *(3)* una relativă. Singurele *(4)* nume care pot funcționa ca subiect pe lîngă această clasă de predicate sînt demonstrativele *asta, aia*, cu valoare neutră [40];

---

[38] Observațiile din GRAMATICĂ, § 762, s-au dovedit insuficiente pentru explicarea situației care ne interesează. GUȚU ROMALO (1973, 118—119) nu-și propune i n v e n t a r i e r e a restricțiilor privind realizarea relației de interdependență (predicat-subiect), iar PANĂ-DINDELEGAN (74—85) operează cu alte criterii decît noi (ajungînd, însă, la rezultate asemănătoare). Nici TEODORESCU, nici TRANDAFIR (133—136) nu se preocupă sistematic de stabilirea posibilităților de comutare ale subiectivei.

[39] Facem abstracție de compatibilitatea între f i e c a r e din aceste predicate și f i e c a r e din conjuncțiile care pot introduce o subiectivă.

[40] Într-o propoziție ca *asta e drept, asta e adevărat*, posibilă într-un dialog, se vede clar că numele predicativ este adverbial, nu adjectival.

e) predicatele nominale cu nume predicativ substantival admit ca subiect *(1)* un nume, *(2)* un verb la infinitiv, *(3)* o subiectivă conjuncţională sau *(4)* una relativă;

f) predicatele nominale al căror nume predicativ e un adjectiv admit ca subiect *(1)* un nume sau *(2)* o subiectivă relativă.

Rezumînd, în fig. 4, constatările de mai sus, am indicat, în acelaşi timp, care dintre combinaţiile teoretic posibile se realizează în corpusul nostru de texte (notîndu-le cu ⊕).

Predicat \ Subiect	nume	verb infinitiv	subiectivă conjuncţională	subiectivă relativă
a. verb personal	⊕	–	–	⊕
b. verb unipersonal	⊕	⊕	⊕	+
c. verb personal la formă impersonală	⊕	+	⊕	⊕
d. copulă + adverb	–	+	⊕	+
e. copulă + substantiv	⊕	⊕	⊕	⊕
f. copulă + adjectiv	⊕	–	–	⊕

fig. 4

Interpretarea fig. 4 cu ajutorul datelor statistice oferite de materialul excerptat din TD ne prilejuieşte următoarele constatări [41]:

a) În TD, comutabilitatea între subiectiva conjuncţională şi un verb la infinitiv se realizează într-o măsură neglijabilă: cu excepţia construcţiilor infinitivale de tipul

[41] Deoarece analiza sintactică a propoziţiei nu a intrat în preocupările noastre, nu ne putem pronunţa asupra frecvenţei subiectelor nominale legate de fiecare clasă de predicate. Am excerptat, în schimb, toate infinitivele întîlnite în TD.

Scanned with OKEN Scanner

nu mai are cine să te mulgă, discutate la p. 110—111, am înregistrat, în total, numai două subiecte exprimate prin infinitiv:

522. „ce mai mare socoteală" cică „de-a **arunca** *oaia peste gard?"* (36)

523. nu prea [...] *mi-a venit* **a crede** (32).

b) Cu puţine excepţii (6 la număr), subiectivele relative apar asociate cu predicate din clasele (a) şi (f), clase care nu admit subiective conjuncţionale.

În lumina celor discutate mai sus, disproporţia numerică dintre subiectivele conjuncţionale şi cele relative, observată în TD, poate fi explicată prin următorii factori:

a) slabele posibilităţi de comutare cu infinitivul, mod verbal cu o circulaţie limitată în majoritatea graiurilor dacoromâne, contribuie la întărirea poziţiei subiectivei conjuncţionale în subsistemul sintactic al subordonatei subiective;

b) conţinutul semantic abstract şi general al subiectivelor relative intră în contradicţie cu caracterul concret şi particular al faptelor relatate în textele narative nonfolclorice utilizate de noi. De aceea, frecvenţa în TD a acestui tip de subiective este mult redusă faţă de aceea din proverbe *(Cine fură azi un ou ...*; v. TEODORESCU, 92) sau din lirica populară *(Cine n-are dor pe vale ...)*, producţii literare cu o incontestabilă tendinţă spre exprimarea generalului.

Ca argument în favoarea acestei interpretări, atragem atenţia asupra faptului că, dintre pronumele interogativ-relative cu funcţie de conectiv în subiectivă, frecvenţa cea mai mare o are, în TD, *care* (cf. BIDIAN 1972, 9), al cărui sens selectiv, particularizator, apare clar în exemple ca:

524. care avea 45 de chile / era bun / / care avea 40 nu era bun de muncă (37)

525. care-o fost mai milos / s-o aruncat jos / care-o fost mai firetic / o dat [în duşman] (46) —v. şi ex. nr. 519.

Predominarea pronumelui *care* ca element introductiv al subiectivelor relative poate fi considerată o particularitate sintactică populară.

2) **Topica**. În mod normal, subiectiva conjuncţională se plasează în urma regentei, pe cînd topica subiectivei relative este liberă (GRAMATICA, § 1001).

3) **Coordonarea subordonatelor.** Exemplele de subiective coordonate între ele sînt rare în corpusul nostru de texte. Ca regulă generală, conectivul subordonator introduce numai prima propoziție, următoarele fiind precedate numai de conjuncția coordonatoare sau fiind juxtapuse :

526. **„dacă mie nu mi-a spus doctoru** [ce am eu] **ș-a oprit numa pe Radu acolo** [. . .] / *înseamnă că de mine-i greu"* / / (30).

4) **Subordonatele subiective cu subiect anticipat** în regentă sînt rare în TD. Singurele exemple înregistrate de noi sînt următoarele :

527. s-auzea c ă r u ț e **cum pleca** (16)

298. îmi pare că s-a [. . .] *cam dovedit e l în Cernavodă* / **c-a fost** / **ș-a băut cu el** / **ș-a plecat . . .** / / (26).

5) **Pronominalizarea subiectivei** se realizează, în TD, în două variante :

a) Subiectiva c o n j u n c ț i o n a l ă este a n t i c i p a t ă în regentă de un pronume sau de un adverb :

1. a s t a a fost [important] **să știe** *să joace* (56)

528. da c e mi-a fost totul **c-a murit biată** [. . .] **femeia dintîi** / *n-am apucat s-o duc și pe ea* [la copii] (9)

529. și nu numai a t î t / / **că ne punea** *să jucăm și gata* / (18) — v. și ex. nr. 15.

Construcția nu este frecventă.

b) Subiectiva r e l a t i v ă introdusă prin *care* (rar prin *cît)* este r e l u a t ă în regentă printr-un pronume (demonstrativ sau nehotărît)[42] :

530. **„care joacă cel mai frumos** *ă l a joacă străzile principale"* / / (18)

531. și care-i botează [k] **care-l cunună** / *a c e l a trebuie să-i boteze lui întîi* / (33)

532. **care-a fost cu el la școală** / *a ieșit u n i i plutonieri* / *a ieșit u n i i mai . . .* / *el a ieșit locotenent* / / (4)

533. **cîți a fost pe-acolo pe la gostatu ăla** / *t o ț i o vînt* (68).

Construcția, specific populară, nu are o frecvență prea mare. Viabilitatea ei în cadrul sistemului sintaxei comunicării orale nenormate este însă demonstrată de apariția sporadică, în TD, a unor fraze construite după

---

[42] Topica ne împiedică să interpretăm subordonata ca atributivă a pronumelui (cf. GRAMATICA, § 755 c).

Scanned with OKEN Scanner

același model, în care o subiectivă este reluată, în regentă, de un substantiv :

534. atunci noaptea **care-o fost acolo** *d o c t o r i i de servici m-o legat* [la picior] (51).

În exemplele noastre, subiectiva este separată de pronumele care o reprezintă printr-o limită intonațională nonterminală.

6) Chestiunile legate de construcțiile subiective de tipul

535. n-are cine să-mi aprindă lampu (56)

au fost discutate în subcapitolul consacrat completivei directe (p. 110—111).

Nu am remarcat diferențieri geografice în formularea propozițiilor subiective.

SUBORDONATA PREDICATIVĂ
(27 ex. = 0,5%)

Predicativa este una dintre subordonatele cele mai slab reprezentate în TD [43]. Raportat la numărul de exemple, numărul conectivelor care o introduc — conjuncții, pronume și adverbe relative, locuțiuni adverbiale comparative — este remarcabil de ridicat :

— **că** (15 ex. = 56%) poate fi considerată conjuncția-tip :

536. și toate corturile cele părea **că era** [ε] **albe ca zăpada** / (33)

537. dar eu iar mă fac **că nu-mi place** / / (41)[44]—v. și ex. nr. 526 ;

— **să** (1 ex.) :

538. am ajuns și eu / [. . .] **să mă puie la un birou** / **acolo** / (41) ;

— **care** (1 ex.) :

539. „n-ai fost dumneata la Velarosa / [. . .] *cînd am venit noi* [. . .] *de-am luat o cavernă-n seamă?* [. . .] *că" zic* / *„eu am fost acolo* **care . . . am luat în primire"** / / (63).

---

[43] În TDO, Bidian (1972, 9) nu a înregistrat nici un exemplu de subordonată predicativă ; faptul se explică, probabil, prin interpretarea predicativelor pronominalizate drept apozitive ale pronumelor.

[44] Gramatica nu ia nicăieri în discuție funcția subordonatei care determină verbele *a se face, a se preface* (cu sensul „a simula"). Prin analogie cu frazele în care aceste verbe înseamnă „a deveni" („a simula" = „a deveni în aparență"), am considerat subordonatele respective predicative.

GRAMATICA (§ 766) nu menționează existența predicativelor introduse prin *care*.

— **cît** (1 ex.):

540. că el era **cine știe cît** (cf. DRAȘOVEANU, 245—246);

— **cum** (6 ex.):

541. eu am fost baș **cum îi povestea** (56)

232. eu vreau să fac Învierea acas / ș-apăi [fie] **cum o fi!** (73);

— **ca cum** (2 ex.):

542. știți dumneavoastră cum îi [cancerul]? [...] // **ca cum îi un paianjen** / (30) (v. și ȚÂRA, 209);

— **ca cînd** (1 ex.):

543. s-o ras prispa de bocancii lor [...] *o rămăs* **ca cînd ar fi tras lemne pe prispă** // (32).

Dintre conectivele predicativei înregistrate de GRAMATICĂ nu am întîlnit, în TD, conjuncțiile *ca ... să*, *de* și *dacă*, locuțiunile conjuncționale *ca și cum*, *după cum*, pronumele *ce*, *cine*, *oricine* etc. și adverbele *precum*, *parcă*, *oricum*, *oricît* etc.

Topica predicativei este fixă: ea urmează regenta.

Aproape 50% din predicativele înregistrate în TD sînt anticipate, în regentă, de un pronume demonstrativ sau de adverbul *așa*:

2. „domle a s t a mi-e soiu // **că mi-a plăcut** *să jőc"* // *mi-a plăcut tare jocu"* // (18)

544. socoatele noastre sînt la a c e e a / **că atunci a stat el la dezbaterea** // (44)

545. a ș a a fost casa / **cum i-amu** // (57).

Predicativele **pronominalizate** din corpusul nostru de texte sînt introduse prin *că* sau *cum*.

Conjuncția subordonatoare nu se repetă în cazul **coordonării** mai multor predicative:

546. așa a fost atunci / [...] *că* [...] *s-or dus ș-or spart* / *ș-or împărțit careș încotro* // (57).

SUBORDONATA ATRIBUTIVĂ
(398 ex. = 7,9%)

Propozițiile atributive reprezintă mai puțin de 8% din totalul subordonatelor înregistrate de noi în TD. Constatarea aceasta prezintă un interes deosebit, dacă luăm în considerație frecvența atributivei în aspectul

scris al exprimării normate: 35,7%, după cum reiese din încercarea noastră statistică (VULPE 1971 a, 256)[45]. Analiza textelor orale aparţinînd variantei normate a limbii, întreprinsă de noi cu titlu de sondaj (v. *supra*, p. 39), pare să indice oralitatea ca factor principal al utilizării parcimonioase a atributivelor. Ponderea redusă pe care această specie de subordonate o are în cadrul sintaxei dialectale (şi, în general, în cadrul sintaxei aspectului oral al limbii — cf. ILIESCU, 31) reiese şi din faptul că patru din textele utilizate de noi[46] nu conţin nici o atributivă.

Clasificînd atributivele înregistrate în TD după natura raportului cu elementul regent, am constatat că atributivele determinative apar în proporţie de cca 70%. Atributiva determinativă nefiind comutabilă cu zero (GRAMATICA, § 718 B 2 c), prezenţa în text a majorităţii atributivelor din corpusul nostru este impusă de contextul sintactic.

În legătură cu modalităţile, specifice comunicării orale, de a determina un nume fără a recurge la subordonarea sintactică, vezi discuţia de la p. 56—58, referitoare la subordonarea paratactică.

Subordonata atributivă poate fi introdusă prin pronume relative, adverbe relative şi conjuncţii.

a. PRONUME RELATIVE

— **care** (214 ex. = 54%):

547. era haiduci **care umbla prin sate** (43)

548. aveam noi o cumătră / **care sta aproape de noi** // (15)

549. ăia **care-a fost mai vîrtoşi** *n-a vrut să spuie* (23)

550. era unu **care nu mai învoia p-ăl care n-avea o fată de 13—14 ani** [. . .] (6).

Pronumele relativ *care* poate fi considerat — prin frecvenţă şi răspîndire geografică — conectivul-tip al subordonatei atributive.

---

[45] Cf. NICOLESCU, 58: „Atributivele sînt subordonatele cu cea mai mare frecvenţă în fraza românească". În fragmentele (provenind din literatura beletristică) analizate, proporţia atributivelor este de 27%.

[46] Este vorba de textele din localităţile Turcineşti (1) şi Veţel (61), texte culese de la trei informatori şi însumînd o durată totală de cca 17'.

Poate fi considerată, de asemenea, generală utilizarea invariabilă a acestui pronume (GHEȚIE 1976, 223). Într-adevăr, nu am întîlnit niciodată relativul în dativ :

551. și mai la deal / era un spital **care-i zicea spitalu Elena Beldiman** / (6)

sau în acuzativ precedat de prepoziția *pe*[47] :

552. era acolo o bucățică de hîrtie / **care trebuia s-o rup** (74)

553. d-acolea m-am înhămat cu caii ăia **care-i aveam**/ *c-o căruță* **care am găsit-o acasă** / [. . .] (7).

Acuzativul cu prepoziție este reprezentat de numai 6 exemple :

554. „și-ți iau ciorapi **de care-ți place"** / / (17)

555. ș-acolo era . . . omu acela **de la care-o omorît 20 de oi** / (45) ;

în mod curent, relativul apare în nominativ (cf. BIDIAN 1972, 8) :

556. era îngustă poteca aia **care treceam** (66)

557. am avut un ol în mînă **care beam apă** / (52)

558. eu am trecut pîntr-alea **care . . . ești tu acuma** / (62)

559. lasă-mă să stau acas la casa mea / **care m-a lăsat bărbati-meu** / (13)

560. avea multe mașinării / **care eu nu văzusem pînatunci** / / (32).

Adeseori, numele reprezentat de relativ este reluat, în subordonată, de un pronume personal cu prepoziție :

561. ne-a dat casa asta / **care chiar stau eu în e a** / / (25)

562. am găsit o gagică / **care . . . să mă-nvîrtesc p e l î n g ă d î n s a** (42)

563. mă duc acolo la doctoru **care fusesem eu în vizită** / **l a e l** / (21)

564. sare frate-său ăla **care am fost e u e l** / / (17)[48].

Utilizarea invariabilă a pronumelui relativ *care* are un caracter popular (DA, s. v. ; GAMILLSCHEG 1936, 177—178 ; ILIESCU, 32 ; IORDAN 1958, 90 ; GRAUR, 169) și este comună multor limbi, în aspectul lor oral și nenormat (REMACLE 1960, 74, cu bibliografie). Construcția a fost explicată fie ca o urmare a simplificării flexiunii rela-

---

[47] Situația completivelor directe și indirecte introduse prin *care* este asemănătoare (v. ex. nr. 342), deși am înregistrat și completive directe în care pronumele în acuzativ este precedat de prepoziție (v. ex. nr. 340, 341)

[48] Remarcăm marea frecvență a prepoziției *cu* în construcțiile de acest tip

tivului *care* (GRAMATICA, § 165; ILIESCU, 32), simplificare în acord cu tendinţa generală de înlocuire a declinării sintetice prin cea analitică (DIACONESCU 1970, 222—223), fie printr-un „decumul" al funcţiilor pronumelui relativ (funcţia de conectiv şi aceea de reprezentant al unui antecedent) (REMACLE 1960, 72, cu bibliografie; cf. DUMITRESCU, 162). Conform primei interpretări, reluarea antecedentului atributivei printr-un pronume personal într-un caz oblic reprezintă soluţionarea ambiguităţii sintactice — uneori şi semantice — rezultate din pierderea flexiunii relativului (DA, s. v.); conform celei de-a doua, „decumulul" este preferat de exprimarea orală ca fiind o construcţie mai suplă şi mai clară decît relativul flexionat (J. Damourette, E. Pichon, *Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française*, p. 222, *apud* REMACLE 1960, 72), iar utilizarea simplă a relativului invariabil reprezintă aceeaşi construcţie, incomplet formulată (REMACLE 1960, 74)[49]. Ambele interpretări admit, ca formă iniţială, relativul flexionat sintetic. După cum reiese însă din dicţionarele istorice ale limbii române (DA, TDRG s. v.), *care* invariabil apare frecvent în secolul al XVIII-lea, urmat sau nu de pronumele personal în caz oblic. DENSUSIANU (1975, 537) citează chiar un exemplu de *care* invariabil din secolul al XVI-lea, precum şi mai multe atributive în care unui *care* prepoziţional sau la dativ i se substituie *ce* (cf. ROSETTI 1968, 542), „particularité qui se retrouve de nos jours dans le parler populaire". Aceasta ne face să presupunem existenţa p a r a l e l ă a relativului invariabil şi a relativului declinabil, încă dintr-o epocă veche a limbii române[50]. Cu timpul, formele flexionare (de gen, număr şi caz) s-au impus în exprimarea normată, utilizarea relativului invariabil fiind considerată proprie „vorbirii neîngrijite" (GRAMATICA, § 165). Tendinţa de simplificare a flexiunii nominale — care a dus, în limba modernă, şi la dispariţia formelor specifice de gen şi număr ale relativului *care* în nominativ — a întărit poziţia relativului invariabil în exprimarea nenormată. Paralel, s-a întărit şi s-a extins con-

---

[49] „La formulation se contente d'exprimer la subordination relative, et l'élément pronominal ou adverbial qu'on devrait *logiquement* [*subl. n.*, M. V.] attendre reste latente."

[50] Şi în alte idiomuri, vechimea construcţiei analitice face dificilă considerarea ei ca o fază posterioară „cumulului" (REMACLE 1960, 72, n. 2).

Scanned with OKEN Scanner

strucţia relativă de tipul *care* . . . + prepoziţie + pronume personal. Mai multe cazuri particulare confirmă vitalitatea acestei construcţii, tendinţa ei actuală de generalizare :

a) pronumele personal precedat de prepoziţie apare, în mod redundant, şi după un relativ cu prepoziţie :

565. am crezut că ia . . . lucruri de-a lu . . . femeia **cu care-o trăit cu ea** / / (61) ;

b) în locul pronumelui personal poate sta un substantiv :

566. hoţii [. . .] *făcuse legătură cu . . . un cioban* **care eram eu tovarăş cu c i o b a n u acolo la cîrdu nostru** / / (22) ;

c) tipul de construcţie se extinde şi la relativul în acuzativ :

567. la Peştera era [. . .] *tovarăşi de-ai . . . noştri* [. . .] / **care-i aveam şi p e e i în Dobrogea** / (20)[51] ;

d) procedeul acesta de precizare a raporturilor sintactice din cadrul subordonatei se extinde şi la atributivele introduse prin adverb relativ :

570. ştiţi cui i-a spus? femeii **unde-aţi fost dumneavoastră l a e a** / / (30)

571. am avut un sas **unde-am fost servitor l a e l** (73).

Relativ la **topica** atributivei introduse prin *care*, remarcăm următoarele :

a) subordonata urmează numele determinat ; singura excepţie o constituie construcţiile de tipul *nu ştiu care* (cf. ex. nr. 603) ;

b) în cazul unei **determinări** atributive **multiple**, propoziţia atributivă se plasează d u p ă atribute :

572. lucruri d-a l e a / s p u r c a t e na / **care nu mi-s drage** / / (49)

573. mie-mi plăcea feciori d e - a c e i a / ni / d e p e l a d e a l / **care erau mai tineri** / (69).

---

[51] În exemplele :

568. şi el s-o dus la ceilalţi / la C. V. / la B. / **care el . . . bea vin la B.** / / (35)

569. un băiat **care . . . fugise el** / *se jucase prin curtea unităţii* [. . .] *îl cheamă frizeru* (41)

reluarea relativului printr-un pronume personal în nominativ nu răspunde unei necesităţi sintactice, ci are „funcţie de insistenţă" (Dumitrescu, 162), deosebindu-se prin aceasta de situaţiile discutate anterior.

Remarcăm frecvența atributelor exprimate printr-un adjectiv demonstrativ, al cărui sens este precizat (și) de subordonata următoare:

574. vinele c e l e a **care a rămas** / *merge-n continuare* / / (30)

575. i-am spus la băiatul ă l a **care era cu mine** (9)

576. a trecut chiriași [. . .] *de la Ghioca / de unde era mama a s t a* **care m-a crescut** / / (13) — v. și ex. nr. 572, 573;

c) determinările termenului regent sînt singurele elemente care pot fi intercalate între acesta și atributiva lui (v. ex. nr. 572—576). Ca o excepție de la această regulă generală, notăm situația din exemplele:

577. numai aceia doi n-o venit **care o murit** / / (46)

578. acela era pastoru lor **care era călare pe lup** / / (45), unde valoarea deictică a demonstrativului — termen determinat — este scoasă în evidență de inversiunea topicii.

Cînd fraza conține două **atributive coordonate** între ele, pronumele relativ *care* este, de obicei, omis în cea de-a doua propoziție:

579. a-ntrebat-o altă babă **care era jos și-i dădea bidineaua** / (25)

580. „ei vedea și tu vuna **care** *vorba aia* **îți place / îți cade ție pe suflet"** / (62).

Izolat, am întîlnit și exemple ca:

581. mi-a spus și mie oamenii ăia **care l-a-ngropat / care era cu el la** [regimentul] **nouă vînători** / / (13).

— **ce** (47 ex. = 12%)

În lucrările de specialitate, părerile despre puterea de circulație a pronumelui relativ invariabil *ce* sînt împărțite: GRAMATICA (§ 166, 771 c), M. ILIESCU (33) și GRAUR (169) îl consideră specific limbii scrise, unde apare mai ales în poezie și în stilul pretențios; o serie de studii de stilistică (BULGĂR, 107; DIACONESCU 1969, 57; CRUCERU, 123) îl menționează, în schimb, printre elementele arhaice și populare.

Dintre exemplele noastre, grupa cea mai numeroasă o formează propozițiile care determină pronumele nehotărît *tot*:

582. am pregătit t o t **ce ne trebuie** (53)

583. t ŏ t mi-o ars **ce-am avut** / / (72)

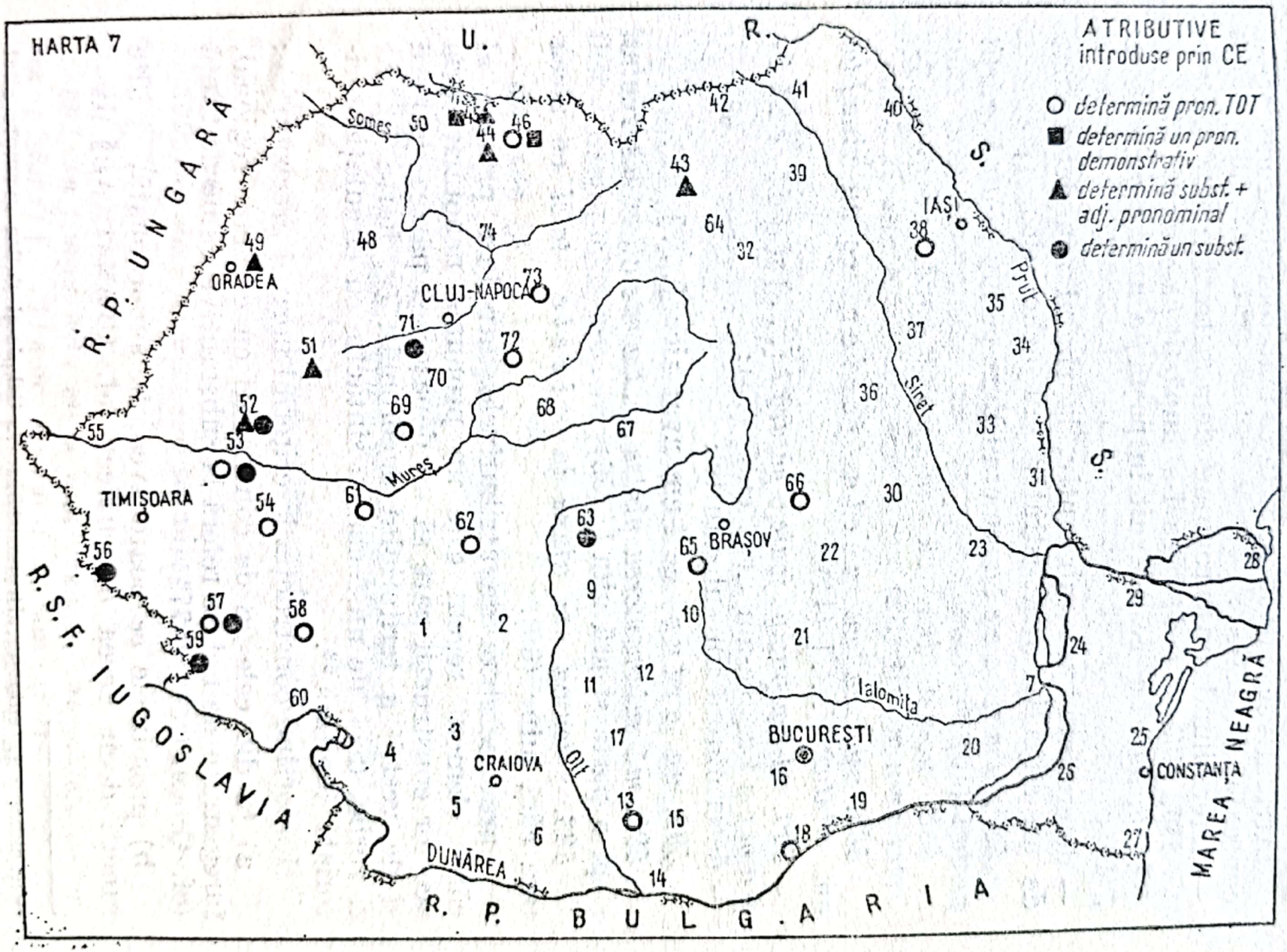
HARTA 7
ATRIBUTIVE introduse prin CE
determină pron. TOT
determină un pron. demonstrativ
determină subst. + adj. pronominal
determină un subst.
R. P. UNGARĂ
U. R. S.
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
IAȘI
TIMIȘOARA
BRAȘOV
BUCUREȘTI
CRAIOVA
CONSTANȚA
Someș
Mureș
Prut
Siret
Olt
Ialomița
DUNĂREA

584. „mi-o plăcut t o a t e **ce-o fost acuma"** / / (62).

Construcţia atestată în primele două exemple are un caracter s t a n d a r d şi aparţine limbii comune.

Atributivele introduse prin *ce* mai apar în următoarele contexte sintactice :

— determinînd un pronume demonstrativ :

585. şi c e i l a l ţ i **ce i-o împărţit** / *s-o dus* / (45)

586. a c e l a **ce s-o suit în poştă** / *a avut o gubă mare* / (46);

— determinînd un substantiv, la rîndul său determinat de un adjectiv demonstrativ sau nehotărît :

587. o m u a c e l a **ce era călare pe lup** / *i-au împărţit pe toţi* (45)

588. ne-am dus cu n e p o t u - m e u ă s t a fie iertat **ce-o murit** (52)

589. apoi eu / cu a c e l a f e c i o r **ce nu vine** / *tot am mîntuit* [. . .] (44)

590. mi-am pus pe foaie o pătură / [. . .] *şi t o t e c h i - p a m e n t u* **ce-am avut eu** / / (73);

— determinînd un substantiv :

591. un o r t a c **ce l-am avut zice** [. . .] (71)

592. mă suiam mereu pîntre . . . l u m e a **ce-o circulat şi pr-o parte şi pră alta** / / (56)

593. ş-acuma am ajuns la z i s e l e tatei **ce zicea tata cătă mine** (69).

Spre deosebire de atributivele introduse prin *ce* al căror element regent este un pronume nehotărît, aria acestor construcţii pare să nu depăşească partea de nord şi de vest [52] a teritoriului dacoromân (v. harta 7). Ar fi vorba, deci, de un fenomen sintactic cu circulaţie teritorială limitată [53].

Raportînd construcţia la criteriul normei precizăm că :

a) 18 din cele 28 de construcţii cu caracter regional, înregistrate de noi, se referă la substantive nume de fiinţă (cf. GRAMATICA, § 771);

b) pronumele *ce* poate avea, în subordonată, şi alte funcţii decît aceea de subiect (cf. GRAMATICA, § 166).

---

[52] Incluzînd Oltenia (cf. BIDIAN 1972, 7. Cel de-al doilea exemplu citat nu conţine, însă, o atributivă, ci o locală incorect construită).

[53] Referitor la frecvenţa acestei construcţii în unele graiuri bănăţene, vezi VULPE 1973, 368—369.

Rezultă că, în majoritatea cazurilor, propozițiile atributive introduse prin relativul *ce* reprezintă fapte de limbă d i a l e c t a l e. Prezența lor într-o arie conservatoare — Maramureș, Crișana, Banat — este perfect explicabilă, avînd în vedere istoria celor două pronume relative concurente, *ce* și *care* (ILIESCU; BIDU).

Prin cele de mai sus, credem că am infirmat părerea că atributivele introduse prin *ce* aparțin numai limbii scrise și, în același timp, am corectat afirmația că ele ar avea un caracter popular.

— **cine** (1 ex.).

Am înregistrat un singur exemplu de atributivă introdusă prin pronumele *cine* în cazul genitiv (cf. DRAȘOVEANU, 245—246):

594. și una **a nu știu cui** *a mai luat-o* (23).

b. ADVERBE ȘI LOCUȚIUNI ADVERBIALE RELATIVE

— **unde** (21 ex. = 5%):

595. ne-o dus la un șantan / / **unde cînta 12 artiste** / / (37)

596. și n-aveam umbră **unde să stăm** *numa la cruci* / / (69).

NICA (73) încadrează atributivele introduse prin *unde* între trăsăturile sintactice populare. Provenienta geografică a exemplelor noastre pare să confirme această apreciere.

— **de unde** (3 ex.):

597. [. . .] *ca-n șușaua aia* **de unde ne-abăturăm noi** / / (3);

— **pe unde** (2 ex.):

598. mi-o simțit urma **pe unde-am venit** (45);

— **cînd** (9 ex. = 2%):

599. ș-atunci în seara aceea **cînd o venit** / *eu ședeam numa pîn casă* (69);

— **de cînd** (2 ex.):

600. din data **de cînd s-o terminat concediu** / *mă spune c-am fost în spital* / / (73);

— **cît** (9 ex. = 2%):

601. în timpu ăsta **cît a fost război** / *animalele astea din pădure* / [. . .] / *s-or apropiat de sat* / (60)

602. tăia cîte-o bucată **cît potrivea** *că face o opincă* (60)

603. tunurile **nu știu cîte** *perechi de boi le trăgea* / / (28) (cf. DRAȘOVEANU, 245—246);

— **la cît** (1 ex.):

604. și luam marfă de un capital **la cît aveam** (11);

— **cum** (12 ex. = 3%):

224. n-am fost un om așa ca . . . zurbagiu / ei! / om **cum a dat Dumnezeu** / / (38)

605. dup-atîtea necazuri și greutăți **cum am crescut copiii** / *acuma m-am îmbolnăvit* (69).

Atributivele introduse prin *cum* au, de cele mai multe ori, o nuanță circumstanțială, fie cauzală:

606. [după război] *a rămas* [. . .] *o grămadă de puști* / [. . .] *p-ici / pe unde erau decungurile* / **cum or făcut ei**/ *numai puști / și numa vase* **cum o scos din comună** / / (60), fie modală (de conformitate):

607. a-nceput să mînce mușchi / **cum se face pe gorunii ăia** / (60)

608. mama avea un sul de cela **cum era suluri înainte de bumbac** / / (35).

— **ca cum** (1 ex.)

Introdusă prin *ca cum*, atributiva conține o comparație:

609. noi [. . .] *aveam o lădiță* / **ca cum e gardiropu ăsta** / *mică așa* / (11) [54].

Repartiția geografică a atributivelor introduse prin adverbe relative este uniformă, dacă privim această grupă în ansamblul ei. Numărul de exemple pentru fiecare adverb în parte este prea mic pentru a-i putea preciza eventualele arii de răspîndire.

Remarcăm lipsa interogativelor indirecte dintre subordonatele atributive introduse prin pronume și adverbe relative.

c. CONJUNCȚII

— **de** (19 ex. = 5%)

Contrar așteptărilor, atributivele introduse prin *de*, considerate populare (GUȚU ROMALO 1969, 52; NICA, 73) sau regionale (GRAMATICA, § 771 e, cf. și § 165; DRĂGANU, 1923, 268—269, socotește construcția specific muntenească), s-au dovedit puțin numeroase în TD:

610. „e starea de asediu și e caz de **ne-mpușcă**" / / (6)

---

[54] Exemplul acesta reprezintă unul din rarele cazuri în care atributiva este urmată de un atribut al aceluiași termen determinat.

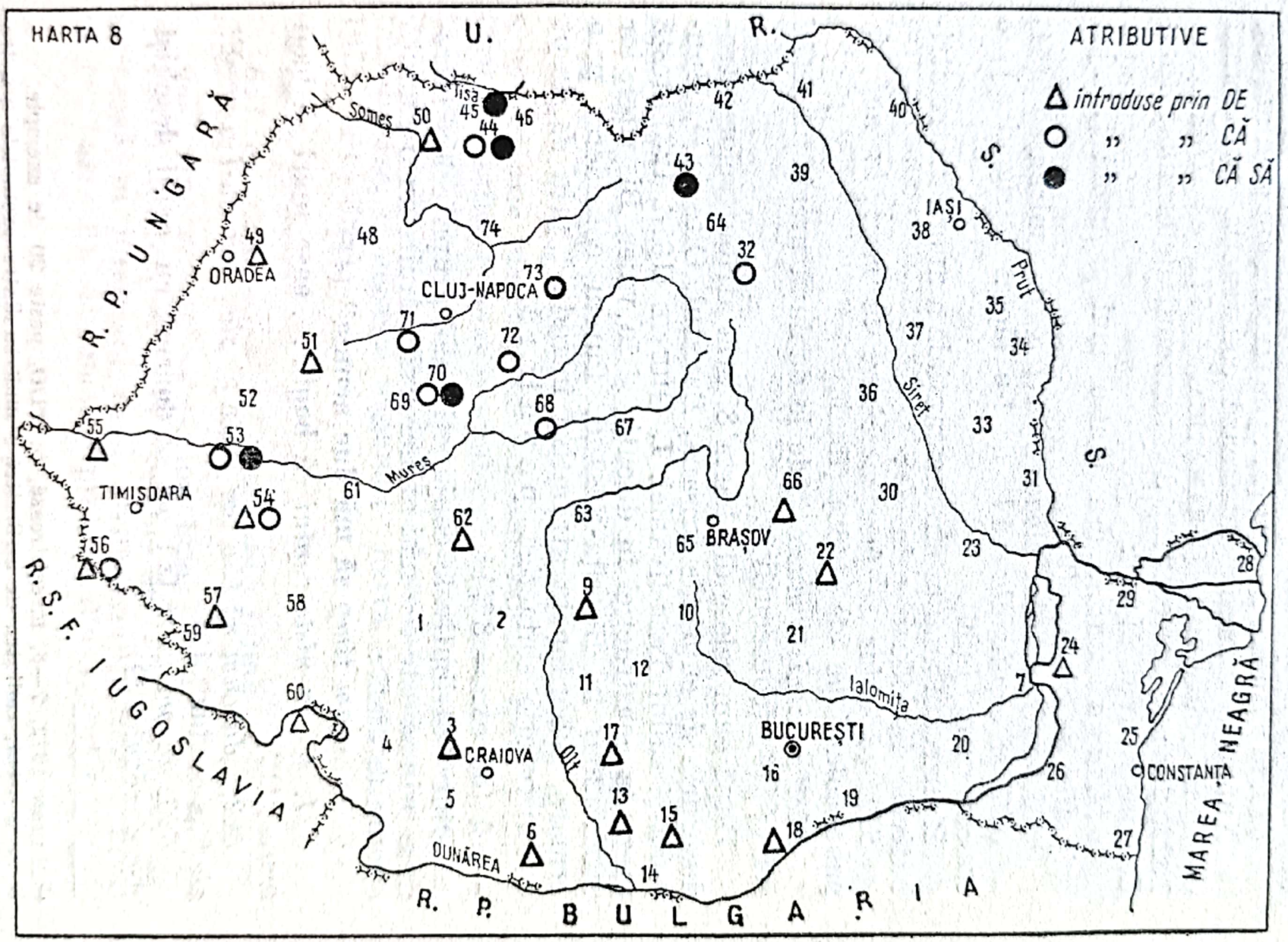
HARTA 8
ATRIBUTIVE
introduse prin DE
„ „ CĂ
„ „ CĂ SĂ
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
Someș
Mureș
Olt
Prut
Siret
Ialomița
DUNĂREA
Iisa
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIȘOARA
BRAȘOV
IAȘI
CRAIOVA
BUCUREȘTI
CONSTANȚA

611. cînd o fo timpu **de-o fătat caprele** / [. . .] (50)

612. era unu din . . . tot de prin Ardeal de pe-acolo / **de-i zicea Iuliș** / / (22)

613. la o fîntînă d-ăștea [. . .] **de izvoară din pămînt** (60).

Numai 3 exemple ilustrează construcția considerată cea mai obișnuită (GRAMATICA, § 771 e; DRĂGANU, 1923, 268; BIDIAN 1972, 8), termenul determinat fiind demonstrativul *ăl(a)*:

614. ă l a mai . . . **d-a luat-o mai pe urmă** [. . .] *e brigadier de cîmp* / / (9)

615. spirt d-ăla albastru / *ă l a* **de miroase** / / (54)

616. și copilu ăla ă l **de l-o lăptat** [strigoaica] / *o crescut mare* / / (56).

Remarcăm nuanța circumstanțială a unora dintre atributivele introduse prin *de*:

617. că chiar se face meșcioare la mort / *la noi* / **de pune colacii pe ele** / / (66) (finală)

618. avea niște mustăți / **de le da după urechi** / *mustăți mari* / / (6) (consecutivă).

După cum reiese din harta 8, aria atributivelor introduse prin *de* cuprinde Crișana, Banatul, Oltenia [55], Muntenia și sudul Transilvaniei. I. GHEȚIE (1976, 123) atestă prezența construcției în discuție și în valea Bistriței, iar ȚÂRA (209) în Bistrița-Năsăud. Putem considera, prin urmare, subordonata atributivă introdusă prin *de* drept o construcție sintactică p o p u l a r ă.

— **să** (33 ex. = 8%)

Dintre atributivele conjuncționale, grupa celor introduse prin *să* este cea mai numeroasă[56]. Multe au o nuanță circumstanțială:

620. „n-am timp **să mă duc acuma**" (41)

621. și era niște ropini **să bagi . . . case mari să bagi acolo** / (12)

622. „da cum să ți-o las [fata]" *zic* / *„că nu-i o vacă" zic* / **„s-o vînz"** (9)

623. da om mort [ε] *om* **să doarmă cu ochii deschiși** *n-am văzut* (29).

---

[55] BIDIAN 1972, 7—8, înregistrează, în TDO, peste 20 de exemple.

[56] Ce e drept, calitatea de atributivă a multora dintre exemplele noastre este discutabilă, numele determinat de ele putînd fi considerat un element component al unei locuțiuni verbale (cf. ex. nr. *619. urs n-avem autorizație* **să-mpușcăm**, 45).

Scanned with OKEN Scanner

Repartiția lor geografică este uniformă.

— **ca să** (6 ex.):

624. cînd e timpu știi / **ca să pleci la oraș** (16)

625. n-aveam oglindă **ca să mă cot** (51)

626. am primit poruncă **ca să părăsim comuna** / / (72).

În legătură cu statutul acestor construcții, provenind, în TD, din regiuni diferite, trimitem la discuția asupra subordonatei completive directe introduse prin *ca* (. . .) *să* (p. 94—95). Ca și celelalte atributive construite cu modul conjunctiv, propozițiile introduse prin *ca să* pot avea o nuanță circumstanțială.

— **că** (13 ex. = 3%)

GRAMATICA (§ 771 c), citînd o atributivă introdusă prin *că*, nu o comentează[57]. Pentru noi însă, cele 13 exemple culese din TD se dovedesc interesante, deoarece se grupează, toate, într-o arie nord-vestică (cf. și VULPE 1973, 381), limita de est fiind pct. 32, Ceahlău [58] (v. harta 8):

627. nu știu cum le mai zice la alea / **că le suie pe dealuri** / *un fel de cărucioare* [. . .] (32)

628. mi-o venit o carte **c-o ajuns la Ohaba** / / (68)

629. n-o mai dormit nici ei / *nici noi* / *de bucurie* **că s-o făcut asta** / / (32)

630. acceleratu de Brad îi [cu] *vagoane* **că nu poți trece dintr-unu în altu** / / (53).

Numărul redus de exemple impune prudență în considerarea ariei de răspîndire a construcției. Ipoteza limitării geografice a fenomenului este însă întărită de repartiția atributivelor introduse prin *că să* (v. *infra*) și de frecvența relevantă a conjuncției *că*, avînd funcții sintactice diverse, în această regiune (v. harta 15; cf. și VULPE 1973, 381—384).

— **că să** (5 ex.):

631. cu gîndu **că să-mi tragă prin inimă** / *o tras prin mînă* (44)

632. vine vremea **că să mă însor** / / (70).

Patru dintre cele cinci exemple de care dispunem se grupează în interiorul ariei atributivei introduse prin *că* (v. harta 8). Al cincilea provine din vestul Olteniei

---

[57] În vol. I, § 368, atributiva nu este menționată printre subordonatele introduse de conjuncția *că*.

[58] În zona Bicazului, construcția este semnalată și de GHEȚIE 1976, 123.

(pct. 4). Construcţia a mai fost notată în zona Porţilor de Fier (VULPE 1973, 382) şi în valea Bistriţei (GHEŢIE 1976, 123).

Volumul I al GRAMATICII nu înregistrează conjuncţia compusă *că să*, după cum nici volumul al doilea nu menţionează atributive introduse prin această conjuncţie. Este, deci, vorba de o construcţie d i a l e c t a l ă.

Atributivele conjuncţionale reprezintă mai puţin de 20% din totalul atributivelor înregistrate în TD.

Nu am înregistrat decît două exemple de **atributive pronominalizate**: ele sînt anticipate, în regentă, de un adjectiv demonstrativ:

6. comandantu brigăzii a făcut povestea a s t a / **că . . . harta-n mînă şi el să nu cunoască terenu** ! / / (28)

7. îmi venea a l t e . . . trăznăi în cap: **să mă duc** *să fac comanda la lăutari* / / (40).

Spre deosebire de atributivele pronominalizate, propoziţiile apozitive — extrem de rare în TD — explicitează sensul unui adverb (sau pronume) din regentă, fără a fi legate de regentă printr-un conectiv (după cum, în propoziţie, apoziţia stă în nominativ):

633. e terenurile a ş a / **cam are deal are deal are deal aşa** / (10)

634. a ş a - i obiceiu la noi / **faci cîta coleşă** [. . .] (59).

În concluzie, din cele expuse mai sus reiese că sintaxa subordonatei atributive prezintă, în TD, anumite trăsături specifice: frecvenţa redusă, construcţiile cu relativul *care* invariabil, precum şi atributivele introduse prin *de* constituie fapte de limbă populare; utilizarea conectivelor *că* şi *că să*, în unele contexte şi a pronumelui *ce*, constituie fapte dialectale.

SUBORDONATA LOCALĂ
(101 ex. = 2%)

Aproape fără excepţie, circumstanţialele de loc sînt introduse de adverbul *unde* (GHEŢIE 1961, 170) sau de locuţiuni adverbiale formate pe baza acestuia:

— **unde** (58 ex.):

635. am pus degetul / **unde intrase glonţul** (5)

636. **unde dormea mutu** *dormea şi el* / / (18)

637. eu am fost dusă [. . .] **nu știu unde** (65).

Unde poate avea sensul lui *încotro* (GHEȚIE 1961, 170):

638. „unde s-apuc? // **unde m-a-ndrepta Dumnezeu"** // (32).

— **de unde** (20 ex.):

639. a venit locotenentu . . . **de unde fusese el în recunoaștere** (7)

640. i-am spus să-l ducă **de unde l-o luat** (35)

641. m-a ajuns tomna mai încoace de-acolo **de unde . . . mi-a luat oaia aia-ntîi** (26)

642. da nu eram departe **de unde . . . i-o ajuns pe ceia** (35).

Fără a intra în detalii, deoarece situația nu este specifică vorbirii dialectale (cf. GRAMATICA, exemplele de la § 799), atragem atenția asupra faptului că circumstanțialele locale introduse prin *de unde* pot arăta fie direcția d i n care se produce o mișcare (ex. nr. 639), fie locul s p r e care se produce această mișcare (ex. nr. 640). Sensul circumstanțialei pare a fi determinat de trăsăturile s e m a n t i c e ale predicatului regentei; prezența prepoziției în structura conectivului poate fi cerută atît de predicatul regentei (ex. nr. 639), cît și de predicatul circumstanțialei (ex. nr. 640).

În sfîrșit, în exemplele nr. 641 și 642, *de unde* nu mai arată d i r e c ț i a din sau spre care se produce o mișcare: subordonata introdusă prin *unde* (indicînd l o c u l) este legată de adverbul pe care îl determină *(departe, mai încoace)* prin prepoziția *de*, selectată în mod obligatoriu de acesta (v. și ex. nr. 655).

— **pe unde** (14 ex.):

643. [hoții] *făcea nenorocire* **pe unde ajungea ei** // (43)

644. [lupul] *o sărit* **pe unde o aruncat oaia** // (36)

645. [secretarul] *e plecat* **nu știu pe unde** (14);

— **de pe unde** (1 ex.):

646. dac-au venit ei învățați de pe malul pădurilor / **de pe unde erau** / *ei au tăiat-o* [pădurea] *de n-a rămas* // (27);

— **pînă unde** (5 ex.):

647. „te duc" zice **„pînă unde mi-i spune"** (66)

648. mai erau vo 20 de pași [. . .] **pînă unde făcea ăla coliba** (60)

649. hai cu noi **pînă nu știu unde** (52).

Pentru următoarele conective, am înregistrat cîte un singur exemplu :

— **oriunde** (1 ex.) :
650. **„oriun' te duci** / *merg și eu*" / / (17);

— **încotro** (1 ex.) :
651. „*băieți! care*-**ncotro ăți vedea cu ochii !**" / / (7);

— **cum** (raportul local este exprimat prin intermediul unui raport temporal) :
652. *este o fîntînă chiar acolea-n colț* / **cum vă lăsați de la părintele M.** (30);

— pronume relativ precedat de prepoziție :
653. *atuncea m-am dus iar* **pe la . . cine am cunoscut eu** (74).

În legătură cu particularitățile de construcție ale localei, notate în TD, avem de observat următoarele :

1) **Topica**. În majoritatea exemplelor înregistrate de noi, subordonata este plasată în urma termenului (verb sau adverb) determinat. Am înregistrat numai 14 exemple cu topica inversă.

2) **Circumstanțiale coordonate**. Am întîlnit numai 3 exemple în care două subordonate locale sînt coordonate între ele. Coordonarea este realizată prin juxtapunere, fiecare circumstanțială păstrîndu-și conectivul :

654. *muncea* **pe unde apuca / pe unde . . . le dădea Dumnezeu și lor putere** (25)

655. [stupul] *l-o dat într-o fîntînă acolo / mai la vale* **de unde am stat eu / unde-o stat tata acolo la deal** / / (35)

656. *ș-avea aicea presă* / [. . .] *chiar aicea* **unde e biserica / unde e acuma cazanu de rachiu** / / (18).

3) **Completive și complemente**. Ca o particularitate de construcție a frazei populare, remarcăm c o m p l i n i r e a c i r c u m s t a n ț i a l ă m u l t i p l ă : în proporție de peste 60%, în exemplele noastre verbul[59] regent este determinat, pe lîngă subordonata circumstanțială locală, și de unul sau mai multe complemente de loc :

657. *l-am luat* [. . .] *l a d e a l* / **unde i-a făcut cărămida** (12)

658. *m-am dus î n d ă r ă p t î n d e a l* **de unde mă doborîse ea** [ursoaica] **întîi** (2).

---

[59] Mai rar, termenul regent este un adverb (v. ex. nr. 641, 642, 655).

Un sondaj făcut în texte științifice și de proză beletristică ne-a dovedit că frecvența construcțiilor de tipul acesta este sensibil mai mică în aspectul scris al limbii normate.

Analiza frazelor conținînd o determinare circumstanțială locală multiplă ne-a prilejuit următoarele observații:

a) Determinarea multiplă predomină în frazele în care circumstanțiala urmează după regentă; pentru frazele cu topica inversă, am înregistrat numai 5 exemple (din totalul de 14).

b) În frazele cu topica: regentă — subordonată, propoziția circumstanțială se plasează, în mod normal, d u p ă celelalte complemente locale:

659. ne duceam a c o l o - n c o m u n ă **unde vream să facem noi negustorie** (11)

660. [ursul] *iese* [...] *să meargă-n c e a l a l t ă p ă d u r e p e s t e c ă r a r e* **pe unde-am venit eu** / (45)

661. și viu viu / pînă [...] *cînd ajung l a p î r ă u l I e r i i / a c o l o* **unde m-a ajuns mașina** / (67) (v. și ex. nr. 646, 652, 656—658).

Am întîlnit numai două exemple care fac excepție de la această regulă.

c) După cum reiese din exemplele citate, complementele de loc care precedă completiva pot fi exprimate prin substantive construite cu prepoziții sau prin adverbe. Spre deosebire de locul subordonatei în raport cu complementele, topica determinanților nepredicativi este liberă (cf. ex. nr. 659 și 661).

d) Dintre raporturile semantice stabilite între determinările locale ale aceluiași termen regent, semnalăm situația, relativ frecventă, în care, într-o succesiune de elemente coordonate din punct de vedere sintactic, fiecare element restrînge sensul celui precedent, precizîndu-l:

662. a rămas [...] *o grămadă puști* / [...] *împrejurimile satului / p-ici / pe unde erau decungurile* / (60)

663. am venit pîn aicea la pod / unde-i frizeru ăsta / / (57)

664. vine ursu chiar acolo la ... la vacă / unde-o omorît / / (50) — v. și ex. nr. 652, 658, 659.

Precizarea adusă de propoziție poate echivala cu o glosare a termenului precedent:

665. cînd am ajuns la o răscruce / **unde se despărțea drumurile** / [...] *m-am trezit că un cal* [...] *a rămas așa: strîmb* / / (60)

666. l-a mai pus o dată în Piatra Străjii / **unde era straja** (43)

667. pîn-acolo-n turn sus s-o suit / *la clopote* / **unde stau clopotele** / / (55).

Am insistat asupra acestui tip de construcţie, deoarece îl considerăm reprezentativ pentru fraza vorbită, generată linear, prin adaosuri succesive.

e) Remarcăm frecvenţa mare a adverbului pronominal *acolo*[60] (eventual precedat de prepoziţii) în cadrul determinării locale multiple (34 de exemple). Statutul lui sintactic în cadrul frazei este în strînsă dependenţă de trăsăturile sale semantice :

α) Ca d e i c t i c, însoţit de obicei de un gest, *acolo* are funcţia unui complement circumstanţial coordonat (cu alte complemente şi) cu completiva. În acest caz, el este izolat, prin limite intonaţionale, de elementele coordonate :

668. [Casa era mai la vale ?] *da* / *mai la vale* / *iaca acolo* / *unde-i grădiniţa aceea* / / (38)

669. [ursul] *a venit d-acolo* / *de unde a spus ei* / / (11).

β) *Acolo* poate reprezenta p r o n o m i n a l i z a r e a localei :

670. vizavi unde-i acu . . . **unde fu balu** / [. . .] *a c o - l o o fost iar o prăvălie* (57) — v. şi ex. nr. 8, 9.

În toate exemplele noastre, pronominalizarea este p r o g r e s i v ă (pronumele reia subordonata) (M. AVRAM, 29), cele două determinări sinonime fiind separate printr-o limită intonaţională (cf. şi exemplele din GRAMATICĂ, § 800 şi M. AVRAM, 29).

γ) Predominante numeric (17) sînt exemplele în care adverbul *acolo* se grupează intonaţional cu circumstanţiala care îi urmează nemijlocit :

671. l-am aflat acolo unde îmi spunea prietenu / / (48)

672. [am fost] *dincolo de Mărghita* / *acolo unde-o fo muierea mea* / (49)

673. ş-acolo unde făcuse pachete / *aşă era paiele pe drum* / / (18).

---

[60] În textele orale, adverbul *acolo* se distinge prin frecvenţă, prin varietatea nuanţelor semantice exprimate, a funcţiilor sintactice îndeplinite şi a valorilor stilistice realizate. În toate aceste domenii, el se deosebeşte de celălalt adverb pronominal, *aici*, al cărui sens este restrîns de referirea obligatorie la actul de vorbire care îl conţine (cf. BENVENISTE, 251—257 : *La nature des pronoms*).

În asemenea situații, considerăm că se poate vorbi de o îmbinare locuțională *acolo unde* ca element introductiv al subordonatei locale (M. AVRAM, 29).

Statutul grupurilor prepoziționale *de-acolo de unde* și *pe-acolo pe unde* ni se pare discutabil:

674. într-o seară veneam de la stînă de la Sări / **de-acolo de unde cam șed eu** / /(70).

675. ne-am dus înapoi cu oile **p-acolo pe unde pășteam ziua** (22).

Nu am constatat particularități regionale în structura subordonatelor locale înregistrate în TD.

SUBORDONATA TEMPORALĂ
(990 ex. = 19,8%)

Subordonata temporală întrunește, în TD, după subordonata completivă directă, cel mai mare număr de exemple [61].

Spre deosebire de varianta normată (scrisă) a limbii române, care, în decursul timpului, a dezvoltat o serie de locuțiuni cu sensuri precis diferențiate (M. AVRAM, 31—63), exprimarea nenormată orală utilizează, în mod curent, unul și același conectiv pentru a indica raporturi temporale diferite (GHEȚIE 1961, 158). Dificultatea întîmpinată de cercetători în recunoașterea acestor raporturi (într-un text oral) are o cauză obiectivă: în vorbirea curentă, locutorul se dispensează, adeseori, de p r e c i z a r e a relației temporale stabilite între două acțiuni (GHEȚIE 1961, 158)[62], mulțumindu-se să-i indice existența[63]; este, de asemenea, frecventă o prezentare s u b i e c t i v ă a acestei relații (v. *infra*, p. 146). Prezența, în TD, a unor subordonate aflate într-un raport temporal ambiguu față de regentă ne-a determinat să grupăm exemplele

---

[61] La acestea se adaugă 73 de temporale din enunțuri fragmentare (v. p. 79).

[62] Despre valorile stilistice ale acestui procedeu, cf. N. I. Barbu, *Remarques sur le style de la syntaxe poétique de M. Eminescu*, *apud* M. AVRAM, 62, n. 1.

[63] Referitor la limba vorbită, constatarea că adverbul *cînd* este „folosit a b u z i v" și „are în multe cazuri o valoare i n s u f i c i e n t d e c l a r ă [*subl. n.*, M. V.] în exprimarea raportului temporal" (BIDIAN 1972, 12) ni se pare inexactă sau, cel puțin, improprie ca exprimare: comunicarea orală nu se organizează după normele retoricii!

după elementul introductiv al subordonatei, și nu, așa cum se obișnuiește, după felul raportului temporal; în acest mod am putut urmări mai ușor și frecvența diferitelor conective.

O ultimă observație metodică : în lingvistica românească, terminologia raporturilor temporale variază de la un cercetător la altul, după cum termenul de referință este regenta (GRAMATICA, § 803; BIDIAN 1972, 10—12; GHEȚIE 1976, 126—127) sau subordonata (GHEȚIE 1961, 155—157). M. AVRAM, remarcînd ambiguitatea terminologică (p. 31), evită termenii „raport de anterioritate", „raport de posterioritate", recurgînd la o formulare explicită (utilă în titlurile capitolelor, dar greu de mînuit în text) : „acțiunea din regentă este anterioară temporalei" etc. Discutînd despre subordonata temporală, ni se pare mai potrivit să vedem un raport de posterioritate în frazele în care acțiunea din subordonată este posterioară celei din regentă, unul de anterioritate în situațiile în care acțiunea exprimată în subordonată o precedă pe cea din regentă.

1. ELEMENTE INTRODUCTIVE

Temporala este introdusă, în TD, prin adverbe, locuțiuni adverbiale, conjuncții și locuțiuni conjuncționale.

— **cînd** (619 ex. = 62,5%)

În TD, *cînd* este conectivul temporal cel mai des întrebuințat. Subordonatele temporale introduse prin *cînd* depășesc, ca număr, suma propozițiilor cu aceeași funcție introduse prin alte elemente.

a) În majoritatea cazurilor, *cînd* introduce o temporală în raport de simultaneitate cu regenta (GHEȚIE 1961, 158; BIDIAN 1972, 11). Acțiunea din temporală poate fi durativă :

676. **„cînd țara arde-n foc** / *noi stăm cu mîinile-n sîn?"* (39)

677. ea a auzit cocia **cînd . . . veneam noi cu caii** (49), sau momentană :

678. **cînd s-a repezit** [lupul] *n-am avut timp / nici așa nici așa* [să fac] (27)

679. „n-ai fost dumneata la Velarosa / [. . .] **cînd am venit noi** [. . .]?" (63).

Temporalele introduse prin *cînd* (cu verbul la indicativ prezent sau imperfect) pot avea o valoare iterativă (cf. GRAMATICA, § 806 c)[64] :

680. **cînd mi-i bucurie** *nu dorm* / **cînd m-amărăsc** *nu dorm* / / (52)

681. numa atuncea se oprea de nu plîngea [. . .] **cînd vedea pe oarecineva** / / **cînd îl vedea** *că . . . era om cunoscut / se ștergea la ochi și se-ntărea-n fire știi* / (49)

682. eram de nouășpe ani [. . .] / *da dacă mă duceam eu să iau o bere înaintea ăluia* [mai bătrîn] / **cînd îmi cîrpea una** / *mă da de-a peste capu* ! / / (65).

Coincidența în timp a celor două acțiuni poate fi subliniată de un adverb[65] :

683. în treizeci și doi / o venit o apă mare / [. . .] *b a ș* **cînd am născut fetița** / (55)

684. și c h i a r **cînd făcea piftiile** / *a intrat tăicuțu pe ușă* / (25).

Temporalele exprimînd un raport de simultaneitate și introduse prin *cînd* pot avea un sens apropiat de condiționale (GRAMATICA, § 809) :

685. **„cînd te află popa** *te rupe-n bătaie"* (35)

686. alții . . . **numa o țîră cînd se simte bolnav** / *îi la doctor* (54).

b) Temporalele introduse prin *cînd* care exprimă un raport clar de a n t e r i o r i t a t e sînt rare[66] :

687. „măi! nici nu vă pot spune [ce-am pățit] ! / / *hai să bem* [. . .] *oleacă de rachiu / ș-apăi . . . v-oi spune* **cînd mi-am venit în fire** / /" (40)

688. m-am dus / să satur vacile / . . . **cînd am săturat vacile** / *viu acasă / fac focu* / [. . .] (61) — v. și ex. nr. 843.

---

[64] Nu considerăm secundară valoarea iterativă a acestor temporale.

[65] Nu sîntem de acord cu I. GHEȚIE (1961, 154—155), care consideră pe *chiar cînd, tocmai cînd* locuțiuni conjuncționale : în componența lor nu intră nici o conjuncție, iar adverbele *chiar, tocmai, baș* pot apărea în contexte variate, fără a-și modifica sensul.

[66] Contrar celor constatate de GHEȚIE (1961, 159) pe baza materialului din ALRT, toate exemplele noastre provin din nordul Transilvaniei și din nordul Moldovei.

Există însă o categorie de temporale, bine reprezentată în TD, pentru a cărei interpretare este necesară distincția dintre raportul temporal din planul de referință (raportul r e a l) și cel din planul expresiei (raportul l i n g v i s t i c): în realitate, acțiunea din subordonată se desfășoară, indiscutabil, înaintea celei din regentă; succesiunea celor două acțiuni fiind însă imediată, ele sînt prezentate de vorbitor drept concomitente:

689. **cînd s-a sunat mobilizarea** / [. . .] *m-a numit patrulă* / / (24)

690. am intrat pontator alimentator / **cînd s-a înființat SMT-ul** (25).

Raportul temporal ambiguu existent în fraze de tipul celor citate mai sus poate fi clarificat cu ajutorul adverbelor *și*, *numa*, *imediat*[67], plasate în regentă, adverbe care m a r c h e a z ă anterioritatea imediată a acțiunii din subordonată față de cea din regentă:

691. **cînd am dat chiot** / *am și auzit ursoaica a mare/ răcnind și foroind* / / (2).

692. **cînd am văzut că-s în picioare** / *n u m a . . . am simțit și căld p-aicea apoi / sînge apoi* / (51)

693. **eu cînd plecau** [mama și tata] **de pe-acasă** [. . .] *i m e d i a t iama la butoi* / (31).

Temporala în raport de anterioritate poate avea o nuanță cauzală (GRAMATICA, § 809):

694. noi **cînd am auzit așa** [. . .] / *„haide mă acasă de-aici* / /" (23)

695. da **cînd am văst eu și am văzut atuncea** / [. . .] *parc-a trecut rece prin mine* / (29).

Remarcăm frecvența formulei specific populare *cînd am văzut așa*, în care adverbul pronominal *așa* rezumă pasajul anterior.

c) Temporala introdusă prin *cînd*, al cărei predicat este la modul conjunctiv[68], poate exprima o acțiune imediat p o s t e r i o a r ă celei din regentă; mai exact

---

[67] Neologismul *imediat* a pătruns în graiurile populare într-o măsură apreciabilă.

[68] Temporalele în raport de posterioritate (în terminologia autorului: anterioritate) introduse prin *cînd* și avînd predicatul la modul indicativ, semnalate de BIDIAN (1972, 10) în TDO, reprezintă, ca și cele discutate de noi supra, exemple de interpretare subiectivă a situației din planul de referință: posterioritatea de fapt este exprimată cu mijloacele sintactice specifice simultaneității.

spus, acţiunea din regentă are loc cu un moment înaintea celei din secundară[69] :

696. ne-am dus înapoi / am cules porumbu / **cînd să plecăm** */ un băiat zice „îmi laşi mie pe Leana / [. . .] vreau s-o iau eu / /"* (9)

697. **cînd să se deştepte ai noştri** [. . .] [inamicul] *s-a pus cu focuri p-ăştia / p-ai noştri / /* (10).

Realizarea acţiunii din secundară poate fi împiedicată de acţiunea precedentă din principală :

698. la despărţenie [= răscruce] / [. . .] **cînd să m-ajungă** */ ele . . . o dat la dreapta / eu nainte /* (70)

699. **tocma cînd să treacă ei** [peste punte] **de partea noastră** */ hop că le ies ceia nainte /* (35).

Subordonata este o temporală ireală (cf. DIMAND, 208).

Exemplele noastre provin din toate regiunile ţării. Construcţia poate fi deci considerată un fapt de limbă popular (încetăţenit şi în stilul literaturii beletristice).

În continuare, semnalăm alte cîteva construcţii şi valori particulare ale temporalelor introduse prin *cînd*, specifice variantei nenormate (orale) a limbii române.

1) Neconcordanţa dintre raporturile logice şi cele gramaticale, rezultată din exprimarea eliptică (gramaticalizată prin frecvenţă), constituie una dintre caracteristicile comunicării orale. În cazul temporalei, o asemenea legătură sintactică apare în cazul elidării unui verb regent cu sensul „a constata" (popular : *a vedea*); completiva directă a acestui verb preia, din punct de vedere sintactic, rolul de regentă a temporalei [70] :

700. acolo **cînd s-a băgat la crîşmă la Şinceu** *acela cunoştea şi pe tata / crîşmaru de la Şinceu / /* (49)

---

[69] GRAMATICA nu înregistrează construcţia. WEIGAND 1918, 165, şi SANDFELD şi OLSEN 1936, 361, o semnalează, explicînd-o prin brahilogie de la *cînd era să* . . . DIMAND, 207—208, citează un mare număr de exemple (majoritatea din basme), subliniind : „stets aber drückt dieser [Konjunktiv] eine nur versuchte oder beabsichtigte Tätigkeit aus" (208).

[70] Schematic, situaţia se prezintă astfel :

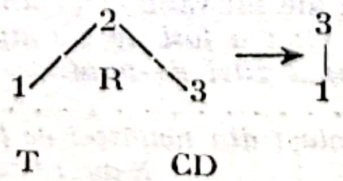

701. **cînd s-o apropiat așa de mine** *cine-o fost?* (68)

702. eu am crezut că-i un butuc de lemn și **cînd l-o trîntit în mijlocu căsii** . . . *era* . . . *stup* [. . .] (35).

Evident, temporalele din exemplele de mai sus nu „arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă" (GRAMATICA, § 803).

Adeseori, frazele de tipul acesta au un caracter exclamativ. Ca o consecință a acestui fapt, am notat elidarea relativ frecventă a verbului *a fi* (de obicei predicativ, mai rar copulativ) din falsa regentă:

703. cînd mă uit / vreo douăzeci și ceva de fete / / (53)

704. cînd mă duc [în tren] */ ele la clasa-ntîia toate! / /* (53)

705. cînd m-a dat în apă afară / . . . pîn-aicea apa! / / (38)

706. cînd pun mîna pe el și-l hîțîn / ca masa asta! / / (29).

Tipul acesta de frază este general răspîndit în graiurile dacoromâne. El poate fi considerat un fapt p o p u l a r și, în același timp, un fapt d e o r a l i t a t e.

2) Într-o arie limitată (v. harta 9), am întîlnit construcții temporale cu o structură particulară: un complement de timp, precizînd momentul în care se desfășoară acțiunea regentei, este integrat unei temporale al cărei predicat este verbul *a fi* (de obicei, la perfectul compus al indicativului):

707. **cînd o fostînt-al doilea săptămînă** */ mi-o venit o carte* (68)

708. **cînd o fost în cealaltă duminică** */ . . . o chem iar la joc /* (62)

709. **cînd îi a doua zi dimineața** */ . . . no ne sculăm /* (49)

710. apoi / . . . **cînd o fost o dată** */ am auzit că zbiară o capră / /* (50) — v. și ex. nr. 816.

Din punct de vedere informațional, subordonata (în raport de simultaneitate) nu aduce nimic în plus față de complementul simplu. Predicația și conectivul temporal se dovedesc, prin urmare, redundante. Cu toate acestea, în aria nord-vestică în care a fost înregistrată, construcția are o oarecare putere de circulație [71] (am notat 12 exemple).

---

[71] Cf. cunoscutele versuri ale lui Coșbuc *(Nunta Zamfirei)*:

Iar cînd a fost de s-a-mplinit
Ajunul zilei de nuntit,
. . . . . .
Nuntași din nouăzeci de țări
S-au răscolit.

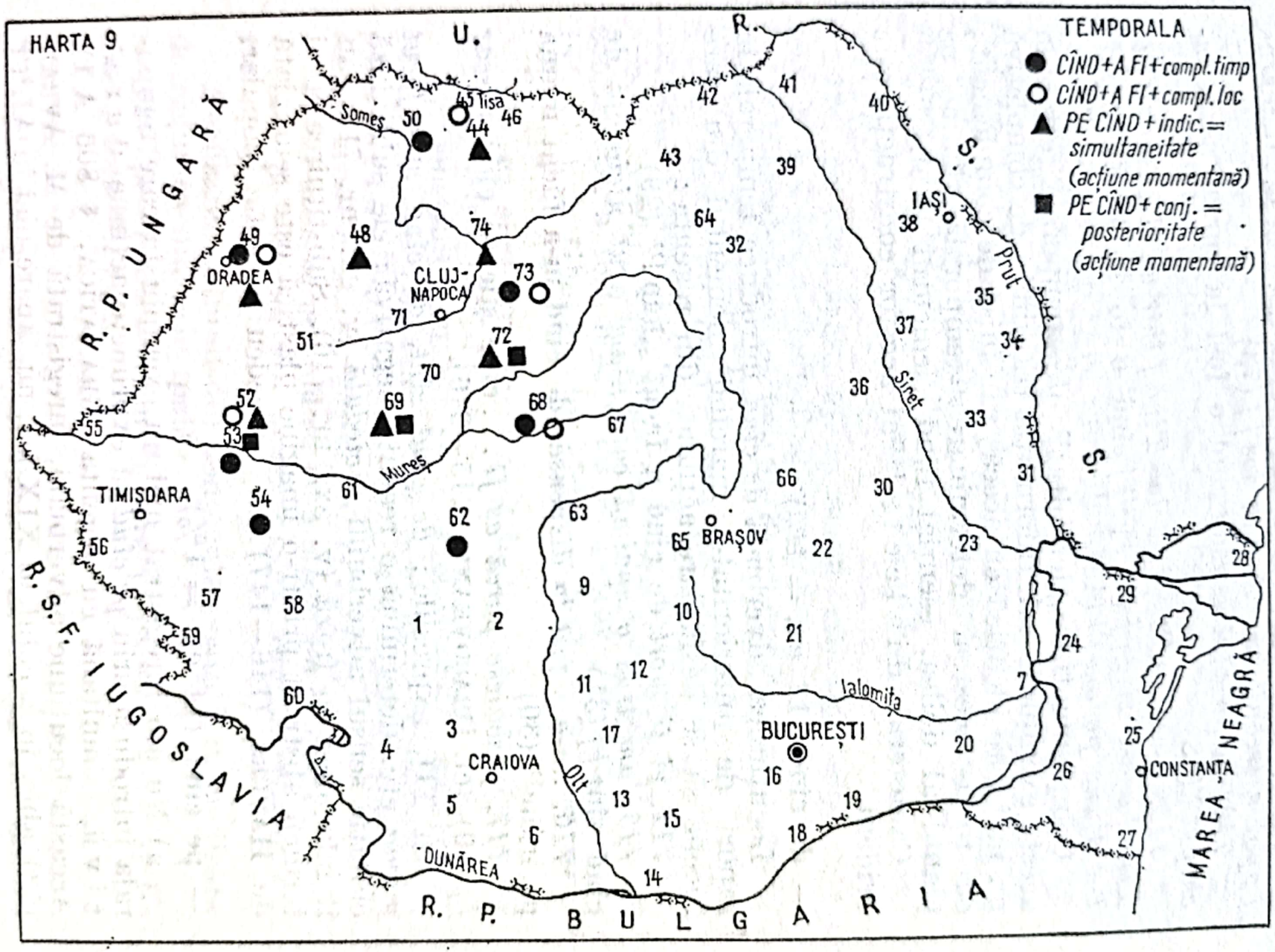
HARTA 9
TEMPORALA
CÎND+A FI+compl. timp
CÎND+A FI+compl. loc
PE CÎND+indic.= simultaneitate (acțiune momentană)
PE CÎND+conj.= posterioritate (acțiune momentană)
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
U. R. S. S.
Someș
Tisa
Mureș
Olt
Prut
Siret
Ialomița
DUNĂREA
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIȘOARA
CRAIOVA
BRAȘOV
BUCUREȘTI
IAȘI
CONSTANȚA

Din aceeaşi arie şi, parţial, de la aceiaşi informatori, am cules o variantă a acestei temporale:

711. [am plecat cu trenul] // **cînd am fost la Măgheruş** / *apoi a trebuit să mă dau jos* // (73)

712. no / o vint cursa / **cînd o fost la cursă** / *n-am în-cheput* / (68)

713. ş-au venit pînă la Tină / într-un loc numit / la Tină / aşa-i zice // [. . .][72] // **cînd o fo la Tină** / [lupul] *l-a ajuns pe om* // (45).

Complementul „dezvoltat" de temporală este, în aceste exemple, local. Informaţia transmisă de completivă nu mai este identică cu aceea transmisă de complement; cu toate acestea, determinarea temporală rămîne pe planul al doilea, esenţial fiind elementul local.

Caracterul d i a l e c t a l al acestor construcţii este evident.

— **de cînd** (13 ex. = 1%)

Locuţiunea adverbială *de cînd* introduce temporale în raport de anterioritate, marcînd momentul din care începe să se desfăşoare acţiunea din regentă:

714. el îi mort **de cînd a făcut „hăp!"** (29)

715. am tras o spaimă care n-am avut niciodată **de cînd sînt** // (31)

716. „n-am fost la dispensar **de cînd m-a făcut mama pe mine"** (30)

717. pescuiesc parcă aş fi . . . **cine ştie de cînd** *pescar* // (40) (cf. DRAŞOVEANU, 245—246).

În TD, expresiile: *de cînd sînt, de cînd m-a făcut mama* etc. determină o regentă negativă; ele subliniază emfatic sensul adverbului *niciodată* (v. ex. nr. 715) sau îl înlocuiesc în frază (v. ex. nr. 716). Substituirea unui termen abstract printr-o imagine plastică este semnalată de HAVERS (146—147) ca procedeu specific popular.

— **pe cînd** (14 ex. = 1%)

a) Nu am înregistrat nici un exemplu în care temporala introdusă prin *pe cînd* să exprime o acţiune d u r a t i v ă, simultană cu regenta (GRAMATICA, § 806 A 1). Această locuţiune adverbială, înregistrată de M. AVRAM (53) abia în secolul al XIX-lea, nu apare nici în ALRT

[72] Fragmentul omis constituie o paranteză lungă.

cu valoarea indicată mai sus (GHEȚIE 1961, 154). Se pare că utilizarea ei cu această valoare constituie un fapt de limbă c u l t, necunoscut, la origine, exprimării nenormate[73].

b) În graiurile nord-vestice (v. harta 9), *pe cînd* introduce temporale în raport de simultaneitate, a căror acțiune este m o m e n t a n ă (v. ȚÂRA, 209). Predicatul acestor subordonate este la modul indicativ:

718. atunce sara / **pe cînd ne-am culcat** *eu am dormit pe . . . pe dormeză* / (52)

719. într-o dimineață / *dau să viu acasă* / . . . *mi-o fo luat foc tot* / / [. . .] **pe cînd viu** / *tăte era-n flăcări* / (72)

720. **pe cînd am ajuns** *să mă căsătoresc* / *eu nu mă gîndeam de căsătorit* (69)

721. poate **pe cînd a veni** [băiatul] *n-a avea la cine veni* / (44)

722. **pe cînd seara ajung acasă** / *îmi spun alți prieteni ai mei* [că a venit Toader] (48)

723. **pe cînd ies cu boii în drum** / *numa aud drrru!* / (72)[74]; v. și ex. nr. 128.

În materialul nostru, aria de răspîndire a acestei construcții este bine delimitată (v. harta 9). În această arie se înscriu și punctele 250, 272 din ALR II, unde construcția a fost notată de E. Petrovici (GHEȚIE 1961, 154, 156). I. Gheție a înregistrat-o însă și pe valea Bistriței (1976, 126):

724. **pe cînd vine vremea** *de luat mieii, ne suim acolo și luăm mieii* [de] *la oi.*

c) Construită cu un verb la conjunctiv, locuțiunea adverbială *pe cînd* introduce temporale în raport de p o s t e r i o r i t a t e imediată față de regentă (întocmai ca adverbul *cînd*, cf. *supra*, p. 146—147):

725. ș-atuncea **pe cînd să vină acasă** *s-o-mbolnăvit* / (52)

726. **pe cînd să vin acasă** *eu am rămas greoaie iar într-altu* / / (69).

Realizarea acțiunii din temporală poate fi împiedicată de acțiunea din principală:

727. **pe cînd e să dau la porc** [!] *„no!" ice* / *„ți l-o dus nemții!"* / / (72)

---

[73] Unicul exemplu înregistrat de GHEȚIE (1976, 126) pe valea Bistriței ar putea fi un împrumut sintactic.

[74] În ex. nr. 722 și 723, simultaneității lingvistice îi corespunde, în planul referențial, o succesiune imediată, subliniată în ex. nr. 723 de adv. *numa*.

728. şi acuma **pe cînd s-ajung şi eu** *să trăiesc liniştită / [. . .] acuma m-am îmbolnăvit / /* (69).

Aria de răspîndire a acestei construcţii este inclusă în aceea a tipului de temporală analizat în paragraful precedent (b) (v. harta 9).

Propoziţiile temporale introduse prin *pe cînd*, exprimînd acţiuni momentane, în raport de simultaneitate sau de posterioritate imediată (ireală) faţă de regentă, reprezintă elemente sintactice d i a l e c t a l e (cf. GHEŢIE 1961, 159).

— **după ce** (91 ex. = 9%)

După ce este conectivul-tip pentru exprimarea raportului de anterioritate (GHEŢIE 1961, 159; 1976, 127; BIDIAN 1972, 12):

729. băiatu **după ce a dat oile la apă** / [. . .] *a luat-o prin ţarnă* / (23)

730. i-a venit rău / **după ce l-a operat** / (25)

731. am visat că bărbatu-meu a venit acasă [. . .] / / **după ce-a murit** / / (66).

Circulaţia acestei locuţiuni conjuncţionale în graiurile dacoromâne este generală.

— **după ce că**

Locuţiunea conjuncţională *după ce că*, cu valoare temporală de anterioritate, a fost înregistrată în texte dialectale din Oltenia (în special din Gorj) şi semnalată de BRÂNCUŞ (p. 36) şi, mai recent, de BIDIAN (1972, 10, 12; autorul nu menţionează articolul lui Brâncuş). Deşi nu am întîlnit-o în corpusul nostru de texte, considerăm utilă citarea cîtorva exemple, întrucît locuţiunea are o arie de circulaţie restrînsă (v. harta 10) şi temporalele pe care le introduce constituie fapte de sintaxă d i a l e c t a l e:

732. Pornim plugu, femeia pune după plug boabe şi . . . cu călcîiu sau cu paru, cu paru. Pune-n rînd şi . . . pînă grăpăm locu, **după ce că-l lăsăm vreo două săptămîni,** [. . .] *îl prăşim.* 943, 179/8[75]

733. Azi dimineaţă [. . .] *am scos vacile.* **După ce că a muls-o mama,** *am scos ş-am plecat în Laz* [. . .]. 939, 159/21

---

[75] Exemplele (redate de noi în transcriere literară) sînt extrase din TDO. Prima cifră indică numărul cartografic al localităţii, fracţia arată pagina şi rîndul.

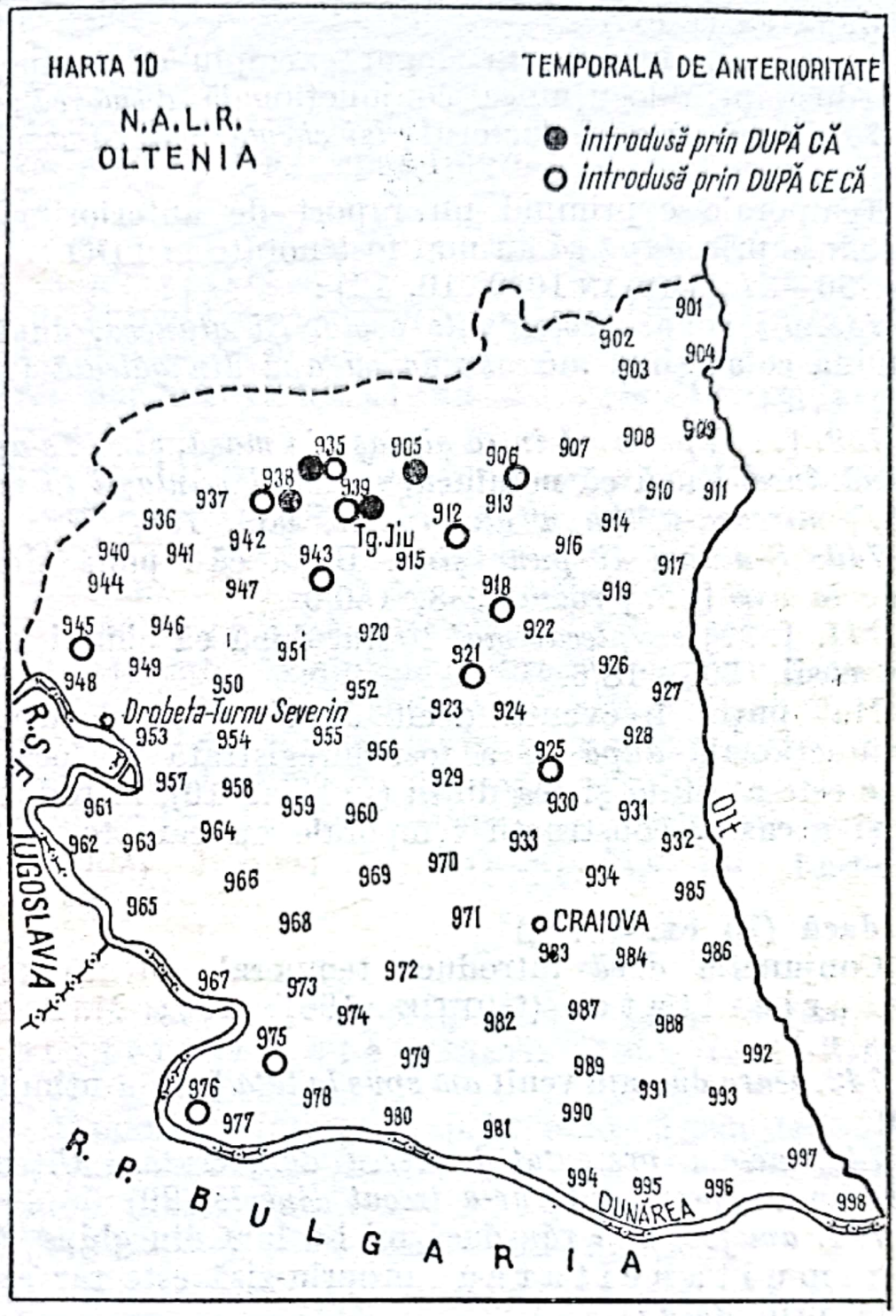

734. [. . .] *punem* [fagurii] *într-un vas și-i dăm să-i sugă albinele. Și* **după ce că sug ele,** *noi îi luăm,* [. . .]. 912, 46/16

735. Și-i pune [căpățînii de roată] *cercurile pe ea.* **Și după ce că pune cercuri,** *îi pune obezi și spițe.* 938, 150/6

736. [grîul cosit] *îl face cîrstață de 13 snopi, așa merge.* **După ce că face cu . . . [k] de 13 snopi,** *l-adunăm cu carele* [. . .]. 921, 81/16.

— **după că** (1 ex.)

În TD am întîlnit un singur exemplu de temporală introdusă prin locuţiunea conjuncţională *după că*:

737. **după că veni doctorul** / *îşi chemă nevastă-sa* (sic !) (1).

Temporale exprimînd un raport de anterioritate şi introduse prin *după că* au mai fost notate în TDO (BRÂNCUŞ, 36—37; BIDIAN 1972, 10, 12):

738. Şi spunea colocăşiile acolo. Şi atuncea, **după că termina colocăşiile,** *mireasa da cu apă din găleată* [. . .]. 905, 17/24

739. [. . .] *pe urmă intră şi naşa la masă, şi . . . s-apucă să mănînce.* **După că mănînca,** *mîncînd nuntaşii la masă,* [. . .] *mireasa-n timpu ala-mparte.* 939, 158/15[76]

740. Ş-atunci îi pune şina. **După că-i pune şina,** *o pune la car* [. . .] *roata.* 938, 150/9

741. [. . .] *eu plecai mai tîrziu,* **după că obîrşii treburile căşii.** 905, 18/6.

Mai puţin frecventă decît *după ce că*, locuţiunea conjuncţională *după că* a fost înregistrată în localităţi unde este atestată şi cea dintîi (v. harta 10), introducînd, ca şi aceasta, construcţii temporale cu caracter d i a l e c t a l.

— **dacă** (75 ex. = 7%)

Conjuncţia *dacă* introduce temporale în raport de a n t e r i o r i t a t e (GHEŢIE 1961, 156; M. AVRAM, 43 ş. u.):

742. seara **dac-am venit** *am spus la tata* [ce s-a-ntîmplat] (50)

743. ne-am prezentat la cercu de recrutare C. / acolo **dacă ne-am prezentat** / *ne-a trecut dincolo* (20)

744. am fost mai rău **dacă mi l-o luat din ghips** / (55).

S i m u l t a n e i t a t e a propriu-zisă este rar exprimată prin *dacă*:

745. şi le făceam aşa crestăzi cu pila [gloanţelor] *ca să prindă* / **dacă dăm** / / (60) (cf. GHEŢIE 1976, 126).

Mai frecvente sînt temporalele în raport de anterioritate imediată (în planul de referinţă) echivalent (lingvistic) cu raportul de simultaneitate (cf. *supra*, p. 146):

746. **dac-am vint acasă** / *casa bătută cu scîndură-n fereşti* / (73)

---

[76] Punctul 939 din TDO este acelaşi cu punctul 1 din corpusul nostru de texte (Turcineşti, jud. Gorj).

747. „dacă . . . naşti / copilu e bun / / că **dacă se face mare** */ e bun şi el de servit* [. . .]" / / (13).

Numeroase temporale în raport de anterioritate introduse prin *dacă* au o pronunţată nuanţă cauzală:

748. acolo / **dac-a-nceput frontu** */ a-nceput să vie răniţi / /* (20)

749. eu / **dacă văzui** *că nu mai e loc de joc / n-am avut decît să plec / /* (17)

750. [lupul] *s-a repezit la mine / /* **dac-a văzut** *că-i om / a sărit peste mine / a sărit dincolo / /* (27)

751. **dac-am văzut** *că nu e . . . glumă / am luat la vale / /* (27).

În majoritatea cazurilor, cauza propriu-zisă a acţiunii din regentă este exprimată de un element subordonat predicatului temporalei: complement direct sau, mai adesea, completivă directă. Parafrazarea unei subordonate cauzale *(fiindcă nu e glumă)* prin *dacă* + *a vedea* la un timp trecut + complement direct (completivă directă) reprezintă un procedeu sintactic specific p o p u l a r.[77]

Exemplele de temporale în raport de anterioritate introduse prin *dacă* provin din toate regiunile ţării. Construcţia, neadmisă în unele stiluri ale exprimării normate (GRAMATICA, § 805; M. AVRAM, 51), are caracter p o p u l a r.

— **pînă** (87 ex. = 9%)

a) *Pînă* este conjuncţia-tip pentru raportul temporal de p o s t e r i o r i t a t e (GHEŢIE 1961, 158; BIDIAN 1972, 12).

α) Propoziţia introdusă prin *pînă* şi construită cu indicativul marchează limita *ante quem* de desfăşurare a acţiunii din regentă:

754. ş-am stat **pîn-o vint trenu** / / (63)

755. m-a trimes tata la plug / / la plug / la plug / la plug / **pînă m-a luat militar** / / (24)

756. **pîn-o trecut copilu d-un an** */ . . . l-o lăptat / /* (56).

În frazele avînd predicatul regentei la forma negativă, raportul l i n g v i s t i c de posterioritate reflectă

---

[77] Parafraza poate fi realizată şi cu verbul la gerunziu:

752. şi ei **văzînd că a venit d-acolo români colonie mare** */ au fugit / s-au dus la . . . Albeşti / /* (27)

753. şi **văzînd că vorbeşte cu doamna aceea** */ o-ntrebat pe aceea / /* (53).

Construcţia gerunzială este însă mai puţin frecventă în TD.

inversat succesiunea r e a l ă a evenimentelor, temporala indicînd momentul d u p ă care acțiunea (negată) din regentă se desfășoară:

757. „nŭ mă-nsor / **pînă nu fac casă**" / / (12)

758. „voi să nu dați nimica de-acasă / **pînă vine mă-ta** /" (69).

Cînd introduc propoziții subordonate unei regente negative, *pînă* și *pînă nu* sînt sinonime (M. AVRAM, 34).

Temporalele introduse prin *pînă* și marcînd limita acțiunii din regentă pot avea o nuanță consecutivă (GRAMATICA, § 809):

759. plînsesem de cu seară și **pînă . . . mă umflasem** / / (29).

β) Construit cu conjunctivul, *pînă* marchează posterioritatea acțiunii din subordonată, fără a limita desfășurarea acțiunii din regentă:

760. **pînă s-ajung acasă** [în vis] *m-am trezit* / / (66)

761. cînd am ajuns în B. / **pînă s-ajungem în gară** / *ne-o spus niște oameni* [. . .] *că stă trenu* [. . .] *la o gară mai mică* / / (63).

Izolat, am înregistrat exemple în care același raport temporal este redat prin *pînă* (de obicei accentuat în frază) construit cu indicativul:

762. **pînă nu ve** [k] **intra doctorii la vizită** / *eu intram* / [. . .] *în spital* / / (25)

763. și viind pe drum / *pe la viile Dejului* / **pîn-am ajuns la viile Dejului** [. . .] [niște oameni] *povestea* [. . .] (74).

Ambele construcții au un caracter p o p u l a r.

b) În TD, *pînă* introduce și temporale în raport de s i m u l t a n e i t a t e.

α) Cele două acțiuni se desfășoară paralel (*pînă* = „în timp ce"):

764. în două săptămîni . . . **pînă ne-am pregătit de nuntă** / *eu tŏt supărată și tŏt necăjită și . . .* / / (69)

765. pun apă pentru frecat pe jos / *și* **pînă se-ncălzește** [. . .] **apa** / *dau să scot hainele din dulap* / *la vînt* / (61).

β) Temporala indică intervalul în care se petrece acțiunea din regentă (*pînă* = „cît timp", „atîta timp cît"):

766. **pînă a fost vreme bună** / *s-o mai ocupat și el de ele* [de oi] / / (67)

767. de ce să mînci coji **pînă ești în miez?** (62).

În accepţia dintîi, *pînă* a fost înregistrat de GHEŢIE (1961, 154) în ALRT [78]; în cea de-a doua, este consemnat de GRAMATICA Academiei (§ 806 A 2) printre construcţiile regionale (cf. M. AVRAM, 56; IORDAN 1947, 406, consideră construcţia „neromânească"). Numărul redus de exemple de care dispunem impune prudenţă în stabilirea ariei de răspîndire a temporalelor în raport de simultaneitate introduse prin *pînă*. Dacă însă ţinem seama şi de atestările locuţiunilor *pînă cînd* şi *pînă cît*, cu aceeaşi valoare temporală, precum şi de exemplele din ALRT citate de I. GHEŢIE şi de cele semnalate de ŢÂRA (209), credem că putem preciza calificativul de „regional": exprimarea raportului temporal de simultaneitate cu ajutorul conjuncţiei *pînă* şi a compuselor ei este un fapt sintactic d i a l e c t a l, specific graiurilor din vestul teritoriului daco-român (v. harta 11).[79]

— **pînă cînd** (23 ex. = 2%)

Ca şi *pînă*, locuţiunea *pînă cînd* introduce:

a) temporale în raport de p o s t e r i o r i t a t e:

α) simplă (construite cu conjunctivul sau cu indicativul):

768. boieru [= boierului] **pînă cînd să-l ia** / . . . *îi zicea toţi* / [. . .] *„pleacă!"* // (13)

769. numa ácar vine [fiul acasă] / **pînă cînd om muri poate** / (44).

Exemplele citate sînt singurele din TD.

β) marcînd limita acţiunii din regentă:

770. şi ei nu s-or mai întîlnit / [. . .] **păr cînd era fata de 18 ani** / / (33)

771. în fiecare noapte lua [ursul] *cîte una* / / **pînă cînd a luat oaia cu clopot** / **şi a-nşirat oile către Brătei** / / (10).

Repartiţia lor geografică este generală.

---

[78] M. AVRAM (52—53) înregistrează această valoare a conjuncţiei *pînă* în secolele XVI—XVIII, semnalînd dispariţia ei în secolul al XIX-lea (mai exact în limba literaturii secolului al XIX-lea).

[79] Atestarea din Somova, jud. Tulcea (pct. 29), este izolată de această arie. În exemplele din TDO, citate de BIDIAN (1972, 11), raportul temporal este de posterioritate (în terminologia autorului: anterioritate), subordonata indicînd limita acţiunii din regentă.

Scanned with OKEN Scanner

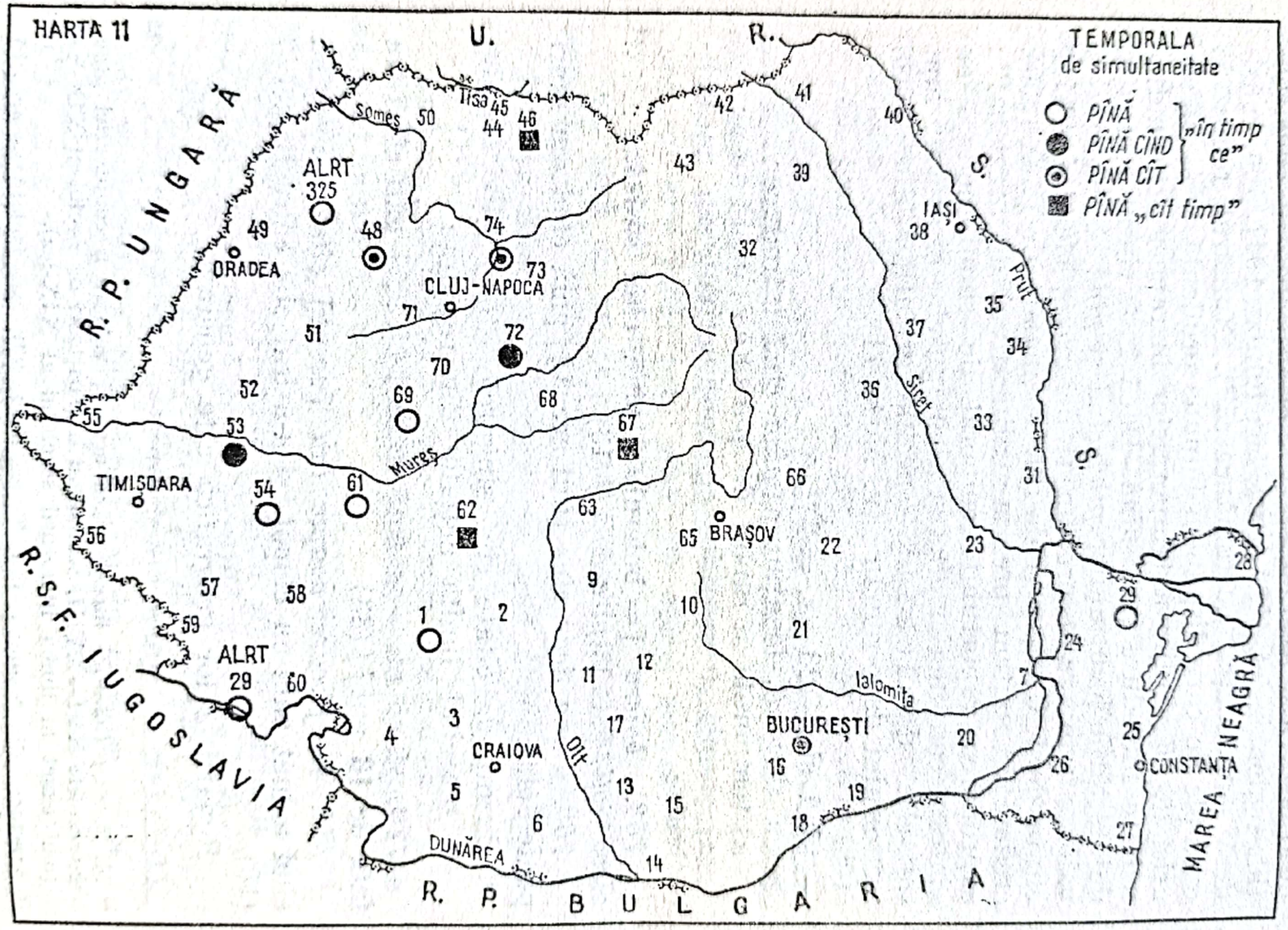
HARTA 11
TEMPORALA
de simultaneitate
PÎNĂ
PÎNĂ CÎND
PÎNĂ CÎT
„în timp ce"
PÎNĂ „cît timp"
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
ALRT 325
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
IAȘI
TIMIȘOARA
BRAȘOV
ALRT 29
CRAIOVA
BUCUREȘTI
CONSTANȚA
Somes
Tisa
Mureș
Prut
Siret
Olt
Ialomița
DUNĂREA

b) temporale în raport de simultaneitate, indicînd intervalul (*pînă cînd* = „cît timp"):

772. ne prindem acolo de . . . bară [pe scara trenului] / [. . .] *și cînd s-apropie tunelu / așă am stat lipiți / prin tunel* / **pînă cînd am trecut** / (53).

Geografic, exemplele din TD se grupează cu atestările pentru *pînă* exprimînd un raport de simultaneitate (v. *supra*, p. 157)[80].

— **pînă ce** (3 ex.)

Pînă ce introduce temporale în raport de posterioritate, indicînd limita *ante quem* a acțiunii din regentă:

773. tot m-am dus / **pînă ce-am ajuns la . . . unitate** / (73)

774. da **pînă ce n-a venit aici în sat** / *nu prea . . . mi-a venit a crede* / / (32).

— **pînă cît** (2 ex.)

Pînă cît introduce temporale în raport de simultaneitate; subordonata indică intervalul în care se desfășoară acțiunea din regentă (*pînă cît* = „cît timp", „atîta timp cît"):

775. **pînă cît . . . mai eram fecior** [. . .] / *mai umblam la fete seara* / (48)

776. am tot călătorit **pînă cît ne-o ținut picioarele** / / (74).

— **pînă că să** (1 ex.)

Singurul exemplu înregistrat (raport de posterioritate cu indicarea limitei) are o pronunțată nuanță finală:

777. da nu ne-a ținea viața pe noi / **pînă că să ajungem** *să ne vie el* [băiatul] *nouă acasă* / (44).

— **cum** (30 ex. = 3%)

a) Temporalele în raport de simultaneitate introduse prin *cum* au, de obicei, o nuanță modală sau cauzală:

778. eram băiat [. . .] *așa ca de* [. . .] *14 ani* / / **cum am văzut lucru iesta** / / (42)

---

[80] IORDAN 1947, 406, notează, ca „ardelenism caracteristic", un sens puțin diferit al lui *pînă cînd*: „pe cînd".

779. și / **cum intră el** / **și transpirat și obosit** / [. . .] *se șterge de sudoare pe față* / (41)

780. **cum m-am așezat în tren** / *m-o pus lîngă un geam* / / (73).

Majoritatea exemplelor noastre provin din graiuri nordice și vestice; punctele cartografice respective sînt însă prea puțin grupate pentru ca, pe baza a numai 10 atestări, să putem determina o arie sintactică.

b) Mai numeroase sînt atestările pentru temporale în raport de anterioritate imediată introduse prin *cum*:

781. și **cum au plecat în război** / *toți au murit acolo și ei* / / (46)

782. și **cum mi-o dat boambele** [= pilulele] **alea** / *de duminecă pînă joi m-o pus pe labe* / / (54).

Semnalăm următoarea construcție specific populară: temporala introdusă prin *cum* este intercalată între subiectul și predicatul regentei, subiectul fiind exprimat prin pronumele nehotărît *care*:

783. care **cum venea** / *se umpleau de tuș* / / (41)

784. care **cum or venit** / *hai la spăia* [= la proprietar] / (56).

De cele mai multe ori, anterioritatea imediată este subliniată de un corelativ adverbial[81] din regentă:

785. **„cum te-oi mișca** / *cum te-am curățit"* / / (11)

21. **cum a venit** [lupul] / *ș-a luat oaia* / *l-a și înhățat* [cîinii] / / (10)

786. **cum le vărsa** *a ș a se-nchega!* / / (13); v. și ex. nr. 20.

Spre deosebire de *cum* indicînd simultaneitatea, *cum* indicînd anterioritatea imediată poartă accentul în frază; corelativul din regentă este și el accentuat.

Repartiția geografică a temporalelor în raport de anterioritate imediată introduse prin *cum* este generală. Stilistic, circulația lor este limitată (GRAMATICA, § 805; M. AVRAM, 47).

— **cît** (24 ex. = 2%)

Adverbul *cît* introduce temporale în raport de simultaneitate, indicînd intervalul în care se desfășoară acțiunea din regentă:

787. „dumneata ești patrulă **cît o ține războiu"** / / (24)

788. ea în viața ei n-a . . . n-a zăcut / / **cît a trăit** / / (16).

---

[81] În sensul precizat de noi la p. 44—45.

Predicatul temporalei introduse prin *cît* poate fi identic cu predicatul regentei :

789. un lucrător de ceia [. . .] *a trăit bine cu o hutancă* // [. . .] *o umblat* **cît o umblat** / *la dînsa* / *ş-o lăsat-o* / / (42)

790. am venit **cît am venit** / / *apoi s-o rupt o roată* / / (61)

791. am stat acolo **cît am stat** / *şi vine moşu* [. . .] // *şi mă-ntreabă* (64).

Această construcţie, curentă în limba vorbită [82], exprimă un interval n e d e t e r m i n a t de timp. Topica frazei este, în mod obligatoriu, R + S. Analizînd contextul mai larg în care apare acest tip de temporală, se constată că ea nu ocupă poziţia de finală absolută : acţiunea din regenta astfel determinată este urmată (de obicei : întreruptă şi înlocuită) de o altă acţiune.

— **ce** (5 ex.)

Perfect sinonim cu *cît* în construcţia temporalei indicînd intervalul nedeterminat este pronumele relativ *ce* (cf. Iordan 1944, 262) :

792. şi stăm **ce stăm** *şi numa vedem că se ridică un aeroplan* / *de departe* / / [. . .] / / *şi mai stăm* **ce mai stăm**/ *şi numa . . . iar se ridică un aeroplan* / (7)

793. aud la rădăcina nucului / *ca cum ar plînge doi copii* //[. . .] *or miorlăit* **ce-or miorlăit** / *acolo* / *parcă plîng doi băieţi* / / *cînd* / *două pisici* / / (31).

Sinonimia dintre *cît* şi *ce* este pusă în evidenţă de un exemplu ca :

794. mama a rămas văduvă / / [. . .] *a stătut ea* **ce-o fi stătut** / **cît o fi stătut** / *şi s-a măritat* // (13).

Circulaţia acestor construcţii nu este limitată geografic. Din punct de vedere stilistic, frecvenţa lor în basme poate fi considerată caracteristică, în timp ce stilul ştiinţific sau cel administrativ le respinge.

— **de cîte ori** (2 ex.)

Locuţiunea conjuncţională *de cîte ori*, conectiv al temporalei iterative, a fost înregistrată numai de 2 ori în TD :

795. **de cîte ori ne-am dus** [la datornic] *n-am avut ce lua* (65)

---

[82] Neînregistrată de Gramatică, Ghetie şi M. Avram, dar semnalată de Byck (163—164) şi de Iordan 1944, 262.

796. **de cîte ori mă vede** / *ş-acuma tot rîde* (70).
În fraza populară, rolul ei este preluat de *cînd* (v. *supra*, p. 145).

Recapitulînd inventarul de elemente introductive ale temporalei, înregistrate în TD, şi comparîndu-l cu materialul oferit de alte studii, constatăm următoarele :

1) Raportul de simultaneitate, cu diferitele lui nuanţe, este exprimat cu ajutorul unui repertoriu bogat de conective : *cînd*, *pe cînd*, *dacă*, *pînă*, *pînă cînd*, *pînă cît*, *cum*, *cît*, *ce*, *de cîte ori*. Dintre acestea, *pînă cît* nu a mai fost semnalat pînă acum.

Nu am întîlnit, în TD, conectivele : *pînă ce*, considerat regional (GRAMATICA, § 806 A 2 ; M. AVRAM, 56), şi *pe cît*, utilizat în limba vorbită (M. AVRAM, 55). Lipsesc, de asemenea, *în timp ce*, *în vreme ce*, *cîtă vreme*, *cît timp*, *oricînd*, *pe măsură ce*, *în timp cît* [83], *în vreme cît*, atestate de GRAMATICA Academiei (§ 806) şi / sau de M. AVRAM (p. 53, 54, 55, 61). Calitatea lor de elemente c u l t e rămîne să fie confirmată de studii ulterioare.

2) Raportul de anterioritate, ilustrat printr-un număr mare de exemple în TD, este indicat de următoarele elemente introductive : *cînd*, *de cînd*, *după ce*, *(după ce că)*, *după că*, *dacă*, *cum*. Dintre acestea, *după ce că* şi *după că* au fost semnalate abia recent (BRÂNCUŞ, 36—37 ; BIDIAN 1972, 10, 12).

Nu am înregistrat, în TD, conectivele „populare" *cît* şi *unde* (GRAMATICA, § 805 ; M. AVRAM, 51)[84], nici pe cele „regionale" *cît ce* (GRAMATICA, § 805 ; M. AVRAM, 50, 51 ; GHEŢIE 1961, 156—un exemplu din nordul Crişanei ; ŢÂRA, 209), *numai cît* (atestat de GHEŢIE 1961, 156, în Dobrogea), *numai ce* (M. AVRAM, 50 ; atestat de GHEŢIE, 1976, 126), *cum ce* (M. AVRAM, 50). Nu apar nici *de îndată ce*, *imediat ce* [85], *odată ce*, *pe dată ce* ; *de*, *de cum*, *de pe*

---

[83] *În timpul cînd* (1961, 154 ; 1976, 126), *în timpul cît* (1976, 126) şi, pentru raportul de posterioritate, *pînă în timpul ce* (1976, 127), considerate de I. GHEŢIE locuţiuni (adverbiale?), trebuie analizate, credem, ca substantiv + atributivă : substantivul este articulat cu articol hotărît şi poate fi determinat de un adjectiv demonstrativ (*în timpul acela cît . . .*, în exemplele culese pe valea Bistriţei).

[84] I. GHEŢIE (1961, 156) a notat această valoare a lui *cît* în ALRT (unul din exemple apare, printr-o inadvertenţă, şi la p. 155, ilustrînd raportul de simultaneitate). *Unde* este atestat numai în poezia populară.

[85] Cf. însă *imediat cum*, înregistrat de noi în pct. 13 (v. ex. nr. 830).

cînd (GRAMATICA, § 805; M. AVRAM, 48, 49, 51), primele patru fiind, probabil, elemente c u l t e.

3) Raportul de posterioritate, mai slab reprezentat printre temporalele din TD, este marcat de: *pînă, pînă cînd, pînă ce, pînă că să, cînd* (+ conjunctiv), *pe cînd* (+ conjunctiv). Elementele regionale *înainte de ce* (GHEȚIE 1961, 157—Maramureș) și *înainte de să* (M. AVRAM, 40) nu le-am înregistrat, nici *pe cînd*, „pentru cînd", locuțiune cu „caracter popular" (M. AVRAM, 42). Lipsesc, de asemenea, *(mai) înainte (ca ...) să* (M. AVRAM, 39)[86] și *pentru cînd* (GRAMATICA, § 804; M. Avram, 42).

2. PARTICULARITĂȚI DE CONSTRUCȚIE

1) **Topica.** Privind subordonatele temporale în bloc, se remarcă predominarea netă a topicii S (subordonată) R (regentă) (cca 75% din totalul exemplelor)[87]. Ținînd seama de conectiv și de raportul temporal exprimat, putem aduce următoarele precizări:

a) Topica SR predomină pentru temporalele introduse prin *cînd, pe cînd, după ce, după că* și *dacă* (GRAMATICA, § 1087).

Menționăm că temporala poate fi intercalată în regentă, întotdeauna însă înaintea predicatului:

797. și ei **cînd tocam usturoiu ăla și pelinu ăla-n gură** [. . .] / *ei aproba!* / / (18); v. și ex. nr. 686, 698, 700, 718, 721, 725, 728, 742, 743, 747, 748, 749, 811.

De multe ori, termenul care precedă temporala este subiectul regentei, a c e l a ș i cu al subordonatei:

798. și v ă t a f u ăla **cînd da cu boata aia-n oală** / *făcea și oala praf* / *și găina murea* / / (3)

799. d r i c u dinapoi **cînd o dat acolea în țeve** / *numa așa s-o dus* / (51); v. și ex. nr. 694, 729;

de aceea, putem recunoaște cu siguranță o intercalare numai atunci cînd este marcată și de intonație:

800. da vaca / **cînd m-a văzut** *că stau acolo* / *un' s-a umflat ea colo așa* [. . .] (29)

---

[86] „În general tipul « înainte » nu este prea frecvent; mult mai folosită este construcția infinitivală corespunzătoare *înainte de a*". În TD am întîlnit o singură dată această construcție:

796 a. o-ngropat-o cu două săptămîni înainte de a ajunge eu acasă / / (73).

[87] Aceasta explică de ce am înregistrat mai multe temporale printre subordonatele fragmentare sau eliptice de regentă decît printre cele adiționale.

801. flăcăii / **cînd o auzit** / *nu ș'ce* / *de ! ca frate* / *om de . . . neam acolo* / [m-au cinstit] / / (38); v. și ex. nr. 749.

b) Topica SR este singura atestată în TD pentru temporalele introduse prin *cînd*

α) în raport de anterioritate imediată, marcat de un corelativ adverbial în regentă (v. p. 146),

β) construite cu conjunctivul și marcînd un raport de posterioritate imediată sau ireală (v. p. 146—147),

γ) în raport de simultaneitate și redundante din punct de vedere informațional (v. p. 148),

δ) în raport de simultaneitate sau de anterioritate imediată și depinzînd de o regentă elidată (v. p. 147—148); aceeași topică este obligatorie pentru temporalele în raport de anterioritate introduse prin *după ce că* și prin *cum* (GRAMATICA, § 1007).

c) Topica RS este predominantă în frazele conținînd temporale introduse prin *de cînd, pînă, pînă cînd* (GRAMATICA, § 1 007), *pînă ce* și *cît*.

d) Temporalele în raport de simultaneitate introduse prin *cît* sau *ce* și marcînd intervalul nedeterminat urmează regentei în toate exemplele noastre (RS).

2) **Coordonarea temporalelor.** Exemplele de temporale coordonate între ele nu sînt prea numeroase. În cele mai multe cazuri, conectivul nu se repetă în cea de-a doua propoziție, dependența față de regentă fiind marcată indirect, prin conjuncția coordonatoare:

802. **cînd mă duc ș-ajung în capu satului** / *auz că se scutură oaia cu clopotu* / / (67)

803. **cînd pleceau de pe-acasă** / **se mai duceau pe la apă mama** / **sau tata pleca în altă direcție** / *imediat iama la butoi* / (31)

804. **după ce i-a făcut otopsia și ni l-a dat acasă** / *n-am putut să-l mormîntăm* / / (14)

805. [. . .] *să stau* **pînă crește copilu și-l pui în picioare** / (69)

806. așa-i **dacă ești mai bătrîn și mergi cu pruncii pe cale !** / / (52); v. și ex. nr. 695, 706, 771.

Coordonarea se poate realiza și prin simplă juxtapunere (în cadrul aceleiași unități melodice):

807. **după ce l-am dus înlontru** [pe prizonier] **l-am predat** / *pe caporal l-a făcut sergent* / / (73)

808. **cînd venea valurile se-ntîlnea** / *sărea mai înalt decît casa* / / (38); cf. ex. nr. 803, unde temporalele coordonate sînt însă delimitate intonațional.

Raporturile sintactice nefiind marcate formal, frazele de tipul acesta se pretează și la altă interpretare: temporală + regentă + independentă (logic coordonată copulativ cu regenta). Exemplele nu sînt numeroase în TD.

Tot ca excepții trebuie considerate temporalele coordonate între ele și cu conectivul exprimat de două ori:

809. și **cînd am sculat capu și cînd am văzut-o** / *a rămas hainele toate* [pe jos] *și goană pe noi!* / (31)

810. eu nu-s tocmai rău așa de [ɛ] *scîrbă* / **cînd îmi dă unu un pahar de rachiu / sau cînd îmi dă unu un pahar de vin** / / (40).

3) **Completive și complemente.** Determinarea complexă a elementului regent, prin complemente și completive temporale, am înregistrat-o în mai puțin de 10% din frazele conținînd o subordonată circumstanțială temporală.

a) Dintre complementele de timp asociate propozițiilor temporale, cele exprimate prin nume sau adverbe cu sens autonom constituie mai puțin de jumătate din exemple. Ele apar atît în regente care precedă subordonata, cît și în regente care o urmează. Topica complementului în raport cu verbul regent și cu subordonata este variată; schemele înregistrate mai frecvent sînt:

— tTV[88]: *811. d i m i n e a ț a* **cînd o plecat de la mine** *o plecat direct . . . în Matei* / (73); v. și ex. nr. 718, 725, 728, 742, 764;

— TtV: *812. și* **cînd am venit la staul cu oile** / *s e a r a* / *a ieșit un grup de lupi* [. . .] / / (50); v. și ex. nr. 739, 782;

— VtT: *813. era î n t i m p u t o a m n e i* / **cînd se culegea poama** / / (30); v. și ex. nr. 741, 759;

— tVT: *814. t o t d e a u n a plînge* **cînd pleacă de la noi** / / (55); v. și ex. nr. 683, 771, 788.

Făcînd abstracție de poziția față de predicatul regentei, remarcăm că, în cca 75% din exemplele de acest tip, propoziția circumstanțială se plasează în urma complementului. Remarcăm de asemenea că, spre deosebire de situația constatată la subordonata locală, cumulul de complemente constituie o excepție:

815. a ieșit n o a p t e a afară / *î n t r e u n u și d o u ă* / **cînd umblă ielele** / (16).

---

[88] T = subordonată temporală; t = complement de timp; V = predicatul regentei.

b) Am încadrat în categoria complementelor temporale și adverbele și locuțiunile adverbiale *apoi*, *pe urmă*, *după aceea*, *de-acolea* (= „după aceea"), *acu(ma)*, cu o frecvență remarcabilă în TD; funcția acestora este nu atît de a preciza momentul acțiunii, cît de a asigura continuitatea narațiunii, indicînd în mod vag succesiunea momentelor ei[89]:

816. [sînt bolnav] *dar mînc bine / dar mînc eu de multe ori / dar slăbesc / / ș - a p ă i* **cînd o fost în . . . martie** *am fost la un* [. . .] *control la Lugoj / /* (54)

817. p e u r m ă **dac-a învățat șapte clase . . . / cînd a învățat ale șapte clase** *a dat examen* (4)

818. d u p - a i a **după ce a venit acolo** / [. . .] *am făcut mîncare* (17)

819. [. . .] *și plecam prin sat / / a c u m a* **cînd plecam prin sat** / *începeam să strigăm: „marfă! marfă! marfă! marfă!" /* (11)

820. [. . .] *mă odihneam o oră / [. . .] apoi plecam iar* [. . .] / / *a c u* **cînd venea noaptea** / *dacă eram într-o comună necunoscută / [. . .] nu te primea nimenea / /* (11); v. și ex. nr. 687, 710.

Complementele de timp de acest fel precedă întotdeauna temporala; în mod obișnuit, ele ocupă primul loc în frază, servind și ca semnal demarcativ între două enunțuri.

4) **Pronominalizarea temporalei.** În TD, cca 10% din temporalele înregistrate sînt pronominalizate în regentă prin adverbul *atunci*, mai rar *imediat* sau *de-amu*. Temporala și elementul pronominal fac parte din unități intonaționale diferite.

În majoritatea cazurilor, temporala (introdusă prin *cînd, după ce, dacă, cît)* este r e l u a t ă pronominal în regentă (p r o n o m i n a l i z a r e p r o g r e s i v ă):

821. **cînd am auzit fata strigînd** *„vai mămica mea" / a t u n c e a mi-a venit rău / /* (2)

822. **și cînd o murit socru-meu** / *nici a t u n c i nu mi-o fost urît / /* (51)

823. [mama a zis] *să stau pînă crește copilu / / [. . .] și* **dacă merge copilu-n picioare** / *a t u n c e a viu acasă / /* (69)

824. **după ce băusem vin** / *d e - a m u îmi venea alte . . . trăznăi în cap* (40)

---

[89] Vidarea semantică se remarcă mai ales la adverbele *apoi* și *acum*.

825. **„cum te-oi mișca" zice** / *„eu te achit imediat" zice* / / (11); v. și ex. nr. 10.

Pentru pronominalizarea regresivă (temporală anticipată pronominal) am înregistrat numai următoarele două exemple:

11. numa atuncea se oprea de nu plîngea / **cînd** [. . .] **vedea pe oarecineva** / / (49)

826. numai atunci nu zic [așa] / **cînd . . . ceva călătorie am** / (44).

Din punct de vedere semantic, pronominalizarea poate implica o subliniere, o singularizare a momentului redat în subordonată; în acest caz, adverbul pronominal este accentuat în frază. Neaccentuat în frază, adverbul este, din punct de vedere informațional, în mare măsură redundant; prezența lui pare să caracterizeze exprimarea orală. Am remarcat frecvența acestei construcții în textele provenind din Banat. Cele mai multe exemple de pronominalizare prin *atunci* redundant le-am înregistrat însă nu în corpusul nostru, ci în textele care descriu tehnici populare sau aspecte etnografice, culese din zona Porțile de Fier (COHUȚ și VULPE).

Aceleași adverbe care realizează pronominalizarea temporalei, neaccentuate în frază și deci cu o valoare semantică slăbită, pot preceda nemijlocit conectivul subordonatei *(cînd, pe cînd, cum)*, indiferent de poziția acesteia față de regentă; se creează astfel noi elemente introductive locuționale *(atunci cînd, atunci pe cînd, imediat cum)* (M. AVRAM, 62 *passim*):

827. **atuncea cînd m-am cununat** / *mi-o făcut nuntă* / / (56)

828. și și-n tratament eram **atunci cînd am plecat la spital** / (21)

829. ș-atuncea pe cînd să vină acasă s-o-mbolnăvit / (52)

830. **imediat cum i-a luat** / *a-ncuiat ușa* (13).

Mai greu de interpretat este statutul grupului *atunci cînd* în exemple ca următoarele, în care între cele două elemente se intercalează un termen al frazei sau un termen incident:

831. **atuncea eu cînd am auzit** *că-i vorba de mărit* [= măritat] / *m-am dus și m-am culcat* / (69)

832. **atunci caii cînd o văzut omu** *că-i jos* / *odată s-o* . . . [oprit] / / (46)

833. era **atuncea** *știi* **cînd nu era . . . cînd nu se căpăta . . . țucor** / (52).

5) **Temporala de reluare**. De curînd a fost semnalat un procedeu sintactic specific limbajului popular : reluarea unei propoziţii, de obicei principale, dintr-un şir de propoziţii coordonate redînd o succesiune ordonată de acţiuni, printr-o temporală marcată gramatical (BRÂNCUŞ; cf. BÎRLEA, 95). O astfel de temporală „de reluare", considerată fapt de stil, poate îndeplini în text funcţii diverse : subliniază importanţa acţiunii relevate, precizează raportul temporal „logic" dintre acţiuni sau este „determinată de pauza pe care o face vorbitorul în procesul de ordonare corectă în timp a acţiunilor; ca să nu piardă şirul logic, repetă ultima propoziţie, marcînd totodată, prin conjuncţie, şi raportul temporal de anterioritate" (BRÂNCUŞ, 35).

Deoarece, în proporţie de peste 10%, temporalele înregistrate de noi în TD reiau o propoziţie precedentă, am considerat utilă o analiză mai amănunţită a acestei categorii. Pe baza descrierii structurii acestor propoziţii şi a relaţiilor lor cu propoziţia precedentă, vom încerca o delimitare mai exactă a noţiunii de „temporală de reluare" şi o precizare a rolului ei în text.

a) Condiţia minimă, obligatorie pentru a recunoaşte calitatea „de reluare" a unei temporale, este identitatea lexicală a predicatului ei cu predicatul propoziţiei reluate. Criteriul acesta ne determină să excludem din categoria în discuţie exemple ca cele de mai jos, chiar dacă predicatele celor două propoziţii sînt sinonime parţiale :

834. am plecat înapoi la oi / / cînd m-am dus la oi acolo / găsesc trei piei de oaie / (22)

835. am venit acasă / dac-am ajuns acasă / mie mi-or trimes telegramă [. . .] (73)

836. a trebuit să vină afară să se pregătească să meargă acasă / / şi . . . cînd o ieşit afară / el o . . . ieşit liniştit / (48).

În TD, propoziţiile care reiau, odată cu predicatul, una sau mai multe determinări ale acestuia[90] sînt relativ frecvente :

837. eu şezînd acolo o ieşit o muiere afară / . . . **cînd a ieşit muierea afară** / . . . *mă vede pe mine acolo la geam* (57)

---

[90] Cele mai multe determinări reluate sînt determinări locale.

838. ne-am dus ajutor acolo // **acolo dacă ne-am dus ajutor** / . . . *îi topise p-ăia* (20)

839. a pus sacii în căruță / . . . *și* **dac-a pus sacii în căruț-a** *plecat* / / (26)

840. și p-ormă am venit la părinții mei // **dac-am venit la părinții mei** / *atuncea am stat* / / (55)

841. m-am dus la Gilău la târg / *cu un viț el* / / **dacă m-am dus la tîrg la Gilău cu un vițel** / [. . .] *m-a văzut un prieten* (71).

După cum reiese și din exemplele de mai sus, se ajunge adeseori la repetarea efectivă a întregii propoziții, lucru posibil, între altele, datorită structurii simple și lungimii reduse a propoziției din comunicarea orală (VULPE 1971 a, 235).

Identitatea lexicală a predicatelor este completată, în marea majoritate a cazurilor, de o identitate de mod și de timp [91] — v. ex. nr. 837—841. Cele două predicate pot fi la :

— indicativ perfect compus — v. ex. nr. 837—841 ; cca 75% din exemplele noastre ilustrează acest tip ;

— indicativ prezent (cu valoare de prezent istoric) :

842. și pun mîna pe el / / **cînd pun mîna pe el și-l hîțîn** / *ca masa asta !* (29) ;

— indicativ imperfect (cu valoare iterativă) :

819. [. . .] *și plecam prin sat* / / **acuma cînd plecam prin sat** / *începeam să strigăm* / (11).

Identitatea timpului gramatical nu este însă obligatorie :

843. satur [vacile] / [. . .] / *vin acasă* / / **cînd venii acasă** / . . . *făcui mîncare* / . . . *mîncarăm* / (17)

844. și numai ne lasă în vale / / **dacă ne-a lăsat în vale** *ne dă cam așa la stînga încolo* / / (7)

845. cînd am ieșit dintr-o casă [. . .] *jîndarii se băga din tîrnaț în tindă* / / **cînd s-o băgat ei** *o strigat la mine* (73).

Modul verbal poate varia și el, dar numai în limite stricte : un verb la conjunctiv prezent poate fi reluat la indicativ perfect compus :

688. m-am dus / *să satur vacile* / . . . **cînd am săturat vacile** / *viu acasă* / *fac focu* / (61).

b) Natura propoziției reluate. După cum reiese din exemplele citate, propoziția reluată este, de cele mai multe ori, principală ; ea poate fi indepen-

[91] Identitatea de persoană, respectiv identitatea subiectelor celor două propoziții, este, evident, obligatorie.

dentă sau regentă a altor propoziții (v. ex. nr. 836, 845, 854, 869). Și o subordonată poate fi reluată de o temporală; pe lîngă secvența dată ca exemplu pentru reluarea unui predicat la conjunctiv (ex. nr. 845), cf. și:

846. o trecut așa pîn-am fost de 22 de ani // **cînd am fost de 22 de ani** / *zice tatu către mine* [...] (62)

847. am stat pîn-o vint trenu // *și* **cînd o vint trenu apăi** / ... *ne-am suit în vagon* (63)[92].

c) Topica temporalei de reluare este fixă: ea ocupă totdeauna primul loc în fraza din care face parte[93].

d) Raportul temporal dintre subordonată și regenta ei și, implicit, dintre propoziția reluată și regenta celei care o reia este, în majoritatea cazurilor, un raport de anterioritate. Spre deosebire de textele din TDO analizate de Gr. Brâncuș, texte care, judecînd după exemplele citate în articol, sînt toate de tip „tehnologic"[94], materialul nostru cuprinde și temporale de reluare în raport de simultaneitate cu regenta:

848. am ajuns pînă la ... vremea căsătoriei // **pe cînd am ajuns** *să mă căsătoresc* / *eu nu mă gîndeam de căsătorit* (69)

849. eu nu m-am băgat înuntru / *numa* [= ci] *afară am șezut* // **cînd am șezut afară** *iute or venit la mine* / *să vadă* [...] (57).

Este interesant de remarcat că temporale de reluare în raport de simultaneitate au fost înregistrate și în texte narative folclorice. Între exemplele citate de O. Bîrlea (95), găsim:

850. Și vechilu cela o zis că era peste toți servitorii. **Cum era peste toți servitorii,** *iacă o venit într-o bună zi boieru.*[95]

---

[92] În aceste fraze (ex. nr. 846, 847), rolul temporalei de reluare nu este de a „restabili șirul cronologic al acțiunilor" (Brâncuș, 35): ordinea predicatelor în text coincide cu succesiunea acțiunilor în planul de referință, deoarece prima temporală (introdusă prin *pînă* și compusele lui) este în raport de posteritate față de regenta ei.

[93] Înțelegem aici prin frază unitatea sintactică formată dintr-o propoziție regentă și subordonatele ei (împreună cu eventualele subordonate ale acestora).

[94] În legătură cu dependența față de tipul de text a particularităților sintactice, cf. *supra*, p. 25—27.

[95] Transcriem literarizat (cu sublinierile noastre).

851. Şade el pe scaun, p o v e s t e ş t e c u s o r ă - s a. **Cum povestește cu soră-sa** [. . .] *iacă vine buzduganu-n poartă* [. . .].

e) Reluarea prin temporală poate fi i m e d i a t ă sau la d i s t a n ţ ă.

În cadrul reluării i m e d i a t e, distingem trei situaţii:

α) Temporala repetă toţi termenii propoziţiei reluate, începînd cu predicatul acesteia (şi, eventual, unul sau mai mulţi care precedă predicatul):

852. o luat [. . .] *ş-o-n d o i t g r ă t i i l e/* **după ce-o-ndoit grătiile** / *am ieşit şi eu* / / (38); v. şi ex. nr. 688, 819, 837, 839—844.

β) Nu toţi termenii primei propoziţii sînt repetaţi, astfel încît între cele două sintagme aflate în raport de reluare se intercalează un număr de determinanţi ai primului predicat, eventual chiar o propoziţie subordonată acestuia [96]:

853. o l u a t o litră de spirt sanitar / şi **după ce o luat** / *s-o băgat* [. . .] *la noi / ş-o băut mai mult de o sută de grame din litră / /* (53)

854. am d a t c h i o t / ca cum chiotim la munte: „uliu!" / / **şi cînd am dat chiot** / *am şi auzit ursoaica a mare / răcnind şi foroind / /* (2); v. şi ex. nr. 845.

γ) La începutul temporalei se intercalează un adverb (locuţiune adverbială) pronominal(ă) [97], care precizează raportul în timp dintre acţiunile exprimate de cele două coordonate, respectiv raportul dintre temporală şi regenta ei:

855. ş-am venit pîn-aci / / ş - a t u n c e a **cînd am venit aci** / *nu-mi spunea nime dară* [ce s-a-ntîmplat] / (52)— simultaneitate (cf. ex. nr. 819)

856. şi curgea [grîul] *şi umpleau sacii / ş - a p o i* **după ce umpleau sacii** / *plecau / /* (34)

857. i-a făcut otopsia / d u p - a c e e a / **după ce i-a făcut otopsia** / [. . .] *n-am putut să-l mormîntăm / /* (14) — anterioritate.

---

[96] Brâncuş, 36, vorbeşte, în asemenea cazuri, de reluare la distanţă.

[97] Prezenţa adverbului pronominal în propoziţia a n t e c e d e n t ă, relevată de Brâncuş, 35, nu interesează discuţia asupra temporalei de reluare, deoarece adverbele precizează situaţia în timp a principalei reluate în raport cu propoziţia care o precedă (şi nu cu cea următoare!): *854a. o scoatem, o limpezim în apă, o punem la uscat, ş - d u p - a i a o melităm. După ce-o melităm, alegem* [. . .].

Tipul acesta de construcţie se întîlneşte mai rar.

δ) Un caz particular al reluării imediate, întîlnit sporadic în TD, îl constituie inversarea topicii propoziţiei :

838. ne-am dus ajutor a c o l o / / acolo dacă ne-am dus ajutor [. . .] (20)

849. eu nu m-am băgat înuntru / numa afară am şezut / / cînd am şezut afară [. . .] (57).

Reluarea la d i s t a n ţ ă prezintă următoarele aspecte :

α) Propoziţia reluată este urmată de o propoziţie coordonată copulativă (legată prin *şi* sau, mai rar, juxtapusă), după care intervine temporala :

858. după aia a m v e n i t din război şi-am mai stat încă patru ani / / **cînd am venit** */ am găsit pe biată mamă refugiată* [. . .] (24)

859. v ă d e u foşnind la coada carului ceva / şi parcă se vede ceva / / **cînd am văzut eu** */ „bă ce dracu-i acolo?" / /* (31)

860. ş-am stat pîn-o a d u n a t e i convoiu mai mare / ne-o dus la Cîineni / . . . şi **după ce-o adunat ei . . . un trin mare bogat / de prizonieri** */ ne-o luat* [. . .] (37).

β) Propoziţia reluată este separată de temporala de reluare printr-o propoziţie (o frază), independentă gramatical de cea dintîi, sau chiar printr-un pasaj mai lung :

861. noaptea a s u n a t m o b i l i z a r e a / / dimineaţa am şi plecat / / **cînd a sunat mobilizarea** */* [. . .] *frontu . . . începuse de la C. /* (20)

862. a crescut mare / / şi l- o - n s u r a t / / da era slab / şi slab / şi slab / / **după ce l-o-nsurat** *nici n-o trăit /* (56)[98]

863. [tatăl] *o v e n i t / / şi ea nu s-o băgat înuntru / de frică / că vine . . . aia / ea nu o ştiut-o / decît o văzut ceva mozgîndeaţă aşa / / şi . . . el* **cînd o venit** */ zice către ea* [. . .] (56).

Adeseori, intercalările au un caracter parantetic :

864. ş - a m d a t p e s t e . . . u n [ε] *l u p / tata nu mă lăsa să mă duc acolo / aşa vreau să spun de-ntîmplare / / aşa / / n-am ştiut că este . . . lup / / la mărăcine era / /* **cînd am dat peste el** */ a sărit în pieptu iepii* (27).

Remarcăm că în cazul temporalelor de reluare situate la distanţă, neconcordanţa de mod şi de timp între cele

---

[98] Prezenţa lui *da* nu implică, cu necesitate, existenţa unui raport de coordonare.

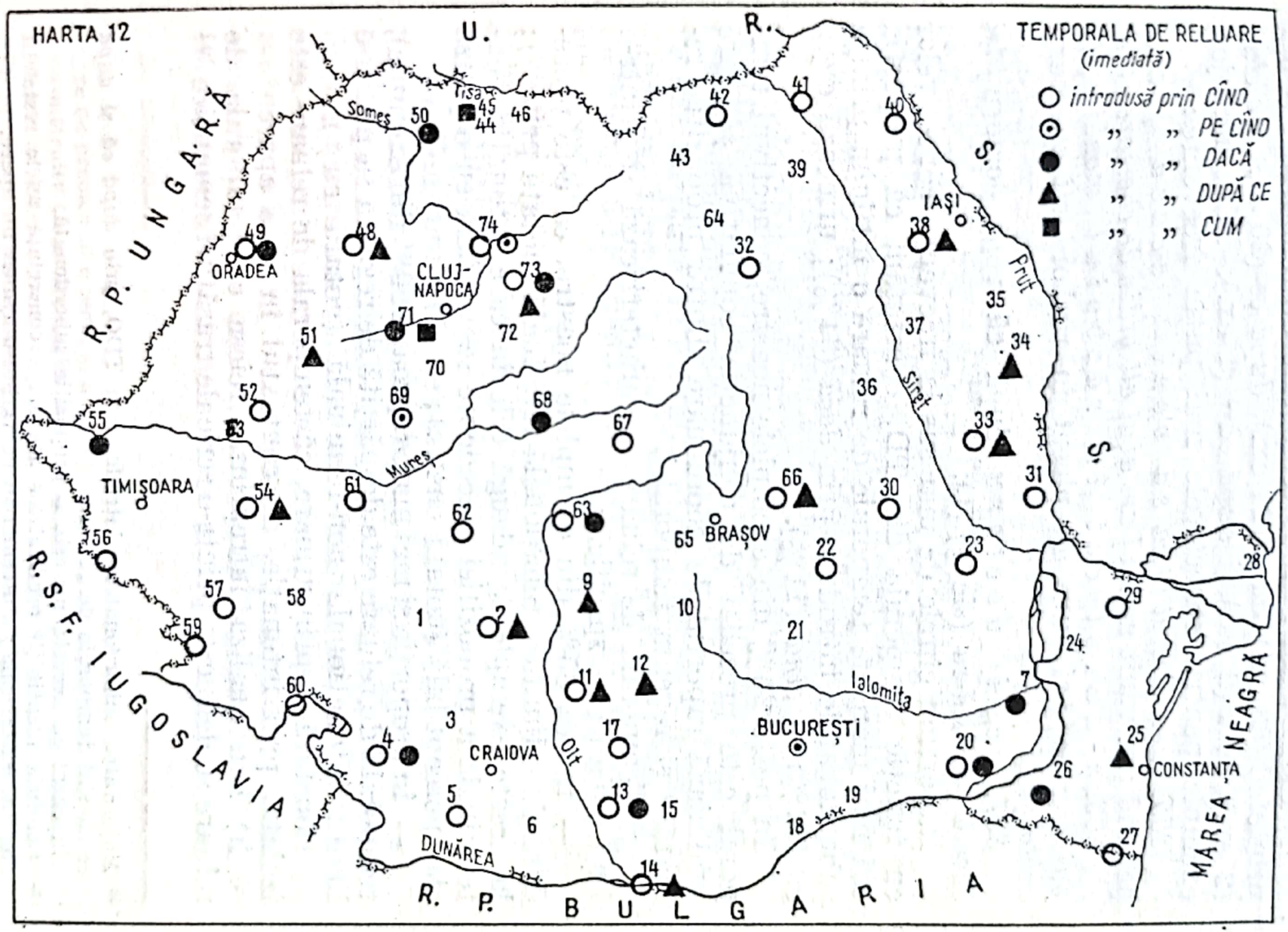
HARTA 12
TEMPORALA DE RELUARE
(imediată)
introdusă prin CÎND
„ „ PE CÎND
„ „ DACĂ
„ „ DUPĂ CE
„ „ CUM
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIŞOARA
BRAŞOV
IAŞI
BUCUREŞTI
CRAIOVA
CONSTANŢA
Tisa
Someş
Mureş
Olt
Ialomiţa
Siret
Prut
DUNĂREA

două predicate este mai frecventă decît în cazul reluării imediate.

f) În TD, am întîlnit temporale de reluare introduse prin *cînd* (63 ex.), *dacă* (24 ex.), *după ce* (20 ex.), *pe cînd* (2 ex.), *cum* (2 ex.) și *după că*[99] (1 ex.). Dăm, mai jos, exemple pentru conectivele mai puțin frecvente:

865. ne-o liberat / / ca s ă v e n i m a c a s ă / / apoi **pe cînd am venit acasă** / *am avut alt ordin de chemare* / (74)

866. ș - a u p l e c a t î n r ă z b o i u l mondial / în paisprezece / / și **cum au plecat în război** / *toți au murit acolo și ei* // (46)

867. v e n i d o c t o r u / **după că veni doctoru** / *își chemă nevastă-sa* (sic !) / (1).

Raportînd cifrele de mai sus la frecvența conectivelor cu funcție temporală din TD, constatăm că proporția cea mai mare de temporale de reluare o întîlnim printre subordonatele introduse prin *dacă* (34%); urmează *după ce* (22%) și *cînd* (11%).

În peste 20% din exemplele noastre, conectivul temporal este precedat de conjuncția copulativă *și*, care subliniază raportul de coordonare dintre propoziția reluată[100] și regenta temporalei.

g) Temporala de reluare se caracterizează și printr-o i n t o n a ț i e specifică:

— în cca 85% din exemplele noastre, ea este precedată de o limită intonațională terminală (notată prin / /); la aceste exemple se adaugă cele în care intonația non-terminală a propoziției precedente se asociază cu o pauză clar perceptibilă (notată cu . . .);

— în proporție și mai mare (aproape 90% din exemple), temporala de reluare este despărțită de regenta sa printr-o limită intonațională non-terminală (notată cu /).

Constatăm, prin urmare, că temporala de reluare este izolată, prin intonație, de contextul în care apare.

h) Din analiza întreprinsă, reiese că temporala de reluare se definește printr-o serie de trăsături semantice [101]

---

[99] Majoritatea subordonatelor introduse, în TDO, prin *după că* și *după ce că* sînt temporale de reluare.

[100] În cazul că aceasta nu este o propoziție subordonată.

[101] Condiția identității predicatelor are drept consecință unele restricții de natură lexicală: am remarcat că verbul *a ajunge* nu apare, în TD, ca predicat al unei temporale de reluare; temporalele avînd acest predicat sînt precedate, de obicei, de verbe ca *a pleca, a se duce, a veni* (v. ex. nr. 835). Sînt, de asemenea, rare temporalele de relua-

Scanned with OKEN Scanner

(identitate, parţială sau totală, cu o propoziţie precedentă), sintactice (topică, limitarea raportului temporal la simultaneitate şi anterioritate, reguli de concordanţă a timpurilor, preferinţa pentru anumite conective) şi intonaţionale, ca o subspecie a subordonatei temporale.

Pentru a ne explica f r e c v e n ţ a ei în comunicarea orală (nenormată), precum şi pentru a-i determina r o l u l în text, este necesar să luăm în consideraţie modul specific în care această subordonată este utilizată de către cei doi factori principali ai comunicării: emiţătorul şi receptorul.

Pentru emiţător, repetarea unei propoziţii sub forma unei temporale reprezintă, din punctul de vedere al concentrării intelectuale, un efort minim. Vorbitorul neinstruit, deci cu preferinţe pentru formele concrete de exprimare, evită, prin reluarea *tale quale* a propoziţiei, pronominalizarea ei prin adverbe ca *atunci*, *după aceea* sau *acolo*. (Nu ne referim aci la pronominalizarea temporalei în regenta ei, ci la substituirea unei propoziţii printr-un adverb pronominal anaforic din enunţul imediat următor). Pe de altă parte, în calitatea ei de repetare a unui enunţ cunoscut, temporala de reluare îl ajută pe receptorul mesajului să se orienteze în text, îi oferă puncte de referinţă sigure.

Rolul în text al temporalei de reluare variază după cum procedeul în chestiune este orientat, cu precădere, spre emiţător sau spre receptor.

α) Din punctul de vedere al r e c e p t o r u l u i, temporala de reluare reprezintă un mijloc de o r g a n i z a r e a textului, a cărui coerenţă o asigură. Funcţia de organizare a textului apare evidentă mai ales la temporalele distanţate de antecedentele lor (GHEŢIE 1976, 225): lanţul principală [102] . . . temporală + principală . . . temporală + principală etc. urmăreşte firul principal al naraţiunii, care altfel ar risca să se piardă în mulţimea deta-

---

re cu predicatul *a vedea* şi *a auzi*; în naraţiunea populară temporalele construite cu aceste verbe marchează, de obicei, schimbarea persoanei care acţionează; ele r e z u m ă, în acelaşi timp, pasajul anterior. Cf., totuşi: 868. *mi-am ţinut curaju / pîn-am auzit fata* / / **cînd am auzit fata** *strigînd* [. . .] / *atuncea mi-a venit rău* / / (2).

[102] În acest moment al analizei, distincţia dintre regentă şi independentă nu interesează.

liilor aglomerate de povestitor. Pentru ilustrarea acestei afirmaţii, vom cita un pasaj mai lung dintr-un text cules din Racşa (50):

869. apoi / . . . cînd o fost odată / a m a u z i t că zbiară o capră / / eu aceea am zis către ceilalţi că e barza mea / capra mea / / era o capră tare frumoasă / / avea coarne şi cu un bumb la o ureche / / numa la o ureche a avut un bumb / şi la grumaz / dedesupt / / **ş-apoi dacă m-am dus**[103] */ a m v ă z u t că capra a picat acolo la a lu Racoş / în apă / / o mers / o fo ghiaţă tare subţire / ş-o mers pînă la mijlocu gheţii / şi s-o rupt cu ea / / ş-apoi ea a picat acolo / /* **cu cînd o am văzut** */ numa m - a m d u s şi eu pe ghiaţă / nu m-am uitat că-i subţire / /* **şi cînd m-am dus** */ o a m p r i n s d e c o a r n e dacă am sosit la ea / şi* **cum am tras de coarne**[104] */ eu am că* [k] *picat şi eu acolo-n apă / s-o rupt cu mine gheaţa / /* [. . .] *eu am rupt gheaţa cu mînurile / pînă la ţărmure / ş - a m i e ş i t / /* **dac-am ieşit** */ capra a fost aproape de mal / /* [. . .] (cf. ex. nr. 863, 864).

Credem că numai în a c e s t sens se poate vorbi de utilizarea temporalei de reluare din „nevoia de a se sublinia importanţa, în ansamblul contextului, a acţiunii reluate" (BRÂNCUŞ, 35).

Aceeaşi funcţie de organizare a textului, în sensul sublinierii succesiunii acţiunilor, este predominantă într-un pasaj ca cel de mai jos, construit dintr-un lanţ aproape continuu de principale reluate de temporale:

870. da copacu era în marginea rîpei / / a malului / / [mama] *a tras o dată la ea / / a m a i t r a s o d a t ă î n c o l o / / ea vedea că pîrîie de-acuma creanga şi-i gata ca s-o rupă / /* **cînd mai trage o dată încolo** */ a p o c n i t / /* **cînd a pocnit** */ p e e a a z v î r l i t - o / /* **cînd a azvîrlit-o** */ în rîpă / era un copac de fag / retezat cu beschia / / aşa / / şi era neted ca masa / /* **cînd a azvîrlit-o pe mama** */ a căzut drept pe . . . buturuga aceea acolo jos / /* (30).

β) În actul vorbirii, temporala de reluare imediată reprezintă, pentru emiţător, un moment de odihnă, în cursul căruia îşi poate îndrepta o parte a atenţiei spre

---

[103] Un element al lanţului lipseşte: **cînd am auzit / m-am dus.*

[104] Nu este vorba, aici, de o temporală de reluare propriu-zisă, predicatele nefiind identice; identic este, în schimb, determinantul predicatului, *de coarne.*

elaborarea ulterioară a mesajului (BÎRLEA, 95; BRÂNCUȘ, 35). Limitele sintactice mai stricte în care se realizează reluarea imediată (comparativ cu aceea la distanță) reflectă, probabil, tocmai apariția ei oarecum mecanică în fluxul vorbirii. Prin aceasta, temporala de reluare se aseamănă, de multe ori, cu cuvintele și construcțiile incidente, devenite ticuri verbale (individuale sau generalizate) și menite să mascheze momentele de neatenție ale vorbitorului. Cu alte cuvinte, temporalele de reluare pot avea rolul unor e l e m e n t e r e d u n d a n t e. Este semnificativ faptul că reluarea redundantă a unei propoziții este adeseori precedată sau urmată de o pauză în vorbire (v. ex. nr. 872).

Pentru ilustrarea acestei situații, dăm mai jos două fragmente de text în care temporalele de reluare abundă. Dacă, în primul citat, ele își mențin valoarea temporală, în cel de-al doilea rolul de „escală" în text a multora din aceste subordonate este predominant:

871. [în primul război mondial] *a m v i n t î n B r ü n n / / și* **cînd am venit în Brünn** */ era* [k] *a vint . . . băieții care era de anu meu / de-acasă / / ne-am* [ε] *împreunat cu ei acolo și ne-am apucat de instrucție / / noi la trei zile . . . cînd am ieșit la cîmpu de instrucție două* [k] *trei zile-am ținut teorie în cazarmă / și-ntr-a patra zi a m i e ș i t la instrucție / /* **cînd am ieșit noi** *știam toată instrucția / / [. . .] la 11 a m v i n t l a r a p o r t / și* **cînd am vint la raport** *ne-o dat 21 de zile concediu / / ș - a m v i n t a c a s ă / /* **cînd am vint acasă** *nu mai era băieți pe-acasă* [. . .] / / (63)

872. era un om aicea ș-avea mașină de lînă / / mașină de . . . de tras lînă / / și s-a dus la Cernavoda / / s - a m u t a t la Cernavoda / la o r a ș / / **dacă s-a mutat la oraș** */ un vecin / un vecin d-acolea / nu stă departe de el / / s-avea bine / b i n e s - a v e a c u e l ! / /* **dacă s-avea bine** */ . . . cam se ținea de! cam după . . . el / / [. . .] acuma-ntr-o seară / [. . .] prietenu lui ăla bunu / sub seară că să ducă la moară la Cernavoda / / a p u s s a c i i - n c ă r u ț ă / . . . și* **dac-a pus sacii-n căruț-a** *plecat / / și / a dus sacii la moară / s-a dus și l-a luat pe el / și l-a suit / în căruță / nu știu cu ce minciuni . . . l-a suit în căruță / fel de fel de versiuni / / l - a s u i t î n c ă r u ț ă / și* **dacă l-a suit în căruță** */ . . . a venit cu el încoace spre sat / [. . .] / / și pe drum trebuie că l-a omorît / / [. . .] / / l-a o m o r î t*

p e d r u m / . . . și **dacă l-a omorît pe drum** / *s-a dus . . . să-l puie pe linia ferată / să zică că l-a călcat trenu / /* (26) [105].

Reluarea de acest tip se extinde, în majoritatea cazurilor, și asupra determinărilor verbului.

Ținînd seama de lipsa de spontaneitate a textelor tehnologice și de efortul intelectual depus de vorbitor pentru realizarea lor (cf. *supra*, p. 26), considerăm că frecvența temporalei de reluare în acest tip de texte (BRÂNCUȘ, 35) se explică, în primul rînd, prin natura ei de element redundant. În calitatea ei de t e m p o r a l ă, subordonata marchează, evident, succesiunea acțiunilor; rolul ei specific, decurgînd din r e l u a r e a unui enunț anterior, este însă acela de element redundant.

La capătul acestor considerații, putem trage concluzia că temporala de reluare reprezintă un procedeu compozițional, specific comunicării orale de factură populară, caracterizat printr-un număr de particularități structurale și avînd două funcții de bază: aceea de mijloc de organizare a narațiunii și aceea de element redundant. După părerea noastră, procedeul poate fi considerat un fapt de stil, în măsura în care caracterizează varianta nenormată a limbii în opoziție cu varianta normată a acesteia; prin frecvența sa în text, el poate caracteriza stilistic textele tehnologice în opoziție cu cele narative sau, la rigoare, modul individual de exprimare al unui vorbitor. Dacă înțelegem, însă, prin *stil* rezultanta unor factori subiectivi (BRÂNCUȘ, 37), a unor intenții, nu credem că temporala de reluare se încadrează în noțiunea de „fapt de stil".

Temporala de reluare se dovedește, de asemenea, inoperantă pentru caracterizarea sintactică a graiurilor dacoromâne. Curentă în toate aceste graiuri (cf. harta 12), ea este un element p o p u l a r.

★

Din analiza subordonatei temporale, așa cum se prezintă ea în TD, reținem următoarele c o n c l u z i i:

1) Temporala se dovedește cea mai frecventă propoziție dintre subordonatele circumstanțiale.

---

105 Întregul text se caracterizează, din punct de vedere stilistic, printr-o deosebită încetineală a desfășurării: repetițiile abundă, obligînd narațiunea să bată pasul pe loc. Ar trebui, poate, menționată situația oarecum specială în care s-a făcut înregistrarea: povestitoarea manifesta rețineri în relatarea unei crime al cărei autor, după ispășirea pedepsei, locuia în casa vecină.

Scanned with OKEN Scanner

2) Inventarul de conective care introduc acest tip de subordonată, utilizate în mod curent în TD, este mai redus decît acela al exprimării normate (varianta scrisă) (GHEȚIE 1961, 172). Cu toate acestea, exprimarea nenormată orală are posibilitatea de a exprima un număr mare de nuanțe ale raporturilor temporale. Se poate vorbi, mai degrabă decît de lipsă de mijloace, de o lipsă de interes a vorbitorului popular pentru precizarea acestor nuanțe. În această privință, sintaxa textelor dialectale se apropie de aceea a textelor vechi (M. AVRAM, 62).

3) Preferința graiurilor populare pentru conjuncțiile simple, relevată de GHEȚIE (1961, 158), se verifică în materialul nostru.

4) Frecvența redusă a pronominalizărilor temporalei, remarcată de M. AVRAM (63) pentru limba contemporană, se confirmă în TD.

5) Am înregistrat o serie de construcții sintactice populare: temporala de posterioritate imediată (ireală) introdusă prin *cînd să* (cu varianta dialectală *pe cînd să*); temporala de anterioritate introdusă prin *dacă*; temporala de posterioritate introdusă prin *pînă (pînă să)*, care nu marchează limita acțiunii din regentă; temporala de simultaneitate marcînd un interval nedeterminat, introdusă prin *cît*, *ce*; temporala de reluare.

6) Unele construcții temporale au o arie de răspîndire limitată, constituind fapte sintactice dialectale. Așa sînt: temporala introdusă prin *cînd*, redundantă semantic; temporala de simultaneitate introdusă prin *pe cînd*, al cărei predicat redă o acțiune momentană; temporalele de simultaneitate introduse prin *pînă*, *pînă cînd*, *pînă cît*; temporalele de anterioritate introduse prin *după ce că*, *după că*.

SUBORDONATA MODALĂ
(177 ex. = 3,5%)

GRAMATICA Academiei (§ 820) distinge, după conținutul lor, mai multe subclase de propoziții modale: propoziția de mod propriu-zisă (care, la rîndul ei, poate exprima conformitatea calitativă sau cea cantitativă), propoziția comparativă (de egalitate sau de inegalitate), propoziția comparativă condițională și propoziția de măsură pro-

gresivă[106]. Fiecare dintre aceste subclase dispune, în exprimarea normată, de un număr de conective specifice (pe lîngă cele comune modalei propriu-zise și comparativei: *cum*, *precum*, *după cum*, *cît*) (GRAMATICA, § 822, 823, 824, 827, 828, 830, 831, 835, 839). Vorbitorul neinstruit se dovedește, și în acest caz, prea puțin preocupat de marcarea formală a nuanțelor de conținut; într-adevăr, propoziția comparativă dispune, în TD, de conective specializate numai pentru exprimarea raportului de inegalitate[107], iar comparativa condițională are un singur conectiv propriu. Pentru a scoate în evidență această situație sintactică, proprie exprimării populare, vom grupa exemplele noastre în funcție de elementul introductiv al subordonatei, specificînd, de fiecare dată, cărei categorii de conținut îi corespunde. Este de la sine înțeles că, în afara exemplelor ilustrative alese, există și propoziții greu de clasificat, tocmai datorită ambiguității conectivului lor.

— **cum** (90 ex. = 51%)

În TD, *cum* reprezintă conjuncția modală tip (GHEȚIE 1961, 169).

a) *Cum* introduce, în majoritatea cazurilor, modale propriu-zise:

873. „tu trebuie să cînți . . . **cum îți dă comanda**" / / (40)

874. cînd o fost cazu de-am cerut mireasa / apoi . . . așa o am cerut / că nu și [= să] *plîngă* **cum se plînge** / *numa . . . numa se băteau de-olaltă* / (49)

875. i-a făcut douăsprezece raze / [. . .] *cu curent electric* / **nu știu cum** / (30) (cf. DRAȘOVEANU, 245—246)

876. și deasupra [adăpostului] *era . . . pămînt și iarbă verde* / [. . .] / *ca să nu . . . observe . . . cu aviația sau* **cine știe cum** / / (20).

Între propozițiile modale și cele cauzale introduse prin *cum*, trecerea se face gradat, sensul de bază fiind, uneori, greu de distins de cel secundar:

877. [un cal] *o rămas mai napoi / ș-unu o fost mai nainte /* **cum o fost legați** / / (60)

---

[106] GUȚU ROMALO 1973, 187—190, propune o altă clasificare, restrîngînd considerabil sfera „poziției" circumstanțial de mod.

[107] Și în varianta normată a limbii române, aproape toate conectivele propoziției comparative de egalitate coincid cu cele ale modalei propriu-zise (GRAMATICA, § 822, 823, 837, 838).

878. **cum venea aici pe sub coasta asta** *lor li se părea că pe-aicea-s camuflați* / (32).

În cadrul circumstanțialei modale introduse prin *cum*, semnalăm două construcții particulare, curente în comunicarea orală dar neînregistrate în gramatici (deși au pătruns în stilul literaturii beletristice):

α) Modala, redusă, în exemplele noastre, la conectiv și predicat [108], determină un adjectiv precedat de adverbul *așa*:

879. da a ș a betegoasă **cum îi** / *da copii face mereu* // (62)

880. am dus-o bine [cu bărbatu-meu] *și a ș a sărac* **cum o fost** // (61).

Subordonata situează termenul determinat *(betegoasă, sărac)* într-un raport concesiv față de regentă *(face copii, am dus-o bine)*, raport subliniat, în exemplele noastre, prin conjuncția adversativă *da* din regentă (GRAMATICA, § 736, 863) sau prin adverbul *și* din subordonată (element component al mai multor conjuncții compuse concesive — GRAMATICA, § 861). Sensul concesiv, condiționat de prezența adverbului *așa*, ne-a împiedicat să includem exemplele de mai sus în categoria modalelor care „explică o calificare exprimată printr-un adjectiv sau adverb, subliniindu-i existența", de tipul: *Biata baba mea, bună, rea cum este, tot*[109] *a știut ce-mi trebuie la drum* (Creangă) (GRAMATICA, § 822, cf. SANDFELD și OLSEN 1960, 211). Nici încadrarea construcțiilor în discuție printre concesivele propriu-zise (de tipul: *Și cumu-i de păcătoasă / Tot se crede că-i frumoasă* — GRAMATICA, § 801) nu ni s-a părut oportună, deoarece ne-ar sili să admitem posibilitatea plasării unui conectiv subordonator în interiorul propoziției pe care o „introduce"[110].

---

108 Structura subordonatei poate fi mai complicată; cf. versurile lui Coșbuc: *Așa săracă cum e ea / Aș vrea s-o știu nevasta mea / (Numai una).*

109 Prezența, în regentă, a corelativului *tot* conferă și acestui exemplu o nuanță concesivă.

110 Ce e drept, în GRAMATICĂ nu se afirmă nicăieri, în mod explicit, topica fixă — la începutul propoziției — a tuturor conectivelor subordonatoare. Situația reiese însă, în mod implicit, din semnalarea excepțiilor de la această regulă (§ 352, 998, 1 000 — privind coordonarea, 1001, 1002, 1004 — privind subordonarea).

Scanned with OKEN Scanner

Dificultatea clasificării subordonatelor menționate mai sus demonstrează, o dată mai mult, imposibilitatea de a încadra totalitatea structurilor exprimării orale în schemele oferite de gramatica academică, normativă.

β) Predicatul subordonatei este identic — din punct de vedere lexical și gramatical[111] — cu al regentei (IORDAN, 1944, 238, 239; BYCK, 164); topica în frază este RS (subordonata poate fi, eventual, urmată de determinanți ai predicatului regentei):

881. de-abia l-am ridicat [peștele] *cît o fost în apă / l-am ridicat cu* **cum l-am ridicat** / *da cînd am ridicat . . . mai sus / o pocnit bețele / /* (40)

882. apoi zisei / „tată! să-l duci de-aci / să nu-l mai văd / / [. . .]" / / apoi . . . îl duseră **cum îl duseră** / / (61)

883. no . . . asta trecea **cum trecea** / / *în ceea zi / mă-ntreba domnișoara / [. . .] / „no / Vasile / să te vedem cum ai învățat la armetică?" / /* (62)

884. „amu nu știu cum îs cum nu-s / da eu nu poci mere" / / am venit **cum am venit** *pîn-acasă / m-am pus cu capu aci pe masă / [. . .]* (71).

Construcțiile de felul acesta exprimă o determinare modală imprecisă; ele sînt semantic echivalente cu expresia *de bine de rău* sau cu adverbul nehotărît *cumva*. Prin particularitățile lor sintactice și semantice, aceste modale tautologice trimit la temporalele de tipul *o umblat cît o umblat, stăm ce stăm* (v. *supra*, p. 161). Spre deosebire de acestea din urmă însă, prezența unei modale nedeterminate nu dă indicații asupra contextului imediat următor (cf. exemplele noastre, citate, intenționat, în contexte mai largi).

b) Modale comparative de egalitate:

885. dar de frica lupului / [oaia] *o leșinat* / **cum leșină un om de spaimă** / / (36)

886. venea **cum stă păru-n cap** / *așa venea armată* / (24)

887. [mistrețul avea niște colți] *ascuțiți* / **cum îi pila** / *în trei dungi* / (60)

888. și se ducea **cum e trenul** / *la deal* / (12).

Ultimele două exemple ilustrează o construcție specific populară: predicatul modalei este un predicat nomi-

---

[11] Identitatea gramaticală a predicatelor distinge acest tip de subordonată de modalele exprimînd „conformitatea cu regula generală" (GRAMATICA, § 821), ca în ex. nr. 874.

nal, cu copula la persoana a treia singular a indicativului prezent; numele predicativ este interogativul *cum*, iar subiectul termenul cu care se compară; termenul comparat poate fi subînțeles (cf. ex. nr. 888); propoziția comparativă comută cu un complement de mod comparativ, constituit din a c e l a ș i termen de comparație precedat de adverbul comparativ *ca (și)*. Afirmația noastră, referitoare la caracterul popular al acestui tip de comparativă, se bazează pe constatarea că singurele exemple similare întîlnite în cursul unui sondaj în texte literare [112] sînt extrase din opera lui Creangă:

— *Fiul craiului*, [...], *făcîndu-se atunci roș* **cum îi gotca**, *iese afară în grădină* [...] (GRAMATICA, § 826)

și a lui Cezar Petrescu (acesta din urmă într-un context legat de viața rurală):

— *Sfărmîndu-și ... lopețile în pămîntul tare* **cum e cremenea** (DA, s. v. *cum*).

Pe de altă parte, locul de proveniență al exemplelor noastre (Muntenia, Banat, Bihor, la care citatul din Creangă adaugă Moldova) dovedește că circulația acestei construcții nu este limitată geografic.

c) În două puncte cartografice situate în Crișana, am înregistrat comparative ireale [113] introduse prin *cum*:

14. **cum ai țipa o videre** [= căldare] **de apă pe el** / *așa i s-o-ncărcat ochii de lacrămi* / / (49)

889. n-am simțit nimica / decît numa o greutate așa pe spate oarecum / **cum m-ar apăsa ceva ... așa forțat** / / (51)

890. **cum ai băga aici iară ... la inimă cuțitu** / *așa mă durea* / / (51)

891. s-o spart / în vo ... cinci șase locuri / **cum ar fi buboi** / (51).

Construcția fiind curentă în limba veche (DA, s. v. *cum*; M. AVRAM, 133—134), atestările actuale ar putea fi un arhaism sintactic, păstrat într-o zonă cunoscută pentru caracterul ei conservator.

---

[112] Am analizat modalele comparative date ca exemple în DA, s. v. *cum*, GRAMATICA, § 826—833, NICOLESCU și A. Nicolescu, *Analize gramaticale*, Biblioteca școlarului, București, Editura Ion Creangă, ed. a II-a, 1971.

[113] Considerăm această denumire mai adecvată decît aceea de *comparative condiționale*, adoptată de GRAMATICĂ (§ 834): raportul lor față de regentă nu implică o condiție, după cum nici construirea lor cu modul condițional nu este absolut obligatorie (GRAMATICA, § 837).

Scanned with OKEN Scanner

— **ca cum** (21 ex. = 12%)

Locuțiunea *ca cum*, înregistrată de GRAMATICA Academiei (§ 835) și de Mioara AVRAM (p. 134; atestări din sec. al XVII-lea și al XVIII-lea) numai ca element introductiv (învechit și popular) al modalelor comparative ireale (v. și ȚARA, 210), se întîlnește, în TD, și în alte subspecii de modale:

a) Modale propriu-zise:

892. cînd am văzut că nu-i mai văd pe ei [= pe urși] / [...] / *am dat chiot* / **ca cum chiotim pe la munte**: *„uliu!"* / / (2) [114]

893. ne-am făcut vîrzoabe / **ca cum v-am povestit** *că pui un vîrzob* / (60).

b) Modale comparative reale de egalitate (cf. GHEȚIE 1961, 167; 1976, 130; BIDIAN 1972, 15):

894. el ședea cu grebla știi așa... rezimat **ca cum șade ciobanu** / (16)

895. cum o fost zăpada mare / *cum o ajuns cu burta el* [= mistrețul] *prin zăpadă* / *o făcut o dîră* **ca cum tragi un lemn** / **după boi** / / (60)

896. da tremuram **ca cum tremură... crengile pe copac** (40).

c) Izolat, am întîlnit o comparativă de inegalitate introdusă prin *ca cum* [115]:

898. ș-așa muncă era atuncea acolo / *de... mai rău* [k] *mai tare eram obosiți* **ca cum lucră acuma robii** / / (69).

d) Comparative ireale:

899. [cumătrul] *o picat în apă* / / *și cînd l-am umflat* **ca cum ai umfla un pui de găină** / *și l-am zvîrlit la deal* / *... de frică!* / / (38)

900. îi spuneam: „mă asta-i atîta" / **ca cum ar fi acu la un magazin** / / (11); v. și ex. nr. 156.

Circulația modalelor introduse prin *ca cum*, neadmise de aspectul normat al românei actuale, nu este limitată geografic. Construcția are, deci, un caracter p o p u l a r.

— **ca cînd** (7 ex.):

a) Modale reale (comparative?):

901. am făcut castronul ăla **ca cînd îl făcea bucătaru** *de plin* / / (68)

---

[114] Acțiunea povestirii petrecîndu-se pe munte, comparativa nu conține, credem, o comparație, ci exprimă „conformitatea calitativă cu regula generală".

[115] Cf. și exemplul din TDO, citat de Bidian (1972, 15):
897. Și atunci fierbe mai iute **ca cum fierbe** *cînd îl pui cu apă.*

902. [moroiul] *dacă era om şi murea cu nevastă / intra ca omu /* **ca cînd intră . . . zdravăn / viu / acum / /** (3).

b) Modale comparative ireale :

903. mă durea de muream / / ş-ala fusese . . . colecistitu ala / / [. . .] şi eu l-am văzut cînd mi l-a scos doctorii / ş-aşa avea o traistă / **ca cînd era fundu porcului / /** (21) [116].

Observaţiile în legătură cu modalele introduse prin *ca cum* sînt valabile şi pentru cele introduse prin *ca cînd* [117].

— **cît** (29 ex. = 16%)

Adverbul *cît* introduce modale exprimînd „conformitatea cantitativă" (GRAMATICA, § 823; GUŢU ROMALO 1973 izolează poziţia „circumstanţial cantitativ"). Prin „cantitate" trebuie înţeleasă însă şi intensitatea unei acţiuni sau a unei calităţi (vezi ex. nr. 904, 905); de aceea, separarea modalelor „calitative" de cele „cantitative" apare, uneori, artificială.

a) Modale propriu-zise :

904. eu mă văitam **cît îmi lua gura / /** (21)

905. ş-am strigat **cît am putut** (5)

906. **cît zăream eu aşa naintea ochilor** / *nu era nimic!* (20)

907. trei zile şi trei nopţi **cît duce o furnică** *n-am luat în gură / /* (24)

908. şi erau încoviaţi [colţii mistreţului] **numa cît el căsca botu / /** (60).

b) Modală comparativă de egalitate :

909. **cît mergeam noi** / *aşa mergea şi el / /* (60)

910. ş-avea o cameruţă / [. . .] atîta de largă / **cît ar fi de la masă numa la dormeză** / (52).

Conectivele : *cum, ca cum, ca cînd, cît* introduc, fiecare, mai multe subspecii ale circumstanţialei modale. Cităm, în continuare, o serie de conective a căror utilizare se limitează la exprimarea unui singur raport semantico-sintactic.

— **pe cum** (modale propriu-zise; 1 ex.) :

911. eu m-am dat aproape de maşina aia / că **pe cum mi-o scris fata** / *am gîndit că da de-i şi ea-n maşina aia! / /* (68).

---

116 Subordonata poate fi interpretată şi ca atributivă circumstanţială (cf. ex. nr. 609); considerăm însă ca termen regent adverbul *aşa*, care, accentuat în frază, are sensul „aşa de mare".

117 BIDIAN 1972, 15, a înregistrat, în TDO, şi locuţiunea *ca cît*.

Locuțiunea *pe cum*, atestată o singură dată în corpusul nostru de texte (și înregistrată și de ȚÂRA, 210), apare relativ frecvent în textele culese din zona Porților de Fier (VULPE 1973, 390—391). Ea are sensul locuțiunii literare *după cum*[118] și nu este atestată, în studiile de specialitate, ca element introductiv al modalei. (GABREA 1965, 540 consideră astfel de propoziții ca incidente legate, indicînd „izvorul comunicării").

— **de cum** (1 ex.)

Același sens îl are locuțiunea *de cum*:

912. am luat . . . care o dată / de două ori / **de cum a fost casa departe de magazie** / (6).

Cu acest sens, deosebit de cel indicat în GRAMATICĂ (§ 830 — comparative de inegalitate), *de cum* apare și în ALRT, într-un text cules tot din sudul Olteniei (GHEȚIE 1961, 167), precum și în TDO, în nord-vestul Olteniei (BIDIAN 1972, 15).

— **după cît** (modale propriu-zise; 1 ex.):

913. [hoții] *se strîngea în munte* [. . .] *zece / doisprezece /* **după cît era . . . ei de mulți** / / (43).

— **în cît** (modale propriu-zise; 1 ex.):

914. cum drac să-l mai iau atuncea [în spate] / *că el era cine știe cît / no! țucor împărțit . . . o sută cincizeci de chile în . . . trei o în patru /* **în cît o fost** / / (52).

— **fără să** (modale propriu-zise; 5 ex.):

915. și eu **fără să-mi dau cu ideea** *că ce-am pățit /* **să mă uit pe lîngă mine** / *cum oi fi eu / m-am dus îndărăt în deal* [. . .] (2)

916. și s-o agățat de coada carului / / **fără să știu eu** *că-i baba la coada carului / fără nimic / /* (31).

Am înregistrat, în două exemple, varianta **fără ca să**:

917. **fără ca să știu nimica** *că s-o-ntîmplat ceva /* [. . .] */ ne-am pomenit că vine după noi polițeriu /* (52)

918. ș-am scăpat de . . . cătănie / / da **fără ca să-mi dau seama sau să-mi explice cineva** *că . . . era acolo o bucățică de hîrtie / care trebuia să o rup de la ordinu de chemare* [. . .] (74).

Nu am întîlnit, în TD, nici un exemplu pentru construcția infinitivală concurentă.

---

[118] Nu se confundă cu conjuncția *pecum*, variantă fonetică învechită și populară a lui *precum* (cf. TDRG, s. v. *precum*; M. AVRAM, 114, 123), cu care nu comută în exemplul nostru.

— **decît** (comparativă de inegalitate; 3 ex.):

919. **„decît să-mi omoare băiatul** / *mai bine să mă omoare pe mine"* / (2)

920. am fost mai rău dacă mi l-o luat din ghips / **decît pînă . . . am fost în ghips** / / (55).

— **decît cum** (comparativă de inegalitate; 1 ex.):

921. și m-am dus eu mai degrabă la post **decît cum o mers tata** / / (74).

Consemnată în texte din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea (M. AVRAM, 127 — 128), locuțiunea *decît cum* este considerată incorectă de normele academice actuale (CARABULEA, 23; GRAMATICA nici nu înregistrează locuțiunea).

— **decît că** (comparativă ireală de inegalitate; 1 ex.):

922. atunci / *o durere de-aceea cronică* [= violentă] *mai rău* **decît . . . că m-a vu pușca** / / (51) [119].

— **parcă** (comparativă ireală; 3 ex.):

923. îmi fac undiță / **parcă aș fi de cînd lumea pescar** / / (49)

924. „nu vezi că beldia aia bîțîie **parcă . . . bîțîie toți dracii din lumea asta?"** (18); v. și ex. nr. 793.

— **de ce . . . de ce** (2 ex.):

925. **de ce-o consulta medicii** / *de ce-i era rău* / / *acuma medicii o consulta* / *vîra mîna înuntru* / *medicii* / / **de ce vîra mîna-nuntru** / *mamei de ce-i era mai rău* / / (30).

Exemplul citat este singura atestare a unei propoziții de măsură progresivă în TD [120]. Remarcăm construcția neobișnuită a celei de-a doua regente, în care conectivul nu ocupă primul loc.

— **ce** (2 ex.)

Pronumele relativ *ce* introduce propoziții modale (cantitative) care determină un adjectiv sau un adverb, exprimînd o intensitate superlativă a calității numite:

926. da am avut doctor bun / / **ce nu m-am gîndit** / / (21)

927. ne-a silit atît de mult ca să plecăm din casă / **ce n-ați văzut** / / (30).

---

119 Construcția diferă de „comparația restrictivă" prin *decît* + *că*, discutată de M. AVRAM, 131.

120 BIDIAN 1972, 16, citează modale de măsură progresivă introduse prin *de ce . . . de ce* și prin *din ce*; GHEȚIE, 1976, 130, înregistrează *de ce . . . de ce, din ce . . . din ce* și *pe ce . . . pe ce*.

Scanned with OKEN Scanner

GRAMATICA nu consemnează această funcţie a pronumelui *ce*. Situaţia semnalată se deosebeşte de aceea discutată de M. AVRAM (86—88) (tipul: *din galbeni la faţă* **ce** *eram ne-am înroşit . . .*). Capacitatea relativului *ce* de a exprima c a n t i t a t e a (în cazul nostru: i n t e n s i t a t e a) se manifestă, în vorbirea populară, şi prin sinonimia dintre temporalele tautologice exprimînd intervalul nedeterminat, temporale introduse fie prin *cît*, fie prin *ce* (tipul *stau cît stau* = *stau ce stau*) (cf. *supra*, p. 161).

Sporadic, am întîlnit circumstanţiale modale introduse prin conjuncţiile *că* (5 ex.) şi *să* (4 ex.), conective neobişnuite (şi nesemnalate încă) pentru acest tip de subordonată:

928. şi-acolo ne-am împăcat / **că ne-aduce 600** [de lei] **şi de restu stă ca** *să . . . slujească la noi* / / (65)

929. eu i le-arătam [notele] / *ea nu ştia carte* / [. . .] / / *zic „aicea-i 10"* / *ea aşa lăsa* / **că-i 10** / / *„dincolo-i 9"* / *ea aşa lăsa* / **că-i 9** / / (62)

930. [povestitorul se prefăcuse, în glumă, străin de sat, cerînd găzduire unor tineri] *„lasă-i în păcate* / *nu-i . . . nu-i fac eu chiar de trei bani chiar aşa* / [!] **să mă ducă-n casă la lumină şi pe urmă să vadă** *că cine-s!"* / / (70)

931. eu nu am cheltuit ca altul . . . banii / **să-i dau pe bomboane** / / (5).

Raportate la numărul total de exemple, numărul elementelor care introduc, în TD, circumstanţiala modală este destul de mare. *Cum* reprezintă conectivul-tip, cumulînd în unele graiuri mai multe valori decît în varianta normată a limbii. Graiurile populare păstrează conective arhaice *(ca cum, ca cînd)* eliminate în exprimarea cultivată modernă din motive de eufonie. Ni se pare interesant de remarcat faptul că locuţiunile *ca şi cum, ca şi cînd*, care au înlocuit construcţiile cacofonice citate (M. AVRAM, 134), nu au fost înregistrate în TD (după cum nu apar nici în GHEŢIE, 1961 şi 1976, şi nici în textele oltenești culese de la informatori vîrstnici, excerptate de BIDIAN). Ele constituie, astfel, un exemplu tipic de fapt de limbă c u l t, creat cu mijloace lingvistice interne.

Dintre elementele introductive ale modalei, consemnate pînă în prezent, lipsesc, de asemenea, în TD, *precum*,

după cum, din cît, pe cît, întru cît, cu cît, din (după, pe) cîte, cît ce, de cum (comparativ), *față de cum, față de cît, ca în fel cum, (cu, în) chip că, cu cît, pe măsură ce* (GRAMATICA, § 822, 823, 827, 828, 830, 835, 839). Dacă ținem seama de faptul că, exceptînd pe *după cum*, nici unul din aceste conective nu a fost înregistrat în textele analizate de I. GHEȚIE și de V. BIDIAN, ne considerăm îndreptățiți să punem la îndoială puterea lor de circulație în vorbirea populară [121].

Inventarul general al conectivelor cu valoare modală s-a îmbogățit, în schimb, cu elementele *pe cum, să* și *că*, precum și cu valorile nou semnalate ale lui *ce, de cum, decît că* și cu cele, considerate dispărute, ale lui *cum* și *ca cum, ca cînd*.

PARTICULARITĂȚI DE CONSTRUCȚIE

1) **Topica.** Regenta precedă subordonata în aproape 80% din exemplele noastre. Topica inversă (SR) urmărește, de obicei, efecte stilistice (GRAMATICA, § 1 009), fiind obligatorie numai la modalele introduse prin *de ce*. Modalele introduse prin *cum* și *cît* pot fi intercalate în regentă.

2) **Coordonarea modalelor.** Am înregistrat extrem de puține fraze care cuprind modale coordonate între ele. Conectivul modal este omis în cea de-a doua subordonată :

915. și eu **fără să-mi dau cu ideea** *că ce-am pățit* / **să mă uit pe lîngă mine** / *cum oi fi eu* / *m-am dus îndărăt în deal* / (2) [122]; v. și ex. nr. 918, 928.

Modalele pot fi juxtapuse, fiecare fiind introdusă prin alt conectiv :

932. atunci / *o durere de-aceea cronică mai rău* **decît . . . că m-a vu pușca** / / **cum l-a vu rupe atuncea** [piciorul] / (51).

3) **Determinarea multiplă și pronominalizarea modalei.** Discuția asupra pronominalizării modalei nu poate face abstracție de unele aspecte particulare ale determinării

---

121 Ce e drept, absența unora din ele din textele în discuție poate fi explicată prin criterii stilistice (*cît ce* a fost atestat mai ales în versuri populare) sau prin frecvența redusă a tipului de modală pe care o introduce (*pe cît*, conectiv al circumstanțialei de măsură progresivă).

122 *Să*, semn al conjunctivului, se păstrează.

Scanned with OKEN Scanner

modale multiple, deoarece adverbul *așa* — principalul adverb pronominal modal — poate îndeplini, în frază, funcții variate.

a) *Așa* poate fi primul termen al unei determinări multiple gradate [123], al cărei ultim termen este o subordonată modală:

933. am vorbit cu fata asta [. . .] *da așa numa de . . . ca de . . . obicei* / **cum vorbesc tinerii** / / (49)

934. da venea așa pe sus / **ca cînd ziceam că . . .** (7); v. și ex. nr. 894.

Remarcăm că determinarea multiplă modală apare relativ rar. Izolat, am întîlnit coordonarea copulativă a unui complement modal cu o circumstanțială:

935. c u m a r e n e v o i e **și cum am putut** *am scos actele* / (44).

b) Pronominalizarea modalei se realizează cu ajutorul adverbelor *așa* și *atîta*. Toate tipurile de modale (propriu-zise, comparative reale și ireale) pot fi pronominalizate; remarcăm, totuși, o frecvență relativă mai mare a pronominalizării comparativelor:

12. **„cum ați putea** / *a ș a să luptați*" / / (20)

936. a t î t a o știu **cît este!** (44)

937. **„cum merge coșteiu ăsta** / *a ș a are să te ducă pe tine*" (42)

938. a ș a s-o lucrat la spăia / **cum . . . lucră acuma fermele** (56); v. și ex. nr. 13, 14, 886, 890.

După cum reiese și din exemplele citate, pronominalizarea subordonatei modale poate fi atît progresivă, cît și regresivă. Remarcăm că, în TD, predomină r e l u a r e a pronominală a modalei; prin urmare, pronominalizarea se asociază, de multe ori, cu topica emfatică a propozițiilor în frază. Ca regulă generală, modala și adverbul pronominal fac parte din unități intonaționale diferite.

Corespondența *cum . . . așa, cît . . . atîta* se dovedește a nu fi obligatorie în TD:

939. **cum ar fluiera un tren pe lîngă mine** / *a t î t a* [. . .] *n-am mai auzit nimica* / / (51)

940. și **ca cum tai o vită** / *a t î t am auzit* (60)

909. **cît mergeam noi** / *a ș a mergea și el* / / (60).

---

[123] Cf. *supra*, p. 141. Din punctul de vedere al realizării pronominalizării, modala se apropie mai mult de locală decît de temporală. Cf. și p. 239.

c) Într-o serie de exemple, modala comparativă determină un adjectiv sau un adverb, determinat, la rîndul său, și de locuțiunile *așa de, atît de*:

941. a ș a d e conștientă ce-a fost [pînă la moarte] / **ca cum aș sta cu de vorbă cu dumneavoastră** / / (30)

942. a ș a era pe spate d e groasă / **ca cum îi aicea** [= tăblia mesei / *pielea* / / (60).

În asemenea cazuri, adverbul poate fi interpretat fie ca pronominalizare a modalei, fie ca un adverb de grad (DA, s. v. *așa*, III 1°; *atîta*, II 5°; SANDFELD și OLSEN 1960, 195, 211), exprimînd intensitatea calității redate de termenul determinat.

d) Precedînd imediat propoziția modală și grupat intonațional cu aceasta, adverbul *așa* poate forma, împreună cu conectivul subordonatei, o îmbinare locuțională (cf. GRAMATICA, § 822):

943. „ședem **așa cum putem** *amu toți"* / / (52)

944. **așa cum l-am desfăcut** *l-am făcut la loc* / (35).

Dacă, în unele exemple, caracterul locuțional al grupului *așa cum* pare evident — cf. sinonimia expresiilor paralele din următoarele două exemple:

945. [i-]*o tras un toc de bătaie* / **cum scrie la cărți** / / (48)[124]

946. „mi-ai tras un toc de bătaie / **așa cum . . . scrie la carte"** / / (40) —,

altădată am putea, eventual, recunoaște o determinare multiplă:

947. am rămas singură așa cum ai . . . țipa un animal undeva așa într-o pădure (52)

948. am pus [. . .] . . . *așa cît iei cu trei degete praf în foiță* / (6)

949. visul meu a ieșit exact așa cum le-am spus / / (5).

Referitor la c o n ț i n u t u l subordonatei modale, avem de făcut două observații:

a) Propozițiile comparative se referă, de multe ori, la realitatea imediată, la situația concretă din timpul convorbirii:

950. era tină atuncea . . . **bunăoară cum îi și amu** / /(51)

951. un alt caporal / *nu prea avea tutun* / **cam cum n-avusei eu acuma** / (6)

---

[24] Segmentarea intonațională a frazei ne împiedică să considerăm subordonata atributivă.

952. „domnu comandant" zice / „mări să vezi ce scrisoare o căpătat ș-o poezie de la maică-sa" / / „s-o aud" / **ca cum zic ăștia** [= anchetatorii] **cătră mine** / / (59) — v. și ex. nr. 941, 942.

Procedeul caracterizează comunicarea orală.

b) Propozițiile modale cu caracter explicativ (M. AVRAM, 118) localizează acțiunea din regentă sau o raportează la un moment istoric determinat:

953. ei ar fi vrut ca s-o fure [pe fată] **cum e la ei obiceiu** (9)

954. ne duceam cu caii / toamna / **cum se duc** [k] **cum se duceau băieții toamna pe timpuri** / / (31).

Delimitarea modalelor explicative de incidentele cu conținut metalingvistic introduse prin *cum* (v. *supra*, p. 75) este, adesea, greu de realizat.

Nu am înregistrat diferențieri dialectale în construcția subordonatei modale.

SUBORDONATA CONSECUTIVĂ
(102 ex. = 2%)

Conectivele care introduc, în TD, subordonatele consecutive nu sînt numeroase:

— **de** (66 ex.):

955. „da-i fi rupt de bătrîn / **de nu poți merge"** / (71)

956. ningea și ploua / **de nu-ți vedeai degetu pe-ntunerec** / / (67)

957. era un ger **de ziceai mamă doamne** / / (9).

De reprezintă conjuncția-tip pentru subordonata consecutivă (GHEȚIE 1961, 169; 1976, 131; BIDIAN 1972, 10; ȚÂRA, 210). Repartiția ei teritorială este remarcabil de uniformă.

— **că** (19 ex.):

958. și-ntr-o . . . zi a fost un atac mare / grozav / **că numai vîjîituri era pe-afară** / (32)

959. „atîta mă prezint de bine [după operație] / **că de mirarea lumii"** / / (54)

960. și-mi ia un fluier / și-ncep / mamă dragă / și astăzi zi-i / mîine zi-i / poimîine zi-i / **că-nvățai să cînt cu fluieru** / / (15).

Consecutive introduse prin *că* au fost înregistrate în toate regiunile țării, de cele mai multe ori în același punct cu cele introduse prin *de* (pct. 15, 18, 23, 25, 30, 32, 49, 62).

— **să** (10 ex.):

961. erau niște frasini groși așa / **de-abia doi oameni să-l cuprinzi cu brațele** / / (6)

962. putea să-l bată **să-l omoare** (65).

Consecutivele cu *să* au fost înregistrate în regiuni diferite (v. și ȚÂRA, 210). *Să* consecutiv coexistă, în același grai, cu *că* (pct. 52) și cu *de* consecutiv (pct. 13, 61, 67) sau chiar cu ambele conjuncții (pct. 25).

— **ca să** (5 ex.):

963. „doară n-o fost înghet **ca să-nghet eu** / *să fie iarnă* **ca să-nghet** !" / / (64)

964. „mergeți cu toții [...] *în centru* / *ș-acolo jucați fiecare cîte-un căluș* // *care joacă cel mai frumos* / *ăla joacă străzile principale"* // [...] *a fost imposibil să mă rămîie cineva vreodată* / **ca să ... să joace ei principalele** / **și eu să joc pe** [k] **pîn cartiere** // (18).

— **de să** (2 ex., de la același informator):

965. era o vreme / **de să nu scoți un cîine din casă** // (67)

966. „e-o vreme afară / **de să nu scoți un cîine pe ușă"** // (67).

Elementele introductive înregistrate în TD nu îmbogățesc cu nimic lista conectivelor consecutive cunoscute. Caracterul lor popular (GRAMATICA, § 842; M. AVRAM, 148; IORDAN 1956 a, 715 *apud* M. AVRAM, 151; SECHE, 58 — despre *că*; DIACONESCU 1969, 58 — despre *de*) sau oral (CAZACU 1969, 171) a fost semnalat în repetate rînduri și este confirmat și de prezența lor în ALRT (GHEȚIE 1961, 168), în textele dialectale culese din valea Bistriței (GHEȚIE 1976, 131) și în TDO (BIDIAN 1972, 16). *Încît*, conjuncția consecutivă tip în exprimarea normată, nu a fost atestat niciodată în TD. Caracterul cult al acestei conjuncții este confirmat de absența ei din ALRT (GHEȚIE 1961, 169) și din textele culese de ȚÂRA, precum și de prezența ei sporadică în TDO (BIDIAN 1972, 16) și în vorbirea unei informatoare influențate de limba literară, în textele din zona Bicazului. Dintre conectivele consecutive înregistrate de GRAMATICA Academiei (§ 842), lipsesc, în TD, *încît să*, *pentru ca să*,

cît, decît, cît să, decît să, ultimele patru avînd doar o circulație regională. Nu am înregistrat nici locuțiunea *cît că*, atestată, în ALRT, în nordul Transilvaniei (GHEȚIE 1961, 168).

PARTICULARITĂȚI DE CONSTRUCȚIE

1) **Topica** acestei circumstanțiale este fixă : ea urmează, fără excepție, regenta (GRAMATICA, § 1010).

2) **Coordonarea** mai multor consecutive se dovedește relativ uzuală. Indiferent dacă raportul dintre coordonate este copulativ sau adversativ, conjuncția subordonatoare apare o singură dată :

967. și ne cura sudorile pe . . . obraz în jos **de ni se băga-n ochi și ne ustura obrazu** / / (69)

968. și cu atîta m-am înnădit / **de acuma mă duc la pește și-mi fac bețe de năpatcă** / **îmi fac undiță** / *parcă aș fi . . . cine știe de cînd pescar* / / (40)[125]

969. cînd a fost cazu de-am cerut mireasa / *apoi . . . așă o am cerut* / . . . **că nu și plîngă** *cum se plînge* / **numa**[126] **. . . numa se băteau de-olaltă** / **și** [. . .] **se țineau toate așa de**[127] **numa se legănau** / / (49); v. și ex. nr. 964.

3) **Elementul regent.** Pentru a pune în evidență unele construcții cu caracter popular, este necesară o analiză mai amănunțită a naturii termenului regent determinat de o propoziție consecutivă.

GRAMATICA (§ 841) se limitează să constate că „propoziția consecutivă exprimă rezultatul unei acțiuni sau al unei calități despre care este vorba în regentă". Exemplele citate în § 841—845 cuprind, într-adevăr, consecutive care se referă la un verb predicativ, la un adjectiv (avînd, în regentă, funcție de nume predicativ sau atribut) sau la un complement circumstanțial (adverbial sau substantival). În TD, aceste situații se regăsesc întocmai :

970. b e a m acolo **de mă săturam** (31); v. și ex. nr. 956, 962, 964, 967

[125] Calitatea de subordonată (coordonată prin juxtapunere cu alte două concesive) a propoziției *îmi fac undiță* este discutabilă ; cf. p. 75.

[126] Pentru valoarea de conjuncție adversativă a lui *numa(i)*, vezi GRAMATICA, § 737 ; cf. și VULPE 1973, 388.

[127] Considerăm că, în acest exemplu, *de* are valoarea unei conjuncții copulative.

971. *aveam crize m d r i* de nu mai puteam // (69); v. și ex. nr. 955, 958, 961

972. *o găsesc pe mă-sa : . . p f u !* de trăznea și bufnea . . . // (12)[128]

973. *mergea căruța-n t o a t e p ă r ț i l e /* să ne răstoarne / (17)

974. *„u n d e - i* de nu se prezintă ?“ (61)

975. *c u m a sărit / [. . .] /* că n-a mai putut să mai vină de la școală // (25); v. și ex. nr. 959, 969

976. *cîntam p î n ă d i m i n e a ț a* de mă dureau fălcile / (15); v. și ex. nr. 960.

Termenul regent poate fi însă și un nume, de obicei un substantiv, cu funcție de subiect sau de complement:

977. *era o p l o a i e /* de . . . m-o durut la coș // (64)

978. *și era u n f o c ! /* de ziceai *„mamă ce e asta“* // (18)

979. *făcuse niște s î r i de pachete de paie* de te uitai în susu lor // (18); v. și ex. nr. 957, 963, 965, 966.

Intonația emfatică, echivalînd cu o determinare (cantitativă) a substantivului (DIMAND, 32), este frecventă în asemenea situații, fără a fi însă obligatorie.

Următoarea construcție, reprezentînd un caz particular al consecutivei cu element regent nominal, se remarcă prin frecvența ei în TD (16% din totalul exemplelor noastre): subordonata determină pronumele interogativ *ce* dintr-o regentă interogativă (directă sau indirectă) (cf. DIMAND, 29—30):

980. *„c e ai ? / măi copile /* de ești așa supărat // (62)

981. *„c e - i cu tine mă* de n-ai venit ?“ (44)

982. *acu mă-si i-a dat în gînd : c e - are el cu copilu* să se ducă *să se uite la el ?* (13)

983. [cu banii luați pe rațe] *mi-am luat și eu o pereche de șosete-n picioare / și nu știu c e - am mai făcut* că s-a ales praful de rațele cumetrii // (15)

984. *c u c e - o fi supărat-o tata / nu poci ca să-mi dau seama // [. . .]* că nici nu l-a primit *cel puțin să-l vadă* [. . .] // (30)

985. *și c e - a făcut copiii* că . . . a căzut un tăciune-n paie // (18).

Deși nu putem vorbi de o regulă absolută, se observă tendința de a introduce prin *de* consecutivele depinzînd

---

128 Interjecția are valoarea unui adjectiv la gradul superlativ.

de o interogativă directă (DRĂGANU 1923, 262), prin *că* pe cele legate de o interogativă indirectă. Ambele construcții sînt curente în exprimarea nenormată. Fără a fi considerate incorecte [129], ele nu circulă în stilurile funcționale „înalte" ale variantei normate (scrise) a limbii.

4) Complementul consecutiv fiind rar în limba română (GRAMATICA, § 646, 841), **asocierea** lui cu circumstanțiala consecutivă nu ridică probleme deosebite. Se impune însă o reexaminare a statutului sintactic al adverbelor *așa*, *atît* [130], considerate de GRAMATICA Academiei corelative ale consecutivei în regentă.

Analiza exemplelor extrase din TD pune în lumină mai multe situații:

a) *Așa* și *atîta* au, în regentă, funcția unui complement circumstanțial de mod, determinat de circumstanțiala consecutivă:

986. țipuia a ș a **de . . . nu se mai putea** / / (1)

987. a ș a s-o dus [lemnele din car] **de n-o mai putut merge nimeni pe drum** / / (51)

968. și cu a t î t a m-am înnădit / **de acuma mă duc la pește** [. . .] / *parcă aș fi . . . cine știe de cînd pescar* / / (40); v. și ex. nr. 969.

Funcția sintactică diferită îndeplinită în cadrul frazei (complement de mod vs. circumstanțială consecutivă) dovedește că adverbul pronominal nu reprezintă, în acest caz, o pronominalizare a subordonatei și nici un corelativ al ei.

b) *Dicționarul Academiei*, s. v. *așa*, sensul III, identifică un „adverb de grad" [131]. Legate, prin prepoziția *de*, de un adjectiv sau de un adverb, *așa*, *atît* indică prezența superlativă a calității desemnate; dar, tocmai superlativul are drept consecință acțiunea (mai adesea: starea) din secundară:

988. a ș a eram d e a s u d a t ă [. . .] **de . . . groapa asta aicea** [la gît] **era plină de . . . sudoare** / / (66)

---

[129] GRAMATICA și M. AVRAM nu discută acest tip de construcție.

[130] *Astfel, în așa fel, pînă pe-acolo, pînă-ntr-atîta*, citate de GRAMATICĂ, § 842, drept corelative ale consecutivei, nu apar în TD (cu excepția lui *așa fel*, atestat o dată).

[31] Cf. DA, s. v. *atît*, sensul II 5°: precedînd o consecutivă, *atît* însemnează „în așa măsură ș-atît de mult (de bine, de mare etc.)".

989. şi a ş ă am fost d e m î n d r u primiţi acolo numa / **de gîndeai** *că . . . numa în paradis am fost primiţi aşa fain* / / (49); v. şi ex. nr. 959.

Utilizat adjectival, *aşa* îşi păstrează sensul de indicator al superlativului:

990. ş - a ş a m u n c ă era atuncea acolo / **de . . . mai rău** [k] **mai tare eram obosiţi ca cum lucră acuma robii** / / (69).

Nici în acest caz nu poate fi vorba de o pronominalizare a consecutivei sau de corelativul ei din regentă.

c) În legătură cu „locuţiunea consecutivă" *aşa că*, (GRAMATICA, § 842) v. *supra*, p. 69—73 [132].

Analiza circumstanţialei consecutive ne-a permis o serie de precizări referitoare la raporturile sintactice dintre aceasta şi regenta ei.

Nu am putut stabili existenţa unor particularităţi sintactice dialectale. Materialul nostru nu confirmă observaţia lui GHEŢIE (1961, 168—169) relativă la frecvenţa superioară a consecutivelor în textele din Transilvania.

SUBORDONATA CAUZALĂ
(811 ex. = 16,2%)

Problemele ridicate de subordonata cauzală, aşa cum apare ea în TD, se referă mai ales la c o n ţ i n u t u l acestei propoziţii. Discutarea lor pe larg implică revizuirea întregii categorii a circumstanţialei cauzale, ceea ce nu corespunde intenţiilor noastre.

Astfel, pe lîngă subordonatele specificînd c a u z a propriu-zisă a acţiunii din regentă, pot fi distinse propoziţii care m o t i v e a z ă această acţiune. Fără a intra în detalii, menţionăm că acesta este cazul cauzalelor care determină o regentă cu predicatul la modul imperativ:

991. „scoală-te mă **că eu mă-nsurai mă!"** / / (49)

992. „du-te mă **că ţi s-a nenoroci fata"** / (49);

---

132 Exemplul din TDO, citat de BIDIAN 1972, 16, conţine o propoziţie conclusivă, nu o consecutivă.

în aceeași categorie se încadrează cauzalele care urmează după interjecția predicativă *hai(de)* și după imprecații:

993. „hai tu pîn' la mine pîn' la. oi / că ți-aș spune ceva“ // (62)

994. „dă-te-n supărare / că doară nu-i fi tu. la cheie de rai /” (62); v. și ex. nr. 122, 123.

Apropierile de sens dintre cauzale și temporale, condiționale sau modale (GRAMATICA, § 809, 814, 859; cf. p. 146, 155, 159, 180, 211) pot constitui obiectul unui studiu aparte.

Adversativele introduse prin *că*, citate la p. 65, pot fi, la rigoare, interpretate și drept cauzale.

În legătură cu conținutul cauzalei pot fi discutate și unele particularități ale raportului ei cu elementul regent: acesta poate fi predicatul propoziției regente:

995. au venit ăștia și ne-au pîndit / că noi le păscusem grînele (15)

sau un element secundar al acesteia (M. AVRAM, 66):

996. ziua ailaltă m-o pusi un lv.ele în în căruță / că eu n-am avut căruță (1)

997. ș-am dat o gură așa în cerc / căș ia [k] *nu prea mai aveam curaj //* (10);

cauzala se poate referi și la un context mai larg:

998. [. . .] // c-așa era pe timpurile celea / (39).

Am remarcat, de asemenea (v. *supra*, p. 90), necon-cordanța dintre analiza formală și cea de conținut a unor fraze în care, între cauzală și regenta ei, intervine o incidență formal subordonată:

285. așa a făcut ș-o scăpat baba / că-nainte erau și dracii cred că tot mari (34).

Înainte de a trece la inventarierea conectivelor care, în TD, introduc o cauzală, semnalăm o construcție adeseori întîlnită în dialogul popular[133]: cauzala depinde de o regentă interogativă, dar determină, de fapt, forma negativă a acestei propoziții:

999. „cum să mă duc eu la doctor? că eu îs femeie bătrînă /” (30)

1000. „da unde să ne mutăm acasă / că noi n-avem casă” // (55)

1001. cum drac să-l mai iau atuncea / că el [= geamantanul] *era cine știe cît* [de greu] // (52)

---

[133] În narațiunea monologată, dialogul apare fie reprodus, în vorbire directă (v. p. 27), fie simulat (autoadresat).

1002. ce să ne mai prinză? c-am scăpat oile [luate la obor] / /(15);
interogaţia poate fi redusă la exclamaţia eliptică *(da de) unde*, avînd, şi aceasta, sensul unei negaţii:

1003. s-a dat în cadă / / unde / că era fata măi naltă decît cada / / (33)

1004. am gîndit că dă de-i şi ea-n maşina aia! / / da de unde / că n-o fost în maşină / / (68).

În TD, subordonata cauzală este introdusă prin următoarele conective:

— **că** (751 ex. = 93%):

1005. m-am pus cu capu aici pe masă / **că-mi venea somn** / (71)

1006. nu m-am putut duce / **că eu n-aveam bani de tren** (69).

Conjuncţia *că* introduce marea majoritate a subordonatelor cauzale din TD (GHEŢIE 1961, 164; 1976, 129; BIDIAN 1972, 14; ŢÂRA, 209). După cum reiese din exemplele mai sus citate, cauzalele introduse prin *că* pot avea diferite nuanţe de înţeles şi pot prezenta diferite particularităţi de construcţie. Pentru varianta nenormată a limbii române, observaţia Mioarei Avram (p. 91): „*Că* . . . introduce din ce în ce mai rar cauzale subordonate direct" nu se dovedeşte valabilă.

— **pentru că** (6 ex.):

1007. [tata] *nu m-a-nvăţat un' să-i pui banii* / **pentru că el ştia** *că eu ştiam să-m . . . să-i pui bine / /* (5)

1008. greu s-ar cunoaşte [unde sînt cămările hoţilor]/ *foarte greu* / **pentru că e cam vechime / şi s-o năruit acolo/** (43).

Exemplele provin din regiuni diferite.

— **fiindcă** (6 ex.):

1009. eu la joc [. . .] *nu mă pot duce* **fiindcă . . . eu mi-s mai bătrîn decît ei** / / (53)

1010. „tu ai fost singur . . . vinovat / **fiindcă aşa te-ai purtat"** / / (48).

Izolat am întîlnit conjuncţia compusă **că fiindcă**:

1011. zice / *„du-te* [la piaţă]" *zice* / **„că fiindcă le-ai adunat** [roşiile]" *zice „du-te"* / / (16).

— **dacă** (24 ex. = 3%):

1012. n-o fost umblată cărarea / / **dacă n-o fost umblată cărarea** / *iar m-am întors îndărăt / /* (68)

1013. n-or ştiut încătro merge **dac-o fo-ntunerec** / (45)

1014. de ce să-mi fie urît? / / **dacă n-am văzut . . .** / *poate că dacă vedeam oarece / poate că şi mie mi-era groază / mi-era urît / da aşa nu mi-a fost /* **dacă n-am văzut** / / (51)[134].

Exemplele noastre provin din Maramureş, Crişana, Munţii Apuseni, sudul Olteniei, sudul Munteniei, Dobrogea şi Moldova (cf. GHEŢIE 1976, 128; ŢÂRA, 209). Coroborate cu cele din ALRT (GHEŢIE 1961, 163), atestările noastre indică răspîndirea generală a acestei construcţii, infirmînd presupunerea lui GHEŢIE (1961, 165) referitoare la limitarea ei geografică (în nord şi vest). Cauzala introdusă prin *dacă* are caracter p o p u l a r (GRAMATICA, § 811; M. AVRAM, 90).

— **unde** (2 ex.):

1015. [mama] *a vrut să stau cu ea în casă /* **unde numa una mi-s** [la părinţi] (56)

1016. ne-au strîns oile toate / să ni le ducă la Alexandria la obor / / **unde-avea şi preotu nostru** [. . .] **40 de oi** / *ca să vie şi popa să scape oile / /* (15).

În ALRT, *unde* cauzal a fost înregistrat o singură dată (GHEŢIE 1961, 163, 164), într-un basm cules în apropiere de Bucureşti.

— **cum** (12 ex. = 1,5%):

1017. **cum o strînseseră** [ursul] **aşa cu gheara / aicea /** *îi pătrunseseră . . . geanghirele-alea pîn' la ficaţii oii / /* (10)

1018. a rămas / **cum a fost războiu p-ici** / *o grămadă de puşti /* **cum a fost războiu p-ici** / (60).

Sensul cauzal al subordonatei se poate îmbina cu un sens modal (eventual temporal?):

1019. ş-aşa era albă **cum ieşea ea din spital acolo** / *ca omu bolnav / /* (30)

1020. noaptea / tîrziu / pe la 11 noaptea / **cum era lună** / *văd eu ceva foşnind* [. . .] (31).

Înregistrate şi în Oltenia (BIDIAN 1972, 14) şi Moldova (GHEŢIE 1976, 129), cauzalele introduse prin *cum* nu formează o arie geografică.

— **cît** (2 ex.)

Singurul exemplu pentru această construcţie, nesemnalată în studiile anterioare, este următorul:

1021. a dou-za dimineaţă **cît ne-am frămîntat noi noaptea / ne-am stricat somnu** / . . . *ne-am trezit cam tîrziu / /* (36).

---

[134] Nuanţa condiţională a ultimei subordonate cauzale ni se pare evidentă.

— **de ce** (2 ex.):

1022. și tata m-o suduit **de ce n-am venit cu caprele acasă atuncea** [. . .] (50)

225. „de ce s-a-mbolnăvit?" — *„păi* **de ce nici ei nu-i place** [la București]" (52).

Ca și exemplele din ALRT și TDO citate de GHEȚIE (1961, 163) și BIDIAN (1972, 14), ca și cel semnalat de M. AVRAM (91) dintr-o poezie populară maramureșeană, atestările noastre provin din graiuri conservatoare, bogate în particularități sintactice (cf. și GHEȚIE 1976, 128; ȚÂRA, 209).

— **deoarece** (1 ex.):

1023. „trebuie să fie ceva măi" zice / **„deoarece cîinii"** *zice* **„își fac moarte** *să se duc-acolo"* / / (36);

— **din moment ce** (1 ex.):

1024. **din moment ce . . . n-am fost doborît** [. . .] **de nici o boală** / [. . .] / *doar s-o face cumva* [să mă vindec] (54);

— **de bine că** (2 ex.)

Locuțiunea conjuncțională *de bine că*, neînregistrată în studiile anterioare, apare de două ori la același informator:

1025. „facem o petrecere **de bine că ne-am împăcat"** (35)

1026. **„de bine că ne-am împăcat** / *mă duc acas să iau două găini"* / (35).

— **din cauză că** (1 ex.):

1027. eram certați [. . .] / / **din cauză că lor le venea greu și la . . . sărbători** *să-mpace lăutari c-ajungea cam cîte mult de flăcău* / (35);

— **din cauza cînd** (1 ex.):

1028. mamă-sa / [. . .] **din cauza cînd nu s-o mai văzut** [băiatul] *o căzut* [. . .] *zămintită la minte* / / (44).

Construcția, neobișnuită, se poate datora unei nesiguranțe a vorbitorului, în al cărui text ezitările sintactice sînt relativ numeroase.

În legătură cu conectivele propoziției cauzale, așa cum se prezintă ele în TD, avem de observat următoarele:

a) 93% din cauzale sînt introduse prin conjuncția *că*. Dintre conjuncțiile subordonatoare-tip, numai *dacă* (condițional) atinge o pondere atît de impresionantă în cadrul speciei de subordonată pe care o caracterizează.

inv. 182548

Scanned with OKEN Scanner

b) Cu excepţia conjuncţiei *dacă*, atestată în principalele graiuri, celelalte conjuncţii sînt reprezentate, în TD, printr-un număr prea mic de exemple pentru ca aria lor de răspîndire să poată fi precizată. Pentru elementele introductive: *fiindcă*, *pentru că*, *deoarece*, *din cauză că*, *(din cauza cînd)*, *din moment ce*, problema delimitării regionale nu se pune, ele fiind elemente c u l t e împrumutate (recent) de graiuri (GHEŢIE 1961, 163—164).

c) Nu am înregistrat, în TD, elementele regionale (şi arhaice) *dîr ce*, *pentru ce* (GHEŢIE 1961, 163—164; ISTRATE şi TURCULEŢ, 204; cf. ŢÂRA, 209), *cînd* (ŢÂRA, 209); lipsesc, de asemenea, elementele culte *întrucît*, *din pricină că* (aceeaşi situaţie în ALRT — v. GHEŢIE, 1961, 164) „specifice stilului ştiinţific şi administrativ", *căci*, element livresc, *de vreme ce*, *odată ce*, frecvente în literatura beletristică (GRAMATICA, § 811).

PARTICULARITĂŢI DE CONSTRUCŢIE

1) **Topica**. În mod obişnuit, cauzala este plasată în urma regentei (în 97% din exemplele noastre) (cf. GRAMATICA, § 1008). Excepţie fac: unele cauzale introduse prin *cum* (v. ex. nr. 1017, 1018, 1034)[135] şi *dacă* (v. ex. nr. 1012, 1031), cîte un exemplu introdus prin *de bine că* (1026) şi *din moment ce* (1024); în singurul exemplu de cauzală introdusă prin *că* precedînd regenta, conjuncţia subordonatoare este precedată de conjuncţia coordonatoare disjunctivă *fie* (M. AVRAM, 92):

1029. fie că de curentul ăla al apei / **fie că eu am mai răcit** / *m-am pomenit că mă doare mîna stîngă grozav* / / (2).

2) **Coordonarea cauzalelor**. Exemplele întîlnite în TD pentru o regentă determinată de două cauzale coordonate sînt mai numeroase decît pentru temporale sau locale. Explicaţia acestei situaţii trebuie căutată în planul de referinţă: în mod normal, o acţiune nu se petrece în două locuri sau în două momente dintr-o dată; din două temporale (sau locale) coordonate, ultima precizează, de obicei, sensul celei dintîi. Una şi aceeaşi acţiune poate avea însă mai multe cauze (sau explicaţii), după cum poate urmări şi mai multe scopuri. Fără a supune ana-

---

[135] Exprimarea populară apropiindu-se, şi din acest punct de vedere, de limba veche (M. AVRAM, 92).

lizei alt material decît TD, presupunem că această constatare este valabilă pentru toate variantele funcționale ale limbii.

În cazul coordonării a două sau mai multe cauzale, omiterea conjuncției subordonatoare după cea coordonatoare (copulativă, mai rar adversativă) constituie regula:

1030. „*nu beau inimica eu* / **că** ... **am băut acasă niște vin** / **și-mi face rău** *cînd beau* / / **și sînt la drum**" / / (12)

1031. *noi trecîsem pe la un loc oarecare unde era locu de era apa mai mică* / / *da acu* **dacă ne-a pus ăia-n goană și ne-a fugărit** / *am scăpat într-o băltoacă de apă* / (13)

1032. „*hai să stăm și noi* / **că noi am muncit** / **da de mîncat n-am mîncat**" / / (21); v. și ex. nr. 1008.

Coordonarea cauzalelor se realizează, relativ frecvent, prin juxtapunere:

1033. *și acuma pe cînd s-ajung și eu să trăiesc liniștită* / **că copiii** ... **or crescut mari** / **am scăpat de greutăți** / **bătrîna mi-o mai murit** / **cu bărbatu m-am împăcat bine** / *acuma m-am îmbolnăvit* / / (69); v. și ex. nr. 1021.

Repetarea conjuncției cauzale se întîlnește rar:

1034. **cum o fost zăpada mare** / **cum o ajuns cu burta el** [= porcul] **prin zăpadă** / *o făcut dîră* (60)

3) **Completive și complemente.** Determinarea cauzală complexă — prin complement și completivă — este cu totul excepțională:

1035. *c-amu de-aia nu stam* [unde erau cantonați militarii] *p e n t r u c o p i i* / **că copiii** *vezi* **cu multe lucruri umblă** *cînd îi armată* [. . .] (72); v. și ex. nr. 1029.

4) **Pronominalizarea cauzalei** se întîlnește sporadic. Ținînd seama de topica obișnuită a acestei subordonate, în TD pronominalizarea este exclusiv r e g r e s i v ă. În toate exemplele noastre, cauzala este anticipată în regentă de un pronume demonstrativ feminin, cu valoare neutră, construit cu prepoziția *de*:

1036. *d e - a c e e a au făcut avere* / **c-o fost hoții multe** / / (34)

1037. *d e - a i a mi s-o fi dărîmat boșogii* / **că numai bune am făcut** / *cît am fost după oi!* / / *stau cîte-odată și zic:* „*doamne* / *d e - a i a m-oi fi îmbolnăvit* / **că prea multe rele am făcut**" / / (15).

Din punct de vedere dialectal, subordonata cauzală nu prezintă un interes deosebit. Trăsăturile ei particulare în raport cu exprimarea normată sînt, toate, de natură p o p u l a r ă :

a) ponderea excepţională a conjuncţiei-tip în inventarul conectivelor;

b) nuanţele semantice şi raporturile sintactice variate redate cu ajutorul acestei conjuncţii;

c) utilizarea conectivelor nespecifice *dacă* şi *cum*, mai frecvente, în TD, decît conectivele specializate pentru exprimarea raportului cauzal *fiindcă*, *pentru că*, *deoarece*, *din cauză că* etc.

În legătură cu slaba frecvenţă în TD a conectivelor de origine cultă, credem util să reamintim faptul că în corpusul nostru am inclus, aproape fără excepţie, texte culese de la informatori mai în vîrstă (cf. *supra*, p. 22) şi narînd întîmplări mai vechi. Unul din principalele noastre criterii de selecţie a fost spontaneitatea textului, înţelegînd prin aceasta o intenţie m i n i m ă de adaptare a expresiei la prezenţa interlocutorului orăşean. De aceea, observaţiile noastre sînt valabile pentru stilul familiar (mai exact: familial) al limbii generaţiei vîrstnice de la ţară; generaţia medie şi tînără uzează şi chiar abuzează de *din cauză că* şi de *findcă* (frecvent: *că fincă)*, mai ales în situaţii ce depăşesc cadrul comunicării cotidiene, familiale (GHEŢIE 1961, 164; 1976, 129).

SUBORDONATA FINALĂ
(571 ex. = 11,4%)

Inventarul conectivelor care introduc, în TD, circumstanţiala finală nu diferă de cel curent în varianta normată a limbii. Specifică sintaxei dialectale este numai frecvenţa acestor conective (GHEŢIE 1961, 161).

— **să** (438 ex. = 77%):

1038. am trecut dincolo Teleormanu / **să furăm pepeni** // (15)

1039. [banii] *„i-am ţinut* **să ţi-i dau** *cînd ăi veni"* // (5)

1040. „no păi haida o ţîră-n temnic / **să bem cîta rachie"** // (58) [136].

---

[36] Valoarea predicativă a interjecţiei *haida* este evidentă în acest exemplu: interjecţia este determinată de un complement de loc şi de unul de mod.

— și, variantă regională a conjuncției *să*, semn al conjunctivului (6 ex.):

1041. o mărs socru cu majoru [. . .] **și ne caute la Giulești** / (49).

După verbele al căror sens comportă trăsătura [Mișcare într-o direcție], subordonata finală introdusă prin *să* poate avea o funcție apropiată de cea locală:

1042. „mamă mă duc **să cumpăr sare pentru oi"** / / (15)

1043. [. . .] *să merg iară* **să-i fac o rază** (25)

1044. după masă mă trimetea **să pui porumb** / **sau să semăn ovăz** / (25).

La argumentele aduse, altă dată (VULPE 1963, 135—138), în sprijinul acestei interpretări (circumstanțialele de acest fel răspund, în vorbirea curentă, la întrebarea „unde?"; infinitivul final se păstrează numai în aceste cazuri), îl adăugăm pe acela al comutabilității cu un circumstanțial de loc: *merg la raze, mă trimetea la porumb sau la ovăz*. Totodată este necesar să nuanțăm afirmația noastră anterioară[137], în sensul că subordonatele finale pot avea *și* o valoare locală, cu condiția ca ele *(a)* să fie introduse prin *să*, *(b)* să nu fie precedate de o complinire locală a verbului de mișcare și *(c)* să nu fie despărțite de acesta printr-o limită intonațională. Conform acestor restricții, nu discernem o nuanță locală în exemple ca:

1045. stăpînu . . . a trimes un om **ca să curețe . . . mălătău cela** (37)

1046. „mă duc acolo la Dobrogea / **să iau pămînt"** / (25)

1047. am trimis băiatu / **să cheme și pe soacră-mea** / / (16).

— **ca** (. . .) **să** (88 ex. = 15%):

1048. mă așez cu spatele la ușă **ca să nu mă vadă el** (41)

1049. baba a stat pînă pe la zece noaptea **ca să se strecoare toată lumea de-acolo** (31).

Între elementele acestei conjuncții compuse pot fi intercalate cuvinte sau chiar propoziții:

1050. și . . . pe toți ne-o adunat laolaltă / **ca în ziua aceea să fim prezenți la post** / / (74)

1051. strîngeam lemne / **ca lucrătorii** *cînd or veni* **să aibă lemne** / (42).

---

137 VULPE 1963, 135: „Dacă . . . de pe lîngă un verb de mișcare lipsește complinirea locală adverbială sau substantivală, cerută imperios de sensul verbului, rolul ei este îndeplinit de conjunctivul sau de infinitivul următor".

HARTA 13
FINALA introdusă prin DE
CA(-)SA
CA(-)SA
SI
CA SI
MAREA NEAGRA
CONSTANTA
Prut
IASI
Siret
Ialomita
BUCUREŞTI
BRASOV
CRAIOVA
DUNAREA
CLUJ-NAPOCA
Mures
Somes
TISA
ORADEA
TIMISOARA
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. UNGARA
R. P. BULGARIA

Exemplele de acest tip sînt rare în TD.

— **că să** (12 ex. = 2%), cu varianta crișeană **că** (...) și (1 ex.):

1052. iute or venit la mine / hei! **că să vadă** [...] (57)

1053. și ea o fost pusă servitoarea de pază **că** [...] **cu și stau olecuță** / / (49).

Spre deosebire de I. Gheție (1961, 161), nu considerăm că „avem a face cu o substituire a lui *ca* prin *că*", ci, mai degrabă, cu o hipercaracterizare a subordonării, cu ajutorul conjuncției subordonatoare prin excelență, *că*. Am semnalat acest procedeu sintactic specific popular în legătură cu subordonatele completive (*supra*, p. 95, 100—103), precum și în studiul nostru asupra sintaxei graiului de la Porțile de Fier (Vulpe 1973, 382—383).

— **pentru ca să** (1 ex.):

1054. „de-aceea l-am trimis pe cutare / în altă parte / **pentru ca să nu știe** [ce facem noi]" (74).

Locuțiunea conjuncțională *pentru ca să*, de origine cultă, nu a pătruns în vorbirea zilnică, spontană, din mediul rural.

— **de** (26 ex. = 5%):

1055. mi-o dat o linguriță de leacuri . . **de le-am băut** / / (7)

1056. a sărit vro doi oameni / domle / **d-a pus mîna pe el** / (65)

1057. „du-te **de du ăsta la tine**" (1)

1058. „hai scoală mă **de mulge** *mă!"* / (22).

Raportul sintactic apropiat de coordonare, exprimat de conjuncția *de*, a atras de mult atenția specialiștilor (Gramatica, § 374; Iordan 1956 a, 691, 711; Guțu Romalo 1973, 194 afirmă chiar că „interpretarea ca propoziții coordonate este de preferat"). Unele studii de stilistică evidențiază caracterul popular (Gramatica, § 816; M. Avram, 109; Iordan, 1958, 86), arhaic și popular (Diaconescu 1969, 58) sau oral (Cazacu 1969, 171) al acestei construcții.

În legătură cu circumstanțiala finală se impun următoarele observații:

1) **Valoarea conjuncțiilor**. a) În graiurile populare, *să* este conjuncția finală tip (Gheție 1961, 161).

b) Conjuncția compusă *ca să*, cunoscută încă din secolul al XVI-lea (M. Avram, 98) și predominantă astăzi în varianta normată a limbii (Gramatica, § 816;

Exemplele de acest tip sînt rare în TD.

— **că să** (12 ex. = 2%), cu varianta crișeană **că** (...) și (1 ex.):

1052. iute or venit la mine / hei! **că să vadă** [...] (57)

1053. și ea o fost pusă servitoarea de pază **că** [...] **cu și stau olecuță** / / (49).

Spre deosebire de I. Gheție (1961, 161), nu considerăm că „avem a face cu o substituire a lui *ca* prin *că*", ci, mai degrabă, cu o hipercaracterizare a subordonării, cu ajutorul conjuncției subordonatoare prin excelență, *că*. Am semnalat acest procedeu sintactic specific popular în legătură cu subordonatele completive (*supra*, p. 95, 100—103), precum și în studiul nostru asupra sintaxei graiului de la Porțile de Fier (Vulpe 1973, 382—383).

— **pentru ca să** (1 ex.):

1054. „de-aceea l-am trimis pe cutare / în altă parte / **pentru ca să nu știe** [ce facem noi]" (74).

Locuțiunea conjuncțională *pentru ca să*, de origine cultă, nu a pătruns în vorbirea zilnică, spontană, din mediul rural.

— **de** (26 ex. = 5%):

1055. mi-o dat o linguriță de leacuri ... **de le-am băut** / / (7)

1056. a sărit vro doi oameni / domle / **d-a pus mîna pe el** / (65)

1057. „du-te **de du asta la tine**" (1)

1058. „hai scoală mă **de mulge** *mă!"* / (22).

Raportul sintactic apropiat de coordonare, exprimat de conjuncția *de*, a atras de mult atenția specialiștilor (Gramatica, § 374; Iordan 1956 a, 691, 711; Guțu Romalo 1973, 194 afirmă chiar că „interpretarea ca propoziții coordonate este de preferat"). Unele studii de stilistică evidențiază caracterul popular (Gramatica, § 816; M. Avram, 109; Iordan, 1958, 86), arhaic și popular (Diaconescu 1969, 58) sau oral (Cazacu 1969, 171) al acestei construcții.

În legătură cu circumstanțiala finală se impun următoarele observații:

1) **Valoarea conjuncțiilor**. a) În graiurile populare, *să* este conjuncția finală tip (Gheție 1961, 161).

b) Conjuncția compusă *ca să*, cunoscută încă din secolul al XVI-lea (M. Avram, 98) și predominantă astăzi în varianta normată a limbii (Gramatica, § 816;

M. Avram, 109), exprimă, și în TD, mai precis raportul final decît conjuncția *să*. De aceea nu am înregistrat-o în situații în care funcției finale i se asociază sau i se substituie alte funcții sintactice. Am relevat mai sus (p. 205) nuanța locală a finalelor introduse prin *să* și depinzînd de verbe de mișcare; posibilitatea latentă a unui asemenea transfer semantico-sintactic explică, probabil, faptul că, aproape fără excepție, finalele determinînd verbe de mișcare sînt introduse prin *să*.

În construcții cristalizate, specifice exprimării orale, aceeași conjuncție introduce subordonate al căror sens final este mult atenuat:

1059. ia stai **să-i fac cu fetii noastre mobile** (19)

1060. și eu atuncea / cînd am văzut-o / stai **să-ți spui cum** ! / / (17)

1061. stai **să vă spun** : (65) [138].

2) **Topica.** a) Ca regulă generală, subordonata finală este plasată în urma regentei. Cele cîteva excepții înregistrate sînt introduse prin *ca să*. (La Țâra, 210, și prin *să*.) Remarcăm că, în două din exemplele noastre, finala nu precedă regenta, ci este intercalată în aceasta:

1062. **„ca să . . . ne convingem** [. . .] *haideți pe la noi* / " (35)

1063. atuncea el **ca să-l păcălească pe acela / să tragă arma** / *o-ntins mîna* (52).

b) Subordonatele finale se prezintă, de multe ori, sub forma unor subordonate adiționale:

1064. „mergi cu mine la oi / / **să ducem un drob de sare"** / / (64)

1065. „tată / mă duc și eu să dorm la vie / / **să păzesc la vie"** / / (31)

1066. am făcut castronu ăla ca cînd îl făcea bucătaru de plin / / **să mînce de . . . amiaz / / și** [. . .] **să fie și desară** / / (68); v. și ex. nr. 90, 99, 112.

3) **Coordonarea subordonatelor** a) Conjuncția *să* fiind, în același timp, marca modului conjunctiv — mod predominant în subordonatele finale —, repetarea ei, în cazul coordonării finalelor, este obligatorie (v. ex. nr. 1044, 1065, 1066).

---

138 Caracterul cristalizat al expresiei reiese, aici, și din utilizarea invariabilă (la singular) a verbului din regentă, deși vorbitorul se adresează mai multor persoane *(să vă spun)*.

b) În două (sau mai multe) finale pozitive coordonate, repetarea conjuncției compuse nu este obligatorie:

1067. culege ea o poală de boz / [. . .] **ca să-l oblojească** / **să-l facă** / (17)

1068. și mai tușeam / [. . .] **ca să audă cîinii** / **să latre** / **și să audă ei** [= vecinii] (29); v. și ex. nr. 1063; ea este însă posibilă:

1069. băiatu l-avea cu grebla / *în urmă* / **ca să strîngă-n urma purcoiului** / *știi* **ca să facă curățenie** / (16).

c) În două finale negative, utilizarea conjuncției simple și omiterea negației în finala coordonată constituie regula în TD:

1070. iar încălecam pe-un măgar / *iară mă dam jos* / **ca să n-adorm**/ **să pierz oile** / / (15)

1071. [cenușa] *o da pe baltă mare* / *curgetoare* / *de mergea* / **ca să nu rămîie cumva** / **să-nvieze iar** / / (3).

Construcții ca:

1072. punem petecătoare / [. . .] / **ca să nu grăbească** / **ca să nu fugă caru după boi** / / (51)

reprezintă excepții.

d) După cum reiese și din exemplele mai sus citate (1063, 1065, 1067—1072), propozițiile finale coordonate nu sînt, în mod obligatoriu, legate prin conjuncții coordonatoare (multe din ele fiind, de fapt, o reluare sau o reformulare a propoziției precedente — cf. ex. nr. 1065, 1067, 1069, 1072). Aceasta dă, uneori, naștere unor construcții ambigue, în care cea de-a doua finală poate fi interpretată fie drept coordonată, fie drept subordonată a celei dintîi (cf. *supra*, p. 49):

1073. „du-te și-i spune să vie la Cluj **s-o duc aicea la un doctor** / **să vedem** *că ce are*" / / (69)

1074. strîngeam lemne **ca lucrătorii** [. . .] **să aibă lemne** / **să-și poată face mîncare** / (42).

4) **Complemente și completive.** Asocierea unui complement circumstanțial de scop cu o subordonată finală este, practic, necunoscută vorbirii populare[139]. Fără a fi întreprins o cercetare statistică, presupunem că expli-

---

139 Notăm, totuși, cazul particular al explicitării a unui complement printr-o completivă adițională:

99. Primăvara a chemat-o boierul la v ă r u i t / / **să văruiască circiumile** / (25).

cația trebuie căutată în frecvența redusă a complementelor de scop în acest aspect al limbii.

5) **Pronominalizarea subordonatelor** finale nu este atestată în TD; construcția este, dealtfel, rară în română contemporană (MIHAVRAM, 110).

6) **Repartiția geografică**. a) Subordonatele introduse prin *să* și *ca să* formează o arie unitară, incluzînd toate graiurile dacoromâne (chiar dacă atestările pentru *ca să* lipsesc în numeroase puncte, cf. GHEȚIE 1961, 161) — v. harta 13 [140].

b) Finale introduse prin *că să* au fost înregistrate în principalele graiuri dacoromâne [141]: ele constituie, prin urmare, un fapt de limbă p o p u l a r. Atestările din Oltenia (BIDIAN 1972, 13), Muntenia și Moldova ne împiedică să vedem în *că* din *că să* un element datorat influenței maghiare (GHEȚIE 1961, 161); situația geografică sprijină interpretarea dată de noi acestei construcții (v. *supra*, p. 207).

c) Aria de circulație a conjuncției *de* cu funcție de conectiv al circumstanțialei finale este considerabil mai largă decît reiese din ALRT [142]. Am înregistrat-o în toate zonele [143], cu excepția Maramureșului și a Crișanei. Atît timp cît studii sintactice elaborate pe baza unui material mai amplu provenind din aceste regiuni nu vor confirma absența construcției din graiurile respective, este greu de stabilit dacă ne aflăm în fața unei trăsături sintactice regionale sau generale, sau, raportîndu-ne la normă, a unei trăsături dialectale sau populare.

---

[140] Este de presupus că, prin suprapunerea hărții noastre cu harta alcătuită pe baza ALRT, multe din zonele albe s-ar completa.

[141] Lipsa de atestări în Dobrogea și Crișana nu este concludentă, ținînd seama de slaba frecvență a conjuncției. Menționăm preferința graiurilor din sud-estul Banatului pentru această construcție (VULPE 1973, 382).

[142] Cf. GHEȚIE 1961, 162: „În Banat, Crișana și în cea mai mare parte a Ardealului, conjuncția e atestată, aproape exclusiv, în diverse formule poetice fixe, mai ales în descîntece [...]. Prezența lui *de* numai în aceste formule pietrificate este o dovadă că această conjuncție a fost folosită în trecut pe o scară mult mai largă în Transilvania, dar că astăzi a ieșit practic din circulație".

[143] Harta noastră (nr. 13) se completează cu atestările din GHEȚIE 1976, 131 (în zona punctului nostru cartografic nr. 32) și ȚÂRA, 210.

cația trebuie căutată în frecvența redusă a complementelor de scop în acest aspect al limbii.

5) **Pronominalizarea subordonatelor** finale nu este atestată în TD; construcția este, dealtfel, rară în română contemporană (MIHAI AVRAM, 110).

6) **Repartiția geografică**. a) Subordonatele introduse prin *să* și *ca să* formează o arie unitară, incluzînd toate graiurile dacoromâne (chiar dacă atestările pentru *ca să* lipsesc în numeroase puncte; cf. GHEȚIE 1961, 161) — v. harta 13 [140].

b) Finale introduse prin *că să* au fost înregistrate în principalele graiuri dacoromâne [141]: ele constituie, prin urmare, un fapt de limbă p o p u l a r. Atestările din Oltenia (BIDIAN 1972, 13), Muntenia și Moldova ne împiedică să vedem în *că* din *că să* un element datorat influenței maghiare (GHEȚIE 1961, 161); situația geografică sprijină interpretarea dată de noi acestei construcții (v. *supra*, p. 207).

c) Aria de circulație a conjuncției *de* cu funcție de conectiv al circumstanțialei finale este considerabil mai largă decît reiese din ALRT [142]. Am înregistrat-o în toate zonele [143], cu excepția Maramureșului și a Crișanei. Atît timp cît studii sintactice elaborate pe baza unui material mai amplu provenind din aceste regiuni nu vor confirma absența construcției din graiurile respective, este greu de stabilit dacă ne aflăm în fața unei trăsături sintactice regionale sau generale, sau, raportîndu-ne la normă, a unei trăsături dialectale sau populare.

---

[140] Este de presupus că, prin suprapunerea hărții noastre cu harta alcătuită pe baza ALRT, multe din zonele albe s-ar completa.

[141] Lipsa de atestări în Dobrogea și Crișana nu este concludentă, ținînd seama de slaba frecvență a conjuncției. Menționăm preferința graiurilor din sud-estul Banatului pentru această construcție (VULPE 1973, 382).

[142] Cf. GHEȚIE 1961, 162: „În Banat, Crișana și în cea mai mare parte a Ardealului, conjuncția e atestată, aproape exclusiv, în diverse formule poetice fixe, mai ales în descîntece [...]. Prezența lui *de* numai în aceste formule pietrificate este o dovadă că această conjuncție a fost folosită în trecut pe o scară mult mai largă în Transilvania, dar că astăzi a ieșit practic din circulație".

[143] Harta noastră (nr. 13) se completează cu atestările din GHEȚIE 1976, 131 (în zona punctului nostru cartografic nr. 32) și ȚÂRA, 210.

SUBORDONATA CONDIȚIONALĂ
(203 ex. = 4,1%)

Elementele introductive ale propoziției condiționale nu sînt numeroase:

— **dacă** (190 ex. = 94%)

În TD, *dacă* reprezintă conjuncția-tip (GHEȚIE 1961, 166; 1976, 132; BIDIAN 1972, 14; cf. și M. AVRAM, 201). Ponderea ei o depășește chiar pe aceea a lui *că* cauzal (v. *supra*, p. 201):

1075. **dacă nu era ăla** / *puzderii ne făcea* / / (7)

1076. *„eu te las la școală / da* **dacă-ți dă voie dom' doctor"** / (25)

1077. *atunci ne-am suit în tren / suie-te drace* **dacă te poți!** / / (52).

Distingerea lui *dacă* condițional de *dacă* temporal sau cauzal este adesea dificilă. În realitate aceste sensuri gramaticale pot coexista, iar stabilirea preponderenței unuia dintre ele rămîne la aprecierea subiectivă a receptorului:

1078. **dacă eram într-o comună necunoscută** [...] / *întrebam* [de gazdă] *cîte doi / trei kilometri* / (11)

1079. **„dacă mata nu poți să mă dai la meserie / nu poți să-mi faci casă / nu poți să faci nimic** / [...] *eu am plecat"* / / (25)

1080. **dacă el îi numa suplinitor** *atunci cum să dăm fata după el?* / / (53).

— **de** (7 ex. = 3%):

1081. **„de-om găsi un tren** / *noi plecăm"* / / (63)

1082. **„acuma de mi-o face ceva** *face / numa să nu mă golească și să-mi ieie banii"* / / (68).

Cu tot numărul lor redus, exemplele noastre confirmă constatarea (GHEȚIE 1961, 166) că *de* condițional nu a dispărut din circulație în graiurile populare. Considerăm însă nejustificată părerea acelor autori care îl consideră c a r a c t e r i s t i c vorbirii populare (GRAMATICA, § 855; WEIGAND 1918, 169; IORDAN 1966, 260) sau limbii vorbite în genere (CAZACU 1969, 171). Condiționala introdusă prin *de* apare, relativ sporadic, în textele dialec-

SUBORDONATA CONDIȚIONALĂ
(203 ex. = 4,1%)

Elementele introductive ale propoziției condiționale nu sînt numeroase :

— **dacă** (190 ex. = 94%)

În TD, *dacă* reprezintă conjuncția-tip (GHEȚIE 1961, 166; 1976, 132; BIDIAN 1972, 14; cf. și M. AVRAM, 201). Ponderea ei o depășește chiar pe aceea a lui *că* cauzal (v. *supra*, p. 201):

1075. **dacă nu era ăla** / *puzderii ne făcea* / / (7)

1076. *„eu te las la școală / da* **dacă-ți dă voie dom' doctor"** / (25)

1077. *atunci ne-am suit în tren / suie-te drace* **dacă te poți!** / / (52).

Distingerea lui *dacă* condițional de *dacă* temporal sau cauzal este adesea dificilă. În realitate aceste sensuri gramaticale pot coexista, iar stabilirea preponderenței unuia dintre ele rămîne la aprecierea subiectivă a receptorului :

1078. **dacă eram într-o comună necunoscută** [. . .] / *întrebam* [de gazdă] *cîte doi / trei kilometri* / (11)

1079. **„dacă mata nu poți să mă dai la meserie / nu poți să-mi faci casă / nu poți să faci nimic** / [. . .] *eu am plecat"* / / (25)

1080. **dacă el îi numa suplinitor** *atunci cum să dăm fata după el?* / / (53).

— **de** (7 ex. = 3%) :

1081. **„de-om găsi un tren** / *noi plecăm"* / / (63)

1082. **„acuma de mi-o face ceva** *face / numa să nu mă golească și să-mi ieie banii"* / / (68).

Cu tot numărul lor redus, exemplele noastre confirmă constatarea (GHEȚIE 1961, 166) că *de* condițional nu a dispărut din circulație în graiurile populare. Considerăm însă nejustificată părerea acelor autori care îl consideră c a r a c t e r i s t i c vorbirii populare (GRAMATICA, § 855; WEIGAND 1918, 169; IORDAN 1966, 260) sau limbii vorbite în genere (CAZACU 1969, 171). Condiționala introdusă prin *de* apare, relativ sporadic, în textele dialec-

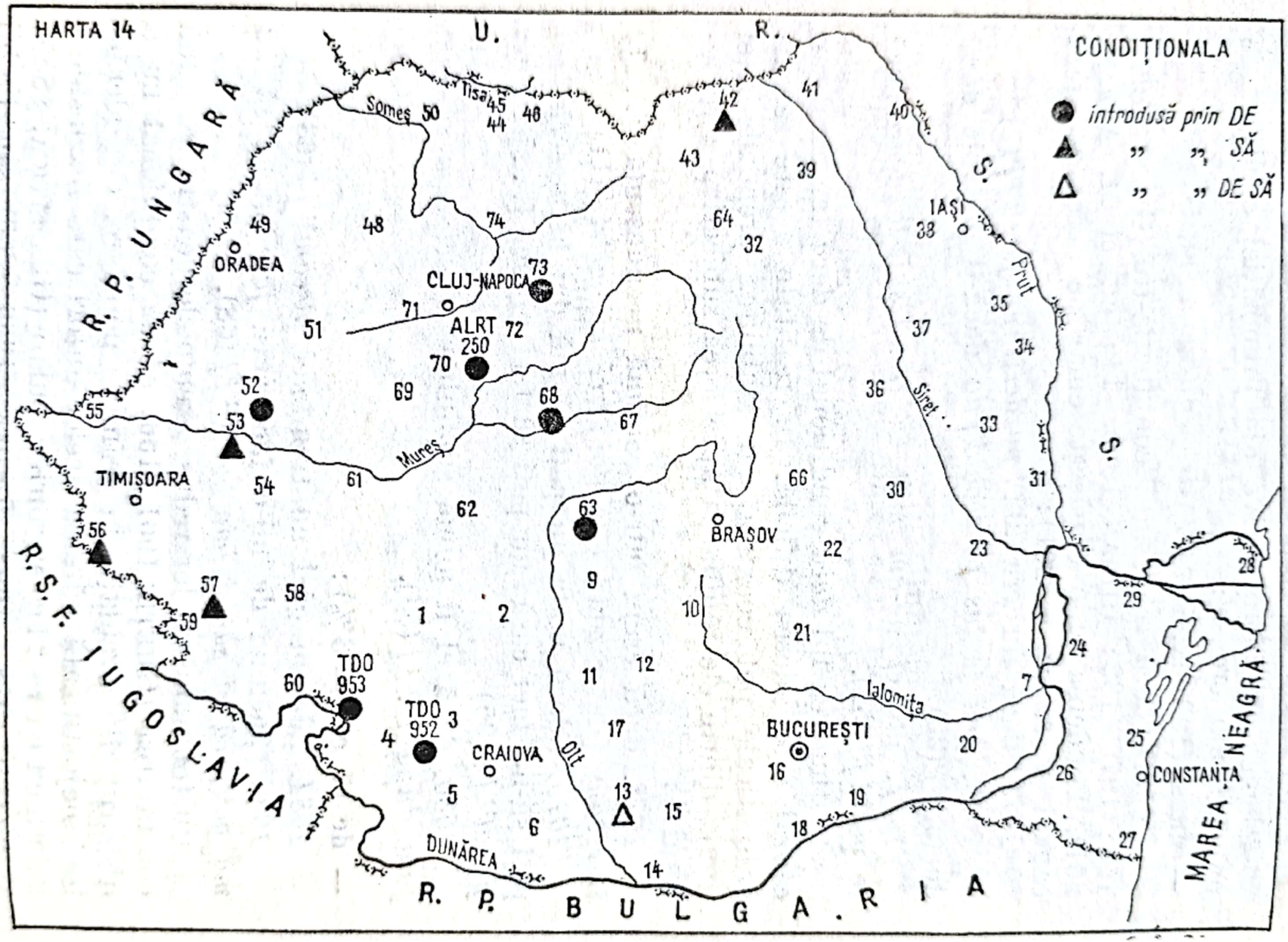

Scanned with OKEN Scanner

tale, mai ales în producţiile folclorice în versuri[144]; caracteristică este, azi, numai limbii literaturii artistice (M. AVRAM, 199—200; ROSETTI 1958, 333).

Pe baza unui număr atît de mic de exemple, este greu de precizat o arie. Singurul exemplu citat de I. GHEŢIE (1961, 165), dintr-un text liber, provine, ca şi atestările noastre, din centrul Transilvaniei (v. harta 14). BIDIAN (1972, 14) înregistrează prezenţa lui *de* condiţional în Oltenia de sud-vest, iar: ŢÂRA (210) l-a întîlnit „frecvent". În cursul anchetelor noastre pe teren, l-am întîlnit, izolat, şi în sudul Munteniei.

— **să** (4 ex.):

1083. „*n-aş fi dat-o pe un ou roşu* [= n-aş fi dat pe ea un ou roşu]" *zice* / „**s-o fi prins!**" / / (53)

1084. „*care îs . . . sînt copii învăţaţi* / *vă duce* / *prin alte ţări* [la studiu] / *şi tu eşti fată* / **să te ducă** / . . . **pră undeva** / *atunci ce-ai făcut?*" / / (56)

1085. **să-l văd** *îl cunosc* / / (57)

1086. „**să-mi poţi tu fura mie trei peri din cap de la acela** / *să mi-i aduci mie* / *eu . . . ţi-oi da ţie-amu ce ţi-oi da*" / / (42).

De remarcat că, în toate exemplele noastre ca şi în cele înregistrate în ALRT (GHEŢIE 1961, 165) şi în textele culese pe valea Bistriţei (GHEŢIE 1976, 132) sau de pe valea Şieului (ŢÂRA, 210), predicatul condiţionalei este, cu siguranţă (ex. nr. 1083, 1084) sau foarte probabil (ex. nr. 1085, 1086), un verb la modul conjunctiv, şi nu un verb la modul indicativ precedat de vechea conjuncţie condiţională *să* (construcţie atestată încă, acum patru decenii, în Maramureş: PAPAHAGI 1925 b, LXXII).

În mod izolat, am întîlnit o contaminare între condiţionala introdusă prin *de* şi cea introdusă prin *să*. Ar putea fi vorba însă şi de o simplă ezitare:

1087. *atuncea* **de să fi ştiut** *că rămîi văduvă* / *mai bine zic să mă fi omorît el* [= tatăl vitreg]! / / (13).

— **la caz că** (2 ex.):

1088. *am luat vo 200 de lei la mine* / **la caz că-mi trebuie ceva** / (71)

---

[44] Cf. interesanta observaţie a lui GHEŢIE (1961, 165), bazată pe materialul cuprins în ALRT (şi confirmată în 1976, 132—133): „Acelaşi vorbitor care îl foloseşte pe *de* în textele pe care le recită se adresează numai lui *dacă* în vorbirea liberă". V. şi DIMAND, 30—31.

1089. „la caz” *zice*, „că stricăm [logodna] // *te costă viața*” (53).

Locuțiunea, cu oarecare putere de circulație în limba vorbită (v. și ȚÂRA, 210), nu este înregistrată, în această formă, de celelalte studii consultate de noi[145].

În capitolul dedicat temporalei (v. *supra*, p. 145), am citat cîteva exemple de temporale introduse prin *cînd*, apropiate, ca înțeles, de condiționale. Nu am înregistrat însă, în TD, condiționale pure cu acest conectiv (cf. GRAMATICA, § 855; M. AVRAM, 200; GHEȚIE 1976, 132).

Nu am întîlnit nici condiționale negative eliptice introduse prin *de unde*[146]. E posibil ca locuțiunea *de unde nu*, considerată populară (GRAMATICA, § 855; M. AVRAM, 198, relevă și caracterul ei arhaic), să constituie unul din mijloacele sintactice de caracterizare a stilului basmelor populare.

PARTICULARITĂȚI DE CONSTRUCȚIE

1) Topica. În TD, topica propoziției condiționale în raport cu regenta ei nu este fixă. Preferința pentru topica SR este însă marcată (70% din exemplele noastre). În cea 10% din frazele cuprinzînd o condițională, aceasta întrerupe regenta. Mai exact, conjuncția (coordonatoare sau subordonatoare) care introduce regenta precedă condiționala:

1090. „*și-ți dau și trei galbeni mari / ai lu dadă-ta Vîlcana*” [...] // „*și* **dacă eu oi muri** / *să-i dai galbenii*” // (5)

1091. [nașul meu] *a fost călcat distrus* [de o scroafă sălbatecă] // *d a* **dacă era parte bărbătească** *îl tăia* // *bucăți îl făcea* // (28)

1092. *am fost nevoit să dezleg călușu pentru el / ca să-l dezleg pe el* / [...] *c ă* **dacă-l lăsam** *murea* // (18)

1093. *ș - a ș a c ă* **dacă nu respecți** [ε] **jurămîntu** / *o pățești!*” // (18).

Condiționala poate fi precedată și de un adverb de timp cu sens lexical șters, avînd, în context, un rol apro-

---

[145] GRAMATICA, § 855 și M. AVRAM, 196, iau în discuție locuțiunile conjuncționale *în caz că*, *la caz cînd*, *în caz cînd* și *în caz dacă*.

[146] Ele lipsesc și din TDO (BIDIAN 1972, 14).

1089. „la caz" *zice* „că strică[m] [logodna] *te costă viața*" (53).

Locuțiunea, cu oarecare putere de circulație în limba vorbită (v. și ȚÂRA, 210), nu este înregistrată, în această formă, de celelalte studii consultate de noi[145].

În capitolul dedicat temporalei (v. *supra*, p. 145), am citat cîteva exemple de temporale introduse prin *cînd*, apropiate, ca înțeles, de condiționale. Nu am înregistrat însă, în TD, condiționale pure cu acest conectiv (cf. GRAMATICA, § 855; M. AVRAM, 200; GHEȚIE 1976, 132).

Nu am întîlnit nici condiționale negative eliptice introduse prin *de unde*[146]. E posibil ca locuțiunea *de unde nu*, considerată populară (GRAMATICA, § 855; M. AVRAM, 198, relevă și caracterul ei arhaic), să constituie unul din mijloacele sintactice de caracterizare a stilului basmelor populare.

PARTICULARITĂȚI DE CONSTRUCȚIE

1) Topica. În TD, topica propoziției condiționale în raport cu regenta ei nu este fixă. Preferința pentru topica SR este însă marcată (70% din exemplele noastre). În cea 10% din frazele cuprinzînd o condițională, aceasta întrerupe regenta. Mai exact, conjuncția (coordonatoare sau subordonatoare) care introduce regenta precedă condiționala:

1090. „*și-ți dau și trei galbeni mari / ai lu dadă-ta Vîlcana*" / [. . .] / „*și* **dacă eu oi muri** / *să-i dai galbenii*" // (5)

1091. [nașul meu] *a fost calcat distrus* [de o scroafă sălbatecă] // *d a* **dacă era parte bărbătească** *îl tăia* // *bucăți îl făcea* // (28)

1092. am fost nevoit să dezleg călușu pentru el / ca să-l dezleg pe el / [. . .] *c ă* **dacă-l lăsam** *murea* // (18)

1093. ș a ș a c ă **dacă nu respecți** [ɛ] *jurămîntu / o pățești!*" // (18).

Condiționala poate fi precedată și de un adverb de timp cu sens lexical șters, avînd, în context, un rol apro-

---

[145] GRAMATICA, § 855 și M. AVRAM, 196, iau în discuție locuțiunile conjuncționale *în caz că*, *la caz cînd*, *în caz cînd* și *în caz dacă*.

[146] Ele lipsesc și din TDO (BIDIAN 1972, 14).

piat de al unei interjecţii sau servind ca element de legătură între fraze:

1094. „*a p u* **dacă după áluia o ai dat-o** [fata] *de ce dracu aştepţi?*" (49)

1095. *mă tot gîndii eu . . . „amu ce să fac? / eu copil sărac / a c u* **dac-aduc pe cineva** *ce să mînce şi ea şi eu?*" / / (70).

2) **Coordonarea condiţionalelor.** Atunci cînd regenta este determinată de mai multe subordonate condiţionale, conjuncţia specifică introduce, de regulă, numai prima propoziţie din serie:

1096. „*eu voi veni şi te-oi ajuta* / **dacă** *vorba aia* **mi-i cere şi . . . vei avea nevoie**" / / (62)

1097. **dacă se ducea şi făcea şi nu-mi spunea**/ . . . *ori se moleşea definitiv* [. . .] *ori se podidea cu sînge pe gură şi pe nas* / / (18).

Coordonatele pot fi juxtapuse:

1098. **„dacă nu ieşi afară / dacă nu bei apă / nu mai vrei nimica** / *mă culc şi eu oleacă*" / / (29)[147]; v. şi ex. nr. 1079.

3) Nu am întîlnit nici un caz de **asociere** a unei circumstanţiale **cu un complement** condiţional, situaţie explicabilă dacă ţinem seama de poziţia precară a acestui complement în limba română.

4) Singurul caz de **reluare** a subordonatei **printr-un adverb pronominal** ne întîmpină într-o frază în care condiţionala se apropie, ca sens, de o cauzală:

1080. **dacă el îi numa suplinitor** *a t u n c i cum să dăm fata după el?* / / (53).

5) Situaţia **„condiţionalelor juxtapuse"**, de tipul **făceai** / *dădeai* / / **nu făceai** *nu dădeai nimic* / / (24), am discutat-o în cap. III, la p. 55—56.

6) Pentru „condiţionalele juxtapuse", semnalam anumite particularităţi de construcţie; aceste particularităţi se regăsesc, uneori, şi la condiţionalele conjuncţionale:

a) Două fraze conţinînd cîte o condiţională se grupează într-o pereche avînd următoarele trăsături sintactice: (α) frazele se succedă nemijlocit, (β) joncţiunea lor e paratactică, (γ) schemele lor structurale sînt paralele,

---

147 Exemplul ilustrează unul din rarele cazuri de repetare a conjuncţiei subordonatoare.

dar (δ) în cea de-a doua frază unii termeni pot fi elidați (prin subînțelegere). Semantic, perechea de fraze se caracterizează atît prin (α) identitatea lexicală cel puțin a termenilor principali, cît și prin (β) faptul că cea de-a doua frază realizează „copia în negativ" a predicatelor din cea dintîi:

1099. dacă era moroi / nu trecea armăsarul / / dacă nu era trecea / peste mormînt / / (3) — cf. ex. nr. 1106.

Redusă la schema ei logică, această construcție complexă poate fi simbolizată prin formula:

dacă A [atunci] *nu B. dacă nu A* [atunci] *B*,

cu varianta:

dacă A [atunci] *B. dacă nu A* [atunci] *nu B* (v. ex. nr. 1106).

Vorbirea populară utilizează în mod curent această structură sintactică pentru a exprima o alternativă. Apartenența acestei modalități de exprimare a alternativei la *norma orală* se verifică și prin interpretarea identică — din partea receptorului — a construcției similare realizate prin subordonare semantică (prin parataxă):

62. făceai / dădeai / / nu făceai nu dădeai nimic (24).

b) Predicatul subordonatei este identic cu al regentei:

1100. „tată / eu văd că tu vrei . . . să te duci [la școală] */ da . . .* **dacă n-am putere** */ n - a m p u t e r e / de unde? / / stai aicea / /"* (25)

1101. „dacă noi știam / că erau . . . a lui unchiu [cizmele], */ noi le luam / [. . .] / / dar însă* **dacă n-am știut** */ n - a m ș t i u t" / /* (61)

1102. „no" zice / „[porcul] *ți l-o dus nemții!"*

„dă-l măi dracului! **dacă l-o dus** */ l - o d u s" / /* (72)

1103. „eu **dac-am adus** *a m a d u s / și-napoi nu mai* [. . .] *duc / /"* (56).

Reduse la schema: *dacă A* [atunci] *A*, enunțurile de acest tip au aparența unor tautologii. În practica comunicării orale însă, construcția luată în ansamblul ei semnifică o stare de fapt i r e v e r s i b i l ă. Frazele implică o exclamație — înciudată sau resemnată — ca: „n-ai ce-i face!", „ce să mai faci!", „asta este!", uneori prezentă în text într-o altă formă: *și-napoi nu mai* [. . .] *duc* (exprimare neutră) sau *dă-l măi dracului!* (exprimare afectivă). Aceeași semnificație am remarcat-o în secvențe „tautologice" realizate prin parataxă (ex. nr. 63—65).

c) Construcția „tautologică" se poate combina cu alternativa formulată prin paralelism sintactic:

1104. **dacă mai vedea păzitorii** *m a i v e d e a* / **dacă nu mai vedea** *n u m a i v e d e a* / / (34)

1105. **„dacă-mi dai** *î m i d a i* / **dacă nu-mi dai** *n u - m i d a i*" / / (61).

O alternativă prezentată în felul acesta — sub forma unei duble tautologii: *dacă A* [atunci] A. *dacă nu A* [atunci] *nu A* — nu presupune o alegere, ci este tocmai expresia unei situații indecise, a cărei soluționare este i n d i f e r e n t ă din punctul de vedere al vorbitorului.

Construcțiile analizate mai sus ilustrează o particularitate interesantă a comunicării orale cu caracter popular: utilizarea unei scheme sintactice fixe, uneori destul de complicate, pentru exprimarea unor r a p o r t u r i l o g i c e sau a unor v a l o r i m o d a l e — alternativă, ireversibilitate, indeterminare (indiferență) — ce depășesc conținutul lexical al enunțului. Condiția esențială pentru transmiterea informației logice sau modale o constituie respectarea constrîngerilor sintactice; contrar opiniei îndeobște acceptate (GRAMATICA, § 712, 856; RIZESCU), intonația poate varia, limita melodică dintre regentă și subordonată nefiind obligatorie (v. ex. nr. 62, 1103—1105).

7) **Condiționale eliptice** a) Studiile de specialitate (M. AVRAM, 198; cf. GRAMATICA, § 855) au semnalat relativa frecvență a condiționalelor negative eliptice de predicat. Pe baza materialului nostru, aducem cîteva precizări în această chestiune.

Propoziția eliptică reprezintă al doilea termen al unei alternative; aceasta poate lua forma „simetrică" descrisă sub 6a:

1106. **„de te-i grăbi iute-***l mai vezi pe Nichifor* / **de nu** *nu-l mai vezi* / /" (63),

dar admite și non-identitatea lexicală a celor două regente:

1107. **„dacă eu oi muri** / *să-i dai galbenii* / / [. . .] / / **dacă nu** / [. . .] *să-i ții*" / / (5)

1108. **„dacă-ți place** *mă iei* / **dacă nu** *lasă-mă să stau acasă*" (13)

1109. **„dacă . . . vrei** *să taci din gură* / *bine* / **dacă nu-***ți dau un ciomag de aicea rămîi!*" / / (22).

Scanned with OKEN Scanner

Verbul elidat în condiţională poate figura într-o propoziţie principală (în exemplele noastre: imperativă) din contextul anterior, cu condiţia ca raportul logico-semantic „alternativă" să se păstreze [148]:

1110. *„ori dă vioara să-ţi cînt eu / ori* **dacă nu** / *să-ţi cînt din gură eu un cîntec"* / / (40)

1111. *„faci ca mine /* **dacă nu** *pleci de-aici-aşa!"* / (11).

Remarcăm că, în majoritatea exemplelor noastre (v. ex. nr. 1106, 1108, 1109, 1111), condiţionala eliptică negativă n u este separată de regenta ei printr-o limită intonaţională (aşa cum ne-am fi aşteptat, conform regulilor de punctuaţie ale comunicării normate).

b) Un alt tip de elipsă gramaticalizată, ilustrată în TD printr-un singur exemplu dar curentă în comunicarea orală (nenormată), este următorul:

1112. *„vezi" zic /* **„dacă n-ai vrut** *să-mi dai şi mie o mînă* [de prune]*?"* / / (15).

Regenta elidată a acestei condiţionale cu nuanţă cauzală poate fi **ce se întîmplă, *ce ai păţit* (subordonate lui *vezi*), **aşa se întîmplă, *aşa păţeşti* etc.

8) Transcriind în text exemplele ilustrative, ne-a frapat numărul mare de citate în ghilimele. O verificare a întregului material ne-a dus la concluzia că mai mult de jumătate dintre subordonatele condiţionale din TD se găsesc în acele pasaje ale textului care redau, în vorbire directă, spusele diferitelor personaje ale naraţiunii. Ar fi interesant de verificat dacă, în dialogul efectiv, natural, indicele de frecvenţă al condiţionalei este (sensibil) mai ridicat decît într-un text narativ.

Observaţiile noastre asupra condiţionalei au dus la precizarea raportului de forţe dintre conectivele concurente şi au relevat cîteva tipuri de construcţii specific populare. În ceea ce priveşte mijloacele specific dialectale de construire a acestei subordonate, orice constatare trebuie, deocamdată, formulată cu extremă prudenţă.

---

[148] Afirmaţia este bazată pe datele oferite de TD. Rămîne de lămurit în ce condiţii stilistice între elipsa predicatului condiţionalei negative şi exprimarea alternativei există un raport de coocurenţă obligatorie (raportul nu se verifică în citatele din GRAMATICĂ, § 855).

Verbul elidat în condiţională poate figura într-o propoziţie principală (în exemplele noastre: imperativă) din contextul anterior, cu condiţia ca raportul logico-semantic „alternativă" să se păstreze [148]:

1110. *„ori dă vioara să-ţi cînt eu / ori* **dacă nu** / *să-ţi cînt din gură eu un cîntec"* / / (40)

1111. *„faci ca mine /* **dacă nu** *pleci de-aici-aşa!"* / (11).

Remarcăm că, în majoritatea exemplelor noastre (v. ex. nr. 1106, 1108, 1109, 1111), condiţionala eliptică negativă n u este separată de regenta ei printr-o limită intonaţională (aşa cum ne-am fi aşteptat, conform regulilor de punctuaţie ale comunicării normate).

b) Un alt tip de elipsă gramaticalizată, ilustrată în TD printr-un singur exemplu dar curentă în comunicarea orală (nenormată), este următorul:

1112. *„vezi" zic /* **„dacă n-ai vrut** *să-mi dai şi mie o mînă* [de prune]*?"* / / (15).

Regenta elidată a acestei condiţionale cu nuanţă cauzală poate fi **ce se întîmplă, *ce ai pătit* (subordonate lui *vezi*), **aşa se întîmplă, *aşa păţeşti* etc.

8) Transcriind în text exemplele ilustrative, ne-a frapat numărul mare de citate în ghilimele. O verificare a întregului material ne-a dus la concluzia că mai mult de jumătate dintre subordonatele condiţionale din TD se găsesc în acele pasaje ale textului care redau, în vorbire directă, spusele diferitelor personaje ale naraţiunii. Ar fi interesant de verificat dacă, în dialogul efectiv, natural, indicele de frecvenţă al condiţionalei este (sensibil) mai ridicat decît într-un text narativ.

Observaţiile noastre asupra condiţionalei au dus la precizarea raportului de forţe dintre conectivele concurente şi au relevat cîteva tipuri de construcţii specific populare. În ceea ce priveşte mijloacele specific dialectale de construire a acestei subordonate, orice constatare trebuie, deocamdată, formulată cu extremă prudenţă.

---

[148] Afirmaţia este bazată pe datele oferite de TD. Rămîne de lămurit în ce condiţii stilistice între elipsa predicatului condiţionalei negative şi exprimarea alternativei există un raport de coocurenţă obligatorie (raportul nu se verifică în citatele din GRAMATICĂ, § 855).

SUBORDONATA CONCESIVĂ
(35 ex. = 0,7%)

După cum s-a mai remarcat (GHETIE 1961, 170; 1976, 133; BIDIAN 1972, 17), frecvența concesivei în textele dialectale este redusă[149]. Raportate la numărul total de exemple, conectivele care o introduc sînt, în schimb, numeroase (cf. M. AVRAM, 186), astfel încît nu poate fi identificat un conectiv-tip (BIDIAN 1972, 17).

— **și de** (6 ex., dintre care 5 de la același informator):

1113. **și de se văita mama din cînd în cînd** / [...] *că ce-are să facă că n-are bani / totuși eu tăceam din gură* // (5)

1114. *„nici în căluș nu mai joc / da"* *ce* **„și de-oi mai ... m-oi păcăli vrodat.** *să joc"* / *ce „nu mai fac prostia"* *ce „care-am făcut-o"* // (18).

Exemplele din Mărăcinele (pct. 5) sînt citate de V. BIDIAN (1972, 17) ca subordonate concesive introduse prin *de*. Contextul și intonația frazei nu ne permit însă interpretarea lui *și* drept conjuncție copulativă[150]. Avem în vedere și faptul că asocierea lui *de* concesiv cu *și* adverbial (accentuat în propoziție) este curentă (DRĂGANU 1923, 259), că topica înregistrată de noi a fost semnalată în limba secolului al XVIII-lea (M. AVRAM, 167) și că GRAMATICA, § 861, menționează locuțiunea conjuncțională *și de* printre elementele introductive ale concesivei ipotetice (fără a o ilustra însă cu exemple).

Pe lîngă exemplele din TD (provenind din două localități) am înregistrat concesive introduse prin *și de* în com. Băneasa, jud. Ilfov. Construcția a fost semnalată și în Bistrița-Năsăud (ȚÂRA, 210).

— **cît ... de** (5 ex.):

1115. **cît am fost de rea** / *da-i dăm de mîncare la bătrînă* / (69)

1116. *el juca foarte mult fotbal* // **cît îi de mic** // *se băga la ăia mari la fotbal* (25);

---

149 În această privință, vorbirea populară actuală se aseamănă cu limba veche (M. AVRAM, 153).

150 Așa cum apare în versurile populare citate de DRĂGANU 1923, 259: *Că de-i mic și ghemuit, are fața de-ngrozit, și de-i mare cît un ghem, turcii toți de el se tem.*

SUBORDONATA CONCESIVĂ
(35 ex. = 0,7%)

După cum s-a mai remarcat (GHETIE 1961, 170; 1976, 133; BIDIAN 1972, 17), frecvența concesivei în textele dialectale este redusă[149]. Raportate la numărul total de exemple, conectivele care o introduc sînt, în schimb, numeroase (cf. M. AVRAM, 186), astfel încît nu poate fi identificat un conectiv-tip (BIDIAN 1972, 17).

— **și de** (6 ex., dintre care 5 de la același informator):

1113. **și de se văita mama din cînd în cînd** / [...] *că ce-are să facă că n-are bani / totuși eu tăceam din gură* // (5)

1114. *„nici în căluș nu mai joc / da" ce* **„și de-oi mai ... m-oi păcăli vrodat.** *să joc" / ce „nu mai fac prostia" ce „care-am făcut-o"* // (18).

Exemplele din Mărăcinele (pct. 5) sînt citate de V. BIDIAN (1972, 17) ca subordonate concesive introduse prin *de*. Contextul și intonația frazei nu ne permit însă interpretarea lui *și* drept conjuncție copulativă[150]. Avem în vedere și faptul că asocierea lui *de* concesiv cu *și* adverbial (accentuat în propoziție) este curentă (DRĂGANU 1923, 259), că topica înregistrată de noi a fost semnalată în limba secolului al XVIII-lea (M. AVRAM, 167) și că GRAMATICA, § 861, menționează locuțiunea conjuncțională *și de* printre elementele introductive ale concesivei ipotetice (fără a o ilustra însă cu exemple).

Pe lîngă exemplele din TD (provenind din două localități) am înregistrat concesive introduse prin *și de* în com. Băneasa, jud. Ilfov. Construcția a fost semnalată și în Bistrița-Năsăud (ȚÂRA, 210).

— **cît ... de** (5 ex.):

1115. **cît am fost de rea** / *da-i dăm de mîncare la bătrînă* / (69)

1116. *el juca foarte mult fotbal* // **cît îi de mic** // *se băga la ăia mari la fotbal* (25);

---

[149] În această privință, vorbirea populară actuală se aseamănă cu limba veche (M. AVRAM, 153).

[150] Așa cum apare în versurile populare citate de DRĂGANU 1923, 259: *Că de-i mic și ghemuit, are fața de-ngrozit, și de-i mare cît un ghem, turcii toți de el se tem.*

— **că** (4 ex.):

1117. ș-acuma / **că-i mare** / **că-i de 14 ani** / *și tare mult îi legat de noi* [nepotul] / / (55)

1118. și copilu ăstăzi / **că e-nsurat** / **și-i om mare** / *și ține mai mult la mine ca la tată-su* / / (69).

Exemplele noastre dovedesc circulația acestei construcții și în afara formulelor cristalizate din proverbe și versuri populare (limitare formulată de GRAMATICĂ, § 861 și M. AVRAM, 182).

— **tot că** (1 ex.):

1119. [. . .] *și mă duceam iară napoi* / / **tăt că** [ei] **o zis** *că să stau aci* [. . .] (72);

— **chiar dacă** (5 ex.):

1120. **chiar dac-ar fi vrut** *să facă ceva* [. . .] *nu putea să facă* / / (18)

1121. **„chiar dacă-i că mai urîtă** / *da vorba aia am pămînt* / *am pe ce munci!"* (11);

— **nici dacă** (1 ex.):

1122. „nu mă duc [după el] **nici . . . dac-ar fi un . . . un rege"** / / (61);

— **pentru aceea dacă** (1 ex.):

1123. o cerut arma de la altu / [. . .] / *să-i deie să tragă un cartuș* / / *ș-acela n-o vrut să i-o deie* / / [. . .] / / [. . .] *ei or dus patru sticle de bere* / / [. . .] *ș-o zis către cela „hai* / *că tăt și ție-ți dăm ceva* **pentru aceea dacă nu mi-ai dat"** / / (52);

— **să** (3 ex.):

117. „eu după ăsta nu mă duc / / **nici să fie satu tót a lui"** / / (61)

1124. da dacă nu-i juca [călușul] **să te fi dus dumneata la o sută de doctori . . .** *n-avea ce să-i facă* / / (3);

— **de să** (1 ex.):

1125. orice socoteală îți spun **de să fii de o sută de ani** *de cîte minute* [ești] *imediat!* / / (44);

— pronume (adjective) și adverbe nehotărîte, compuse cu *ori* (6 ex.):

1126. **„orice ar fi** *nu-i mai iau* / / **orice s-ar întîmpla"** / / (21)

1127. **„orice fată aș aduce** / . . . *cu tine . . . nu mînă nimeni"* / (70)

1128. „ciorapii sînt rupți / *nu merg eu" zic* / / **„oricum ar fi** / *îmbracă-te"* / (17); v. și ex. nr. 22.

Raportul concesiv poate fi exprimat, uneori, printr-o conjuncţie coordonatoare (Teiuş 1969, 430–431); această conjuncţie poate fi copulativă:

1129. „cum mă! / normalist ca tine! // îi intra tu" zice „în liceu nost" zice / „şi-i lua tu . . . bacalaureatu de liceu" zice / „că . . . dintr-o sută patruzeci de elevi numa trei o luat? // ş-o făcut şcoala pe banca noastră" zice? // (44)

sau adversativă:

1130. **dar mînc bine / dar mînc eu de multe ori /** *dar slăbesc // (54).*

Inventariind conectivele subordonatei concesive, nu am separat concesiva reală de cea ipotetică, deoarece mărcile formale de distingere a acestor nuanţe de conţinut sînt adeseori nesigure (cf. ex. nr. 1113–1114, 1120–1121).

O situaţie aparte reprezintă construcţiile de tipul:

1131. „ori vrei / ori nu vrei / tot o iau" // (61)

1132. c-am trăit bine / c-am trăit rău / [a] *trebuit să . . . cresc cumva // (62).*

Interpretate de M. Avram (179–181, cu bibliografie) ca o condiţională coordonată cu o concesivă, cele două propoziţii coordonate exprimă o alternativă, a cărei soluţionare nu afectează realizarea acţiunii exprimate în regentă. Prin aceasta perechea de subordonate, considerată solidar, se apropie, ca funcţie, de concesive. Interpretarea noastră este sprijinită de conectivele subordonatelor, care se includ în inventarul conectivelor concesivei, precum şi de prezenţa, în regentă, a corelativului *tot*.

Studiile de specialitate înregistrează un mare număr de elemente introductive ale subordonatei concesive (M. Avram, 186). Dintre acestea, *deşi* şi *cu toate că*, conective specializate pentru propoziţia concesivă (Guţu Romalo 1973, 192), nu apar în TD[151]. Faptul nu surprinde, întrucît caracterul lor cult a fost deseori remarcat de cercetători (Iordan 1956 a, 711–712; Gheţie 1961, 171; M. Avram, 183). Nu am înregistrat

---

[151] *Cu toate că* a fost înregistrat, de Ţâra (20), *deşi*, sporadic, în TDO; tot acolo apare *deşi că*, contaminare între cele două conective culte (Bidian 1972, 17).

nici locuţiunea familiară, dar nepopulară *chit că* (M. AVRAM, 182). Lipsesc din TD şi o serie de conective considerate populare: *dacă, de* (GRAMATICA, § 861, M. AVRAM, 183), *măcar că* (IORDAN, 1956 a, 711—712; M. AVRAM, 181; CAZACU 1969, 171, consideră locuţiunea un element specific limbii vorbite), *măcar de, măcar să, de unde, chiar că* (M. AVRAM, 183; GHEŢIE 1961, 171), sau regionale (dialectale): *măcar* (GRAMATICA, § 861), *batîr că, batîr să* (GRAMATICA, § 861; M. AVRAM, 183), *bărim, batăr, batră de, magă, maram, pedig, tuma de* (M. AVRAM, 172—173). Frecvenţa redusă a subordonatelor concesive în texte, pe de o parte, şi varietatea posibilităţilor de formulare a lor, pe de altă parte, explică aceste lacune. Vitalitatea în graiurile populare actuale cel puţin a locuţiunilor conjuncţionale formate pe baza adverbului *măcar* este dovedită de culegerile de texte dialectale din valea Bistriţei (GHEŢIE 1976, 133 notează *măcar că*), din valea Şieului (ŢÂRA, 210: *măcar că*) şi din zona Porţilor de Fier (în varianta fonetică *mácăr că, măcăr să*: VULPE 1973, 388).

PARTICULARITĂŢI DE CONSTRUCŢIE

1) **Topica.** În majoritatea cazurilor, concesiva precedă regenta (v. ex. nr. 1113—1115, 1120, 1121, 1124, 1126—1128). Nu este exclusă însă nici topica inversă (v. ex. nr. 117, 1119, 1122, 1123, 1125), după cum întîlnim şi concesive care întrerup regenta[152]. Numărul redus de exemple de care dispunem pentru fiecare element introductiv ne împiedică să stabilim un raport între poziţia concesivei în frază şi conectivul care o introduce.

2) **Coordonarea concesivelor.** Pentru realizarea coordonării între două concesive, am întîlnit două procedee, în egală măsură reprezentate în text:

a) concesivele sînt juxtapuse şi îşi păstrează conectivul specific:

1117. ş-acuma / **că-i mare** / **că-i de 14 ani** / *şi tare mult îi legat de noi* / / (55); v. şi ex. nr. 1126;

[152] În această situaţie se găsesc toate exemplele noastre de concesive introduse prin *că* (nr. 1117, 1118, cf. M. AVRAM, 182).

b) concesivele sînt coordonate prin conjuncția *și*, cea de-a doua pierzîndu-și conectivul subordonator:

1133. **chiar dacă-i face o operație / și-l scoate pe el** [cancerul] **de-acolo** / *vinele* [. . .] *merge-n continuare*// (30); v. și ex. nr. 1118.

3) GRAMATICA (§ 863) constată că „propozițiile concesive au adeseori un corelativ în regentă". În TD, aproape 30% din concesive sînt subliniate de un corelativ, de obicei adverbial:

22. *și* **ori pe unde s-o dus** / *t o t l-am observat* // (48); v. și ex. nr. 1123, 1131

23. **și de se văita mama din cînd în cînd** / [. . .] *t o t u ș i eu tăceam din gură* // (5).

Toate exemplele pentru *totuși* provin de la același informator [153].

În arii lingvistice diferite, am înregistrat concesive al căror corelativ în regentă este o conjuncție coordonatoare, de obicei adversativă:

1134. **și de aveam doisprezece ani** / *d a . . . știa* / *avea toată încrederea-n mine* // (5); v. și ex. nr. 1115, 1121, 1130

1118. *și copilu ăstăzi* / **că e-nsurat** / **și-i om mare** / *ș i ține mai mult la mine ca la tată-su* // (69); v. și ex. nr. 1117.

Construcția, considerată învechită (GRAMATICA, § 836) sau limitată la concesivele intercalate în regentă și introduse prin *de* sau *că* (M. AVRAM, 182; exemple și la p. 160, 165, 168, 170), are un caracter p o p u l a r. Ea poate fi considerată una dintre multele forme de trecere între subordonare și coordonare, specifice comunicării orale.

4) Nu am înregistrat, în TD, subordonate concesive **juxtapuse**. Poziția noastră de principiu în această problemă am expus-o la p. 55.

Cum pentru nici unul dintre conectivele înregistrate în TD nu dispunem de atestări din mai mult de trei localități, orice delimitare geografică devine imposibilă.

---

[153] Adverbul *totuși*, deși atestat încă din secolul al XVI-lea (M. AVRAM, 161), pare a avea, în limba veche și în vorbirea populară, o circulație redusă: M. AVRAM citează numai 3 exemple din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, iar DLR (manuscris) nu dă citate din texte populare (folclorice sau dialectale). În textele dialectale moderne culese de la informatori care se străduiesc să vorbească „elegant", *totuși* are, adeseori, valoarea stilistică a unui element cult și este utilizat impropriu, întocmai ca un neologism insuficient asimilat.

SUBORDONATELE: DE RELAȚIE, DE EXCEPȚIE, OPOZIȚIONALĂ, SOCIATIVĂ, INSTRUMENTALĂ ȘI CUMULATIVĂ

Subordonatele de relație, de excepție, opoziționale, sociative, instrumentale și cumulative nu însumează, la un loc, nici 1% din totalul subordonatelor înregistrate în TD [154].

Subordonatele opoziționale (13 ex.) sînt, toate, introduse prin locuțiunea *în loc să:*

1135. **și-n loc să venim acasă** / **să ne dezbrăcăm** / **să rămînem acasă** / *ne-o-mbrăcat militari* / (63)

1136. se șterge de sudoare pe față / *cu mîinile* **în loc să scoată batista** / / (41).

După cum reiese din exemplele citate, topica subordonatei este liberă; o singură locuțiune conjuncțională poate introduce un șir de opoziționale coordonate între ele, funcția sintactică a acestora fiind marcată formal de modul (conjunctiv al) verbului predicativ.

Subordonatele sociative și cele **instrumentale** (total: 10 ex.), deosebite între ele numai din punct de vedere semantic, sînt introduse de pronume relative *(ce, care)* precedate de prepoziția *cu:*

1137. amu el n-o-ncăput alăturea cu . . . cu [ɛ] *poștariu* / **cu mi** [k] **care-o mînat** / (46)

1138. am stat acasă / *. . . cu fete* **cu nu știu ce** (63)

115. în fiecare zi mergeam la Constanța! / / **cu ce găseam**: *cu ocazie* / **cu ce pleca** / / (25)

1139. [. . .] *ca să-l ducă cu mașina* / **nu știu cu ce** / (22).

Ca regulă generală, fraza conține, pe lîngă subordonată, și un complement sociativ, respectiv instrumental (BIDIAN 1972, 18). Am înregistrat însă și excepții de la această regulă:

1140. așa că **numai cu ce-am fost îmbrăcat** [am scăpat] (57)

1141. mi-o pus și ei ce s-o priceput [pe rană] / *țuică* / *lapte fiert* / **cu ce s-o priceput** / (2).

---

[54] În TDO, BIDIAN (1972, 18) a întîlnit numai 5 subordonate instrumentale, 3 concesive și o cumulativă; circumstanțialele de relație, de excepție și opoziționale lipsesc. GHEȚIE 1976 nu le discută, probabil din lipsă de exemple.

Ultimul citat ilustrează, de fapt, o formă de anacolut, rezultat din contaminarea a două construcții sintactice: *mi-o pus . . . *ce s-o priceput* + **m-au îngrijit (pansat, oblojit) cu ce s-o priceput.*

Singura **subordonată cumulativă** din TD este introdusă prin *de cum să*, conectiv neînregistrat pînă în prezent de studiile de specialitate (GRAMATICA, § 871; M. AVRAM, 202—209; BIDIAN 1972, 18):

1142. de-abea-și duceau rănițele [. . .] **de cum să mai iele de-a noastre** / / (32).

Subordonatele de relație înregistrate în TD (8 ex.) sînt, aproape toate, introduse prin *să*. Subordonata poate fi echivalentă cu un complement de relație exprimat prin supinul (precedat de *de*) al verbului din regentă:

1143. **să le mai scape** / *d-abia le-a scăpat* / / (10)

1144. cînd mă uit eu la spatele meu **să mai fie cățelul** / *nu mai era* / / (10)

1145. și bogații [. . .] *nu ne ținea iarna la ei* **să ne** [ε] **să ne ție ei** / / (69).

Aceeași relație semantico-sintactică poate fi exprimată cu ajutorul conjuncției compuse *ca să:*

1146. nu era drept așa de răi / [. . .] / **ca să facă așa batjocură de noi** *nu prea făcea* / / (32).

Alte nuanțe ale raportului de relație sînt exprimate tot prin *să*, izolat prin *că să:*

1147. „să nu te-ntreci la rachiu / *și la vin* **să bei"** / / (40)

1148. și ne-am înțeles / **că să facem un joc de . . .** / *asta era în postu Crăciunului* / / **să facem un joc de sărbători** / / **să nu ne mai sfădim** / (35).

Exemplele noastre (precum și numeroase altele, întîlnite în textele dialectale din Arhiva fonogramică a limbii române) dovedesc vitalitatea, în sintaxa populară [155], a acestei construcții, considerată, pînă acum, ca dispărută din limbă (M. AVRAM, 226).

În sfîrșit, **subordonata de excepție** (pentru care ni se pare mai potrivită denumirea de **subordonată restrictivă**) se remarcă prin relativa varietate a conectivelor înregistrate într-un număr mic de exemple (12 ex.).

---

[155] Deși atît de puțin numeroase, exemplele noastre provin din regiuni diferite (punctele: 10, 19, 32, 35, 40, 69).

Majoritatea restrictivelor sînt introduse prin *decît* și construite cu conjunctivul[156]:

1150. n-am mai avut **decît să plec** / / (17)

1151. „n-aveți **decît să-l înapoiați / să-l duceți acolo"** / (55); v. și ex. nr. 94.

După cum se vede, în toate exemplele noastre restrictiva depinde de o regentă eliptică: *a nu avea *altă soluție, *altceva de făcut;* întreaga construcție (*a avea* la forma negativă + *decît să* + verbe la modul conjunctiv) reprezintă una dintre modalitățile populare de exprimare a obligativității unei acțiuni.

Din Crișana avem două exemple de restrictive introduse prin *numa (că)*:

1152. mă spăl eu amu / și mă leg / . . . nu era atuncea doctor [în sat] / *„nu-i chip /* **numa la Binș** [= Beiuș] **să merg"** *zic* / / (51)

1153. ș-atuncea cînd am venit aci / nu-mi spunea nime dară / **numa că-i mort** / *da nu-mi spunea nime că inde-i mort* / / (52).

DLR, s. v. *numai*, califică utilizarea acestui adverb cu sensul „decît" drept învechită și regională; exemplele citate din literatura modernă sînt, toate, din Transilvania (M. Avram, *Particularități sintactice regionale în dacoromână*, *SCL*, XXVIII, 1977, 31).

Pentru restrictiva introdusă prin *fără* — construcție arhaică, azi curentă mai ales în Transilvania (DA s. v. *fără*) — avem un singur exemplu:

1154. nu mai era băieți pe-acasă **fără care era mai mici ca noi** / / (63).

---

[156] Unicul exemplu aberant este următorul:

1149. „mîine dimineață n-avem de făcut nimica altceva rău / / **decît luăm toți plugurile [. . .] și mergem în moșia armeanului și brăzdăm cîte două trei fălci de pămînt"** / / (39).

V. CONSIDERAȚII CANTITATIVE

Studiile de sintaxă dialectală acordă, în general, o importanță secundară frecvenței fenomenelor înregistrate[1] sau, în cel mai bun caz, se limitează la observații izolate și imprecise precum: „subiectivele întîlnite în texte sînt destul de puține" (BIDIAN 1972, 9), „textele cercetate conțin un număr mare de propoziții circumstanțiale de scop" (GHEȚIE 1961, 161). În cele ce urmează, ne propunem să aducem cîteva precizări în acest domeniu.

Valabilitatea observațiilor noastre este limitată de natura și de dimensiunile corpusului de texte utilizat. Orice modificare a acestui corpus poate atrage după sine oscilații în frecvența uneia sau alteia dintre speciile de subordonate, precum și a conectivelor.

Un factor care influențează în mod negativ coeficientul de eroare din calculele noastre îl constituie lipsa de specificitate a multor subordonate întîlnite în TD. La aceasta se adaugă relativa frecvență a frazelor neterminate, a ezitărilor sintactice și a „salturilor logice" (cf. *supra*, p. 82—83), care au, toate, ca rezultat apariția în text a unor subordonate caracterizate prin ambiguitate — fie în ceea ce privește natura lor, fie în ceea ce privește locul lor în structura frazei (cf. ex. nr. 35, 36).

Excepții constituie monografia lui REMACLE (1960, 48—49) și, mai ales, monografiile sintactice din seria „Idiomatica" în care prelucrarea statistică a materialului constituie unul dintre principiile metodologice de bază.

În această situaţie, am ales calea de a include în materialul supus aprecierii cantitative numai acele propoziţii al căror statut a putut fi stabilit în mod clar (sau cu un grad mare de probabilitate). Numărul de subordonate supuse analizei cantitative este de 5 000 [2].

Am considerat, totuşi, utilă prezentarea şi comentarea datelor cantitative, deoarece, fără a putea fi generalizate, ele ilustrează anumite tendinţe comune mesajelor orale nenormate. Numai acceptînd existenţa unor astfel de tendinţe comune — puse în evidenţă, în primul rînd, de unele diferenţe numerice prea mari pentru a putea fi considerate aleatorii — pot fi explicate coincidenţele dintre rezultatele obţinute în diferite etape ale cercetării noastre (cf. VULPE 1971 a), precum şi dintre rezultatele noastre şi acelea ale altor cercetători (cf. *infra*, p. 229).

Precizăm că nu am intitulat capitolul de faţă „consideraţii statistice", deoarece materialul lingvistic nu a fost prelucrat cu metode statistice propriu-zise: preocupaţi, în primul rînd, de inventarierea fenomenelor sintactice, de clasificarea şi, în măsura posibilităţilor, de interpretarea lor lingvistică, am considerat suficientă indicarea, în procente, a frecvenţei (absolute sau relative) a fenomenelor care ne-au interesat.

1. SUBORDONATE, REGENTE ŞI PRINCIPALE

Într-o lucrare anterioară (VULPE 1971 a, 253—255) am urmărit stabilirea frecvenţei principalelor tipuri de propoziţii: principale (P)[3], regente (R) şi subordonate (S)[4], bazîndu-ne pe excerptarea exhaustivă a două serii de texte narative; cele două corpusuri, egale ca întindere, cuprindeau texte dialectale orale[5], respectiv texte

---

[2] Cifra „rotundă" n-a fost aleasă în mod deliberat, ci este rezultatul întîmplător al calculelor efectuate.

[3] Înţelegem prin *propoziţii principale* propoziţiile care nu contractează nici un raport de recţiune, indiferent dacă ele sînt independente sau coordonate cu alte principale (cf. STATI 1957, 142).

[4] Subordonatele regente ale altor subordonate au fost numărate în grupa S.

[5] Materialul utilizat reprezintă cca 1/3 din TD (în total: 4 329 de propoziţii) şi anume textele din punctele 1—6, 9—12, 14—16, 25, 32—34, 50, 60, 71.

Scanned with OKEN Scanner

beletristice şi ştiinţifice (TL)[6]. Rezumăm, mai jos, principalele rezultate obţinute.

1) Predominarea netă a propoziţiilor principale asupra frazelor construite prin subordonare constituie o caracteristică sintactică a TD. Rezultatele similare obţinute de REMACLE (1960, 48—49) pe baza unui material dialectal valon cu mult mai redus (608 propoziţii) ne permit să

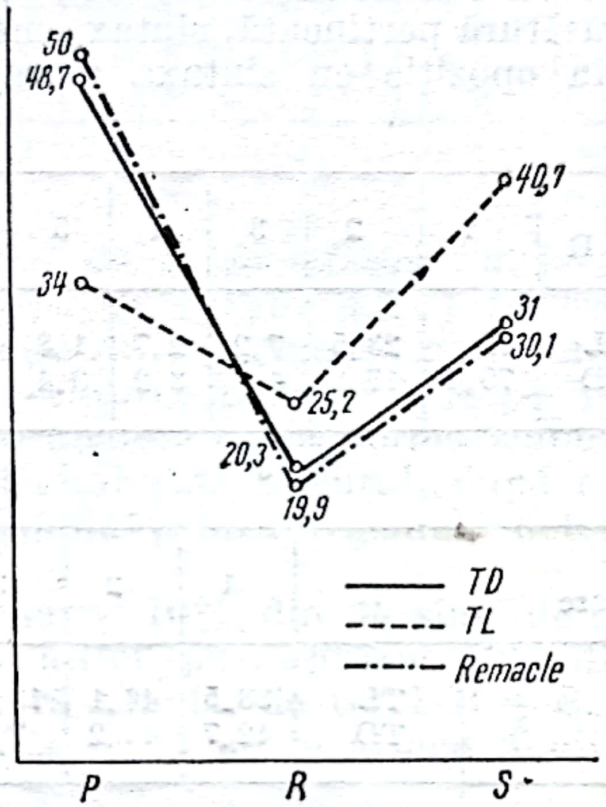

fig. 5 Raportul dintre P, R şi S (în procente).

considerăm acest raport definitoriu pentru o categorie largă de texte populare orale (v. fig. 5).

2) Gradul de complexitate a frazei[7] poate fi interpretat în funcţie de (a) numărul de S depinzînd (direct sau indirect) de aceeaşi R, (b) nivelele de subordonare realizate în frază.

---

[6] I. L. Caragiale, *Opere*, I, *Nuvele şi schiţe*, Bucureşti, Cultura naţională, 1930, p. 2—8 *(Din carnetul unui vechi sufleor)*, 55—59 *(O făclie de Paşti)*, 71—73 *(Om cu noroc)*; Al. Odobescu, *Opere*, I, Bucureşti, EA, 1965, p. 72—84 *(Mihnea vodă cel Rău)*; *Istoria României*, Bucureşti, EA, vol. II, 1962, p. 362, 363, 365—370, 372, 373 ; vol. IV, 1964, p. 619, 626, 629, 632.

[7] Consecvenţi cu definiţia dată mai sus (n. 2) propoziţiei principale, înţelegem prin frază construcţia sintactică complexă formată dintr-o regentă şi subordonatele ei, făcînd abstracţie de raporturile de coordonare pe care le poate contracta regenta.

Din acest punct de vedere, cele două corpusuri analizate de noi nu se deosebesc: în ambele tipuri de texte, frazele ating 5 nivele de subordonare și grupează pînă la 8 S în jurul aceleiași R.

Diferențele apar în ceea ce privește frecvența frazelor cu 1, 2, 3 . . . subordonate, respectiv nivele de subordonare. După cum reiese din fig. 6 și 7, aceste diferențe nu sînt însă atît de marcate, încît să poată caracteriza, ca o trăsătură pertinentă, sintaxa mesajelor nenormate orale (în opoziție cu sintaxa mesajelor normate scrise).

Număr de S depinzînd de o R		1	2	3	4	5	6	7	8
Frecvența %	TL	62	23,5	7,2	2,7	1,8	0,9	0,4	0,3
	TD	70,4	17,8	6	3,2	0,4	0,3	—	0,2

fig. 6

Nivele de subordonare		1	2	3	4	5
Frecvența %	TL	38,5	46,1	13,3	1,5	0,5
	TD	42,7	44,2	7,2	1,9	0,4

fig. 7

Renunțînd la o nouă comparație cu un corpus de texte narative reprezentative pentru comunicarea normată scrisă [8], am reluat calculele referitoare la complexitatea frazei (dialectale) orale pe baza întregului corpus de TD. Tabelul din figura 8 reflectă frecvența frazelor clasificate după gradul de complexitate a subordonării [9].

a) Fraza dialectală poate grupa pînă la 10 S în jurul unei R:

1155. ș-o zis tata c-aici îs aproape de boltă / [. . .] / și-s în locu bun / ș-are casă ș-are avere / să viu acasă și

[8] Constituirea unui asemenea corpus ridică probleme deosebit de dificile, din cauza marii varietăți stilistice a variantei normate a limbii.

[9] Am preferat înregistrarea în tabel a valorilor absolute — și nu a frecvenței, în procente — deoarece numai astfel am putut corela numărul de S depinzînd de o R cu nivelele de subordonare. Am introdus rubrica „? nivele", pentru a cuprinde în statistică frazele cu structură discutabilă.

Nivele de subordonare \ Număr de S depinzînd de o R	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2 367	344	58	11	1					
2		334	125	43	9	1	2	1		
3			46	24	12	2	3		1	1
4				8	1	4	2			
5						1				
?		5	1	1						

fig. 8

să mînc / / că-mi dă el de mîncare / numa să stau aici / că . . . îs aproape de ei / și-s [. . .] în locu bun / / (69).

O construcție de o asemenea amploare — realizată, dealtfel, prin legături sintactice laxe — reprezintă însă un accident, o abatere de la norma sintactică orală : în TD, exemplul citat este singurul, după cum avem cîte un singur exemplu pentru regentele determinate de 9, respectiv 8 S.

b) Aproximativ 70% din R sînt determinate de o singură S sau, altfel spus, aproape 50% din S fac parte dintr-o structură simplă, de tipul R + S.

c) Fraza dialectală poate atinge 5 nivele de subordonare :

1156. și n-a vrut ca să ne mai spuie / c-a spus că nu are nimica să ne spuie / / decît atîta / să ne ducem să ne culcăm / / (30).

Situația apare însă în mod cu totul izolat.

d) Ca frecvență absolută, frazele avînd un singur nivel de subordonare predomină în proporție de peste 80% ; mai interesantă ni se pare însă comparația nivelelor de subordonare în grupa limitată a regentelor cu mai multe S [10] : aici predomină, în proporție de aproape 50%, frazele cu două nivele de subordonare. Frazele cu un singur nivel de subordonare reprezintă numai cca 40%, iar cele cu 3—5 nivele, luate la un loc, abia ating 10%.

e) Frecvența ridicată a structurilor cu două nivele de subordonare trebuie corelată cu faptul că vorbitorul popular pare să evite, în aceeași măsură, coordonarea

[10] În acest mod au fost calculate și procentele de frecvență redate în fig. 7.

unui număr mare de subordonate dependente de aceeaşi regentă [11] şi desfăşurarea „în adîncime" a unui număr mare de subordonate. De aceea, nu am întîlnit fraze mai lungi de 4 [12] subordonate avînd un singur nivel de subordonare, dar nici fraze cu lungime mai mare de rangul 4, în care numărul subordonatelor să coincidă

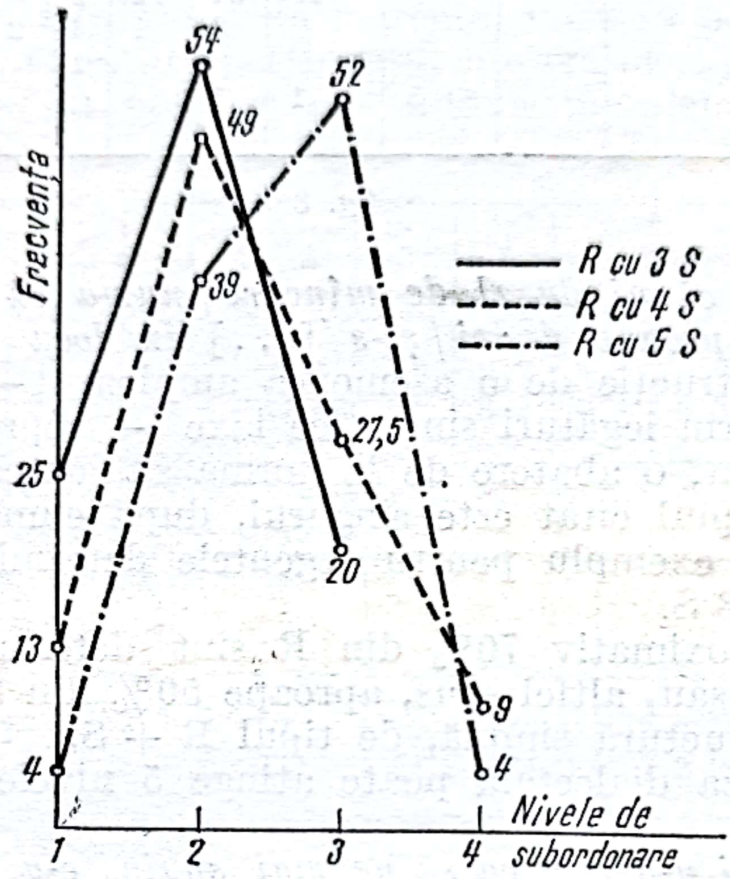

fig. 9 Nivele de subordonare în frazele cu 3, 4 şi 5 S (în procente).

cu numărul nivelelor de subordonare. În fig. 9 am schiţat curbele caracteristice reprezentînd (în procente) frecvenţa nivelelor de subordonare pentru regentele cu 3—5 S.

f) Deşi nu ne-am propus stabilirea unei tipologii structurale a frazei populare — studiu pentru care materialul nostru s-a dovedit insuficient — semnalăm, ca o caracteristică generală, absenţa construcţiilor ramificate simetric, a perioadei de tip clasic.

---

[11] Am constatat că, în frazele conţinînd mai mult de 3 S dispuse pe acelaşi nivel, subordonatele sînt, de obicei, coordonate între ele şi identice ca funcţie.

[12] Avem un singur exemplu, de R + 5S, cu un singur nivel de subordonare.

Scanned with OKEN Scanner

2. FRECVENȚA SPECIILOR DE SUBORDONATE

Frecvența speciilor de subordonate întîlnite în TD reiese din graficul reprezentat în fig. 10.

1) Încercarea noastră de a compara acest grafic cu rezultatele similare obținute cu prilejul altor cercetări — comparație ce ar permite evidențierea unor constante

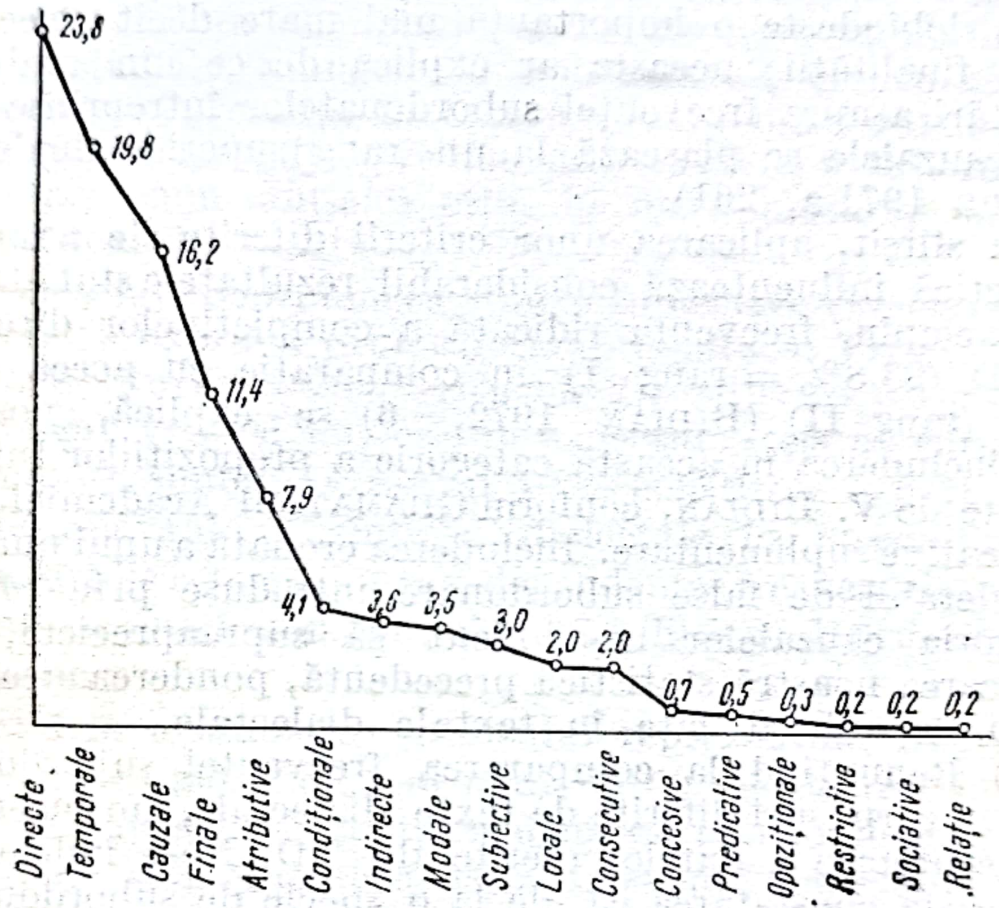

fig. 10 Frecvența speciilor de subordonate în TD.

cantitative specifice exprimării orale nenormate — a întîlnit o serie întreagă de dificultăți imposibil de soluționat. În primul rînd, nici unul dintre autorii consultați (GHEȚIE, M. AVRAM, BIDIAN) nu oferă cifre precise. În cel mai bun caz, am putut stabili rangul de frecvență al speciilor de subordonare. Dar și pe acest plan comparația se dovedește metodologic irelevantă: volumul corpusului excerptat variază în limite prea largi (și, de obicei, neprecizate), iar natura textelor utilizate impietează asupra omogenității sintactice a materialului. Astfel, în ceea ce privește rangul propozițiilor circumstanțiale, ALRT, TDO și textele din valea Bistriței se opun corpusului nostru, caracterizîndu-se, toate, prin ordinea: temporală — finală — cauzală. După cum se

ştie, culegerile de texte menţionate cuprind, cu precădere, descrieri ale unor procese de muncă sau ale unor obiceiuri folclorice. „Prezentînd obiceiuri şi obiecte specifice, precum şi practici agricole şi pastorale, presupuse a fi necunoscute anchetatorului, subiectele simt în permanenţă nevoia să precizeze finalitatea acţiunilor sau destinaţia obiectelor" (GHEŢIE 1961, 161)[13]. În relatarea unor întîmplări particulare, efectiv realizate, exprimarea raportului de cauzalitate dobîndeşte o importanţă mai mare decît specificarea finalităţii; aceasta ar explica de ce, în ambele cercetări asupra frecvenţei subordonatelor întreprinse de noi, cauzalele se plasează la un rang superior finalelor (VULPE 1971 a, 261).

În sfîrşit, aplicarea unor criterii diferite de analiză sintactică influenţează considerabil rezultatele statistice. De exemplu, frecvenţa ridicată a completivelor directe în TD (23,8% = rang I) în comparaţie cu aceea din TDO (rang II) (BIDIAN 1972, 6) se explică, poate, prin includerea în această categorie a propoziţiilor interpretate de V. BIDIAN, conform GRAMATICII Academiei, ca predicative suplimentare. Includerea eronată a unui număr considerabil de false subordonate introduse prin *că* în categoria cauzalelor ne-a făcut să supraapreciem, în încercarea noastră statistică precedentă, ponderea acestei specii de subordonate în textele dialectale.

2) Renunţînd la compararea frecvenţei subordonatelor în corpusuri diferite de texte dialectale, am încercat o interpretare a datelor oferite de TD. Ne-a îndemnat la aceasta constatarea că, de la o specie de subordonată la alta, diferenţele de frecvenţă sînt remarcabile (extremele fiind reprezentate de completiva directă, cu 1188 de atestări, şi de cumulativă, cu o singură atestare).

a) Frecvenţa redusă a anumitor specii de subordonate (predicativă, opoziţională, restrictivă, sociativă, instrumentală, cumulativă şi de relaţie) este specifică limbii române în ansamblul ei (GRAMATICA, § 849, 852; NICOLESCU, 55, 74, 75, 78, 79; pentru aspectul istoric al chestiunii, M. AVRAM, 209, 221, 223, 225), indiferent de modalitatea concretă de realizare a mesajului, de stilul funcţional în care se încadrează acesta sau de

---

[13] Reluînd ideea, BIDIAN (1972, 13) introduce, în mod nejustificat, **întîmplările** printre textele care presupun o frecvenţă ridicată a finalelor.

epoca istorică în care este atestat. Explicarea acéstei situaţii depăşeşte limitele prezentului studiu şi reprezintă o chestiune de lingvistică generală cu implicaţii de psiholingvistică.

b) În cadrul analizei propoziţiei subiective (v. *supra*, p. 120—122) şi a celei atributive (v. *supra*, p. 126) am stabilit că în TD apar cu precădere subordonate cu slabe posibilităţi de comutare. Dacă luăm în consideraţie şi faptul că 70% dintre completivele directe sînt subordonate conjuncţionale, ajungem la concluzia că, în exprimarea nenormată, prezenţa în text a subordonatelor substantive şi a celor adjective (cu alte cuvinte a subordonatelor necircumstanţiale) este, în mare măsură, impusă de contextul sintactic.

Dacă raportul numeric dintre subiective şi completive directe se exprimă prin valori apropiate în TD şi în TL (VULPE 1971 a, 259, schema 2), situarea atributivei la rangul V[14] — şi nu, ca în aspectul scris al variantei normate a limbii, la rangul I[15] — constituie o particularitate relevantă a sintaxei dialectale în ansamblul ei şi se explică tocmai prin dependenţa frecvenţei subordonatelor necircumstanţiale de calitatea lor de regim sintactic.

c) Din examinarea graficului reprezentînd frecvenţa circumstanţialelor cu mai mult de 50 de atestări în TD (fig. 11) rezultă existenţa a două grupe clar delimitate: specii de subordonate a căror frecvenţă depăşeşte 10% (temporala, cauzala şi finala) şi specii de subordonate a căror frecvenţă nu atinge 5% (condiţionala, modala, locala, consecutiva) (cf. GHEŢIE 1961, 171—172). Sondajul nostru, întreprins în texte normate scrise, a relevat o proporţie sensibil diferită[16] (reprezentată grafic în fig. 12); de aceea, am considerat interesantă analiza mai aprofundată a acestei situaţii caracteristice pentru TD.

---

[14] Şi în TDO atributiva ocupă rangul V (BIDIAN 1972, 8).

[15] Cf. NICOLESCU, 58: „Atributivele sînt subordonatele cu cea mai mare frecvenţă în fraza românească" (în fragmentele literare analizate, peste 25% din subordonate sînt atributive).

[16] Reamintim aici valorile obţinute: temporală — 8,5%, cauzală — 3,7%, finală — 6,5%, condiţională — 1,2%, modală — 2,4%, locală — 2,2%, consecutivă — 1,2% (VULPE 1971 a, 258—265).

Scanned with OKEN Scanner

Pentru investigaţia noastră alegem, într-o primă etapă, temporala (19,8%) şi locala (2%), ca reprezentante ale celor două grupe de frecvenţă; aceasta, deoarece,

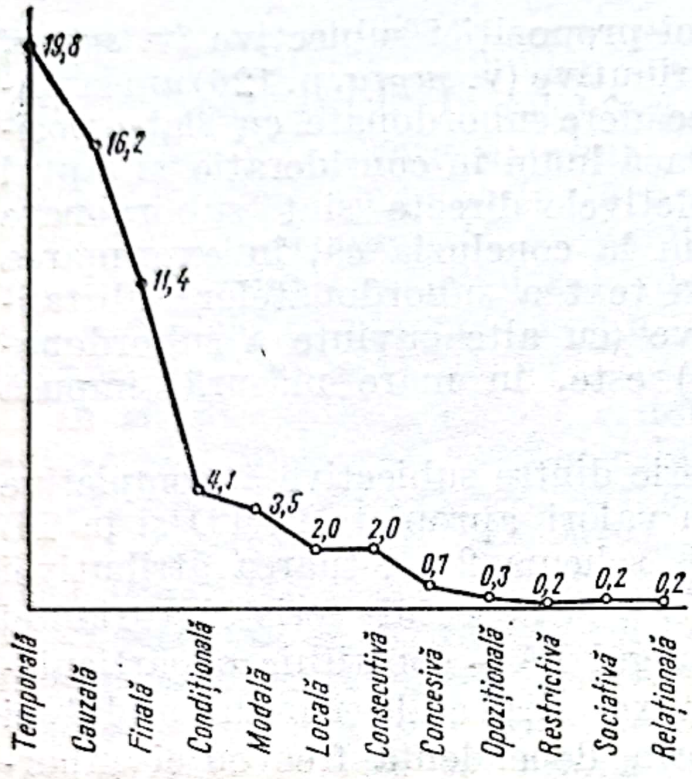

fig. 11 Frecvenţa subordonatelor circumstanţiale în TD.

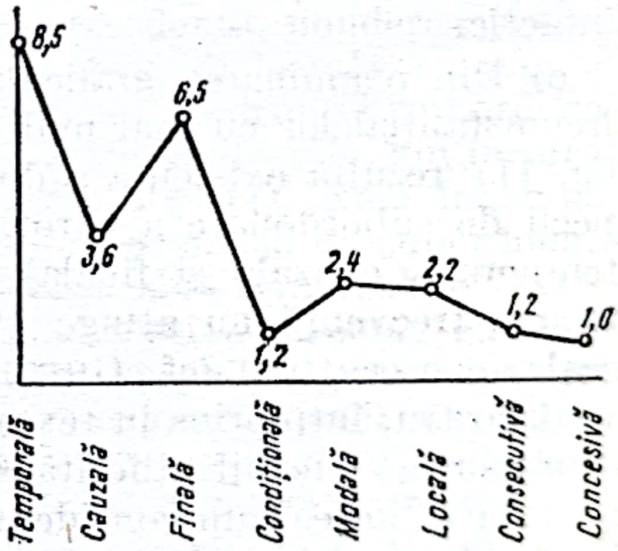

fig. 12 Frecvenţa subordonatelor circumstanţiale în TL.

în toate textele asupra cărora dispunem de date statistice, temporala se situează la rangul I [17], iar locala la un rang considerabil inferior.

---

[7] Cu excepţia corpusului nostru iniţial de texte (VULPE 1971 a) unde ocupă rangul II; pentru explicarea acestei situaţii, cf. *supra*, p. 234. Afirmaţia lui BRÂNCUŞ (34): „Dintre toate tipurile de raporturi de subordonare caracterizate prin conjuncţii specifice, vorbirea populară renunţă cel mai uşor la raportul temporal" se dovedeşte neîntemeiată.

Explicaţia acestei particularităţi sintactice trebuie căutată în planul de referinţă.

Pentru localizarea în spaţiu a unei acţiuni se alege, de obicei, ca punct de reper un obiect concret (cu poziţia cunoscută); consecinţa, pe plan lingvistic, a acestei realităţi din planul referenţial este exprimarea determinantului local printr-un nume construit prepoziţional, cînd raportarea se face la alt obiect decît autorul acţiunii:

1157. am legat cîinele **la rădăcina pomului** (31)

1158. am ajuns **la o răscruce** (60),

sau printr-un adverb de loc, cînd raportarea se face la poziţia (iniţială a) autorului acţiunii, eventual a vorbitorului:

1159. s-a rostogolit **alăturea** (26)

1160. am vînt **îndărăpt** (68).

Ca punct de reper pentru localizarea în timp a unei acţiuni poate servi fie o dată calendaristică:

1161. i-am ţinut [galbenii] **pînă-n treizeci şi opt** (5),

fie un eveniment precis datat:

1162. **în timpu războiului** . . . *eu aveam o fetiţă mică* (32),

fie, în sfîrşit, o diviziune a unuia din ciclurile temporale:

1163. s-auzea [. . .] **du pîn . . . ianuarie / februarie** *că . . . moldovenii . . . fac răscoală* (6)

1164. **într-o seară** [. . .] *o vinit un om* (32).

Toate aceste repere temporale [18] au o expresie nominală. Remarcăm însă că primele două tipuri de precizări temporale citate datează, în general, evenimentele redate de întregul text narativ (sau de unul din episoadele sale); în mod logic, nu ne puteam aştepta la o frecvenţă prea mare a lor [19]. Punctul de reper la care se raportează, în dimensiunea temporală a planului referenţial, acţiunea exprimată într-o propoziţie îl constituie, în mod obişnuit, o altă acţiune integrată aceleiaşi activităţi sau aceluiaşi eveniment — respectiv, aceluiaşi text. Pe plan lingvistic, expresia unei acţiuni este verbul: complementul temporal va fi, prin urmare,

---

[18] Schiţăm aici numai principalele posibilităţi de determinare temporală, fără a ne propune inventarierea sau clasificarea lor (cf. Guţu Romalo 1973, 186).

[19] Ele lipsesc, practic, din textele „tehnologice".

Scanned with OKEN Scanner

exprimat, în mod preponderent, printr-un verb, la un mod predicativ (= subordonată temporală) sau nepredicativ, ori printr-un substantiv verbal.

Observaţiile de mai sus explică existenţa unei diferenţe de frecvenţă între temporale şi locale, atît în TD, cît şi în TL. Mărimea acestei diferenţe, specifică variantei nenormate a limbii, este determinată de doi factori:

α) După cum se ştie, în comunicarea orală prezenţa interlocutorului permite vorbitorului să utilizeze, alături de secvenţe lingvistice, gesturi. Acestea din urmă pot fie să sublinieze afirmaţiile conţinute în textul vorbit, fie să precizeze sensul unor termeni sinsemantici. În cazul care ne interesează aici, numai adverbele pronominale locale: *aici* [20], *acolo*, *dincolo* etc. pot funcţiona ca deictice, însoţite de gestul care le specifică conţinutul; adverbele pronominale temporale: *atunci*, *apoi* etc. [21] au o funcţie exclusiv anaforică (atunci cînd nu reprezintă pronominalizarea unei temporale, sau nu fac parte dintr-un conectiv locuţional). Exprimarea lingvistică explicită a determinării temporale nu poate fi, prin urmare, înlocuită prin gest. Cu alte cuvinte, determinarea locală este orientată spre planul referenţial, în timp ce determinarea temporală este orientată intratextual.

β) În exprimarea normată, îndeosebi în forma ei scrisă, propoziţiile temporale sînt concurate de construcţii nominale (infinitive, gerunzii, participii, substantive verbale) (pentru exemple, VULPE 1971 a, 260, 261), necunoscute sau rar folosite în fraza populară orală (cf. HAVERS, 118, 147). În tot corpusul nostru, nu am înregistrat nici o construcţie participială, numai 3 infinitive temporale:

1166. cu două săptămîni de zile **pînă n-a pleca** / *a venit în vis vară-mea aia la mine* // (5)

---

[20] În secvenţe ca:
1165. i-a dat [ursului] *aicea peste* . . . [Gest: informatorul se loveşte peste nas] (2),
în care adverbul nu mai delimitează „l'instance spatiale . . . coextensive . . . de la présente instance de discours contenant *je*" (conform definiţiei lui E. BENVENISTE, 253), ci localizează, prin analogie, acţiunea lui *el*.

[21] Cînd nu-şi pierde sensul (cf. *supra*, p. 166), *acum* funcţionează ca membru al relaţiei subiective *eu* — *aici* — *acum* (cf. BENVENISTE, *loc. cit.*) şi nu poate fi transferat, ca *aici*, în sfera non-persoanei *el*.

Scanned with OKEN Scanner

1167. da eu m-am gîndit atuncea **pînă a face uspăţu** [. . .] (69)

1168. o-ngropat-o cu două săptămîni **înainte de a ajunge** *eu acasă* / / (73)

şi mai puţin de 50 de gerunzii temporale. O construcţie ca :

1169. imediat **după gararea rapidului** *21 / pleacă el* [= trenul local] / / (53),

utilizată de un ceferist, este cu totul excepţională în TD [22].

Specificarea succesiunii în timp a acţiunilor fiind inevitabilă într-un text narativ (sau descriptiv) [23], c a n t i t a t e a determinanţilor temporali nu va fi, în principiu, mai mică într-un text dialectal oral decît într-unul normat scris; m o d a l i t a t e a exprimării lor va fi însă mai puţin variată, iar propoziţia temporală va avea un rol predominant.

Mutatis mutandis, factorii care determină frecvenţa diferenţiată a temporalelor şi a localelor acţionează şi asupra altor specii de circumstanţiale.

Atît cauza, cît şi scopul unei acţiuni se identifică, în majoritatea cazurilor, cu o acţiune sau cu o stare. Verbele care le exprimă apar, în TD, la moduri predicative; gerunziul cauzal are o frecvenţă şi mai redusă decît cel temporal, iar infinitivul final este reprezentat de numai cîteva exemple culese din graiurile nordice. Întocmai ca subordonata temporală, cauzala şi finala nu pot fi înlocuite prin gest.

Determinarea modală dispune de mijloace de realizare asemănătoare celor ale determinării locale : adverbul pronominal *aşa*, însoţit de un gest imitativ, poate avea funcţie deictică, suplinind exprimarea explicită a modalităţii; la rîndul său, această exprimare explicită recurge, de preferinţă, la adverbe şi locuţiuni adverbiale modale, referirea (comparativă) la altă acţiune constituind un mijloc sintactic de importanţă secundară. Din aceste motive, frecvenţele apropiate înregistrate, în TD, de subordonatele locale şi modale ni se par explicabile.

3. FRECVENŢA CONECTIVELOR

1) Din fig. 13, înfăţişînd frecvenţa absolută a principalelor conective atestate în TD, reiese clar că, în sintaxa dialectală, conjuncţia *că* poate fi considerată conjuncţia

[22] Vezi şi asocierea construcţiei sintactice „oficiale" cu termenul tehnic *a gara*.

[23] Dialogul pare să ocupe, şi din acest punct de vedere, o poziţie aparte.

subordonatoare prin excelență [24]: ea introduce aproape 1/3 din totalul subordonatelor înregistrate de noi. Dacă ținem seamă de faptul că la aceste subordonate se adaugă numeroase propoziții situate la limita dintre coordonare

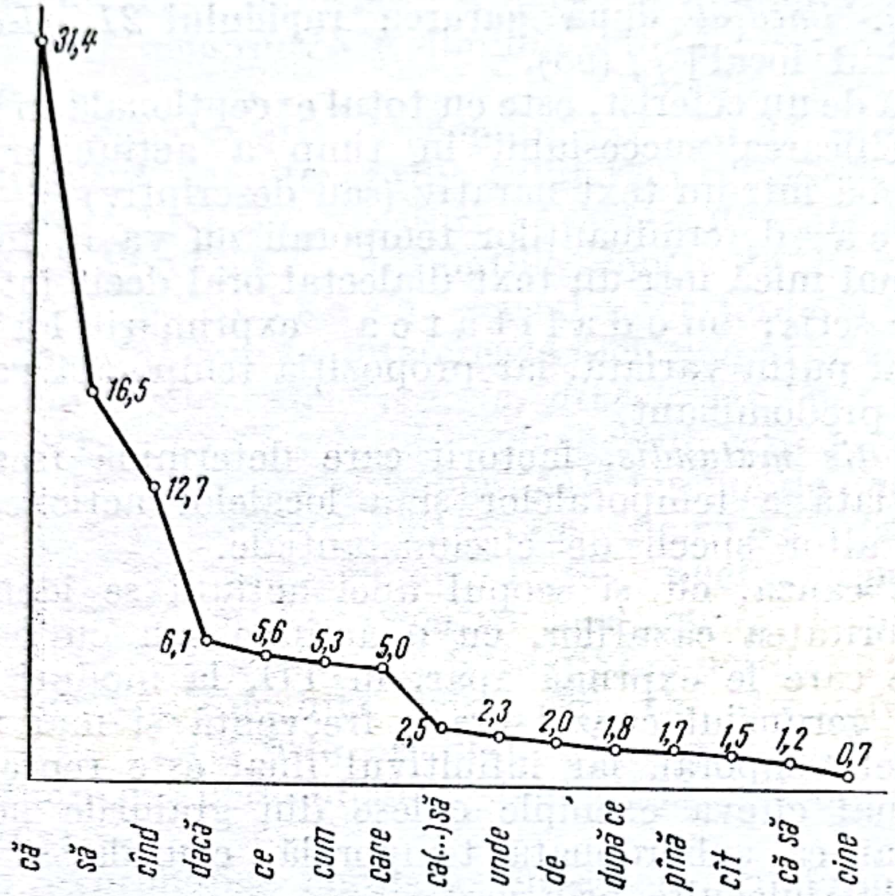

fig. 13 Frecvența absolută a conectivelor.

și subordonare (v. *supra*, p. 64—68), importanța acestei conjuncții în cadrul exprimării nenormate orale se conturează și mai bine.

În expunerea noastră am subliniat, de cîte ori a fost cazul, caracterul popular sau dialectal al propozițiilor introduse prin *că* (simplu sau precedînd alt conectiv). Harta nr. 15 reflectă, în mod sintetic, ariile de circulație ale acestor construcții respinse de normele „exprimării corecte". Chiar fără a ține seama de numărul atestărilor din fiecare punct cartografic, harta pune în evidență preferința graiurilor nordice și vestice pentru această conjuncție (Iordan 1947, 404, 456; Jacquier, 9; Gheție 1961, 161).

---

[24] În calculul nostru am inclus și exemplele în care *că* precedă conectivul specific (de tipul: *că unde, că cine, că dacă* etc.).

2) Statistica noastră confirmă întru totul preferința graiurilor populare pentru conjuncțiile simple, semnalată de I. Gheție (1961, 172, cf. 158; 1976, 134) (cf. fig. 13).

3) Disponibilitatea conectivelor înregistrate în TD este înfățișată grafic în fig. 14 (în care nu am cuprins conectivele înregistrate într-o singură specie de subordonate). După cum se vede, 21 de conective din cele 61 întîlnite în texte [25] au posibilitatea să introducă mai mult de o specie sintactică, disponibilitatea maximă întrunind-o *să*.

4) Spectrul sintactic larg al unora dintre conectivele subordonatoare este compensat de organizarea fiecărei specii de subordonate în jurul cîte unei conjuncții-tip. Semnalînd această situație [26], I. Gheție (1961, 172) remarcă: „Ceea ce deosebește graiurile de limba literară este nu atît predominarea unei singure conjuncții, cît, mai ales, raportul de frecvență dintre conjuncția-tip și celelalte conjuncții, luate împreună. Acest raport arată, de cele mai multe ori, existența unei prăpăstii între conjuncția-tip și restul conjuncțiilor". Întrucît cercetarea noastră este cea dintîi care se bazează pe calcule exacte, ne vom opri, pe scurt, asupra ilustrării grafice a acestei particularități a sintaxei populare.

a) Fig. 15—25 reprezintă frecvența conectivelor în fiecare specie de subordonată. Cu excepția completivei indirecte, unde deosebirea de frecvență dintre cele două conective principale este mai puțin marcată, t o a t e subordonatele sînt caracterizate de cîte un conectiv-tip[27].

b) Pe baza graficelor din fig. 15—25, am alcătuit graficele din fig. 26—38. De data aceasta, am urmărit p o n d e r e a principalelor conective subordonatoare în cadrul fiecărei specii de subordonată. Aceste grafice ni se par mai concludente decît reprezentările frecvenței absolute a speciilor de subordonate introduse prin fiecare

---

[25] La care se adaugă încă 4 (din 8) conective sintactic compuse, de tipul *că unde, că ce* etc. Subliniem că fig. 14 reflectă numai situația atestată în TD, în mod inevitabil și evident incompletă în raport cu disponibilitatea reală a conectivelor.

[26] Urmărind istoria subordonării conjuncționale pe texte (literare) scrise, M. Avram *(passim)* distinge, de asemenea, *conjuncțiile de bază* de cele cu o frecvență mai redusă.

[27] Am luat în considerație numai speciile reprezentînd peste 1% din totalul subordonatelor înregistrate în TD; în cadrul fiecărei specii, am reprezentat grafic frecvența conectivelor care depășesc 1%.

Scanned with OKEN Scanner

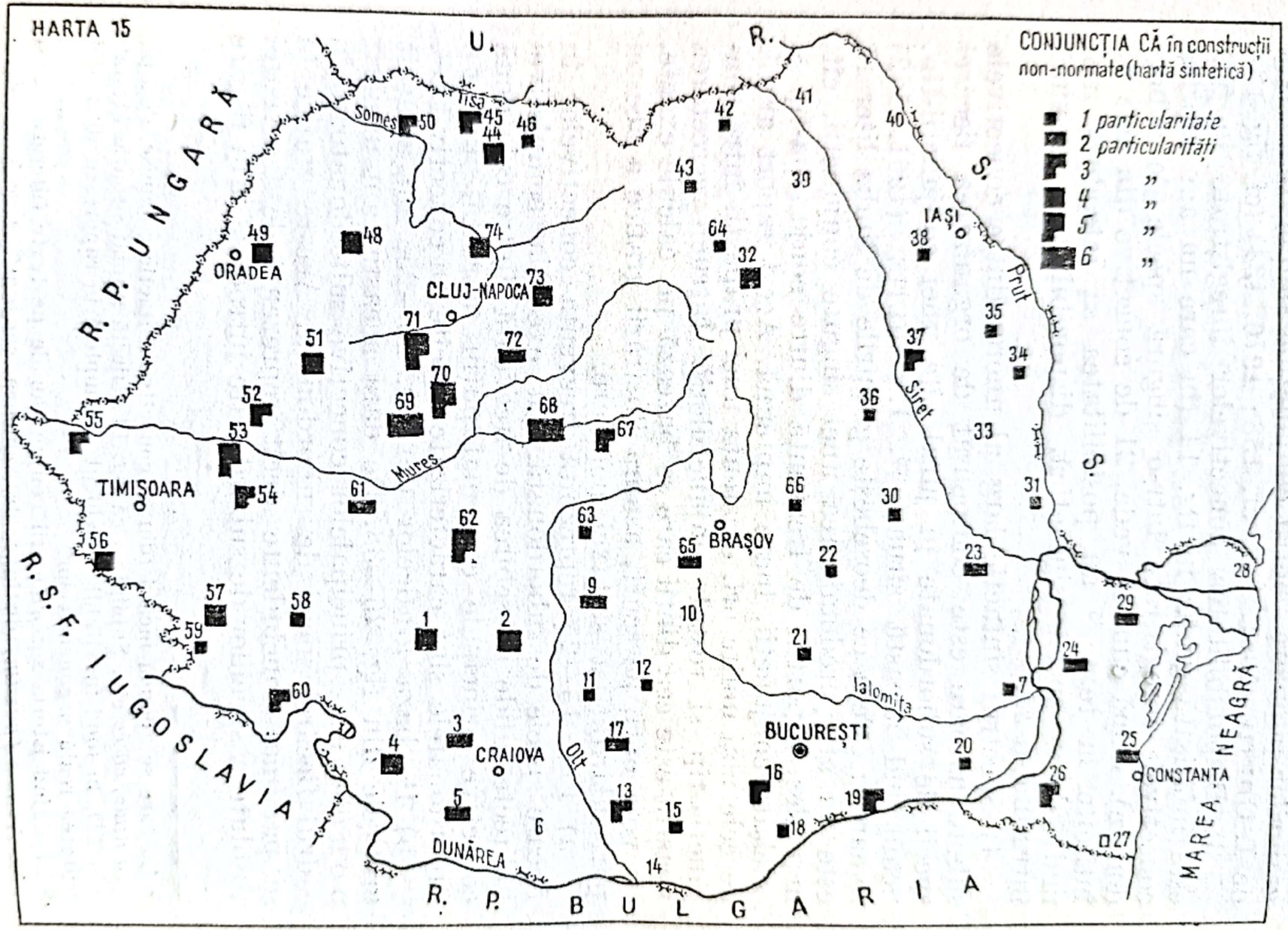
HARTA 15
CONJUNCȚIA CĂ în construcții non-normate (hartă sintetică)
1 particularitate
2 particularități
3 „
4 „
5 „
6 „
U. R. S. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
Someș
Tisa
Mureș
Olt
Ialomița
Siret
Prut
DUNĂREA
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIȘOARA
BRAȘOV
IAȘI
CRAIOVA
BUCUREȘTI
CONSTANȚA

conectiv. Așa, de exemplu, valoarea frecvenței lui *cum* modal este practic egală cu aceea a lui *cum*, conectiv al completivei directe; graficul din fig. 31 oglindește însă ponderea diferită a adverbului în cadrul posibilităților de exprimare a celor două raporturi sintactice.

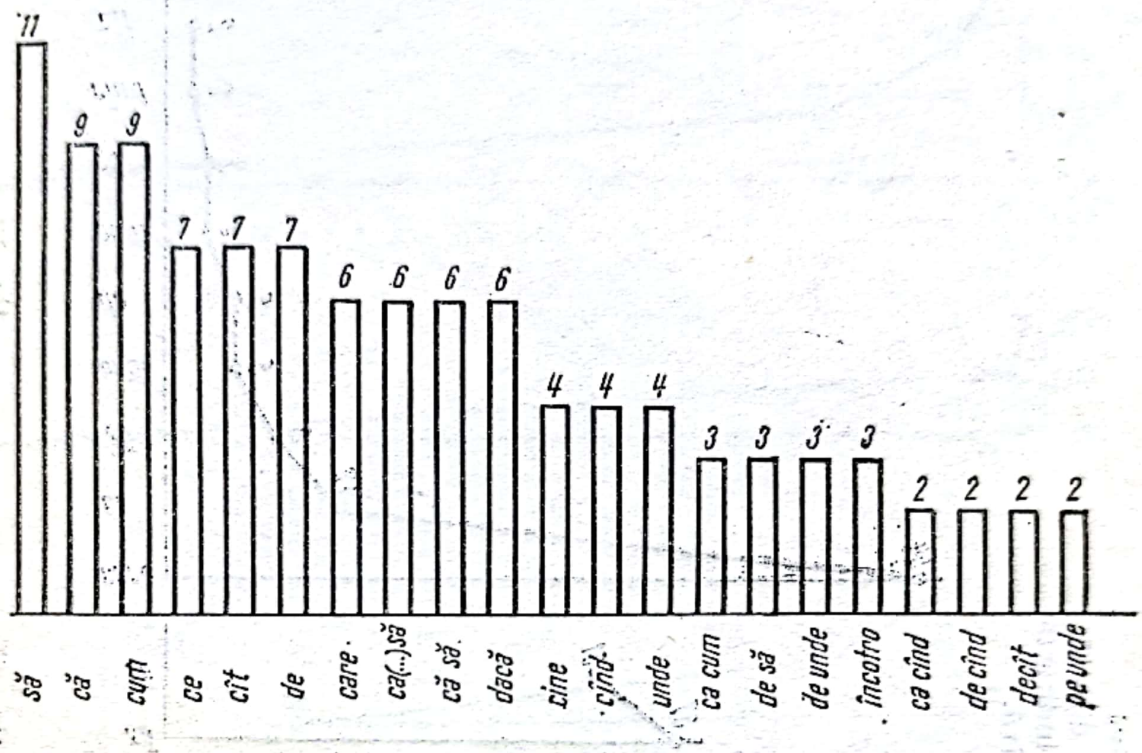

fig. 14 Disponibilitatea conectivelor subordonatoare.

Studiind figurile 26—36, frapează coborîrea abruptă a pantei graficului între rangul I și II [28]. Reținem, prin urmare, ca o concluzie generală, constatarea că și conectivele cu o mare disponibilitate sintactică sînt tipice, prin frecvența lor relativă, numai c î t e u n e i specii de subordonate.

---

[28] În fig. 37 și 38, diferențele de pondere sînt mai mici. Trebuie avută în vedere și frecvența redusă a celor două conective (cf. fig. 13).

←

Harta 15

Au fost luate în considerație următoarele 11 construcții: false subordonate introduse prin *că*; false subordonate introduse prin *așa că* (cf. harta 2); *că să* în subiective (cf. harta 3); *că să* în completive directe (cf. harta 3); *că să* în completive indirecte (cf. harta 3); *că să* în atributive (cf. harta 8); *că să (că și)* în finale (cf. harta 13); *că* în atributive (cf. harta 8); *că* + interogativă indirectă — completivă directă și indirectă (cf. harta 4); vorbire directă legată (cf. harta 5).

fig. 15 Frecvenţa conectivelor în subordonata subiectivă.
fig. 16 Frecvenţa conectivelor în subordonata completivă directă.
fig. 17 Frecvenţa conectivelor în subordonata completivă indirectă.
fig. 18 Frecvenţa conectivelor în subordonata atributivă.
fig. 19 Frecvenţa conectivelor în subordonata locală.

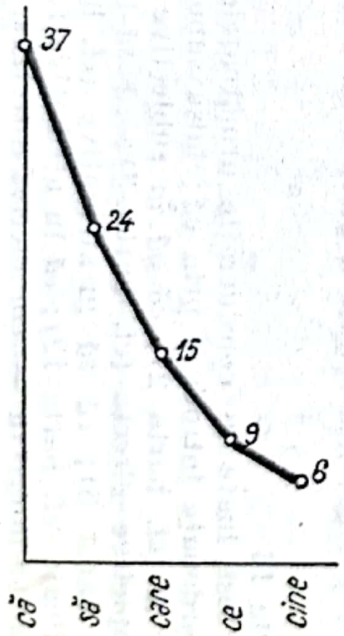

fig. 15

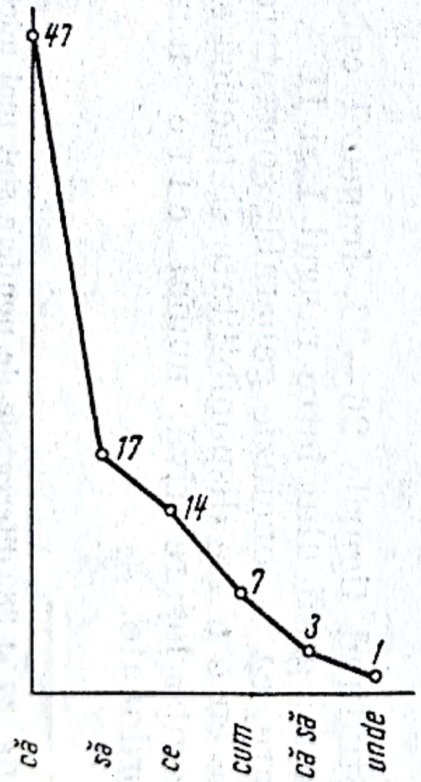

fig. 16

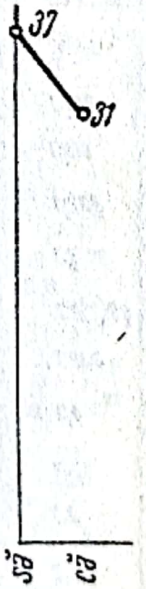

fig. 17

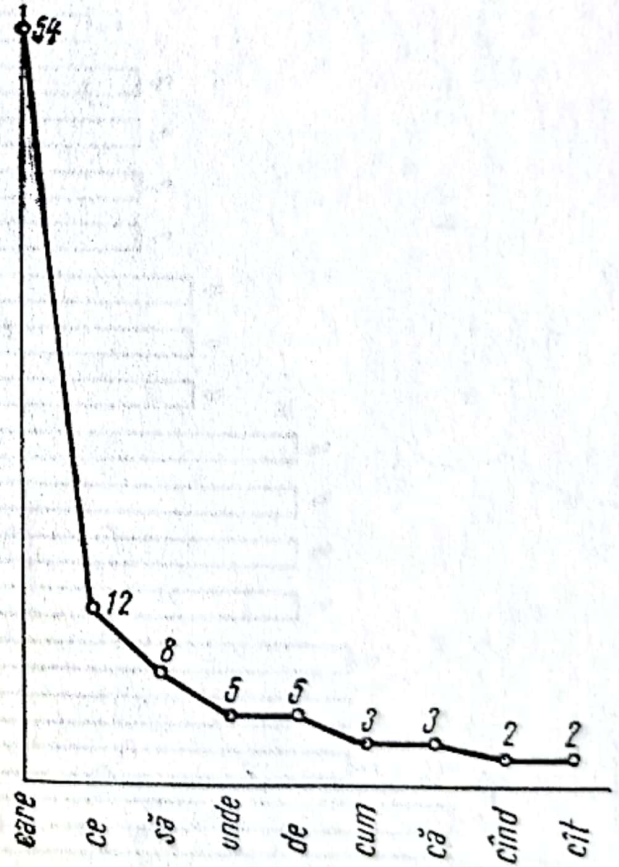

fig. 18

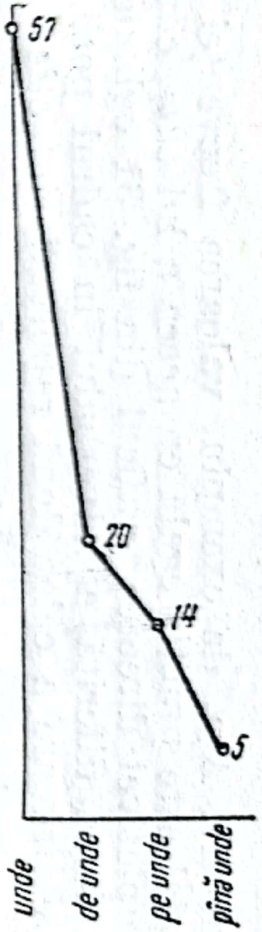

fig. 19

Scanned with OKEN Scanner

fig. 20 Frecvența conectivelor în subordonata temporală.
fig. 21 Frecvența conectivelor în subordonata modală.
fig. 22 Frecvența conectivelor în subordonata consecutivă.
fig. 23 Frecvența conectivelor în subordonata cauzală.
fig. 24 Frecvența conectivelor în subordonata finală.
fig. 25 Frecvența conectivelor în subordonata condițională.

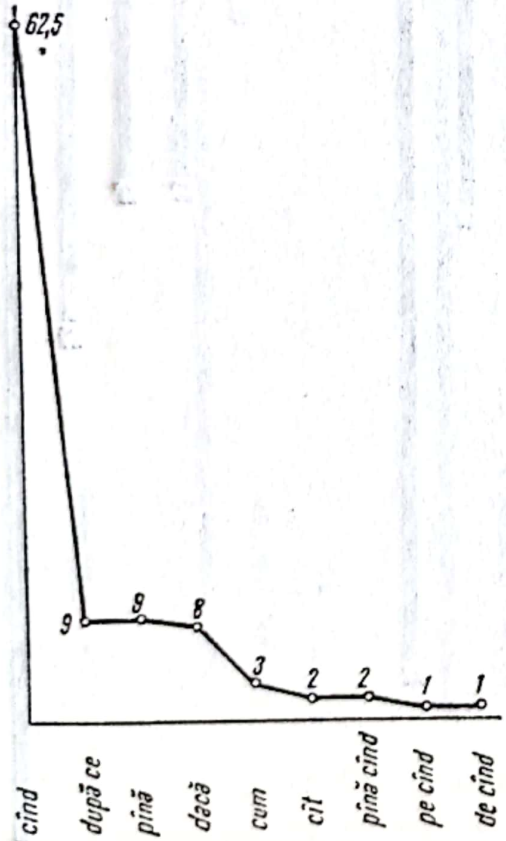

fig. 20

fig. 21

fig. 22

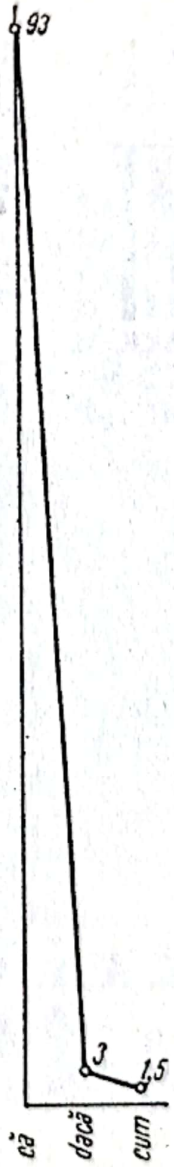

fig. 23

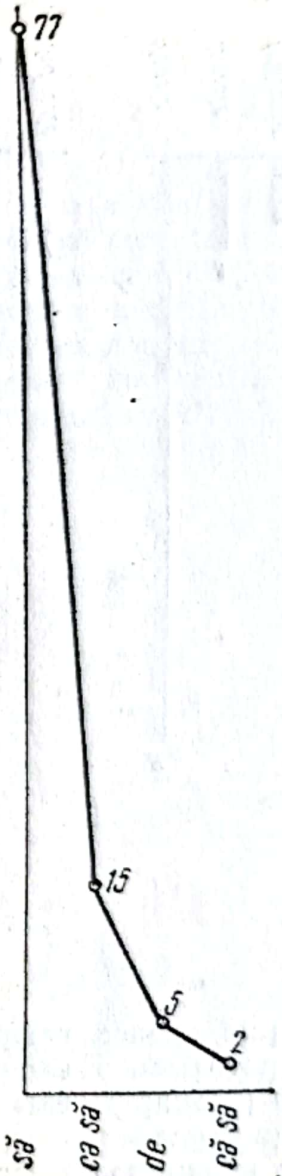

fig. 24

fig. 25

Scanned with OKEN Scanner

fig. 26 Ponderea conjuncției *că*.
fig. 27 Ponderea conjuncției *să*.
fig. 28 Ponderea conectivului *cînd*.
fig. 29 Ponderea conjuncției *dacă*.
fig. 30 Ponderea conectivului *ce*.
fig. 31 Ponderea conectivului *cum*.

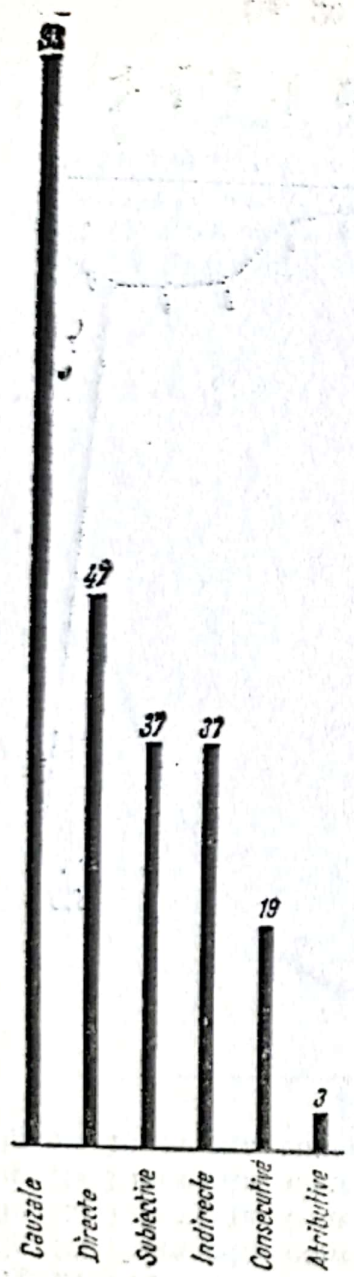

fig. 26

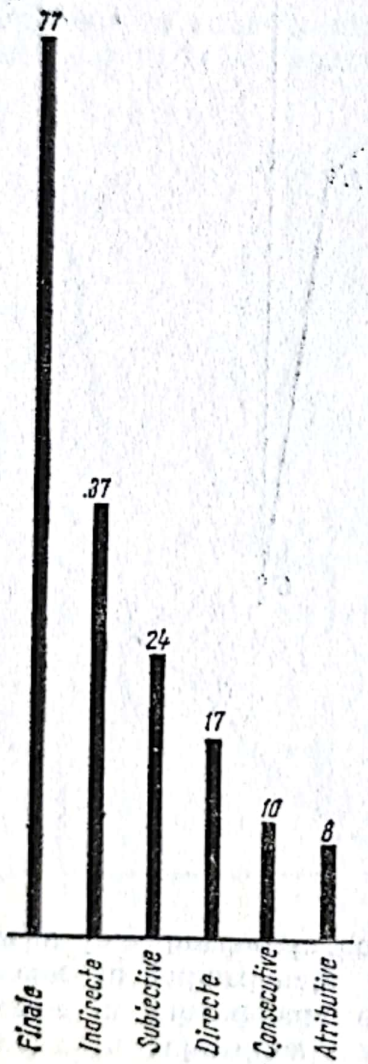

fig. 27

fig. 28

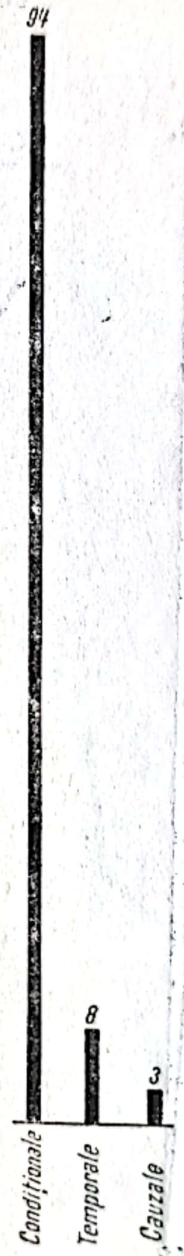

fig. 29

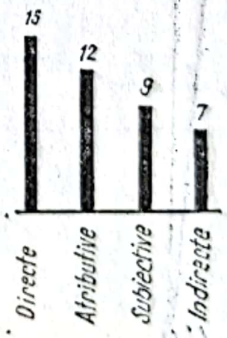

fig. 30

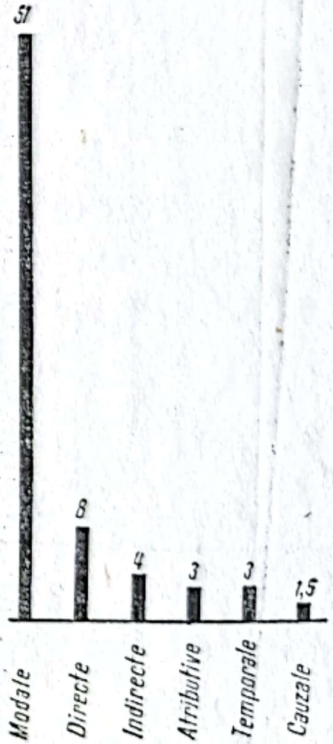

fig. 31

fig. 32 Ponderea conectivului *care*.
fig. 33 Ponderea conectivului *unde*.
fig. 34 Ponderea conjuncției *de*.
fig. 35 Ponderea conectivului *cît*.
fig. 36 Ponderea conjuncției *ca (...) să*.
fig. 37 Ponderea conjuncției *că să*.
fig. 38 Ponderea conectivului *cine*.

fig. 32

fig. 33

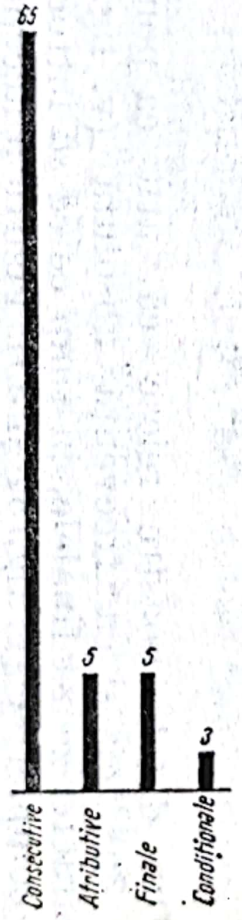

fig. 34

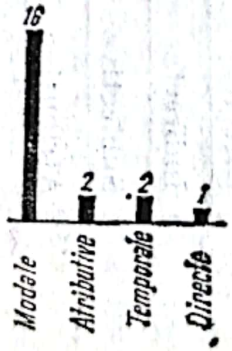

fig. 35

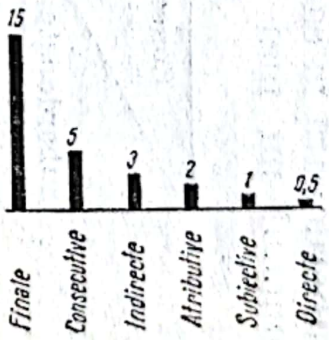

fig. 36

fig. 37

fig. 38

Scanned with OKEN Scanner

c) Reprezentarea grafică a ponderii conectivelor ne-a sugerat un argument în favoarea interpretării date de noi conjuncției compuse *că să*, element introductiv al mai multor specii de subordonate (v. *supra*, p. 95—97). I. GHEȚIE (1961, 161) a explicat apariția acestei conjuncții compuse, înregistrate la propozițiile finale, printr-o „substituire a lui *ca* din *ca să* prin *că*, acesta din urmă folosit abuziv în Transilvania, în special în partea ei nord-vestică, . . . pentru a introduce diverse propozițiuni coordonate sau subordonate" (cf. și M. AVRAM, 106—107; BIDIAN 1972, 13).

Explicația este reluată în 1976 (124—125), dar specia de subordonată în cadrul căreia s-a produs, în mod inițial, fenomenul nu mai este specificată.

Conective / Subordonate	ca (...) să	că să
Finale	88	12
Directe	7	34
Indirecte	5	8
Subiective	2	1
Atributive	6	5

fig. 39. Numărul de atestări ale conj. *ca . . . să* și *că să*.

Din datele noastre reiese că, atît ca pondere (v. fig. 35), cît și ca frecvență absolută (v. fig. 39), *ca să* caracterizează finalele, în timp ce *că să* introduce mai ales completive (v. fig. 37 și 39). Pentru a accepta explicația propusă de Gheție, ar trebui să admitem, pentru completivele directe, o pondere inițială mult mai mare a conectivului *ca să* și o intensitate remarcabilă a procesului de „substituire" a lui *ca* prin *că* (substituire greu de motivat, dealtfel, în Muntenia și Dobrogea, cf. harta 3); conectivul specific al finalei (cf. *supra*, p. 207—208; GHEȚIE 1976, 132), *ca să*, ar fi fost, în schimb, afectat în măsură redusă de influența maghiară.

Ipoteza noastră, care vede în *că să* un fenomen de hipercaracterizare sintactică, ni se pare mai plauzibilă.

Scanned with OKEN Scanner

VI. CONCLUZII

1. Cercetarea noastră a abordat un domeniu prea puţin studiat pînă acum—sintaxa comunicării orale. De aceea, primele probleme pe care a trebuit să le rezolvăm au fost de ordin metodologic. Am optat pentru principiul *non multa sed multum*, limitînd cîmpul investigaţiilor noastre la subordonarea în frază şi reducînd, pe cît posibil, numărul de variabile care pot influenţa structura sintactică a materialului analizat. Alegînd ca variabilă factorul geografic, ne-am constituit un corpus de texte narative, non-folclorice, înregistrate pe bandă de magnetofon, într-un interval de 10 ani, din 72 de localităţi situate în tot domeniul lingvistic dacoromân, de la informatori maturi, reprezentanţi ai graiurilor populare tradiţionale, puţin sau deloc familiarizaţi cu exprimarea literară.

Elaborarea unui studiu asupra sintaxei românei vorbite pe baza unui material dialectal ni s-a părut justificată, deoarece textele dialectale pot fi considerate, fără excepţie, actualizări ale normei comunicării orale, a cărei existenţă, paralelă cu aceea a normei comunicării scrise, a constituit premisa principală a cercetării noastre.

2. Necesitatea definirii termenilor cu care am operat ne-a condus la clasificarea faptelor de limbă conform unei scheme dihotomice. Aplicînd, pe rînd, criteriile de clasificare [Geografic], [General],

Scanned with OKEN Scanner

[Normat], am obținut următoarele clase de elemente, adecvate descrierii materialului nostru :

— elemente *culte*, cu trăsăturile [— Geografic, + Normat]

— elemente *standard*, cu trăsăturile [+ Geografic, ± General, + Normat]

— elemente *populare*, cu trăsăturile [+ Geografic, + General, — Normat]

— elemente *dialectale*, cu trăsăturile [+ Geografic, — General, — Normat]

În planul concret al actelor de comunicare, am identificat două *variante ale exprimării* : *normată* și *nenormată*.

Distingînd *modalitatea orală de realizare a comunicării* de *modalitatea scrisă* de realizare a ei, am definit ca *fenomene de oralitate* acele elemente lingvistice a căror origine trebuie căutată în condițiile specifice de realizare a mesajului : caracterul imediat al comunicării, accentuarea funcției fatice a mesajului, apelul la presupoziții, utilizarea intonației cu funcție sintactică — condiții decurgînd, toate, din condiția fundamentală a prezenței interlocutorului.

3. În cursul analizei sintactice am acordat prioritate criteriilor formale; de aceea, am admis existența unui raport sintactic (de dependență) numai acolo unde am putut identifica o marcă formală care îl exprimă. Am apelat la criteriul semantic numai pentru a distinge natura raportului sintactic.

Modalitatea de clasificare a subordonatelor a fost, în principiu, aceea a GRAMATICII Academiei. Atunci cînd formulările din GRAMATICĂ s-au dovedit ambigue (ca în problema semiauxiliarelor, p. 41, sau a corelativelor din regentă, p. 43—45), ori atunci cînd materialul dialectal a ridicat probleme pe care gramatica amintită nu le ia în discuție, am propus unele soluții originale (referitoare la pronominalizarea subordonatelor, p. 42—45; la subordonatele juxtapuse, p. 52—59; la unele tipuri de elidare a regentei, p. 80—81, 147—148; la regimul sintactic al unor interjecții, p. 64—65, ș. a.).

Valabilitatea interpretărilor noastre nu este limitată la particularitățile sintaxei (dialectale) orale; împreună

cu unele concluzii obținute în urma analizei frecvenței diferitelor specii de subordonate (cf. p. 233—239), ele interesează sintaxa limbii comune.

4. Într-o primă etapă a cercetării noastre, am izolat o serie de fenomene de oralitate. Dintre acestea, ne-am oprit asupra *construcțiilor situate la limita dintre coordonare și subordonare*, construcții care se remarcă prin neconcordanța dintre raporturile semantice contractate și expresia lor gramaticală. Clasificîndu-le după modul specific de realizare a acestei neconcordanțe, am distins *(a)* propoziții juxtapuse, subordonate semantic dar independente gramatical, *(b)* propoziții adiționale, subordonate semantic și gramatical dar independente intonațional, *(c)* false subordonate, independente semantic dar introduse prin conective subordonatoare, și, în sfîrșit, *(d)* propoziții cu statut ambiguu, rezultat al alunecării de planuri din frază.

5. În discutarea faptelor de oralitate, am evitat, cu bună știință, termenul de *anacolut*. Gramaticile normative consideră anacolutul o greșeală de exprimare, rezultată din „întreruperea și modificarea unei construcții în cadrul aceleiași unități sintactice" (GRAMATICA, § 926). Sub această etichetă (cu evidentă nuanță peiorativă) sînt grupate secvențe foarte diferite ca structură, geneză și motivare psiholingvistică. În cercetarea noastră consacrată subordonării în frază, ne-am oprit numai asupra acelor abateri de la normă care, reprezentînd realizări ale unor scheme relativ stabile, pot fi considerate elemente reperate ale codului oral, fixate prin frecvență. Ele se deosebesc de construcțiile accidentale, generate de neatenția, de emoția sau de incapacitatea lingvistică a vorbitorului, construcții care, spre deosebire de elementele de cod oral, discutate de noi [1], împiedică transmiterea informației.

6. O încercare de clasificare a trăsăturilor sintactice care — în domeniul frazei — deosebesc comunicarea orală nenormată de aceea normată scrisă ne-a dus la o constatare interesantă: abaterile de la norma academică nu pot fi subsumate unei singure caracteristici; dimpotrivă, se remarcă existența unui echilibru, ce e drept, extrem de mobil, între tendințe de sens contrar.

---

[1] Cu excepția enunțurilor fragmentare (v. p. 77—79).

Scanned with OKEN Scanner

Alături de numeroase *enunțuri incomplete* (fragmentare și eliptice de regentă) am înregistrat *fenomene de redundanță* sintactică (repetarea subordonatelor, construcții simetrice); independența formală a unor propoziții subordonate semantic este contrabalansată de tendința graiurilor populare (mai ales a celor nordice și vestice) de a sublinia raportul de subordonare prin „întărirea" conectivului cu ajutorul conjuncției *că* (cf. harta 15).

7. Analiza valorii conectivelor subordonatoare ne-a condus la identificarea funcțiilor transfrastice ale unora dintre ele care, în narațiunea orală de factură populară, își asumă rolul unor *semnale demarcative intratextuale*. Am relevat, în acest sens, valorile de „paranteză deschisă" (p. 67) și de „semnele citării" (p. 103) ale conjuncției *că*, precum și aceea de „paranteză închisă" a locuțiunii *așa că* (p. 70). În aceeași ordine de idei, am comentat funcția intratextuală — cu dublă orientare — a temporalei de reluare (p. 75—78).

8. În cadrul inventarierii conectivelor subordonatoare asociate fiecărei specii de subordonate, precum și în analiza particularităților de construcție (topica, pronominalizarea, coordonarea subordonatelor între ele sau cu un termen echivalent sintactic, corelative etc.), am distins, cu consecvență, elementele populare de cele dialectale. Printre cele dintîi, caracterizate prin trăsăturile [+ General / — Normat], distingem:

a) Cvasitotalitatea particularităților de construcție[2], precum: elidările regentei, devenite clișee lingvistice; atributivele și completivele introduse prin *care* invariabil (eventual reluat printr-un pronume personal declinat); evitarea intercalării unor termeni între verbul regent și subordonata substantiv introdusă prin *să*; interogativele indirecte intonate direct; nerepetarea conjuncției subordonatoare în situația coordonării subordonatelor; consecutiva determinînd un element regent nominal; temporala de reluare ș. a.

b) Unele tendințe generale în modul de utilizare a conectivelor: preferința pentru conjuncțiile simple, diferențele conside-

---

[2] Excepție fac numai unele forme particulare ale temporalei, cu o circulație limitată geografic (p. 148—150).

rabile de frecvență dintre conjuncțiile-tip și celelalte conective în cadrul fiecărei specii de subordonate (cf. fig. 15—25), precum și distanța dintre frecvențele relative ale fiecărui conectiv (ponderea lui) în subordonate diferite (v. fig. 26—38). În aceeași ordine de idei, trebuie subliniată frecvența conjuncției *că* (cca 30% din totalul conjuncțiilor înregistrate), conjuncție devenită marcă universală a subordonării; în această calitate, *că* precedă, adeseori, alte conective, considerate insuficiente pentru a marca raportul de subordonare (*să*, pronume și adverbe interogativ-relative).

c) Modalități specifice — fără drept de circulație sau cu circulație limitată stilistic în varianta normată a limbii —pentru redarea anumitor raporturi logice sau a unor valori semantice, precum indeterminarea exprimată printr-o subordonată lexical identică cu regenta ei (v. p. 161, 182), alternativa exprimată prin paralelism sintactic „în negativ" (p. 215—216), alternativa cu soluție indiferentă (p. 217—218) ș. a.

9. Cercetarea noastră demonstrează existența a r i i l o r d i a l e c t a l e s i n t a c t i c e. Cele mai numeroase arii le-am înregistrat în cadrul atributivei (v. hărțile 7, 8) și al temporalei (v. hărțile 9—11). Interesante sînt, de asemenea, ariile conjuncției compuse *că să* (v. hărțile 3, 8, 13) și ale conjuncției *de* (v. hărțile 13, 14), care s-au dovedit cu mult mai întinse decît se credea pînă acum.

10. Încercarea noastră de a stabili arii semantice pentru conjuncțiile cu disponibilitate sintactică mare a dat greș. Valorile variate ale lui *că*, *să*, *cum*, *cînd*, *dacă* și *de* nu se exclud în una și aceeași localitate — sau chiar în unul și același text. Materialul nostru n-a confirmat constatarea lui I. Gheție (1961, 159), conform căreia „în accepțiunea precisă de « după ce » *dacă* este folosit îndeosebi în Crișana, Maramureș și în Moldova . . . Tocmai în aceste teritorii, *cînd* nu e folosit decît arareori pentru a exprima raportul de anterioritate. În schimb, în regiunile unde *dacă* are aproape întotdeauna un sens condițional, îndeosebi în Muntenia și Oltenia, *cînd* apare ca conjuncție secundară de marcare a raportului de anterioritate".

11. După cum se observă pe harta sintetică 16, aproape toate particularitățile sintactice din domeniul subordonării care au caracter dialectal se grupează în una și

Scanned with OKEN Scanner

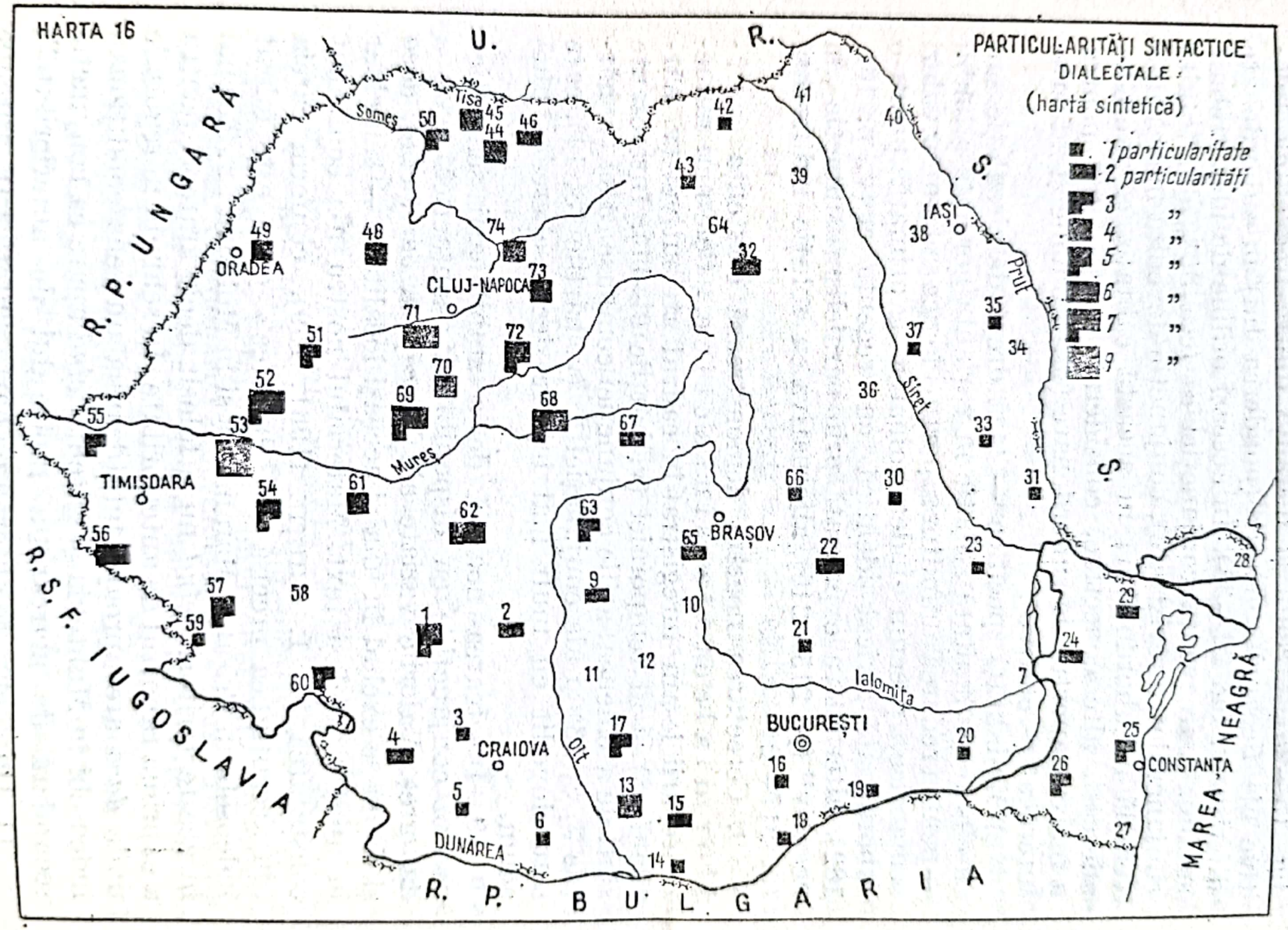
HARTA 16
PARTICULARITĂȚI SINTACTICE DIALECTALE
(hartă sintetică)
1 particularitate
2 particularități
3 „
4 „
5 „
6 „
7 „
9 „
U. R. S.
R. P. UNGARĂ
R. S. F. IUGOSLAVIA
R. P. BULGARIA
MAREA NEAGRĂ
ORADEA
CLUJ-NAPOCA
TIMIȘOARA
CRAIOVA
BRAȘOV
BUCUREȘTI
IAȘI
CONSTANȚA
Someș
Tisa
Mureș
Olt
Dunărea
Ialomița
Siret
Prut

aceeași zonă, cuprinzînd Maramureșul, Crișana, Munții Apuseni și nord-vestul Banatului. În această regiune am înregistrat și o falsă subordonată cu caracter dialectal (v. harta 2). Uneori, zonei respective i se asociază Banatul sudic și Oltenia, precum și pct. 32 (Ceahlău) din Moldova.

12. Singurele construcții sintactice dialectale cu circulație în toată Muntenia și Dobrogea sînt propozițiile atributive și cele finale introduse prin *de*. Construcțiile nu pot fi însă socotite specifice graiurilor munteneşti, deoarece aria lor se întinde mult spre nord și spre vest (v. hărțile 8 și 13).

13. Dintre construcțiile sintactice dialectale înregistrate în TD, singura care formează arie și în Moldova este finala introdusă prin *de*. Acceptînd fapte de oralitate și elemente sintactice populare, graiurile din Moldova nu se caracterizează prin construcții cu trăsăturile [— General / — Normat]. Cu alte cuvinte, în cazul construcțiilor non-generale, construcția uzuală în graiurile din Moldova se identifică cu norma.

Explicația acestei situații nu credem că trebuie căutată în prezent, într-o presiune — mai puternică decît în alte zone — exercitată de norma literară actuală asupra graiurilor locale; ea se plasează, mai probabil, în secolul trecut, în perioada constituirii acestei norme. Sînt cunoscute eforturile depuse de pașoptiștii din Moldova pentru unificarea limbii literare, unificare obținută cu prețul eliminării a numeroase particularități regionale. Dar, dacă în fonetică, în lexic și, parțial, în morfologie regio-

←

Harta 16

Au fost luate în considerație următoarele 16 construcții: *așa că* în false subordonate (cf. harta 2); *că să* în completive (cf. harta 3); *că să* în atributive (cf. harta 8); interogative indirecte precedate de *că* (cf. harta 4); atributive introduse prin *ce*, determinînd un substantiv (cf. harta 7); *de* în atributive (cf. harta 8); *că* în atributive (cf. harta 8); *cînd* + *a fi* + complement de timp/loc (cf. harta 9); *pe cînd* + indicativ = simultaneitate (cf. harta 9); *pe cînd* + *conjunctiv* = posterioritate (cf. harta 9); *după că* (*după ce că*) în temporale (cf. harta 10); *pînă* (*pînă cînd, pînă cît*) „în timp ce" (cf. harta 11); *pînă* „cît timp" (cf. harta 11); *de* în finale (cf. harta 13); *de* în condiționale (cf. harta 14); *să* în condiționale (cf. harta 14).

Scanned with OKEN Scanner

nalismele moldovenești erau evidente și, deci, puteau fi „îndreptate" cu ușurință, construcția frazei — nivelul cel mai abstract al codului — a putut scăpa cenzurii lingvistice a literaților (GUȚU ROMALO 1969, 56). Ținînd seama de prestigiul cultural al scriitorilor moldoveni din secolul trecut, de rolul lor incontestabil în procesul de șlefuire a limbii noastre literare, îndrăznim să avansăm ipoteza că, cel puțin în ceea ce privește construcția frazei, norma sintactică literară s-a format pe baza graiurilor din Moldova.

Scanned with OKEN Scanner

LISTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE*

1 Rugi, com. Turcinești (Gorj)
2 Vaideeni (Vîlcea)
3 Fratoștița, Filiași (Dolj)
4 Iablanița, com. Pădina (Mehedinți)
5 Mărăcinele, com. Perișor (Dolj)
6 Mîrșani (Dolj)
7 Giurgeni (Ialomița)
9 Arefu (Argeș)
10 Runcu (Dîmbovița)
11 Alunișu, com. Spineni (Olt)
12 Budișteni, com. Leordeni (Argeș)
13 Nicolae Titulescu (Olt)
14 Ciuperceni (Teleorman)
15 Mavrodin (Teleorman)

---

* Denumirile localităților sînt date după I. Iordan, P. Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, 1974. Materialul dialectal a fost reunit în mai multe etape, ceea ce ne-a împiedicat să numerotăm localitățile după criterii strict geografice. Aceeași cauză explică absența punctelor 8 și 47. Benzile de magnetofon ne-au fost puse la dispoziție de următoarele instituții: Institutul de cercetări etnologice și dialectologice, București — pentru localitățile 1—29, 32—34, 50, 60 din fondul Arhivei fonogramice a limbii române, pentru localitățile: 37, 42, 43, 46, 66, din fondul Arhivei de folclor; Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor al Universității „Al. I. Cuza", Iași, pentru localitățile: 30, 31, 35, 36, 39—41, 64; Institutul de lingvistică și istorie literară al Universității „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, pentru punctele 44, 45, 61—63, 67—73; Laboratorul de folclor al Universității din Timișoara, pentru punctele 57—59. Textele din localitățile 48 și 74 au fost culese de Sabina Teiuș, iar cele din punctele 38, 49, 51—56, 65 de autoare, în parte cu concursul Institutului Pedagogic din Oradea. Tuturor colegilor care ne-au pus la dispoziție material și ne-au ajutat la selectarea lui le mulțumim și pe această cale.

17—c3 324 34

16 Mihăilești (Ilfov)
17 Negreni, com. Tătărăștii de Jos (Teleorman)
18 Frătești (Ilfov)
19 Radovanu (Ilfov)
20 Ciulnița (Ialomița)
21 Plopu (Prahova)
22 Gura Teghii (Buzău)
23 Rîmniceni, com. Măicănești (Vrancea)
24 Dăeni (Tulcea)
25 Sibioara, com. M. Kogălniceanu (Constanța)
26 Cochirleni, com. Rasova (Constanța)
27 Limanu (Constanța)
28 C. A. Rosetti (Tulcea)
29 Somova (Tulcea)
30 Mera (Vrancea)
31 Fîrțănești (Galați)
32 Ceahlău (Neamț)
33 Adam, com. Drăgușeni (Galați)
34 Vutcani (Vaslui)
35 Muntenii de Sus, com. Tanacu (Vaslui)
36 Bîrsănești (Bacău)
37 Secuieni (Bacău)
38 Erbiceni (Iași)
39 Hîrtop, com. Preutești (Suceava)
40 Ștefănești (Botoșani)
41 Șendriceni (Botoșani)
42 Voitinel, com. Gălănești (Suceava)
43 Sadova (Suceava)
44 Mara, com. Deseşti (Maramureș)
45 Iapa, Sighetul Marmației (Maramureș)
46 Petrova (Maramureș)
48 Bădăcin, com. Pericei (Sălaj)
49 Burzuc, com. Sîrbi (Bihor)
50 Racșa, com. Orașu Nou (Satu Mare)
51 Budureasa (Bihor)
52 Buteni (Arad)
53 Conop (Arad)
54 Susani, com. Traian Vuia (Timiș)
55 Șeitin (Arad)
56 Foeni (Timiș)
57 Dognecea (Caraș-Severin)
58 Armeniș (Caraș-Severin)
59 Naidăș (Caraș-Severin)
60 Jupalnic, Orșova (Mehedinți)

Scanned with OKEN Scanner

61 Veţel (Hunedoara)
62 Şugag (Alba)
63 Avrig (Sibiu)
64 Broşteni (Suceava)
65 Sohodol, com. Bran (Braşov)
66 Voineşti, Covasna (Covasna)
67 Mihai Viteazu, com. Saschiz (Mureş)
68 Corneşti, com. Adămuş (Mureş)
69 Lupşa (Alba)
70 Ocoliş (Alba)
71 Someşu Cald, com. Gilău (Cluj)
72 Ceanu Mare (Cluj)
73 Corvineşti, com. Matei (Bistriţa-Năsăud)
74 Cuzdrioara (Cluj).

Scanned with OKEN Scanner

ABREVIERI, SIGLE ŞI SEMNE SPECIALE

ALRT — Petrovici, Emil, *Texte dialectale* culese de . . . Suplement la Atlasul linguistic român II (ALRT II), Sibiu — Leipzig, 1943.

AUI — *Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi* (serie nouă), Secţiunea III, e, Lingvistică, Iaşi, 1957 ş. u.

BL — *Bulletin linguistique*, Faculté des lettres de Bucarest, I—XVI, Copenhague, Bucureşti, 1933—1948.

CL — *Cercetări de lingvistică*, Cluj, 1956 ş. u.

Contribuţii . . . — *Contribuţii la istoria limbii literare în secolul al XIX-lea*, Bucureşti, I : 1956 ; II : 1958 ; III : 1962.

DA — *Dicţionarul limbii române*, publicat de Academia Română, 1913 ş. u.

DLR — Academia Republicii Socialiste România, *Dicţionarul limbii române*, Serie nouă, Bucureşti, 1965 ş. u.

DR — *Dacoromania*. Buletinul Muzeului limbii române, I—XI, Cluj, Bucureşti, 1920—1948.

FD — *Fonetică şi dialectologie*, Bucureşti, EA, 1958 ş. u.

GS — *Grai şi suflet*, Revista „Institutului de filologie şi folklor", I—VII, Bucureşti, 1923—1937.

Jb — *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*, hgg. v. G. Weigand, Leipzig, 1894—1921.

LR — *Limba română*, Bucureşti, 1952 ş. u.

Otázky . . . — *Otázky slovanské syntaxe*, I, Praha, 1962 ; II, Brno, 1968.

RRL — *Revue roumaine de linguistique*, Bucureşti, 1956 ş. u.

Sborník . . . Brno — *Sborník praci filosofické fakulty brnenské university*, Brno, 1952 ş. u.

SCL — *Studii şi cercetări lingvistice*, Bucureşti, 1950 ş. u.

SG — *Studii de gramatică*, Bucureşti, I : 1956 ; II : 1957 ; III : [1961].

Studii . . . — *Studii de istoria limbii române literare. Secolul XIX*, vol. I, II, Bucureşti, 1969.

TDM I, II — *Texte dialectale. Muntenia*, publicate sub redacţia lui B. Cazacu, vol. I, 1973, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe ; vol. II, 1975, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană şi Magdalena Vulpe, Bucureşti.

TDO — *Texte dialectale, Oltenia*, publicate, sub redacţia lui B. Cazacu, de Cornelia Cohuţ, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Şuteu şi Magdalena Vulpe, Bucureşti, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

TDRG — H. Tiktin, *Rumänish-Deutsches Wörterbuch*, Bukarest, Statsdruckerei, I: 1903; II: 1911; III: 1924.

[...] — fragment omis din textul informatorului.

[!] — informatorul rîde.

[ε] — informatorul ezită.

[r] — cuvînt repetat.

[k] — informatorul se corectează.

... — pauză perceptibilă.

″ — accent de intensitate sau accent în frază.

— (deasupra unei litere) — sunet lung.

// — limita unei unităţi melodice cu intonaţie terminală.

/ — limita unei unităţi melodice cu intonaţie non-terminală.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR CITATE

ALEX — Alex, Paul, *Le patois de Naisey, canton de Roulans*, Paris, Librairie Pierre Voisin, 1965.

A. AVRAM — Avram, Andrei, *Particularităţi ale intonaţiei interogative în graiul din Muscel*, FD VIII, 1973, p. 43—64.

M. AVRAM — Avram, Mioara, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, EA, 1960.

BALHAR — Balhar, Jan, *Skladba laškych nářeči*, Praha, Academia, 1974.

BAUCHE — Bauche, Henri, *Le langage populaire*, ed. a II-a, Paris, 1929.

BENVENISTE — Benveniste, Émile, *Problèmes de linguistique générale*, [Paris], Gallimard, 1966.

BERNSTEIN — Bernstein, Basil, *Elaborated and Restricted Codes, Their Social Origin and Some Consequences*, în *Communication and Culture*, edited by A. G. Smith, New York, Chicago, San Francisco, London; Holt, Rinehart & Winston, [1966].

BIDIAN — 1970 Bidian, Viorel, *Observaţii asupra frazei în graiurile din Oltenia. I. Coordonarea*, CL XV, 1970, 1, p. 97—104.

1972 Bidian, Viorel, *Observaţii asupra frazei în graiurile din Oltenia. II. Subordonarea*, CL XVII, 1972, 1, p. 5—20.

BIDU — Bidu, Angela, *Observaţii asupra sistemului pronumelor relative*, în *Omagiu Rosetti*, Bucureşti, EA, 1965, p. 65—68.

BÎRLEA — Bîrlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, Bucureşti, EPL, vol. I, 1966.

BOLLINGER Bollinger, Dwight, *Forms of English. Accent, Morpheme, Order*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1965.

BORODINA Borodina, M. A., *Sur la notion de dialecte (d'après les données des dialectes français)*, în "Orbis" X, 1961, 2, p. 281—292.

BRÂNCUŞ Brâncuş, Grigore, *Un aspect al repetiţiei în limbajul popular: temporala de reluare*, LR XX, 1971, 1, p. 33—37.

BULGĂR Bulgăr, Gheorghe, *Particularităţi de limbă şi stil în opera lui C. Bolliac*, în *Contribuţii* . . . I, p. 89—112.

BYCK Byck, Jacques, *Studii şi articole. Pagini alese*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1967.

CAMPROUX Camproux, Charles, *Étude syntaxique des parlers gévaudanais*, Paris, Presses Universitaires de France, [f. d.].

1960 Camproux, Charles, *Ma méthode d'enquête pratiquée pour l'"Étude syntaxique des parlers gévaudanais"*, în "Orbis" IX, 1960, 1, p. 26—33.

CARABULEA Carabulea, Elena. *Unele observaţii asupra termenilor comparativului şi superlativului relativ în limba română*, SG II, p. 19—27.

CARAGIU Caragiu, Matilda, *Sintaxa gerunziului românesc*, SG II, p. 61—89.

CAZACU 1966 Cazacu, B., *Limbă vorbită, limbă scrisă, stil oral*, în *Studii de poetică şi stilistică*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1966, p. 29—37.

1967 Cazacu, B., *Prefaţă* la TDO, p. XVII—XXII.

1969 Cazacu, B., Liliana Ionescu, Maria Mărdărescu, Mihai Zamfir, *Limba şi stilul operei lui Vasile Alecsandri*, în *Studii* . . . II, p. 163—220.

CHLOUPEK 1962 Chloupek, Jan, *O specifičnosti nářeční skladby*, în *Otázky* . . . I, p. 325—336.

1967 Chloupek, Jan, *Bemerkungen zur Theorie und Praxis der Dialektsyntax*, în "Die Welt der Slaven" XXI, 1967, 2, p. 131—141.

1968 Chloupek, Jan, *Nářeční výpověd*, în "Slovo a slovenost" XXIX, 1968, p. 181—188.

1971 Chloupek, Jan, *Aspekty dialektů*, Brno, Universita J. E. Purkyně, 1971.

CHLOUPEK şi MICHÁLKOVÁ Chloupek, Jan, Věra Michálková. *K interpretaci věty a souvěti v nářečí*, în „Sborník . . . Brno", 1966, A 14, p. 77—85.

COHUȚ ȘI VULPE — Cohuț, Cornelia, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier". Texte, sintaxă*, București, EA, 1973.

COSERIU — Coseriu, Eugenio, *Sistema, norma y habla* în *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Madrid, Editorial Gredos, 1967, p. 11—113.

COTEANU — 1962 Coteanu, Ion, *Caracterele generale ale limbajului popular*, LR XI, 1962, 3, p. 242—247.

1963 Coteanu, Ion, *Aspecte ale limbajului popular actual*, LR XII, 1963, 1, p. 59—67.

1967 Coteanu, Ion, *Structura stilistică a limbii*, în *Elemente de lingvistică structurală*, București, Edit. științifică, 1967, p. 211—221.

1973 Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, EA, 1973.

CRUCERU — Cruceru, C., *Limba și stilul scrierilor lui D. Bolintineanu*, în *Studii* . . . II, p. 105—143.

DASCĂLU — 1969 Dascălu, Laurenția, *Observații asupra raportului dintre lungimea și intonația frazelor interogative*, SCL XX, 1969, 6, p. 647—658.

1971 Dascălu, Laurenția, *Some Remarks on Enumerative Intonation in Romanian*, RRL XVI, 1971, 5, p. 401—410.

1974 Dascălu, Laurenția, *On the "Parenthetical" Intonation in Romanian*, RRL XIX, 1974, 3, p. 231—248.

DENSUSIANU — 1915 Densusianu, Ovid, *Graiul din Țara Hațegului*, București, Socec, 1915.

1968 Densusianu, Ovid, *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere*, în *Opere*, I, București, EPL, 1968, p. 413—422.

1975 Densusianu, Ovid, *Histoire de la langue roumaine*, în *Opere*, II, București, Minerva, 1975.

DIACONESCU — 1969 Diaconescu, Paula, *Limba și stilul lui Constantin Negruzzi*, în *Studii* . . . II, p. 38—77.

1970 Diaconescu, Paula, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, EA, 1970.

DIACONU — Diaconu, Ion, *Ținutul Vrancei — Etnografie, folclor, dialectologie*, București, Socec, 1930; ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, EPL, 1964.

DIMAND — Dimand, Bernhard, *Zur rumänischen Moduslehre*, Wien, Carl Gerold's Sohn, 1904.

DIMITRIU — Dimitriu, C., *Observații în legătură cu raporturile sintactice*, AUI XX, 1974, p. 9—22.

Scanned with OKEN Scanner

DRAGOMIRESCU Dragomirescu, *Gh. N., Prolepsă (procatalepsă) și „predicativă suplimentară"*, LR XXVI, 1977, 1, p. 15—21.

DRAȘOVEANU Drașoveanu, D. D., *Legături sintactice de la stînga la dreapta*, CL XIV, 1969, 2, p. 241—246.

DRĂGANU 1923 Drăganu, Nicolae, *Conjuncțiile* **de și dacă** *(Un capitol de sintaxă românească)*, DR III, 1922—1923, p. 251—284.

1945 Drăganu, Nicolae, *Elemente de sintaxă a limbii române*, (= Societatea română de lingvistică. Seria I. Memorii, 4), București, Institutul de lingvistică română, 1945.

DUMITRESCU Dumitrescu, Monica, *O particularitate sintactică a exprimării orale : anacolutul*, FD VIII, 1973, p. 153—168.

EDELSTEIN 1971 Edelstein, Frieda, *Despre legătura relativă în limba română*, CL XVI, 1971, 2, p. 338—343.

1972 Edelstein, Frieda, *Sintaxa gerunziului românesc*, București, EA, 1972.

EISENMANN Eisenmann, Fritz, *Die Satzkonjunktionen in gesprochener Sprache. Vorkommen und Funktion, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben und Vorarlberg*, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1973.

GABREA 1965 Gabrea, Maria, *Construcții incidente. Aspecte morfologico-sintactice*, LR XIV, 1965, 5, p. 533—544.

1972 Gabrea, Maria, *Observații asupra pronumelor* **care cine** *și* **ce**, LR XXI, 1972, 2, p. 130.

GAMILLSCHEG 1919 Gamillscheg, Emil, *Oltenische Mundarten*, Wien, 1919.

1936 Gamillscheg, Emil, *Die Mundart von Șerbănești—Tituleşti*, Jena u. Leipzig, Wilhelm Groman, 1936.

GHEȚIE 1961 Gheție, Ion, *Observații asupra folosirii conjuncțiilor subordonatoare circumstanțiale în graiurile dacoromâne*, FD III, 1961, p. 151—176.

1963 Gheție, Ion, **Și**, *semn al conjunctivului în graiul crișean*, LR XII, 1963, 3, p. 247—260.

1975 Gheție, Ion, *Baza dialectală a românei literare*, București, EA, 1975.

1976 Gheție, Ion, *Sintaxa graiurilor din valea Bistriței (Bicaz)*, SCL XXVII, 1976, 1, p. 21—32 ; 2, p. 121—135 ; 3, p. 221—230.

GÎLCESCU Gîlcescu, Teodor, *Cercetări asupra graiului din Gorj*, GS V, 1931, 1, p. 64—124.

Scanned with OKEN Scanner

GOLOPENȚIA Golopenția, Sanda, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, SCL X, 1959, 4, p. 593—597.

GRAF Graf, Rainer, *Der Konjunktiv in gesprochener Sprache. Form. Vorkommen und Funktion, untersucht an Tonbandaufnahmen aus Baden-Württemberg, Bayrisch-Schwaben, Vorarlberg und Liechtenstein.* Tübingen, Max Niemeyer, 1977.

GRAMATICA Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, București, EA, 1963.

GRAUR 1956 Graur, Alexandru, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG I, p. 121—139.

1968 Graur, Alexandru, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Edit. științifică, 1968.

GREGORIAN 1937 Gregorian, Mihail, *Graiul din Clopotiva*, GS VII, 1937, p. 132—139.

1938 Gregorian, Mihail, *Graiul și folclorul din Oltenia nord-vestică și Banatul răsăritean*, Craiova, Ramuri, 1938.

GREPL Grepl, M., *K podstate a k povaze razdilu meži projevy mluvenymi a psanymi*, în *Otázky . . .* I, p. 342—343.

GUIRAUD Guiraud, Pierre, *Le français populaire*, Paris, Presses Universitaires de France, 1965.

GUȚU ROMALO 1969 Guțu Romalo, Valeria, *Câteva probleme ale studierii sintaxei*, în *Studii . . .* I, p. 48—68.

1973 Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, EDP, 1973.

HAUSENBLAS Hausenblas, Karel, *O studiu syntaxe běžně mluvených projevů*, în *Otázky . . .* I, p. 313—324.

HAVERS Havers, Wilhelm, *Handbuch der erklärenden Syntax. Ein Versuch zur Erforschung der Bedingungen und Triebkräfte in Syntax und Stilistik*, Heidelberg, Carl Winter, 1931.

HILL Hill, A. A., *Introduction to Linguistic Structures, From Sound to Sentence in English*, New York, Chicago, San Francisco, Brace & World, 1958.

HRISTEA Hristea, Theodor, *Elemente regionale în limba operei lui I. L. Caragiale*, în *Contribuții . . .* II, p. 191—230.

ILIESCU Iliescu, Maria, *Concurența dintre pronumele ce și care*, SG I, p. 25—35.

IORDAN 1944 Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, București, Institutul de lingvistică română, 1944.

1947 Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a greșelilor*, București, Socec, [1947].

Scanned with OKEN Scanner

1956 a Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, ed. a II-a. București, Edit. Ministerului învățămîntului, 1956,

1956 b Iordan, Iorgu, *Limba lui Creangă*, în *Contribuții* . . . I, p. 137—170.

1958 Iordan, Iorgu, *Limba și stilul lui Ion Neculce*, în *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*, București, ESPLA, 1958, p. 61—119.

1966 Iordan, Iorgu, *Tendințe sintactice în limba română actuală*, SCL XVII, 1966, 6, p. 609—622.

ISTRATE — Istrate, Gavril, *Graiul satului Nepos (jud. Năsăud)*, în „Buletinul societății filologice Al. Philippide" I, 1937, p. 50—97.

ISTRATE și TURCULEȚ — Istrate, G. și A. Turculeț, *Cercetări dialectale în județul Bistrița-Năsăud*, FD VII, 1971, p. 189—227.

JABERG și JUD — Jaberg, Karl und Jakob Jud, *Der Sprachatlas als Forschungsinstrument. Kritische Grundlegung und Einführung in den Sprach- und Sachatlas Italiens und der Südschweiz*, Halle (Saale), Max Niemeyer, 1928.

JACQUIER — Jacquier, Henri, *Discours direct lié*, BL XII, 1944, p. 7—13.

JAKOBSON — Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Editions de Minuit, 1963.

KALLIOINEN — Kallioinen, Vilho, *Contribution à l'étude de l'intonation roumaine*, în *Omagiu Rosetti*, București, EA, 1965, p. 433—435.

LINDENFELD — Lindenfeld, Jacqueline, *The Social Conditioning of Syntactic Variation in French*, în "American Anthropologist" 71, 1969, 5, p. 890—898.

MANCAȘ — Mancaș, Mihaela, *B. P. Hasdeu*, în *Studii* . . . II, p. 274—306.

MICHÁLKOVÁ — Michálková, Věra, *Studie o východomoravské nářeční větě*, Praha, Academia, 1971.

NICA — Nica, D., *Elemente de sintaxă populară în poezia lui George Coșbuc*, AUI, XIII, 1967, 1, p. 65—80.

NICOLESCU — Nicolescu, Aurel, *Probleme de analiză a frazei*, București, EDP, 1969.

NICULESCU — Niculescu, Alexandru, *Structuri sintactice ale limbii române în perspectiva romanică. Determinarea, pronominalizarea*, Sinaia, 1972 (broșură multiplicată).

NILSSON-EHLE — Nilsson-Ehle, Hans, *Syntaxe dialectale : Points de vue*, în „Studia Neophilologica" XXVIII, 1956, p. 34—49.

OCHEŞANU — Ocheşanu, Rodica, *Observaţii asupra propoziţiilor interogative indirecte*, SG III, p. 151—169.

PANĂ-DINDELEGAN — Pană-Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, EA, 1974.

PAPAHAGI — 1925 a Papahagi, Tache, *Cercetări în Munţii Apuseni*, GS II, 1925, 1, p. 22—89.

1925 b Papahagi, Tache, *Graiul şi folklorul Maramureşului*, Bucureşti, Cultura naţională, 1925.

PENCE şi EMERY — Pence, R. W., Emery, D. W., *A Grammar of Present Day English*, London, The Mac Millan Company, 1969.

PERROT — Perrot, J., *Langue écrite et langue parlée*, în *Communications et rapports du Premier Congrès International de Dialectologie Générale*, vol. I, Louvain, Centre international de dialectologie générale, 1964, p. 24—28.

PETROVICI — 1943 Petrovici, Emil, *Prefaţă* la ALRT, p. V—VII.

1960 Petrovici, Emil, *Baza dialectală a limbii noastre naţionale*, LR IX, 1960, 5, p. 60—78.

POPESCU-MARIN — Popescu-Marin, Magdalena, *Cu privire la propoziţia interogativă şi intonaţia ei în limba română*, SG III, p. 179—186.

POPOVICI — Popovici, Iosif, *Rumänische Dialekte*, I, *Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat*, Halle a. d. S., Max Niemeyer, 1905.

PREDA — Preda, Luca, *Cercetări dialectale în Dolj*, GS VII, 1937, p. 231—248.

PROKEŠOVÁ — Prokešova, Svatva, *Jak se odráži improvizovanost v jazykové výstavbě mluvených projevů*, în *Otázky* . . . I, p. 348—351.

PUŞCARIU — 1898 Puşcariu, Sextil, *Der Dialekt des oberen Olthales*, Jb. 5, 1898, p. 158—191.

1940 Puşcariu, Sextil, *Limba română*. I. *Privire generală*, Bucureşti. Fundaţia pentru literatură şi artă, 1940.

REMACLE — 1948 Remacle, Louis, *Pauvreté ou richesse de la syntaxe wallone*, în „Les dialectes belgo-romans" 7, 1948, p. 77—95.

1953, 1956, 1960 Remacle, Louis, *Syntaxe du parler wallon de la Gleize*, Paris, Les Belles Lettres, I : *Noms et articles — adjectifs et pronoms*, 1953 ; II : *Verbes, adverbes, préposi-*

tions, 1956; III: *Coordination et subordination; phénomènes divers*, 1960.

RIZESCU — Rizescu, I., *Propoziții subordonate paratactice*, SG III, 107–137.

ROCERIC-ALEXANDRESCU — 1963 Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Observații asupra pauzei — în citire — în limba română*, SCL XIV, 1963, 3, p. 361–374.

1970 Roceric-Alexandrescu, Alexandra, *Studiul cantitativ al vocabularului limbii vorbite*, SCL XXI, 1970, 2, p. 229–240; 3, p. 285–324.

ROCERIC și GOLOPENȚIA — Roceric, Alexandra, Sanda Golopenția, *Observații asupra intonației în limba română*, SCL XII, 1961, 1, p. 29–34.

ROCERIC-ALEXANDRESCU *et alii* — 1966 Roceric-Alexandrescu, Alexandra *et alii*, *Sugestii pentru cercetarea structurală a intonației*, SCL XVII, 1966, 3, p. 271–284.

1967 Roceric-Alexandrescu, Alexandra *et alii*, *Intonație și context*, SCL XVIII, 1967, 1, p. 8–14.

1968 Roceric-Alexandrescu, Alexandra *et alii*, *Intonation et structure logique*, RRL XVII, 1968, 5, p. 499–502.

ROSETTI — 1958 Rosetti, Alexandru, *Limba poeziilor lui Mihail Eminescu*, în *De la Varlaam la Sadoveanu. Studii despre limba și stilul scriitorilor*, București, ESPLA, 1958, p. 311–356.

1968 Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, [București], EPL, 1968.

ROSETTI și CAZACU — Rosetti, Alexandru și B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*, I, București, 1961.

ROSETTI, CAZACU și ONU — Rosetti, Al., B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ed. a II-a, București, Minerva, 1971.

RUOFF — Ruoff, Arno, *Grundlagen und Methoden der Untersuchung gesprochener Sprache. Einführung in die Reihe «Idiomatica»*, Tübingen, Max Niemeyer, 1973.

SAMARIN — Samarin, William J., *Field Linguistics: A Guide to Linguistic Fieldwork*, New York, Chicago, San Francisco, London; Holt, Rinehart & Winston, 1967.

SANDFELD și OLSEN 1936, 1960, 1962 — Sandfeld, Kr., Hedvig Olsen, *Syntaxe roumaine*, I: *Emploi des mots à flexion*, Paris, Librairie E. Droz, 1936; II: *Les groupes de mots*, Copenhague, Librairie Munksgaard, 1960; III: *Structure de la proposition*. Copenhague, Librairie Munksgaard, 1962.

SAUVAGEOT — Sauvageot, Aurélien, *Analyse du français parlé*, [Paris], Hachette, [1972].

SCHÄDLICH — Schädlich, H.-J., *Untersuchungen über die deutsche Satzintonation*, Vorabdruck, Berlin, 1966.

SCHREYER — Schreyer, Kurt, *Der Adverbialsatz in der neurumänischen Literatur*, Jb. IX, 1904, p. 273—363.

SECHE — Seche, Luiza și Mircea Seche, *Limba și stilul lui I. Budai-Deleanu în „Țiganiada"*, în *Contribuții* . . . III, p. 7—74.

SLAMA-CAZACU — 1968 Slama-Cazacu, Tatiana, *Introducere în psiholingvistică*, București, Edit. științifică, 1968.

1973 Slama-Cazacu, Tatiana, *Componente neverbale în secvența mesajului. (Ipoteza „sintaxei mixte")*, în *Cercetări asupra comunicării*, București, EA, 1973, p. 155—163.

STATI — 1957 Stati, Sorin, *Dependența semantică a propozițiilor și rolul lor sintactic*, SG II, p. 141—150.

1966 Stati, Sorin, *Homonymie, synonymie et équivalence en syntaxe*, RRL XI, 1966, 2, p. 133—146.

1967 Stati, Sorin, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, EA, 1967.

ȘANDRU — Șandru, D., *Enquêtes dialectales du Laboratoire de phonétique expérimentale de la Faculté des Lettres de Bucarest*, BL I, 1933, p. 89—107; II, 1934, p. 201—237; III, 1935, p. 113—177; IV, 1936, p. 120—179; V, 1937, p. 125—189; VI, 1938, p. 173—230.

ȘANDRU și BRÂNZEU — Șandru, D. și F. Brânzeu, *Printre ciobanii din Jina*, GS V, 1931—1932, 2, p. 300—350; VI, 1934, 1—2, p. 193—247.

ȘUTEU — Șuteu, Flora, *Varianta standard în ierarhia stilistică a limbii*, LR XXIII, 1974, 4, p. 267—272.

TEAHA — Teaha, Teofil, *Graiul din valea Crișului Negru*, București, EA, [1961].

TEIUȘ — 1969 Teiuș, Sabina, *Valori apropiate de subordonare ale conjuncției și*, SCL XX, 1969, 4, p. 427—432.

1971a Teiuș, Sabina, *Despre conjuncția copulativă și în graiurile dacoromâne*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres de lingvistică și filologie romanică*, București, EA, vol. II, 1971, p. 1489—1493.

1971b Teiuș, Sabina, *Delimitarea enunțurilor în graiurile dacoromâne*, CL XVI, 1971, 1, p. 109—120.

TEODORESCU — Teodorescu, Ecaterina, *Propoziția subiectivă*, București, Edit. științifică, 1972.

Scanned with OKEN Scanner

THEBAN Theban, Laurenţiu, *Structuri sintactice şi semantice nucleare în limba română vorbită (Oltenia)*, FD VIII, 1973, p. 31—42.

TODORAN 1956 Todoran, Romulus, *Cu privire la repartiţia graiurilor dacoromâne*, LR V, 1956, 2, p. 38—50.

1968 Todoran, Romulus, *În legătură cu şi „să" în graiurile dacoromâne. Căci, conjuncţie completivă directă*, CL XII, 1968, 1, p. 35—38.

TODOROV Todorov, Tzvetan, *Problèmes de l'énonciation*, în „Langages" 17 : *L'énonciation*, 1970, p. 3—11.

TRANDAFIR Trandafir, Gh. D., *Contribuţii la studiul propoziţiei subiective*, LR XXVII, 1978, 2, p. 121—138.

ŢÂRA Ţâra, Vasile, *Construcţii sintactice în graiul de pe valea superioară a Şieului (Transilvania)*, în *Studii de lingvistică*, Timişoara, 1976, p. 207—213.

VACHEK Vachek, J., *Zum Problem der geschriebenen Sprache*, în *A Prague School Reader in Linguistics*, Bloomington, Indiana University, 1964, p. 441—452.

VAŠEK Vašek, Antonín, *Přispěvek k otázce tzv. přičleněni v místních nářečích*, în *Otázky* . . . I, p. 352—356.

VINCENZ Vincenz, Ileana, *Anacolutul în graiurile populare în lumina gramaticii transformaţionale*, FD VI, 1969, p. 173—180.

VÎRCOL Vîrcol, V., *Graiul din Vîlcea*, Bucureşti, Socec, 1910.

VULPE 1963 Vulpe, Magdalena, *Repartiţia geografică a construcţiilor cu infinitivul şi cu conjunctivul în limba română*, FD V, 1963, p. 123—156.

1967 Vulpe, Magdalena, *Fapt dialectal şi fapt popular*, SCL XVIII, 1967, 4, p. 369—377.

1969a Vulpe, Magdalena, *Dialectal, popular, vorbit*, FD VI, 1969, p. 181—186.

1969b Vulpe, Magdalena, *Dialectal, populaire, parlé*, în „Bulletin de la société roumaine de linguistique romane", VI, 1969, p. 91—97.

1971a Vulpe, Magdalena, *Observaţii cantitative asupra subordonării în frază în textele dialectale*, FD VII, 1971, p. 245—267.

1971b Vulpe, Magdalena, *Commentaires métalinguistiques dans les textes dialectaux*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres de lingvistică şi filologie romanică*, Bucureşti, EA, vol. II, 1971, p. 257—261.

1973 Vulpe, Magdalena, *Observaţii asupra sintaxei graiului din zona „Porţile de Fier"*, în Cohuţ, Cornelia, Magda-

lena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier"*, I. *Texte, sintaxă*, București, EA, 1973, p. 355—393.

WEIGAND 1896 Weigand, Gustav, *Der banater Dialekt*, Jb. 3, 1896, p. 198—332.

1897 Weigand, Gustav, *Körösch- und Marosch-Dialekte*, Jb. 4, 1897, p. 250—336.

1899 Weigand, Gustav, *Samosch- und Theissdialekte*, Jb. 6, 1899, p. 1—85.

1900 Weigand, Gustav, *Die rumänischen Dialekte der Kleinen Walachei, Serbiens und Bulgariens*, Jb. 7, 1900, p. 1—92.

1902 Weigand, Gustav, *Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha*, Jb. 9, 1902, p. 138—236.

1918 Weigand, Gustav, *Praktische Grammatik der rumänischen Sprache*, II. Auflage, Leipzig. Johann Ambrosius Barth, 1918.

Scanned with OKEN Scanner

Summary

CLAUSE SUBORDINATION IN SPOKEN ROMANIAN [1]

I. Introduction (p. 7—19)

It was only in the last years — partly as a response to the abstracting and theorization excesses, specific to the main formal trends — that linguistic research has concentrated more and more on the peculiarities of every-day oral communication. In fact, modern linguistics was dominated by de Saussure's statements, according to which the fundamental object of this science is Language *(la langue)*, not Speech *(la parole)*. The overwhelming interest in language systems — and, as a counterpart, the relative lack of interest in their actual, individual realization — may partly account for the linguists hitherto missing to collect a systematic corpus of spontaneous oral materials.

Given the situation, linguists interested in oral communication resorted to *dialectal collections* (RUOFF ; for Romanian : VINCENZ ; TEIUŞ 1969, 1971, a, b ; DUMITRESCU ; THEBAN), the object of dialectology consisting mostly if not exclusively, of a wide range of oral messages. Lending to the researches on spoken language a part of its materials, modern dialectology acquired a new perspective : thus, the scholars came to the conclusion that the samples of popular speech represent both realizations of a linguistic code with a *spatially limited circulation* and performances of an *oral norm* (as opposed to the written norm ; CAZACU 1966, 29).

The interdependence of these two aspects of the oral message compell the (syntactic) studies concerning Speech *(parole)* problems to consider the results obtained up to now by dialectology.

Studies in dialect syntax are either of a *theoretic and methodologic* character, or of a *descriptive* one. Among the first, we quote REMACLE 1948, CAMPROUX 1960, the papers reflecting the slavists' symposium on oral, written and dialect syntax (Brno 1961), and RUOFF's introduc-

---

[1] We used the English terms according to R. W. Pence and D. W. Emery, *A Grammar of Present-Day English*, the Macmillan Company, Collier-Macmillan Ltd, London, 1969, and J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University Press, 1968.

Scanned with OKEN Scanner

tion to the series „Idiomatica". Descriptive works may be focused on the syntactic structure of a small-area dialect (CAMPROUX ; REMACLE 1953—1960 ; for Romanian dialects : GHEŢIE 1976 ; VULPE 1973) or on the various, geographically conditioned realizations of a specific syntactic structure or cathegory (MICHÁLKOVÁ ; EISENMANN ; GRAF ; for Romanian : GHEŢIE 1961 ; VULPE 1963, 1967 ; BIDIAN 1970, 1972). For these basic types of research, we shall adopt, from NILSSON-EHLE, the terms *dialect monograph* and *syntactic monograph*.

Our research has been conceived as a *syntactic monograph*, its object being *clause subordination in spoken Romanian*.

Starting from a corpus of tape recorded texts, collected from all the regions of Romania, we had in view the following problems :

a) to establish the inventory of *subordinating connectives* ; we paid special attention to the formal elements and to the functional peculiarities contrasting with the norms of the (written) literary language ;

b) to point out the construction peculiarities of subordinate clauses (SC) in the oral dialectal texts. With this aim in view, we have examined, for each type of subordinate clause : (1) the order of clauses in a complex sentence, (2) the possibilities of clause co-ordination, (3) the association between a SC and equivalent simple functors, (4) the pronominalization of the SC.

Both connectives and construction characteristics have been examined :

a) from the point of view of geographical distribution,

b) from the point of view of frequency of occurence in the text.

Relying on these concrete data, we hope to bring some specifications and additions concerning the circulation — in time and space and also in the styles of language — of some syntactic phenomena, which have been sometimes classified according to impressionistic criteria.

Trying to apply the principles of linguistic geography in syntactic phenomena research, we had in view the *dialectal* character of the material we had been working with ; the *oral* character of the same material imposed the discussion, in a special section, of a series of syntactic structures not to be found in written communication.

II. The Method (p. 21—49)

The main difficulty one has to face in preparing a dialect syntax study is the lack of a constituted method [2]. A detailed explanation of our methodologic principles as well as a description of our actual way of work may be therefore usefull.

---

[2] The present book was elaborated between 1969—1972 and submitted for publication, in this last form, in December 1974.

Scanned with OKEN Scanner

1. The basic *material* (p. 21—29) for a dialect syntax study, having also linguistic geography implications, must be *broad*, because the frequency in speech of syntactic phenomena is smaller than that of phonetic and morphologic facts; it must be *authentic* for not assigning to the studied dialects alien elements, then it must be *illustrative* from a geographical point of view and *comparable* from the stylistic point of view.

The corpus we have been working with (and which is reffered to as DT : Dialect Texts) contains dialectal narrative autobiographic texts, tape-recorded between 1960 and 1970, in 72 localities, from 93 informants (peasents, men and women over 40 years old). Texts have a length of 3—10 minutes and the corpus totals approximately 102,000 words (the equivalent of about 450 typewritten pages).

We decided to dwell on this particular kind of material for the following reasons :

a) As compared with so-called popular authors' writings (Creangă, Ispirescu, Pop-Reteganul, etc.), the tape-recorded texts have the advantage of *genuineness*; as compared with the texts directly written down, upon the informat's dictation (e. g., the dialect samples published by Densusianu, Petrovici, etc.) they have the advantage of *spontaneity*.

b) The ensemble of dialectal texts — as oral performances realized in a code with spatially limited circulation — represent a non-homogeneous linguistic material. The linguistic, stylistic and compositional structure of the text is dependent on a multitude of variables, different in nature and importance, but imprinting, altogether, their mark on the actual way of message realization. The variables are connected with the personal data of the informant, with the communication setting and with the message topic. The accurateness of the syntactic description depends greatly on the homogeneity of criteria employed in selecting the basic material. As a rule, the *class of texts* chosen to form a corpus allows the variability of a single pertinent feature, the other coordinates being identical (Ruoff, 227—228); however, for the sake of practical purposes there can be admitted some classifying oppositions' neutralizations in order to get a class of texts large enough (Ruoff, 210—212).

We have taken the *geographic factor* as variable. We have not taken into consideration the speaker's sex and we have simplified the age gradation, resorting only to the (broad) category of grown-ups. Because of the lack of communication setting data, we have been guided, in selecting our material, by the general impression produced by the text : we believe that a 7 years experience in collecting and transcribing dialectal texts

Scanned with OKEN Scanner

allows us to identify fluent and spontaneous sequences. We must specify that we consistently proceeded to the syntactic analysis after selecting the text and that its results had no influence on the setting up of our corpus.

If, in selecting our informants we paid attention only to the most pertinent social characteristics (allowing for variation with respect to certain factors : sex, age, etc.), the delimitation of the corpus with respect to compositional and stylistic features has been done according to very narrow criteria. Stylistic-compositional text-structure variability, almost ignored in practical dialectology, is particularly revealed in the syntactic organization of the linguistic material.

In order to obtain a stylistic unity of our corpus, we have used exclusively narrative texts containing the account of a real and unrepeatable happening, lived or percieved by the informant. This particular type of text contrasts with :

1) folklore productions (verse or prose) ;

2) texts establishing the pattern of a repeatable activity, specific to rural environment, e. g., wedding customs, cheese preparation, etc. ;

3) spontaneous dialogue. The only sequences in dialogue considered in this paper are the reproduced ones, inserted in the narration in a specific popular compositional manner.

c) Our material, collected in a rather short interval of time, from speakers over 40 years old, represents a *synchronic section* in the present-day Daco-Romanian dialects.

d) Transcribing all the texts directly from the magnetic tape we hoped to obtain a unitary material from the point of view of interpretation errors, which are inevitable in the process of writting out oral messages.

2. *Terminology* (p. 29—40). The definition of the terms *oral*, *dialectal*, *popular* and *standard*, terms currently used in our classification, cannot be achieved resorting to a single set of homogeneous distinctive features. In fact, *oral*, partaking in the opposition *oral/written*, describes the channel used in the communication process, while *dialectal*, *popular* and *standard* qualify elements in the linguistic code with regard to their circulation restrictions.

Choosing the geographical distribution as the main variable distinctive feature, the following dichotomic scheme seems to be most suitable to our description :

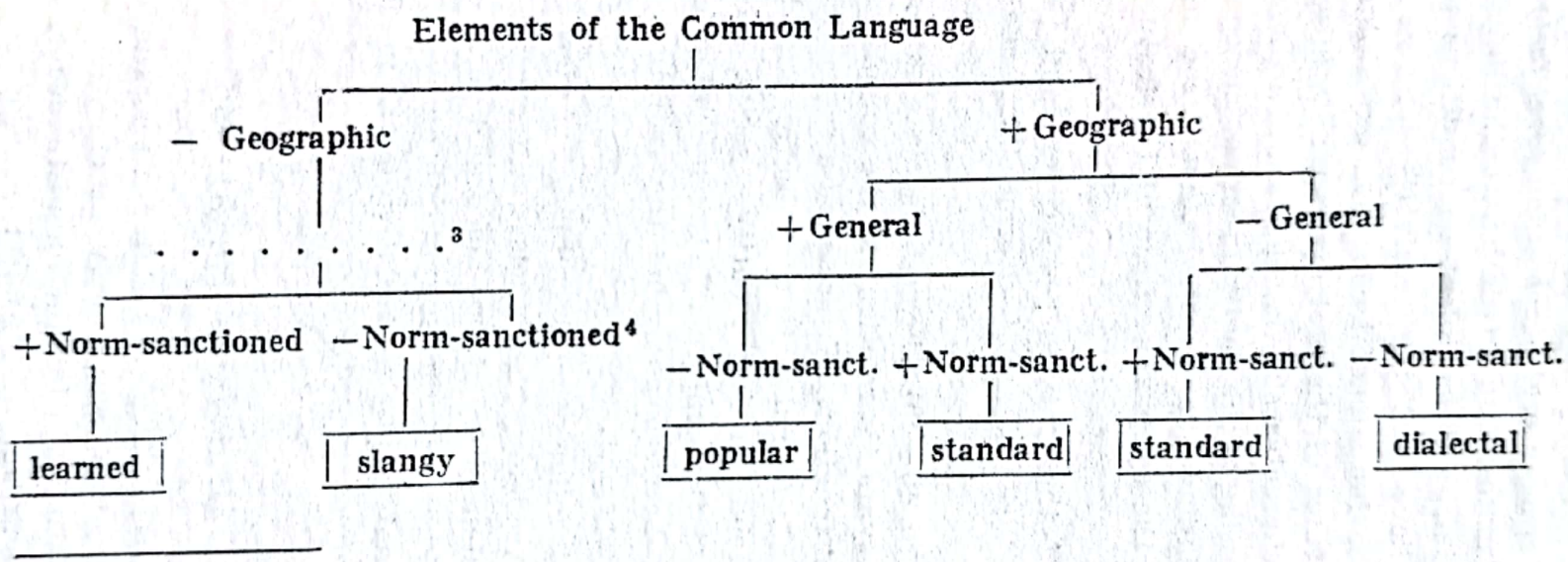

[3] The factors of social or stylistic language differenciation which occur in this knot do not have a direct interest for the present research.

[4] By *norm* we mean an ensamble of rules shaped in a historical-cultural process, rules that are considered compulsory for ataining a way of expression conventionally considered correct at a given moment.

Scanned with OKEN Scanner

We have to point out that this classification does not concern „spheres", „variants" or „stylistical levels" of the Common Language; it aims just to characterize linguistic *elements* and to place them into *classes of elements* homogeneously constituted.

We have used the terms of *oral phenomenon (oral fact)* and *construction specific to oral communication* to designate the linguistic elements which, by their origin, are dependent on conditions proper to oral communication. We believe that the receiver's presence in the communication act is the fundamental condition explaining, eventually, the main structural features of the oral message: its interwearing with gestures, its improvised character, showing the lack of a thorough perspective on the text, the stressing of the phatic function, the continous appeal to presuppositions (including the so-called „anchorage in situation"). We labeled as *oral fact* the syntactic reflexe of the features mentioned above.

The co-occurence of the features [+ Written] and [+ Norm-sanctioned], respectively [—Written] and [—Norme-sanctioned] is frequent, but not compulsory.

3. *Syntactic Analysis* (p. 40—49). The material systematization has been made starting from the syntactic relations in the complex sentence and not from the connectives' functions. We accepted a syntactic relation between sentences only when a formal mark could be identified (connective, sequence of tenses or moods, subject identity, specific intonation). We have consistently avoided the confusion between syntactic equivalence and functional identity, between analysing the real text and the presumed intentions of the speaker.

The syntactic analysis follows the general point of view of the Grammar of the Romanian Academy. Nevertheless, we considered that the verbs preceeded by a semi-auxiliary of mood or aspect form with it a *compound predicate*. Another innovation in the syntactic analysis is the distinction between the subordinate clause's correlative in the main clause (MC) and the *pronominalization* of the SC.

III. Oral facts (p. 51—86)

In a first stage of our research we isolated a series of constructions specific to oral communication, which may be currently found in the DT but which cannot be studied using the linguistic geography methods. These constructions, though aberrant from the norm, can be grouped in classes which are actualized, with a pertinent frequency, in oral messages.

We made out three broad cathegories: A. Constructions on border of subordination and coordination (p. 52—76); B. Incomplete constructions (p. 76—83); C. Redundant constructions (p. 83—86).

Scanned with OKEN Scanner

A. The absence of a clear-cut difference between coordination and subordination relation, found in oral, norm-free speech, is a result of the lack of rigour in the construction of the complex sentence. The formal marks of the relation between clauses (connectives, intonation) appear to be often in contradiction with the grammatical and semantic nature of this relation.

1. Between two contiguous sentences a semantic relation of dependence can be established; on the other hand, in the absence of formal marks, we cannot recognize the existence of a grammatical relation between the so-called *paratactic subordinate clauses*, frequently met in dialect texts (see ex. no. 47—58, 62—86).

2. In the case of *additional SC*, the grammatical relationship exists, formally marked by a subordinating connective; but the clauses are separated from the MC through a terminal intonation-limit (see ex. no. 87—117).

The analysis of the contextual situations in which this type of subordination appears, shows that its occurence in texts is due to the oral techniques of building up a linear message, by additions, completions and succesive specifications. In this way an additional SC differs from the syntactic isolation, a stylistic manner which is specific to modern fiction writings.

3. Under the title of "*false subordinate clauses*" we discuss the clauses introduced by subordinating connectives (s. a. conjunctions: *că* "that", *dacă* "if", subjunctive phrases: *așa că* "so that", adverbs: *cum* "how", *unde* "where", *cînd* "when" or relative pronoums: *care* "which"), clauses which do not determine an identifyable main element. These clauses — very numerous in DT — display a surprising variety of functions. The subordinating connectives can accomplish a coordinative function (*care*, *că*; see ex. n. 118—121, 173—175), they can introduce principal clauses, exclamatory clauses (*că*, *unde*, *cînd*; see ex. no. 131—133, 150—154) or formally subordinate incident clauses (*cum*, *dacă*; see ex. no. 177—189).

The connectives *că* "that" and *așa că* "so that" appear to fulfill also the functions of t e x t - a r t i c u l a t i o n i n s t r u m e n t s, distinguishing the various text-levels. In all Daco-Romanian dialects *că* has the role of a *delimitation signal* indicating the beginning of an explanatory paranthesis (see ex. no. 136—144); in the Western and Northern dialects, *așa că* marks either a new 'paragraph' in the narrative or the return to the main string of narration, interrupted by a paranthesis (see ex. no. 162—169). Used frequently, *că* and *așa că* lose, in some contexts, not only the value of grammatical instruments, but also that of intratextual signals; devoided of any signification, they mark a hesitation or a momentary lack of attention with the speaker (see ex. no. 145—149, 170—172).

4. Complex sentences with an ambiguous syntactic structure can result from the omission of the subordinating connective in a string of coordinate

Scanned with OKEN Scanner

SC. We have analysed several types, more frequently met (see ex. no. 190—195).

B. The great number of incomplete utterances met in DT allowed us to identify several types, different in form and content.

1. The *fragmentary utterances* put into evidence the low degree of elaboration of the oral message (in pre-locutory stage), its improvised character. Utterance interruption can affect either the main or the subordinate clause. In the first case, a complete SC has no dominating MC in the text (see ex. no. 196); in the second, the MC is expressed, but the SC is interrupted, being sometimes reduced to the connective only (see ex. no. 197). In both cases, the resulting utterances are not self-semantic.

The interruption of the utterance can be determined by a correction, by an incidental explanation or comment, or by factors external to the message (the informant caughs, clears his thorat, or is disturbed by somebody's moving in the room, etc.) (see ex. no. 198—222).

2. *Main clause elliptic utterances* are different from the fragmentary ones by their grammaticality. These utterances are not the result of a speech accident (hesitation, correction, interruption), but have their origin in the general trend aiming at the economy of expression.

We made a distinction between the ellipsis based on the *implied understanding* of the main element, present in a previous text-sequence (see ex. no. 223—227) and the *real ellipsis*, resorting to presuppositions common to the interlocutors. These presuppositions can be of a linguistic or cultural nature. In the first cathegory we mention the adverbial clauses depending on an elided *declarandi* verb, when this verb is followed by direct speech or connected direct speech (see ex. no. 228—230), as well as the delition of the main verb from some idioms (see ex. no. 231—233).

Among the ellipses based on cultural presuppositions, we mentioned the Adverbial (explanatory) Clause of Cause, whose elided MC is, in its turn, an Adverbial Clause of Cause (see ex. no. 245—250). These constructions distinguish themselves by their frequency in DT, as well as by the difficulties they often raise in message decoding.

C. Among the redundance phenomena occuring frequently in DT we have discussed the *SC repetition* (see ex. no. 253—255, and also no. 211—213) and some *symmetrical constructions*, showing an obvious affective character (see ex. no. 260—267).

IV. Subordinate Clauses (p. 87—226)

We shall point out, further down, some of the popular or dialectal peculiarities, which are to be remarked in complex sentence or SC construction as well as in the use of connectives.

Scanned with OKEN Scanner

1. Direct Object Clause (p. 87—114)

This is the most frequent clause species in DT.

a) *Că* "that" is the typical connective for the Direct Object Clause. Its frequency is to be especially remarked after *declarandi* verbs and verbs of thinking; in these contexts, the conjunction often acquires the function of an *intratextual demarcative signal*, marking the beginning of a message within a message. Having this quality, *că* preceds sequences formulated in direct speech (*connected direct speech*, see ex. no. 392—399), indirect interrogative clauses (see ex. no. 368—389) and indirect speech introduced by *să* "to" (see ex. no. 314—316); the presence of the conjunction in the utterance becomes therefore not only normal, but necessary or even sufficient, allowing the omission of the verbs determined by SC (see ex. no. 400—404).

b) In DT, direct intonation can be retained in indirect interrogative clauses (see ex. no. 414—420). The presence of the conjunction *că* as a supplementary connective (preceding the interrogative pronoum or adverb) seems to be a necessary but not sufficient condition to it.

c) The dialectal peculiarities of Direct Object Clauses are not numerous; SC introduced by *că să* were registred in Northern and Western dialects, where we had to notice also the high frequency of indirect interrogative clauses preceded by *că* and of connected direct speech sequences.

2. Subject Clause (p. 117—124)

a) The obvious predominance of conjunctional Subject Clauses as compared to the pronominal ones (98 : 52) is explained, firstly, by some syntactic restrictions proper to the Common Language and, secondly, by factors proper to the oral communication of a popular character (the low frequency of the infinitive as a subject in most dialects). To these we must add the contradiction between the abstract and general character of pronominal Subject Clauses, on the one hand, and the particular and concrete character of our texts' topic, on the other hand. Analysing some aphoristic or lyric folklore-texts would certainly lead to other statistic results.

b) The progressive pronominalization of the relative Subject Clause, realised by means of a demonstrative or indefinite pronoum (see ex. no. 530—533) represents a popular construction.

3. Subjective Complement Clause (p. 124—125)

Almost 50% of the Subjective Complement Clauses registred in DT are anticipated, in the MC, by a demonstrative pronoum or by the adverb *aşa* "so".

Scanned with OKEN Scanner

4. Attributive Clause (p. 125—138)

a) The Attributive Clause stands out firstly by its low frequency (8% in DT, as compared to 36% in norm-sanctioned written communication).

b) The invariable use of the pronoum *care* "which" (see ex. no. 551—553, 556—560), as well as the (optional) retaking of the precedent of the Atributive Clause by means of an inflected personal pronoum (see ex. no. 561—564) represents a popular construction attested as early as the XVI th century and known also to other Romance languages. In the current norm-free speech this last construction tends to become general, as in the examples of retaking by means of a noum (see ex. no. 566) and by the pleonastic use of the preposition (see ex. no. 565); this syntactic pattern is extending also to the clauses introduced by *care* in the Accusative (see ex. no. 567) or by relative adverbs (see ex. no 570, 571).

c) The relative pronoum *ce* "what", considered by some authors to be specific to the written language, is also met in DT. Almost all examples of Attributive Clauses introduced by *ce* depending on a noun or a demonstrative pronoum (see ex. no. 585—593) come from the conservative Northern and Western dialects (see map no. 6).

d) The Attributive Clauses introduced by *că* (see ex. no. 627—630) and *că să* (see ex. no. 631—632) have, broadly speaking, the same geographical distribution (see map no. 7).

5. Adverbial Clause of Place (p. 138—143)

a) More than 60% of our recorded examples show a multiple local determination; the verb of the MC is determined not only by the Adverbial Clause of Place, but also by one or more simple functors, generally occurring before the Adverbial Clause (see ex. no. 657—661). Usually, each determinant restrains the sense of the preceding one; thus, the syntactic coordination reflects a strict semantic ordination. This linear construction is specific to the spoken language.

b) All the examples of Adverbial Clause of Place pronominalization, registred in DT, represent retakings of the SC by the pronominal adverb *acolo* "there"; the adverb is separated from its antecedent by an intonational limit.

It has to be mentioned that the adverb *acolo* can accomplish several other functions — in the complex sentence or in the text (see ex. no. 668—669, 671—673).

6. Adverbial Clause of Time (p. 143—179)

a) In the Adverbial Clause of Time introduced by *cînd* "when" and *dacă* (principal meaning: "if"), the neutralization of the opposition between simultaneous and succesive actions (immediate succesion) is to be

noticed rather frequently. In other words, there is no absolute identity between the level of expression and the referential level. The linguistic expression of the temporal relations is the result of the speaker's subjective interpretation of reality.

b) From the inventory of temporal connectives, established on the basis of DT, some univocal elements, which in norm-sanctioned language specify a strictly determined temporal relationship, are missing : *în timp ce* "while", *cît timp* "as long as", *oricînd* "any time", *pe măsură ce* "as", "in proportion as", *de îndată ce* "as soon as", *imediat ce* "as soon as", etc.

c) The Adverbial Clauses of Time introduced by *cînd* (regionally, also *pe cînd*) and built up with the subjunctive mood express a temporal relationship of posteriority to the MC (see ex. no. 696—697, 725—726). The fulfillment of the action in the SC can be prevented by the previous action (MC) and, in this case, the SC is an Unreal Adverbial Clause of Time. This construction of a popular character has also found its way into fiction writings.

d) The *Repeated Temporal Clause* (BRÂNCUȘ) is remarkably frequent in DT. We have attempted at a more strict delimitation of this popular construction resorting to some structural criteria : the degree of lexical and morphologic identity with the previous clause, the order of the clauses in the complex sentence, the temporal relationship to the main clause, the distance from the antecedent clause, specific connectives, intonation characteristics.

Informationally, the Repeated Temporal Clause is redundant. However, in the oral text it performs a double rôle : on the part of the speaker, it askes for a minimal intellectual effort, allowing him to consider the further elaboration of the message (see ex. no 871, 872) ; as to the hearer, the repetition of a previous sequence enables him to follow the message, assuring its coherence (see ex. no. 869, 870).

e) We mention also the following popular constructions : the Temporal Clause introduced by *dacă*, marking anteriority ; that introduced by *pînă*, *pînă să* "until", which does not mark the action limit in the MC. The Temporal Clause of simultaneity introduced by *cît* "how long" or *ce* "what", identical lexically and grammatically with the MC, is a specific popular modality to indicate an undetermined lapse of time (see ex. no. 789—794).

f) We have registred several dialectal temporal constructions : the Temporal Clause of anteriority introduced by *după ce că*, *după că* (see ex. no. 732—741 and map no. 10) ; the Temporal Clauses of simultaneity introduced by *pînă*, *pînă cînd*, *pînă cît* as well as the clauses introduced by *pe cînd* the predicate of which expresses a momentary action (see ex. no. 718—724, 764—767, 772, 775, 776) ; the Temporal Clauses introduced by *cînd* which represent the predicative formulation, redundant informationally, of an adverbial of time (see ex. no. 707—710, 816 and map. no. 9).

Scanned with OKEN Scanner

7. Adverbial Clause of Manner (p. 179—192)

a) In dialectal speech, the archaic compounded connectives *ca cum, ca cînd, ca cît* are still fully used, while in the norm-sanctioned language they have been eliminated for euphonic reasons.

b) These connectives, as well as the adverb *cum* "how", can similarly introduce Real Adverbial Clauses of Manner, Comparative Adverbial Clauses of Manner and Unreal Comparative Adverbial Clauses of Manner, the dialect syntax proving thus once more its conservativism.

c) The pronominalization of the Adverbial Clause of Manner, achieved by means of the adverbs *așa* "so" and *atît* "so", "so much", has many common features with that of the Adverbial Clause of Place. On the other hand, there is an obvious structural similarity in the popular modality of expressing an indefinite lapse of time and an indefinite manner of realization (see ex. no. 881—884).

8. Adverbial Clause of Result (p. 192—197)

a) *Încît* "so that", the main conjunction of result in the written language, did not occur in DT.

b) We point out the following popular construction, rather frequent in DT : a Clause of Result determines a noun which in the MC is either subject or object. In approximately 16% from the total of our examples this noun is the interrogative pronoum *ce* "what" (see ex. no. 980—985).

9. Adverbial Clause of Cause (p. 197—204)

a) More than 90% of the Adverbial Clauses of Cause registred in DT are introduced by *că* "because".

b) The non-specific connectives *dacă* and *cum* have, in DT, a higher frequency that the specialized ones, i. e. *fiindcă, pentru că, deoarece, din cauză că,* all of them having a learned origin.

c) Most of the peculiarities noticed in DT are referring not to the form of the Adverbial Clause of Cause, but to its content, to its semantic and syntactic relation to the main clause. We shall mention, in this respect, the extension of the concept of 'cause' (see ex. no. 991—994) and the reference to the negative meaning of an interrogative MC (see ex. no. 999—1 004).

10. Adverbial Clause of Purpose (p. 204—210)

a) Although in DT *să* represents the typical purpose connective, *ca să* "as to" appears whenever the purpose relation must be expressed without ambiguity.

b) We consider the compund conjunction *că să* to be the result of syntactic hypercharacterization : *că*, as pre-eminent subordinating con-

junction, underlines the grammatical dependence of the verb in the subjunctive, no matter if it has the function of subject, object, attribute or adverbial of purpose (see ex. no. 1052, 1053; 314—321; 631, 632). Our interpretation is endorsed by geographic and statistic arguments.

c) DT certify the vitality of final *de* in the majority of Daco-Romanian dialects, and bring new data concerning the geographic area of this construction (see map no. 13).

11. Adverbial Clause of Condition (p. 211—218)

a) The conditional conjunction *de* "if" is about to disappear in norm-free current speech.

b) In expressing some logical relations and modal values, the norm-free oral communication resorts to particular syntactic patterns, which include Adverbial Clauses of Condition:

α) the alternative is expressed by two juxtaposed conditional complex sentences, (partially) identical from the lexical point of view; the predicates in the second complex sentence affect the 'negative' of the predicates in the first sentence (see ex. no. 1099, 1106);

β) apparently tautological constructions, in which the MC is identical to the Adverbial Clause of Condition, express a situation considered as not liable of being modified (see ex. no. 1100—1103);

γ) the alternative expressed by means of "tautological" constructions (see ex. no. 1104, 1105) does not impliy a choice: it is just the expression of an irresolute situation, whose issue is indifferent from the speaker's point of view.

c) The constructions mentioned above are sometimes combining with different types of ellipses, resulting in idioms.

12. Adverbial Clause of Concession (p. 219—223)

a) The conjunction *că* having a concessive value is to be met not only in proverbs and popular verses, as ascertained up to now, but also in current speech.

b) In almost 30% of our examples, the relation of concession is underlined by a correlative in the MC. Like in old Romanian, the correlative can be a coordinating conjunction (adversative or copulative).

13. Other species of SC (**Complement of Preposition Clauses**, expressing the **Instrument**, the **Opposition**, the **Restriction** or an **Interference Relationship**) appear very seldom in DT. This fact explains, on the one hand, the absence in DT of some previously signaled popular or dialectal connectives and, on the other hand, the impossibility of establishing the geographic area of the registred connectives.

Scanned with OKEN Scanner

We have remarked some features, common to the similar SC coordination, no matter of the clause species:

a) As a general rule, the subordinating connective is not repeated, the dependence of the SC to the MC being only indirectly marked, through the coordinating (copulative) conjunction. In a long string of SC, a construction of this type can mask the real syntactic relations, shifting thus the levels of the complex sentence.

b) In paratactic coordination, the subordinating connective is repeated at the beginning of each SC. A special situation arises when the clauses are introduced by *să* (syntactic link as well as morphologic mark of the subjunctive mood): the syntactic relations — coordination or subordination — are often blurred, denying the possibility of univoque analysis.

V. Quantitative considerations (p. 227—248)

The frequency of phenomena was given little attention in dialect syntax studies; actually, some authors deny the value of any statistic research in this field. Since our research has been based on carding a unitary and rather extensive corpus, we consider a presentation and a comment of the quantitative data to be a useful corollary. Although our results cannot be generalized, they illustrate some t r e n d s common to the norm-free oral (narrative) messages.

1. Subordinate, main and principal clauses (p. 228—232)

The calculus made in order to establish the proportion between subordinate, main and principal clauses (PC)[5] relies on approximately 1/3 of DT, compared with an equal volume of narrative literary (fiction and scientific) texts.

Our estimation[6] confirms the empiric statement referring to the clear predominence, in dialect texts, of the principal clauses as compared to the complex sentences built up by subordination.

The similar results obtained by L. Remacle starting from a restricted Walloon dialectal material (608 clauses) allow us to consider this ratio pertinent to a broad category of oral popular texts (see fig. 5).

We have estimated the degree of complex sentence complexity according to *(a)* the number of SC which depend (directly or indirectly)

---

[5] By *principal clauses* we mean those clauses which do not enter any relation of domination, be they independent or coordinate to other principal clauses.

[6] We have not used statistical methods proper; we have just indicated the phenomena frequency in percentages.

on the same MC and *(b)* the levels of subordination found in the complex sentence. From this point of view, the differences between our two analysed corpora of texts are minimal.

The analysis performed on the whole corpus of DT confirms the results obtained in the examination of the reduced corpus. We point out the frequency of MC determined by a single SC (about 70% from MC) as well as the frequency of the complex sentences with a single subordinating level (over 80% of the complex sentences).

2. Subordinate clause species frequency (p. 233—239)

The frequency of the subordinate clause species, as well as that of the subordinating connectives, has been calculated for an amount of 5000 examples, i. e. the totality of complete and classifiable SC in DT.

The frequency with the species of subordinate clauses is illustrated in the fig. no. 10.

We have resorted to various factors in explaining the registred frequency differences :

a) the low frequency of certain SC species (those mentioned on p. 287 plus the Subjective Complement Clause) is specific to the Romanian language in general, regardless of the concrete way of message realization, of the functional style or the historical period. The explanation of this situation represents a problem of general linguistics with psycho-linguistic implications.

b) Analysing the Subject and the Attributive Clauses, we have come to the conclusion that in DT there occur predominantly syntactic types (almost) lacking (or with feeble) commutation possibilities. The syntactic conditionning of the occurrence of the Noun and Adjective Clauses represents one of the characteristic features of oral dialectal syntax.

c) The existence of a considerable difference in frequency between SC of Place and of Time reflects, on the linguistic level, situations different on the referential one. The spatial location of an action is usually achieved by means of a reference to a concrete object, designated by a noun, while temporal location has to resort not to an object, but to another action, designated by a verb or a verbal noun. The dimension of the frequency difference is considerable in the oral norm-free texts, since the nominal forms of the verb are consistently avoided by Romanian dialect speakers. The frequency discrepancy between SC of Place and of Time is stressed by the impossibility of substituting the last ones by a *deictic* accompanied by gesture, substitution which, in the case of SC of Place, is currently used in oral communication.

Scanned with OKEN Scanner

3. The connective frequency (p. 239—248)

It becomes clear from fig. 13, which illustrates the absolute frequency of the connectives registred in DT, that in dialect syntax the conjunction *că* "that" can be considered the pre-eminent subordinating connective. We have sketched out, in our research as well as in this summary, some of the effects of this pre-eminence on oral and dialectal syntax as well as on oral text-grammar.

21 of the 61 connectives we have found in DT can introduce more than one syntactic species, *să* having the greatest disponibility (11 species).

The broad syntactic spectrum of some subordinating connectives is compensated by the predilection of every SC species for just one typical connective (see figs. 15—25). Moreover, the comparison of the *share* (the relative frequency) detained by a polyvalent connective in the pattern of every SC demonstrates the semantic-functional specialization of the connectives (see figs. 26—38).

VI. Conclusions (p. 249—256)

This chapter points out the author's original contribution : the basic principles of method ; the definition of some classes of elements by means of the distinctive features [Geographic], [General] and [Norm-sanctioned] ; the interpretation of some "norm deviations" as recurrent elements of the oral code which can be analyzed and classified; the identification of some trans-phrastic functions of originally subordinating connectives.

Some general conclusions evolve from the comparison of our partial findings :

1) In the norm-free oral communication the deviations from the academic norm cannot be subsumed to a single characteristic ; on the contrary, we have to take into consideration a whole set of opposite trends, which, in fact, counterbalance mutually. Besides many incomplete utterances (fragmentary or elliptic of MC, p. 76—83) we have registred phenomena of syntactic redundance (i. e. SC repetition, symmetrical constructions, p. 83—86) ; the formal independence of semantically subordinated clauses has its countrepart in the tendency of (Northern and Western) dialects, i. e. the stressing of subordinating relationship by means of the supplementary conjunction *că*.

2) The numerous popular elements identified in DT concern either construction peculiarities of SC, or some general trends in the way of using connectives ; among the former we have to point out the specific popular modalities in expressing logical relations, such as : indetermination, alternative and unsolved alternative.

3) Our study sets off the existence of syntactic dialectal areas. The Attributive Clause (see maps no. 7 and 8) and the Adverbial Clause of

Scanned with OKEN Scanner

Time (see maps no. 9—11) are the first to be remarked for the number of their dialectal peculiarities. The areas of the compound conjunction *că să* (see maps no. 3, 8, 13) and of the polyvalent conjunction *de* (see maps no. 13, 14), proved to be more extensive than they had been considered up to now.

According to the synthetic map no. 16, almost all the syntactic peculiarities in subordination which circulate in limited areas are grouping in one and the same zone, including Maramureș, Crișana, the Western part of the Carpathians and the Northern and Western part of Banat. We have registred in this region even a false SC with a dialectal character (see p. 73, map 2). Sometimes Oltenia, the South of Banat as well as point no. 32 (Ceahlău) in Moldavia join the area mentioned above.

Among the geographically limited constructions registred in DT, the Adverbial Clause of Purpose introduced by *de* is the only one extending its area in Moldavia.

The dialects in Moldavia, though accepting oral facts and popular syntactic elements, are not characterized by constructions having the features [— General / — Norm-sanctioned]. In other words, with non-general constructions, the usual Moldavian dialectal construction is coalescent with the norm.

We believe that the explanation of this situation is not to be looked for in our days, in a pressure — more powerful than in other areas — of the present literary norm on local dialects; the explanation is more liable to be found in the cultural events of the last century. In setting up the super-dialectal norm, the 1848 generation of intellectuals in Moldavia have greatly contributed by a relenting subtraction of dialectal peculiarities. However, if in phonetics, vocabulary and partly in morphology, the dialectal elements were clear to their conscience and could therefore be easily "corrected", the complex sentence structure — the most abstract level of the code — could leak through the linguistic censure of those writers. Taking into consideration the cultural prestige in the XIXth century of such authors as Negruzzi, Kogălniceanu, Alecsandri, a.s.o. and also their undeniable rôle in polishing our literary language, we can advance the hypothesis positing that, at least with respect to the structure of the complex sentence, the literary syntactic norm was established on the basis of the dialects in Moldavia.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINSUL

Cuvînt înainte 5
I. INTRODUCERE 7
II. CHESTIUNI DE METODĂ 21
1. Materialul. 21
2. Precizări terminologice. 29
3. Analiza sintactică 40
III. FAPTE DE ORALITATE 51
A. Construcţii situate la limita dintre coordonare şi subordonare. 52
1. Subordonarea parataclică. 52
2. Subordonate adiţionale. 59
3. False subordonate. 63
4. Alunecări de planuri în frază 75
B. Enunţuri incomplete. 76
1. Enunţuri fragmentare. 77
2. Enunţuri eliptice de regentă 79
C. Fenomene de redundanţă. 83
1. Subordonate repetate. 84
2. Construcţii simetrice 84
IV. PROPOZIŢII SUBORDONATE 87
Subordonata completivă directă. 87
Subordonata completivă indirectă. 114
Subordonata subiectivă. 117
Subordonata predicativă. 124
Subordonata aributivă. 125
Subordonata locală. 138
Subordonata temporală. 143
Subordonata modală. 179
Subordonata consecutivă. 192
Subordonata cauzală. 197

inv. 182588

Scanned with OKEN Scanner

Subordonata finală 204
Subordonata condiţională 211
Subordonata concesivă 219
Subordonatele: de relaţie, de excepţie, opoziţională, sociativă, instrumentală şi cumulativă 224
V. CONSIDERAŢII CANTITATIVE 227
1. Subordonate, regente şi principale 228
2. Frecvenţa speciilor de subordonate 233
3. Frecvenţa conectivelor 239
VI. CONCLUZII 249
Lista localităţilor anchetate 257
Abrevieri, sigle şi semne speciale 260
Bibliografia lucrărilor citate 263
Indice 275
Summary 283

Scanned with OKEN Scanner

Redactor: RODICA PANDELE
Tehnoredactor: ELENA DAMASCHINOPOL

Coli de tipar: 19. Bun de tipar: 12.08.80

c. 324 I. P. INFORMAȚIA
str. Brezoianu nr. 23—25
București

Scanned with OKEN Scanner